

Кьыршьал Чачхалиа

А И З Г А

Q-шәкәыкны

Актәи ашәкәы

Акәа
Апхәынтшәкәтыжырта
2018

УДК 82-1
ББК 84(5А6х)-5
Ч36

Аиқәыршәара, аңхәажә, азгәаҗә
Уасил Аәзба

Чачхалиа, Кь. Ш.

Ч36 Аизга. Ө-шәкәыкны. Актәи ашәкәы: ажәеинраалақәа
/Кьыршьал Чачхалиа.–Аҕәа :Аңхәынтшәкәтыжырта,
2018. – 728 д.

Г/Р 978-5-122-51-08018

Иналукааша аңсуа поет, асатирик Кьыршьал Чачхалиа
(1918–1970) ифымтақәа реизга актәи ашәкәы ианылеит
еиуеипшым аамтақәа раан иаңитаз ажәеинраалақәа.

УДК 82-1
ББК 84(5А6х)-5

Ари аусумта CC0 1.0 ала иарбоуп.
Алицензия ахылаа шәахәаңшырц азы шәтал:
<https://creativecommons.org/publicdomain/zero/1.0/deed.ru>

© Чачхалиа, Кь. Ш., 2018
© Аңхәынтшәкәтыжырта, 2018

ЗИАША ИАШЪТАЗ АПОЕТ

Кь. Ш. Чачхалиа и-100-шықәсахыѳра иазкны

Ирацәафымзар калап, ацса шәкәыфәцәи апоетцәи рахтә, зыхъ мацарала зызбахә умоу узацәажәо ианей-лыркаауа. «Кырышәл» хәа ахъз анухәалак, изыроуа зегы иаразнак ирдыруеит, еилыркаауеит узрацәажәо апоет, асатирик Кырышәл Шамил-ица Чачхалиа шиакәу. Уи зыхъо, ихъ даеа шәкәыфәык, поетк иахыихъым мацара акәхарым. Арафа аус злоу, ацхәафцәа, иаидкыланы иаххәозар, ажелар иреиамтақәа иахырызфәлымхәзи хәтала иара иахъ ирымаз агәбылрей роуп. Ари атагылазаашәа зыхъаз, ишаапшуаз ухәа ртәы хәзаатгылоит ифымтақәа ханрылацәажәо. Уажәы хәиасып Къ. Чачхалиа дызлиааз, дызнысыз ицстазааратәи иреиаратәи мфакәа рахъ¹.

Кырышял иабду Махты иҗа Цыангыт Чачхалиа дынхон-дынцон Цакэашь ақытан, аамтак азы иара уаҗа старшинсгыы аус иухьан. Ипхэыс, абжыуаа рыбжыара зыхьз нафхьаз, Бедиа ақытан старшинс иҗаз Разан Шьакаиа дипхан, Кама лыхьзын. Разан иххэааны хаамта аҗынза иаазаз җапыц җаабжыны иҗоу акоуп – уи Урыстэылатэи Ах Кавказтэи ихатарнак – Михаил Николаи-иҗа Романов Очамчыра данызхыт, аҗэараҗы ачеицыка идьргаларц идылауаз иҗартцара иакэымшэо ианеилаха, иара «асас ид-кылара иахьа ижэбама, ишэыхьзеи» хэа драгьны, иркыз асаара ду аарымкэыцэааны, инаганы асас идигалейт² хэа.

¹ Кб. Ш. Чачхалиа иҗаацәи иҗынхәцәи ирызку адырратарақәа хәиҗеит апоет иҗа – ашәҗәыҟы, апоет, аҗоурыхтҗааҟы Денис Чачхалиа.

² Романов Михаил Николаи-ица (1832–1909) Урыстәыла ах Николаи I ица иакәын. Иара 1862–1881 шш. рзы Урыстәылатәи ах Кавказтәи ихатарнаки, насгы Кавказтәи ар командақатәыси дықан. Ара иаагоу афакт, Очамчыра изыхтыра, иаадыра икыпху атоурыхтә хытхыртақәа ирным. Ус шакәугы, апстазаарачы иаақало зегы

Џангыаи Каети, излаадыруала, ирхылтит цшыфык ацкэынцэеи згабкн: Қалашь (1864–1935), Андриа (1883–1936), Шамил (1898–1974), Кэаста, Анна. Кыыршыал иаб Шамил зегы дрейтбын. Андриа, Цакэашь афататэи аколнхара анеифыркаа, аамтаказы, напхгафыс дыкан. Қалашь уаф лафхэафык иакэын. Избахэ икыта мацара акэымкэа, хара инафхэан, унеишь-уааишь хэа ззырхэоз хатан. Ацсны ахи-ацыхэеи ибзианы ирдыруаз ауаф дыр Чагэ Чацэ лаф ажэала дзацэажэахэаз рхыцхэазара далан. Хгэанала, М. Ахашба исатиратэ жэабжэ «Хай, дад, аписар, закэ кампаниоузеи, ишаахауаара!» прототип хасабла иалагалакэоу дреиуоуп Қалашь. Ишаадыруа еипш, уи уака ихызгы изааныжны дцэыргоуп. Ари афакт дыршахатуеит, ашэкэыффы ихатэ архив акны ишьтоу адокументкэагы. Урт ирылан 31-фык зыхызи зыжэлеи еикэыпхэаз аз ауаа рсиа. Хфык, урт рахытэ, рказшыарбагакэа аарцшыны изыхцэажэакэоу дреиуоуп Қалашь Чачхалиагы³.

Аишыцэа рахытэ атаацэаракэа апызцаз Кэастеи Кыыршыал иаб Шамили роуп. Кэаста заа ипстазаара далтит – машэырла дтахеит. Уи ипха Хыкэыц (1915–1974) лхатца д-Ахэбан. Мушьни захызыз аца дрымнан лхатцеи лареи. Шамил иахэшыа Анна Рекатэи Салиак диццеит, аха хшара данырмоу, лаб ифнатыхы дхынхэит. Шамил Џангыаица Чачхалиа ипшэмапхэыс Џынцэал Кэачар дипхан, Хэата лыхызын. Лара абафчыда лылан – ачамгэыр архэара дэзказан, ахызыртэракэа лхэон, лфызцэа-

ацоурыхтэ документкэа ирнылом хэа агэаанагара хақаныкэаны, ажэабжны ажэлар ирдыруаз атабыргра агэра хгартэ икоуп хэа ихапхэзоит. Дачаганкахэала, уи афыза адокумент ыкангы макыана ипшаамзаргы ауеит. Издыруада, ептахэоу ахтыс иазку аинформация мышкызын атцаафцэа ирымпыхыашэаргы...

³ Шэахэ.: Ахашба М. Л. Атынха. @-шэкэыкны. Актэи ашэкэы. Акэа, 2005. Ад. 305.

лыкәләцәә рказшьәкәә аалырцшуан. Атаацәара зыкәшәаз ацсракәә ирыхъканы лчамгәырархәара еипкъауан, аха ианлаамтаз, ианауаз ишыналыгзоз атәы қатанахәоит апоет иажәеинраалакәә рфәы иан лыбжьы чамгәырбжьны ишидикыло ахьаарцшкәоу. Иаххәап, «Сан иахалцеит лнапала, / Арахәыцкәагь налырххеит»; «Сан, архәара бақәымтцын, / Исахауандаз иахауеи». Шамили Хәатеи фөык ахшара рыман – Кыршьәл, Франиа, Цамал, Шыкәыр, Мафолиа, Барфынка. Кыршьәли Франиеи рыда, егьырт рыцсынтцракәә кьәфхеит – ишмацкәаз ачымазаракәә ирыхъканы рыцстазаара иалтит. Шамил ихшара рахьтә атаацәара апызтцаз Кыршьәл затәык иоуп. Ицшәмацхәыс Нина Иасон-ипҳа Зақараеи иареи ирхылтит ҫыңьа аңаңеи аңҳаи. Рңеиҳабы Валери (1946–1993) (иҫызңәа рыбжьара ахьз чыда «Чачхал» хәа иман) згәыжәла цьбараз хатцан, Аңсны Аңьынцътәылатә еибашьраан, ҳархәтақәа ахтнықалакь Ақәа ахы ианақәитыртәуаз атцыхәтәантәи ажәылареан фырхатцарала дтахеит сентиабр 16, 1993 шықәсазы. Аибашьрафәы иааирцшыз агәымшәаразы иара ианашьоуп «Аңсны афырхатца» хәа⁴ еиҳазоу ахьз. Валери ицшәмацхәыс Мадина Злаипҳаи иареи рыцкәын Дадын дыспортсменуп, атаацәара далалахьеит, аңеи аңҳаи – Шамили Сандреи хәа зыхьзқәоу имоуп.

Кыршьәл ипҳа Жанна (1948) Еныкьаа дыртацоуп. Уилпа Дмитри Аңсны Аңьынцътәылатә еибашьраан дтахеит. Дыкоуп лыпҳа Елана. Кыршьәл Шамил-иңеи Нина Иасон-ипҳаи рңеитцбы Денис (1950) дпоетуп, дпрозаикуп, деиҫтагафуп, дтоурыхтцаафуп. Иара дфәуеит урысшәалеи аңсышәалеи. Еиуеипшым ахырхартақәа змоу 9 шәкәык дравторуп. Денис ицшәмацхәыс Мариа Иасон-ипҳа Гыцба дыртафуп. Урт ҫыңьа аңаңәа рымоуп – Мардасоуи Дамеи. Мардасоу атаацәара аңицахьеит, ицшәма Астанда Чегиапҳаи иареи дрымоуп Сандра захьзу аңҳа.

⁴ Шәәхә.: Аңсны, удеиңәа руазәы. (Аңсны Афырхатца В. Кь. Чачхалиа изку аматериалқәа реизга). Ақәа, 2016.

Кыыршьал Чачхалиа диит атоурыхтә аамта удаа азы – ареволиуциатә хтыскәа анымџапысуаз, усқан Кәыдрытәи аучастка хәа изышьтаз, Цақәашь ақытан. Ари кәлеит латцарамза (май) 25, 1918 шықәсазы. Абрака ихигеит ихәыцра шықәсқәагы. Ихатә иавтобиографияҕы иишџуала, итаацәа «бжьаратә нхацәан», адгьылқәаарыхреи арахәаазареи рыла рхы ныкәыргон. 1929 шықәса инаркны Цақәашь еиҕкааз аколнхара иалалеит. Кыыршьал 1926 шықәсазы дталоит Цақәашьтәи алагартатә школ. Уи даналга 1930 шықәсазы ицара иацитдоит Цақәашьтәи ихатәаам абжьаратә школ аҕы. Уаҕа ицара анхиркәша иара дталоит Акәатәи апедагогикатә ццараиурта (училищәе) 1935 шықәсазы. Кыыршьал ари аццараиуртаҕы ицара хиркәшартә атагылазаашьа кәмлеит. Уаҕа аццара дантаз иашьа иццстазаара далцуеит, иаби иара ихатәи агәамбзиарақәа ихтаркуеит. Хатала, иара иблақәа руашәшәырра анаџсангы, иавтобиография излаҳанахәауала, аревматизм чмазара дакны даман, хцәка шықәса аҕны иеихәшәтәуан. Абартқәа ирыхкәаны иара, 1938 шықәсазы, дызтаз аццараиурта ааныжьны, дхынхәуеит иқытахь. Арака, иара агәамбзиара шимазгы, 1940 шықәсазы далагоит аусура – рцаџыс Акәасқыатәи ихатәаам абжьаратә школ аҕы. Ашкол аҕы иара имџаҕигон ацсуа бызшәеи алитературеи амацәарқәа. 1943 шықәсазтәи аццарашықәс инаркны Кыыршьал Чачхалиа ирцаџратә усура иацитдоит Цақәашьтәи алагартатә школ аҕы. Арака иара ашкол напхгара азиуан. 1945 шықәсазы ацсуа школқәа «реитакра» ахьызцаны ианадыркуаз, усурада даанхоит, иавтобиографияҕы иишџуала, «ақыртшәа ахызымдыруаз» азы. Уи ашьтахь диасуеит нхара Ткәарчалка. Уаҕа рацхьа аус иуан атрест «Кавказрацәагеология» Ткәарчалтәи агеолог-цшыхәратә гәыц акадрқәа рыкәша еиҳабыс; нас, ацсуа школқәа русура џацхьа ианхацыркха, далагоит аусура ацсуа бызшәеи

алитературеи ырцдаыс Ткээрчалтәи актәи абжьаратә школ ағы. 1956 шықәсазы Кыршьял дталоит Ейхау алитературатә курсқәа, Асовет тәыла ашәкәыџцәа Реидгыла М. Горки ихъз зху Алитературатә институт ағы. Убри аамтазы алитературатә курсқәа ирхысуан, анаџс зыхъз хара инаџыз алитераторцәа – абалкар поет Каисын Кулиеви, акабарда шәкәыџы Алим Кешокови, акиргиз шәкәыџы Чингиз Аитматови. Уа ицара анхиркәша ашътахъ, иара Ацсныка дхынхәны, еиџа иусура иацитџоит Ткээрчалтәи абжьаратәи ашкол ағы. 1962 шықәсазы диасуеит нхара Акәака. Ара иара аусура далаџоит литературатә усзуџыс агазет «Ацсны кацшъ» ағы, аха мызкы аатцаанза ихы дақәитыртәоит. Иавтобиографияғы излазгәеиџо ала, усурада иаанхара зыхъяз аредакцияғы аштатқәа реитатәра ауп. Ари агәрагара шуадаџугы, изыхъатцәкыз еилкааны иахъхамам акнытә, уажәазы изцаараны иаанхажьуеит. Уинахыс уаха цьарггы аус иузомызт, дыхтакны дызмаз игәамбзиаразы 1963 шықәса инаркны ахцатәи агәып аинвалид хәа дыцхъазан.

Кыршьял Чачхалиа Асовет Еидгыла акоммунисттә партия далан 1945 шықәса инаркны, ашәкәыџцәа Реидгыла – 1956 шықәса нахыс. 1959 шықәсазы иара далхын Ацснытәи ашәкәыџцәа Реидгыла анапхгарахъ (правление).

Кыршьял Шамил-иџа Чачхалиа ирџиаратә тынха ацак ду амоуп ацсуа литература аџоурых ағы. Иахъа уажәраанза итытхъеит иара ипоезиатә рџиамтақәа еидызкыло 14 шәкәы: «Ажәеинраалақәа» (1955), «Схаблағы» (1956), «Амахәтақәа шәтит» (1958), «Ашәа ҧыцқәа» (1960), «Ашәти ақәыци» (1963), «Ахәырбгъыц» (1967), «Иалкаау» (1968), «Аацынтәи ахәыцрақәа» (1971), «Ақыицәа рымџаа» (1978), «Алирика» (1979), «Алирика. Асатира» (1980), «Алирика. Асатира. Ажәеинраалақәа ахәыцқәа рзы. Алитературатә тынха» (1981), «Иалкаау

аңсуа лирика» (асерия, 1984), «Ажәеинраалақәа» (1988). Еикәыңхьазоу атыжымтақәа рахьтә Кьыршьал Чачхалиа иңсы ахьынзатәз зтыжыра дахьзәз рыбжак – 7 шәкәык роуп, егырт акыпңхь анырба иңстазаара даналтц ашьтахь ауп. Хатала апоет дызлахәымыз, данңсы ашьтахь итытқәаз реихарак еикәзыршәаз иңа, апоет Денис Чачхалиа иоуп. Уи акыпңхь иазирхиеит 6-шәкәык: 1978, 1979, 1980, 1981, 1984, 1988 шықәсқәа рзы итыжықәаз. «Ааңынтәи ахәыцрақәа» хәа икоу аизга еикәзыршәаз хәа иалкааны азәгыи ихьз арбам, аха А. Гогәуеи А. Аңыңыңыали ирхыгам-зар қалап хәа агәаанагара ҳамоуп, урт аңхьажәа зәызи аредактори ахьрақәу азы.

Кь. Чачхалиа арфеиаратә мәа данылартә, апоезия агәбылра икыртә атагылазашьа аңызтәз иреиуаны икоуп Ұ-факторк. Актәи – уи дахьиз, иахьизҳауаз афнәтафәи ачамгәыр бжыи ҰныҰуан, ахьзыртәрақәа ииуан, амузыка бжыи гон. Хыхь ишазгәахьахәуеиңш, Кьыршьал иан Хәата Цыңыңыалңхьа ачамгәыр архәара дазқазан. Иқалап, иара дани илымҳа итәсыз агарашәеи, иахәуаз ахьзыртәрақәеи рақәзар изыртцысыз раңхьазатәи ипоезиатә тахра. Д. Гәлиа даныхәычыз иахәз ажәеикәыршәақәа: «Ту-раа лҳа ааша ду, қазақьына қыба ду»⁵ игәаңханы ишеитеиҳәалоз еиңш, Кь. Чачхалиагыи данмаңыз иахәз, ачамгәыр ианңаны ирхәоз, асамырқәыл: «Анахь иды-дит, арахь идыдит. Гәдым Шьақаиа ихь дырқәыдит» кыраамта игәынкыланы илымҳа итаҰуан. ИҰны адагыи, ахьзыртәрақәа ржанр усқан Аңсны даара иалатәаны иқан. Аңхьарцеи ачамгәыри аңсуа жәлар рыпстазаарафәи ароль ду нарыгзон. Урт агәырғьареи, алахьеикәтцареи, агәмырғьығьареи ирышьашәалаз атагылазашьақәа рфәи ахархәара рыман, ирынтңаны ажәлар ирылатәахьаз ашәақәа рхәон, афәыц ашәақәагыи аңыртңон. Хәарада,

⁵ Гәлиа Д. И. ИҰымтақәа реизга. Ф-томкны. Ахпатәи атом. Ақәа, 1983. Ад. 239–240.

го и кратко»⁹. Жәеинраалала иџу арџиамтәкәа роуп хаамтәзы ашәәкәа рмелодиа злырхуа, избанзар прозала ашәа хәашьа амазам. Ус анакәха, ажәарџиашы, аамтас дызтәзкузаалакгы, амузыкатә шытыбжьеиџкаашьа агәынкыларә злам, излымшо дызпоетхазом. Уи, хәарада, иаанагом апоетцәа зеггы шәахәаџцәазароуп хәа, аха амузыка зынза изцәыхароу, иалхәдоу, шамахамзар ишақәнагоу ажәеинраалагы изацтәзом. Сыззааиуа, Кыыршьал ихәыцратә шықәсқәа рзы амузыка агәбылра икыртә атагылазаашьа ыкан. Уи аршахәтәуеит иара ихәтагы агитара (иазкны ажәеинраалагы имоуп) архәара бзиа иахьибоз, дахьазкәаз. Кь. Чачхалиа данмаңыз ишьтыкааз ахьзыртәрақәа рпоетика ианыцшит иара ипоезиатә рџиараџы, еихаракгы исатиратә жәеинраалақәа. Уи атәы дазаатгыланы В. Ацнариә ихәоит: «Кь. Чачхалиа исатира акәастхә зыџхәигаз ахәштәара ианалацәажәо, ирџытәшәо Д. Гәлиә, Л. Лабахәуа рыхьзқәа роуп. Ари иашоуп, аха уи аҕны иаангылатәым. Апоет итцгәаз, изхаихаз атрадициәкәа рымчхара итцегь итбаауп. Сара сгәанала, – иџуеит В. Ацнариә, – поет-сатирикк иахәсабала, Кь. Чачхалиа гәгәала иныцшит (аныцшрей аџыцшрей еиларџашьатәым) *ацсуа милаттә хьзыртәра ачыда кәзшьақәа*, уи џашьара зқәым апоетика, еихарак иналкааны асатиратә ажәа шытыбжькәа ритмикала артәашьаџы»¹⁰.

Арака иахәтаны ихәцхәзоит, ацсуа хьзыртәра апоетика зырџиара ианырыз Кь. Чачхалиа имацара шиакәым азгәатара. Уи ацсуа литература ацхәтәи ашьаџақәа инадыркны ашәра, ашьақәгыларә ианаџыз арџиәџцәа акыр рхы ишадырхәоз азтәара инартбааны иазаатгылоуп В. Агрба иусумтәџы¹¹.

⁹ Жирмунский В. М. Введение в литературоведение. Курс лекций. Издание третье. М., 2009. С. 265.

¹⁰ Ацнариә В. Л. Аччацш лашә зтынхаз // Чачхалиа К. Ш. Алирика. Акәа, 1979. Ад. 5.

¹¹ Шәахә.: Агрба В. Б. Абхазская поэзия и устное народное творчество. Тбилиси, 1970. С. 38–50, 63–64.

Афбатәи – Аңсны асовет мчра қәыпш анықәашәа иазказшьарбаган агәәхәара дуи, аентузиазми. Аңсуа жәлар реиҳарафык аамта ҫыц иадырхәалон иззыпшыз ргәыграқәа рынагзара. Уи аҫаанарпшуан анхамәа-абзатаратә збатәқәа рнафсангы, егырт, зны-зынла иҫыцыз еиуеипшым аңсҫазааратә ганқәа рҫғы – атцараниураҫы, азанааттә кадрқәа рышьақәгылараҫы, аказараҫы, аэкономикаҫы, иара убас аңсуа литерату-ра аҫиараҫы. Уи аамтазы арҫиара знапы алакыз апо-ет, ашәкәыфшы ауаажәлар рҫы рахатыр дуны икалеит. Кыршьалгы ара дызҫыпшшаз, «саргы абас икастцандаз – изфындаз» хәа агәазыхәара изташаз аҫырпштәқәа рацәан. Аңсуа литература аҫеибытара иаҫын. Иара маңк иеиҳабацәаз рапцамтақәа ркыпцхуан, иқәлацәа еихыр-гон рапхьатәи рырҫиара-пышәаратә шыаҫақәа.

Абарт аффакторгы – дызлияаз ифнәта, иҳабла, иқыта, нас аамта ҫыц иаанагаз аҫыцапшыгарақәеи еилаланы апо-езиә мцабз игәаҫы еиқәылартә атагылазаашьа апыртцеит.

Урт даара акрызцазкқәо, зда псыхәа ыкамыз шракәугы, иазхомызт – идәахьтәиқәан, ахатәы мәа иқәлатәын, ипышәатәын ахатәы лшарақәа. Уи алагамта-рҫиаратә процесс алтцшәақәа зеипшроу, хәшьарас иартә, иаңсоу иаңсаму атцара зхәаз еипш, азтцарақәа рацәаны изцәырцуеит дарбанзаалак арҫиаратә мәа ианыларц иапшызыго. Иузеиқәымтхо еилацәоу Кыршьал Чачхалиә иңсҫазааратәи ирҫиаратәи мәа иаҫырпшны, хыхь иаа-гоу атагылазаашьа хәхәапшуазар – иқәҫиеит хәа ххәар, – ииашахоит. Иара иажәеинраалак аҫы апоезиәзы иҳәоит: «Сышхәычыз, / Исуркит уҫама. / Зыҫены сгәы/ хухыз инар-кны, / Сапцхә уара / угылоуп аргама» хәа. Цабыргны, Кыр-шьал иаадыруа рапхьатәи иажәеинраала «Аапынра иатәу акарматцыс...» анифуаз 15 шықәса ракәын ихыцуаз. Иара ихатә иавтобиографияҫы иҳәоит: «Сара аажәеинраалақәа рфара салагеит 1934 инаркны» хәа. Аамтала иара

иақәшәоит ашкол далганы, Апедagogикатә царайуртә данталаз ашықәс. Иалкааны руа иарбан тыпқәоу арт аџба рахьтә дахьалагәтәкәаз азтәара атак хзамтәзаргы, еилка-ауп – апоезиатә цышәа архара, аизхара иахьалагаз Ақәатәи апедagogикатә царайуртәҟы шакәу. Кьыршьал иқәҟеит хәа анаххәо, хара зызбахә хамоу, усқан поетк иахасабала ишьақәгылахьаз Л. Б. Лабахәуа дахьизааигәаз, дахьиды-руаз аңхьатәи ипоезиатә цышәа алтшәақәа, данизаңхьа иңханы, гәахәарыла иахьидикылаз ауп. Урт уи аамтәзтәи реизықәзаашьақәа ирзаатгылахьейт акритикцәеи алитератураҟтәаџцәеи. Р. Қапба Л. Лабахәуа изку ишәкәы аҟы иааигоит иара ихатә Кь. Чачхалиа иқнытә иантәз игәалашәарақәа. Уақәа хәаңхьоит: «Сара (Кьыршьал Чачхалиа. – У.А.) акыр смачын, аха ашьха ацара сьлшон. Саб сишьтлон хәуацәа ицоз срыццаны, сгәабзиара гәгәахарц азы. Избанзар, аңхынразы аҟны ашыз-мыз чмазарақәа счычан. Ашьха хәуа хәшәуп, изеиғьхоит хәа аҳақьымцәагы ишьақәдыргәгәон.

Ашьха тыпқ аҟы акырынтә хқалахьан Леонтии сареи. Уи усқан Аңсны еицырдыруаз поетын, ахьз-аңша иман. Аха уамашәа избоит зақәа дуаџ хзырымгаз, қаралагы, дырра-лагы хәиқаразшәа акәын ихы шымџаңигоз. Ақранахқалак ахәы харак дуқәа рахьныкәара хцон. Сара сихьзомызт, иара ишьақәа лассы-лассы еихигон. Ашьха дгьыл харамуп, уарныкәазом, аха иара усс имазамызт. Мыцхәы иңшзаз, зегьы ахьубартаз анализлак, ашьац қашәқашәо хнылатәон. Акыраамтә дсацәажәон, ихәон ажәабжьқәа. Нас, маңк днаскәаны аџра далагон. Сара сшықоу ихаштуама схәо ақынза... Нас ахәы дықәтәаны ииџлоз дсызрыңхьон, акыр еиылзкаауа сакәушәа. *Убри шьхатәылан исаҳауаз Леонти ицәахәа ссирқәа зегь раңхьазагы аңсуа поезиа абзиабара сдырkit, аџра саладыргеит...*»¹²

¹² Қапба Р. Хә. Леонти Лабахәуа. Иңсәзаареи ирҟеиамтәи. Ақәа, 1977. Ад. 36, 38.

Кь. Чачхалиа ирѣиаратə мѡа дананылоз, заазатəи ишьаѣақəа анеихигоз атəи аазырпшуа игəалашəарақəа аницеит В. Ацнариаггы, апоет изку рапхьатəи истатиаѣы. Уаќа хьапхьоит: «Сара (Кь. Чачхалиа. – У.А.) рапхьаза аѡра салагеит арѡаш згəиыдѣеалоз ахахə ду сыкəтəаны. Уи арѡаш иахьзуп Мызикəара, Цаќьазтоу ашьха нхьтц. Сара сыќан уаќа псшьара ацсуа поет Леонти Лабахəуа сицны. Ацсуа шəќəқəа рыпхьара бзиа избон, урт рыбжеиҳарак сара шəќəида исхəауан. Леонти абри даара ссирс ипхьазон. Срыцхашьаны акəзу сыздуам, «умшəан, уарггы уѡуа уќалоит» хəа сеиҳəалон. Ицabyргытцəќьаны, абри хыхь зызбахə схəаз ахахə ду ахы сыкəтəаны изѡит рапхьаза жəабаќа цəахəа инеиуаз жəеинраалак. Исымхаб-зиахазар акəхап, Леонти сизапхьеит. Сигəиыдихəхəалеит, сышьтихит, сгəиыдыкылеит, сарггы сгəиы пшаазар акəхап, самхагəиыргьацəѡу – сылабжыш аахаќəќəалеит»¹³. Апоет ица – Денис излашьаќəиыргылаз ала, ари ажəеинраала «Аапынра иатəу аќарматцыс...»¹⁴ ауп. Уи, изыхьќьазаалакгыи, апоет иеизгаќəа иахьа уажəраанза ирнымлацызт.

Кь. Чачхалиа ирѣиаратə мѡа анхациркуаз апоезиатə гəапхара изцəиыртцəѣы Л. Лабахəуа инаигзаз ароль иазкны М. Лашəриа иѡуеит: «Кь. Чачхалиа, иара излаи-гəалаиыршəо ала, рапхьатəи иажəеинраалаќəа дыззапхьаз Леонти Лабахəуа иоуп. Абəѡхатəра гəѓəа змаз ацсуа поет ду Л. Лабахəуа иоуп убарт ашыќəсќəа рзы ѣиц аѡра иа-лагаз апоет ѣа Кыыршьал Чачхалиа ипоезиатə ажəа игəи азтазтаз, рапхьатəи ицəахəаќəа имазырəхəаз, ажəа пхала напы злеикыз аус игəи азыќазтаз»¹⁵.

¹³ Ацнариа В. Л. Аччапшь лаша зтынхаз // Чачхалиа Кь. Ш. Алирика. Аќəа, 1979. Ад. 7.

¹⁴ Шəахə.: Чачхалиа Д. Кь. Апоет рапхьатəи иажəеинраала // Ацсны ѣапшь. 1983, сентиабр 23.

¹⁵ Лашəриа М. Т. Аибашьра ашьтахьтəи ацсуа поезиа // Хазлиааз. Алитературатə-критикатə статиаќəа. Аќəа, 1985. Ад. 102.

Хәарада, арт ажәакәа цабыргуп, аха ицабыргуп иара убас, Кь. Чачхалиеи Л. Лабахәуеи реизааигәара хыхь зызбахә хәоу афакт ала ишхыркәшамхо. Чачхалиа ирҕиара зеггы аҕы иаабоит Л. Лабахәуа ипое-зиа инатаз анырра, еихаракгыи уи ааңшуеит исатиратә жәеинраалакәа рҕы.

Анаҕс апоет ҕа иажәеинраалакәа ркыпхьуа иалаго-ит апериодикатә тыжымтакәа рҕы. Хара излаадыруала, рапхьаза акәны икыпхьыз иажәеинраала анылеит, усқан агазет еиңш ахьз зманы итыңуаз, ажурнал «Аңсны қаңшь» (1938, № 2). Хымқада, ари афакт иара изы акрызцазкуаз хтысын, ихы агәрагара еиха иарҕәҕәон, агәаңпыхәара изцәырнагон. Ус шакаугы, Кыыршьал Чачхалиа усқан иаңитцоз ирҕиамтакәа уарлашәарла акәын акыпхь аҕы ишцәыртцуаз. Иажәеинраалакәа хрыжь-хрыжь ирнылон «Алитературатә журналы», «Алитературатә альманахы», «Аңсны апоетцәа» хәа итыжьыз аколлективтә еизгеи рҕы. Асеиңш иҕаз аҕагылазашьа зыхькоз, хәарада, уи аамтазы иҕаз аҕоурых-политикатә мзызкәа ракәын. Ганкахьала, 1937 шықәса инаркны аңсуа жәлар зтадыргылаз аамта удаа, рганахь имҕаңыргоз ақәыгәҕәара бааңсы; даҕаганкахьала – итцысыз Аңынңытәылатә еибашьрей хажәлар рыңстазаара цәгыза идыруадаҕит. Акультуратә пстазаара, алитературагы назлоу, аҕиарамҕакәа даара иартшәеит, хыпхьазара раңәала аңынгылакәа аиуит. Убас, аңсуа ҕыра ақыртцау шрифт ахь аиагара, алитературатә журналкәа ртыжьра аҕәыхра, аңсуа школкәа паркра ухәа аамта-аамтала еиҕыркаауаз «аҕыцаңшыгаракәа», аңсуа литература аҕиара гәҕәала иаңыргаган. Аха иага пырхага ыҕазаргы, хлитература мҕиартә еиңш ирзым-шьит уи аңшыгәҕцәа, ишакәхалакгы аңсы таң, иҕан уи згәы аңәкамхакәа зырҕиара еиқәызымхәалаз, зҕымтакәа аңызцоз арҕиаҕцәа. Урт рхыпхьазара далан Кыыршьал Чачхалиагы.

Иара раҥхьатәи ирҕиамтақәа реизга «Ажәеинраалақәа» (1955) тыцит аамта ахаҕра аеаҥсахра ианалагоз. Цабыргуп, макъаназы официалла Сталин ихатаратә культ иакәмызбацыт, аха уеизгы зхыҥхьазара маҕмыз, еиуеиҥшымыз аилагарақәа, амилат зтаарагы налакны рызнейшақәа рыҥсахра, рыриашара иалагахьан. 1955 шықәсазы атытра иалагоит Аҕснытәи ашәкәыџџәа ркыпхьтә орган – алитература-сахьаркыратә ауаажәларра-политикатә журнал «Алашара». Уаҕа актәи аномер инаркны иажәеинраалақәа ркыпхьра далагоит Кь. Чачхалиагы. Иахьа уажәраанза ари ажурнал ианылахьейт 220 инареиханы апоет иажәеинраалақәа, урт рахьтә 100 рҕынза апоет иҕстазаара далтаанза икыпхьхьан.

Кьыршьал Чачхалиа ипоезиатә тынха атематика тбаауп, хкырацәала еилоуп. Уи ахыҥхьазара иалоуп: арҕиаратә процесс иацу еиуеиҥшым атагылазаашьақәа зныҥшуа; аграждантә, апеизажтә, абзиабаратә, афилософиатә лирикатә хкқәа ирытдаркуа; асатиратә жәеинраалақәеи ажәамаанақәеи. Апоет ипоезиатә тынха ицегь ирссаны еихаҭшозар, иааҭшуейт чыдала атоурыхтә уааи агеографиатә тыпқәеи ирызккәоу, ахәыцқәа ирызккәоу, «ашьацмақәа» хәа зыхьзтаны иаликаауаз ахшыџртгагәтә жәеинраала кьаҕқәа, насгы ажәлар рхәамтақәа ирылху (урт рхыпхьазара рацәам) аҕтамтақәа. Хәара атахым, ас еиҥш аихшара, иныкәырҕшшәа иҕацоу аҕазшьа змоу акоуп. Избанзар, имачымкәа иахҕылоит аҕырҕштәқәа атемақәа еилазџаны, акала дачагы анаарҕшхо. Иаххәап, апоет аҕсабара асахьаҭыхрала, ирҕиаратә усура апроцесс азааҕыларала, абзиабаратә, ма аграждантә зтаарақәа зтазкуа ахшыџтаққәеи ацәаныррақәеи анааирҕшуа ухәа уб.иц.

Иаххәар халшоит, Кь. Чачхалиа иҕстазаара зеггы азы изтаара хаданы иҕаз акәын – иус хада – ипоезиатә рҕиара дшазнеиуаз. Ари азтаара атак знык иҕатданы,

нас дацэхьатцны иаанижьюамызт. Уи лассы-лассы дазыхынхәуан, ихы дацкляпшуан, икайтцахьюу ахәшьяра айтон. Иара апоезиа алшара дукәа змоу доухатә калароуп хәа дазнейуан. Апоет ихы изадкылом аиаша ззымхәо ажәеинраалеикәыршәара. Ибзиазаны еиликаа-уеит ари шмариа усым, еицмыркьязакәа агәи ахшыџи ру-сеицура, азтәара уадаџкәа рызбара аеазышәара шатаху. Апоезиатә рџиара иатцоу амазақәеи, цакыси хықәкыси иамақәоуи, уаажәларратә функциас инанагзои ухәа – зхәаа тбаау азтәарақәа рызбара иазкуп апоет абарт иажәеинраалақәа: «Ашәкәыџџәа ґарацәа шәахь», «Аџра», «Апоезиа», «Ашәаґыц», «Иуадаџуп, еиуеитәым...», «Сашәа», «Агәыгра», «Са сыцкәынра азгьы иаџызоуп...», «Сыцәа кьалеит, сыцәа сцәызит...», «Амџа сықәуп, сцоит санылан...», «Ажәа уазышьтыхуам агәеисра иалымтцыз», «Агәырџацәгьа уаџ даражәуеит...», «Акы зџыроуп хәа сымтәац...», «Исхароузеи?», «Сыетцәахә», «Сажәеин-раалақәа», «Ақьиацәа амџа рызто», «Шәы-гәтыхак сыгәтыхоуп...» ухәа зынза 30 рџиамта инареиханы.

Ажәеинраала «Аџра» захьзу аґы дазаатгьилоит апоет ишьақәгылара иацу ауадаџрақәа. Иара уи апроцесс аґсабаратә цәыртцрақәеи аґагылазашьақәеи ирґырцшны («ашара иаразнак изыкалом», «аґшқә дышиз дызныкәазом») икайтцоит абас еицш алкаа:

Апоетгьы иаразнак дызпоетхом,
Мызкы-џымз изхом.
Иццакызгьы уи дызееихом,
Уи аџра игәацхом.

Ишакәхалакгьы хәа аџреи ахәареи
Зынзак имариоу усуп.
Аха ибзианы ахәареи аџреи
Даараза ихьантоу усуп.

Убри аҥнытә ауафы иуалуп
Даараза аразара,
Ари ус цшыоуп, иус җалалуп –
Аҗсадгьыл аматцура.

Ари зеггы ирылшауам,
Калам шытыхны иџуа.
Иџыргы, рашәа ианылауам
Чамгәыр азырхәауа.

Апрограмматә җазшыа амоуп ухәартә иҗоуп
ажәеинраала «Апоезиа» захьзу. Уаҗа автор дырзаатгылоит
иара апоезиа шеиликаауа, дшазнеиуа азтцаара иамоу
аганҗәа жәпакы. Зегь раҗхьа иргыланы, иара иҗтцазаара
ззикыз аус – зегь реиха идуу акәны дахәапшуеит –
«иуеихау ахра зыҗалашам» хәа азихәоит. Апоеит имзакәа
ихәоит «ихтнаххьоу», «шаҗантә игәы армаҗхьоу»,
«аамтә раҗәа шаҗәирзхьоу», аха иара убри аамтязгы
«мтәыжәџадагь дарҗырхьеит», ахьаа ахгашьа инартцеит.
Иара изы апоезиа малрхагам («сушьтам малк улсхырц,
хныҗәгагас сышьта сҗарц»...), аиашахәара алиршартә
аҗагылазаашьа изаҗызтцә мыругоуп («Еинызҗьо зеггы
срыҗкәашарцаз, срыҗәшахәтхо схы рҗысуа, Ишкәакәаза
чак сфарцаз, азәы сихәо ишыапы куа, Уи азыхәан, мамоу,
усҗәымшәан. Икыдымзаакәа сгәы-сгәатцәа!»).

Абас еиҗш иҗоу аҗьабаа ихы аҗәигартә дзымныҗәои,
дзаҗхьамтцуеи, дачәа уск залимхызеи, дачәа мџак дза-
нымлазеи хәа азтцаара араҗа аҗәыргыларәа ауеит.
Хәарада, аҗак аҗаҗарагы мариам, апроблема инарт-
бааны хәхәапшуазар. Ауафы адунеи иҗәзаара қкыс
иамоу азтцаарахь җкылнагоит. Раҗхьа иргыланы, ауафы
иҗәырҗра, ишыаҗәгыларәа, иҗиара аетапҗәа зеггы рҗы
аханатә ишыагәытә җазшыақәа ируакын илаз арҗиаратә
цәаџа. Уи ауаа зеггы еиҗырзеиҗшны иҗамызт, азәы иҗы

еиха игәгәаны иаапшуан, даеазэы ифы еиха иңсыены, аха иаидкыланы иаагозар, уи аказшы енагь ауафтыџса пхьака дызгоз, иџоурых зырџиоз, изырбеиоз факторны иџан. Еицырдыруа афранцыз шәкәыџы Андре Моруа истатиа «Хаамтазтәи адунеи аџы ашәкәыџы ироль» захъзу аџы хыхь хазлацаажәоз апроблемазы иҳәоит: «В современном мире искусство продолжает играть огромную социальную роль. Мужчины и женщины, каково бы ни было их социальное положение, в какой бы стране они ни жили, покупают романы, ходят в театр, в кино. Почему?

Да, почему они готовы заплатить своим трудом, своими деньгами за сотворение искусственных миров и проникновение в эти миры? День за днем нас мучат и пьянят любовь, ревность, честолюбие, войны, страх смерти, почему же вместо того, чтобы забыть в часы досуга о тьете человеческого удела, мы отправляемся в театр или в кино, чтобы увидеть на сцене или экране драмы, подобные нашим собственным? Почему? Разве реальная жизнь недостаточно богата, чтобы нас удовлетворить?..»¹⁶

Ашәкәыџы иџәиргылаз аџак ду змоу азџаара аџакџара иазку игәаанагара акыр еиџыхуп, аџыџ дугы ааннакылоит. Убри аџнытә, араџа иаагап, ихаданы иагәылоу алкаатә хшыџџаккәа: актәи, – ауаатәыџса рыбжьара ираџәәџуп зыџџазаара џаџәу (пуста), иџштәыдоу (тускла); уи аџакы аџаны аџсы ахатџара зылшо ахыџхәаа (вымысел) ауп; аџбатәи, – аџазара ду иабзоураны ауаа доухала еиха иџкыахоит, еиџнатыеит; ахџатәи, – зеилкаара уадаџу адунеи, ахаџаагара алшартә иџанатџоит («делать невнятный мир доступным нашему разуму»).

Кь. Чачхалиа А. Моруа диџхыаны акәым ирџиамџакәа заџиџо. Уи ихатә џџазааратә џышәала дазнейеит ара

¹⁶ Моруа А. Роль писателя в современном мире // Шестьдесят лет моей литературной жизни. Сборник статей. Перевод с французского. М., 1977. С. 69.

изыхцэажэоу арҕиаразы ифундаменталтэу алкаакэа
рахь. Хыхь иаагоу ажеинраалаҕы анаас ҕаҕһоит:

Аҕстазаарей
Ма аҕхзашей
Са иласыжыуам
аҕэынцэа.
Уара суцрыцны
уцэа цысеуа
Усырҕхашьозар
жэлар рыгэҕа,
Бзия исымбозар
ахаҕа цызэуа,
Ма аус ҕазуа
аҕэыста,
Са сзыцсоузеи,
аҕсра еиҕаҕсра
Захьзу смоуи
ҕаҕеиҕа.

Нас сгылан
сара аҕраҕшра
Салагома
сеиҕхытта!
Са сзықәгыҕуа
енаҕь баадутас,
Зымҕа сықәугь –
уара уоуп!

Жэлар рзыхэан
ушьтысхт матцугас,
Узыстахугы –
дара рзоуп!

Иаагаз ацыцдэаха А. Моруа илкаакдэак иахьрықдэм-
шэо ықазарғы, ихадоу ахэдағы ақазара – ауадытэыдса
ипдстазаарағы атқак дузза шамоу ағы еинышэаны, еина-
аланы икоуп. Қы. Чачхалиа идуа арфеиамтақдэа зызку ажэ-
лар роуп, урт ирзыпшуп, ирыхэоит хэа ипхьазоит азоуп
изацитдогы.

Хзыхцэажэо ажэеинраалағы иахпылом аепитетқдэа,
аметафорақдэа, егырт абызшэатэ тропқдэа. Ихэоу зе-
гы, ипоезиа хадарыла ишазқазшыоу еипш, иаартны
ихэоуп. Иара убри аамтазгы, инейцыху метафораны
ипхьазазар алшоит, иара ихы нарханы дзацэажэо, иаид-
кыланы апоезиеи қыдала ихатэы поезиатэ рфеиареи
ахьракэу. Еиуеипшым арфеиаратэ зцаарақдэа ириваргыла-
ны иалкааны дацкпапшуеит ихатэ пышдэа алтшэақдэагы,
агэынамзара ааирпшуеит ирфеиамтақдэак рхатабзиара
еигыны иахьынагзам.

Уцэанырра сара
 исымамзар,
Цэахэакгы
 снатэаны исзыдзом.
Аха зны-зынла
 сгэы идоу сзымхэозаргы,
Уи ағы саагылан
 қалазом!
Иқалоит акы
 сыцэугхаргы,
Аха сахоуцап хэа
 сықам уара атдэы,
Иахьа ус
 сыхьзаргы,
Исыгхаз
 хасыртэаап
 уатдэы,

Апоезиа
убасканоуп
иансыцанаркә,
Амреипш
ахы-агәы
анлашам.

Арфеиаши апхьаши реигәныџра, реилибакаара Кь. Чач-халиа игәы итхо азцаара хадакәа иреиуоуп. Апоег акы-рынтә уи дазыхынхәны далацәажәоит. Иаххәап, «Саап-сара наӀ исхаштуеит...» захьзу ажәеинраалаҕы ирфеиара агәҕакынагзара, ицоуроу алтшәа амоу иамаму азцаара даргәаҕеиуеит. Уи ихәоит:

Акыр сызџыма ихәартоу,
Атх иҕысеыз баша иҕысеу,
Исызхәама са сгәы иҕоу?

Иалакыысма шәгәы арахәыцкәа,
Мамзар ус ишәаџсны ицоу?
Абри ауп еснагь сзырхәыцуа,
Мца кьоуқьадхан исыцроу.

Апоезиатә рфеиара қәкы хадас иамоу, апоег иус дшаз-неиша ухәа ирызку ацәахәақәа рацәоуп Кь.Чачхалиа ипоезиаҕы. Иаагап урт ркынтә акык-џбак:

Сахьцалакгыы сыҕсы сшьом,
Цъара акала шәсызжьом.
Шәгәы зыркәандо цъара жәак,
Шәыгәқәа ҕызгаша ашәак.
(«Жәеинраалак саҕхьоит...»)

Даеацъара:

Ажәа мҕсыроуп, пхызымхароуп,
Изыцсоузеи ианыхьшәа.

Ипсыҕеымхароуп, мраны ипхароуп,
Уаҕы ибароуп уи алтшәа!
(«Иухәаз зеггы дырны иухәазар...»)

Ус еипш иҕоу ахшыџтаққәа аазырпшуа ацәахәақәа
хпылоит ишиашоу арҕиара иазкым ажәеинраалақәа
рҕгы.

Ишдыру еипш, апоетрей аҕаџрей реизыҕазаашьақәа
ртема адунеитә поезиаҕы акыр хшыџзышьтра ззырухьоу,
иззатгылақәахьоу иреиуоуп. Уи иазку ажәеинраалақәа
рымоуп аклассикцәа азәырџы. Рапхьа ххаҕы иааикәо
иреиуоуп Н. А. Некрасов ирҕиамта «Поэт и гражданин».
Уаҕа атәылауаҕы апоет иеихәоит:

Ты мог бы правильной судить:
Поэтом можешь ты не быть,
Но гражданином быть обязан.
А что такое гражданин?
Отечества достойный сын.

Абри ажәеинраалаҕы иаарпшу апоет икаламшьтых-
рала уалпшьас ихы иадитџо азцаатәқәа ирызкуп Кь. Чач-
халиа иапцтамта «Акы зџыроуп хәа сымтәац...». Араҕа
иара ихаихәоит ииџуа зиџуа игәаҕынтә иаауа атахрала
шакәу, «дыззымдыруа ихы дирбарц» шакәым. Иара убри
аамтазгы зейҕаҕам арҕиамта ацитдаргы ихзыргагоу
мыруганы, ҕырбаганы ахархәара аимоуроуп хәа дазнеи-
уеит:

Истахуп сышуаџу сынхарц,
Сызлаҕоугы сеитцамхарц.
Сыҕоуп, исеипшу азә дшыҕоу,
Зеггы среиҕым, саҕгреицәам.
Сыҕанатц уаџтас сыҕоуп,
Сдунеи са сзы итбаацәам.

Зегь ргәы иахәо сзыкамтаргы,
Еихарафык ргәы кастоит.
Рыбжафык сгәарымтаргы,
Са суалпшы насыззоит.

Кь. Чачхалиа ажәа «ауалпшыа» атдакы днавала-аавало акәымкәа, ипстазаара иакредоны икоуп. Апстазаарафы абзиеи ацәгъеи дзыкәшәалакгы ичханы иеанрааланы ихигартә дыкоуп, аха «ссылатәом агәамра, – ҫымтүа ацәгъа сахангы», – хәа анихәо ишиашахатәу агәра аа-гоит. Ари ахшыфтак ххьанарпшуеит, цака хаззатгыларан икоу, апоет ирфеиаратә хырхарта хада – исатирахь. Аха уаанза иазгәахтап, ирфеиаратә принципкәа егырт иажәеинраалакәа рфы лассы-лассы дшырзаатгыло. Иаххәап, иажәеинраалак афы хапхьоит:

Ажәа уазышьтыхуам агәеисра иалымтцыз,
Изыкалом уи амца афыдды!
Ихәалароуп итыцкыаны, апоет игәы ицыххыз,
Итигалароуп игәтыха мхәаеы.

Апоезиатә рфеиара иацу аҫбабаа: апоет даргәа-теиуазаргы, «ицәа аркыалозаргы», «кыад рацәа пхас-теитәуазаргы», цсшьара инамтозаргы, алтшәа апста-зааратә цынгылакәа изацнатцозаргы, иара изы уи – «иаацсара наф ихазырштүа», «иетцәахә зыршеишеиуа», ауафы «дзымражәуа хәшәны», дахыцалакгы ицу, «ашәа анизхәа игәы тзыргәырҫбаауа», агәацпыхәара изтауа акәны икоуп. Уи ада иара цстазаашы ахымам, ихафы иа-хызаамго азы ихәоит:

Исымагәышьоуп сажәеинраала,
Ахы злымкыауа скәылзы.
Уи ауп сара исымаз зсагас,

Аз дукәа срырган сызгалоз.
Убри ауп исымаз прыгас,
Азатәра сызмырбалоз.
Исзынхароуп уи гәырдагас,
Цхьаҕа снаго смааңсауа,
Ауаа ирыстоит уи гәыртәыгас,
Ҙынхас инсыжьюеит саныңсуа.

Апоезиатә рҕеиара иазку Кь. Чачхалиа иажәеинраалақәа рхыңхьазараҕ иҕоуп егьырт аңсуа поетцәа рырҕеиамтәқәа рықәҕытра, рнырра иахылцызгы. Иаххәап, «Шәаала, хдәықәлап!» захьзу ажәеинраала иаразнак ухаҕы иаа-нагоит Д. Гәлиа раңхьатәи ишәкәы «Ажәеинраалақәеи ахьзыртәрақәеи» злаатуа амҕақәцагатә рҕеиамтә «Ахы, сышәкәы, уеитцамхан!», И. Коҕониа 1925 шықәсазы итыцыз ипоемақәа епиграфс ирымаз «Ахы, сышәкәы, уңырла!». Ажәеинраала «Хабациа ахәоит» иугәаланаршәоит Баграт Шыңқәба иаңцамтә «Хгәыла исеиҳәон: – Дад, уахтәа...» ухәа уб. итц. Арт аҕырңштәқәа, В. Ацнариа иажәақәа рыла иаххәозар, башамаша ҕыңшразам, хылааразам, иҳар-хәогы даҕакуп – Кь. Чачхалиа алитературатә атмосфера ҕәҕәала дшалахәыз, аңцаҕцәа рырҕеиамтәқәа гәцаракны дышрыңхьоз, насгы – аңсуа литературатә процесс хатала иалахәхара ада, иааидкыланы уи бзианы ишидыруз. Еиҕахгәалаҳаршәап – Акәасқьеи, Цақәашыи, Ткәарчали ашколқәа рҕы акыршықәса аңсуа литература арцара ина-пы шалакыз.

Аңсуа литература ахәаақәа мацара рыҕеҕеигзомызт Кь. Чачхалиа. Иара, ианаамтаз инагзаны атцара итцартә атаҕылазаашы ахымоуз хаиртәаауеит апоезиатә ҕазара аизырҳаразы ирацәаны аклассикцәа, еиҳарак аурыс поетцәеи ашәкәыҕцәеи рыпхьарала. «Поэтом, не зная поэзии, сделаться нельзя, нельзя открыться поэтом»¹⁷

¹⁷ Шкловский В. Б. Жили-были. Воспоминания, мемуарные записи, повести о времени: с конца XIX в. по 1964 г. М., 1966. С. 377.

хәа В. Шкловски иажәакәа риашара бзианы еиликаа-уан. Кь. Чачхалиа итынхаҕы имачым атыҕ ааныркылоит апоетцәеи ашәкәыѿцәеи раамтазы рольс инарыгзои, дара рхатакәеи, ырҕеиамтакәеи, рлахынцакәеи, ирызку ажәеинраалакәа. Убарт иреиуоуп: «Николаи Островски», «Пушкин», «Сергеи Есенин», «Каисын Кулиев», «Коста Хетагуров», «Ашыхауаѿ» (А. Кешоков ихъзыншылоу), иара убас, уамак акьыҕхь ахь ицәыримгозаргы иеиҕагамтакәа – М. Лермонтов, Ш. Петефи, И. Бунин, С. Есенин, А. Ахматова, Р. Сарцевич, М. Рыльски, Л. Озеров, Л. Забашта, Р. Гамзатов, А. Ханфенов ухәа еиуеиҕшым амилаттә литературакәа ирыцаркуаз апоетцәа ырҕеиамтакәа. Аиҕагамтакәа реиҳарак ари атыжьымтаҕы раҕхьаза акәны икьыҕхьхоит. Еилкаауп дара ахьынтәеиҕеигоз аурыс бызшәа аҕнытә шакәу. Игәыгәҕаиҕьюамызт Кь.Чачхалиа аҕсуа поетцәеи ашәкәыѿцәеи. Урт ирызкны иара иаиҕцеит арҕеиамтакәа маҕымкәа. Убарт иреиуоуп: «Дырымт Гәлиа уахь», «Д. И. Гәлиа», «Иуа Коҕониа», «Миха Лакрба», «Леонти Лабахәуа», еиҕа иара изку «Апоет», А. Лашәриа изккәоу – «Апоет дыҕсуам», «Ашыз игәалашәара», Б. Шьынқәба изккәоу – «Ауаҕьяҕ амца», «Са снейаанза...», А. Гогәуа изку «Хәишызара». Арт арҕеиамтакәа рҕы апоет иеазишәоит ажәеинраала ззикуа дасу иуафратә, ирҕеиаратә ҕазшыаҕыдыракәа раарҕшра. Иаххәап, Д. Гәлиа изку раҕхьатәи ажәеинраалаҕы автор иазгәеиҕоит иара ишибзоурахаз «аҕсуа поезиа амрагылара», афбатәи аҕы ихәоит: – «Укан, уҕоуп ууаажәлар ргәахәараҕ, / Абахча иҕоутаз хара иахзынхеит!» хәа. Иуа Коҕониа изикыз ажәеинраалаҕы Кь. Чачхалиа гәлымтәахк, збафхатәра ҕаимат аарҕшра иахьымзас иакәны дихцәажәоит. Аха убри аамтазгы, итынхаз ахә ҳаракзаны ишьоит, ҕсра зқәым поезиала иаарҕшу доухатә ҕазараны дазнеиуеит:

Убызшәа хаауп, ацха атқыс,
Уажәакәа цоит, ицоит еихышәшәа.

Уажәеинраалақәа ак еиғын ак атқыс,
Шәкәы мкзакәа ирхәоит есымша!

Апоет-қарахымыза хатала дшыкамгы, «укоуп уаф
дыканатц уымтала» хәа, ихаштрадатәиу, иназатәиу
алахынтца идикылоит. Иара убас дааирпшуеит «аңсуа
ламыс азышәахәаф» хәа аңсуа литература атоурых ағы
зыхыз анылаз М. Лакрбагы.

Аңсуа ламыс ыканатц,
Укоуп, ухыз цсуам.
Уымта, цсыуак дыканатц,
Иамыпхьо дкалауам! – хәа изихәоит.

Л. Лабахәуеи А. Лашәриеи чыдала Кь. Чачхалиа
фба-фба жәеинраала рзикит. Урт хатала излеидыруз,
дызларзааигәаз рхафсахыакәа еиха аконкреттә кәзшыа
рытаны инагзоуп. Л. Лабахәуа изы ихәоуп усқан еилашуаз
ағыц цстазаара иеацәхыамккәа дшалагылаз, ипоезиафы
иара дхызхуа акәны ишыкоу аиаша жәала ахысра, абар-
барфцәа-мазлоураа закәытәкыаз раарпшрала.

А. Лашәриа дадикылоит акарматцыс, дипхьоит
Шарпыетцәа хәа, фбара злаз ауаа шицәымгыз, уигы
«аиаша шакәыз имаз иашьас» хәа иуафытәыфсатәи
ирфеиаратәи кәзшыакәа ааирпшуеит.

Аңсуа поезиа иаиуоз аихызарақәа, аартрақәа
гәахәа дула дреигәыргәаны ишидикылоз атәы рхәоит
ажәеинраалақәа «Ушәкәы санапхыа...», «Слатәан, сапхьеит
уара уымта...» хәа Т. Аңбеи В. Амаршьани реизгақәа
ртытара иазкқәоу.

Имоуп иара убас аифызара-лафтә кәзшыакәа зныпшуа,
експромтла ифқәоу ажәеинраала кыафқәа А. Цьонуеи,
Шь. Цәыцьбеи, Гь. Гәыблиеи, Ш. Цлиеи уб. егырт ар-
феиафцәеи ирызкқәоугы.

Аңсуа литература амац азызуаз арфеиащца
ггаартыла дшырзыказ, рыкәфеиарақәа дышреигәырғоз,
реихъзарақәа арфеиаратә зыхәара шизцәырыргоз
аанарпшуеит «Агәырғъара газго сыфны иазнан ифналт...»
захъзу иажәеинраала. Иара рфеиаратә тоурыхс иамоуп –
апоет Ткәарчал данынхоз, гәыпфок аңсуа шәкәыфщца
сасра ианизнеитәи ахтыс. Уаҕа апоет ихәоит ифызца
ахытааз шаҕа агәахәара инаҕаз, имчқәа иаздырхаз,
реицәажәара иара изы «ихәрақәа зыргъаз хәышә бзиа-
ханы» ишизыҕалаз ухәа уб. ит.

Кь. Чачхалиа ипоезиаҕы атып ду ааннакылоит аграж-
дантә лирика хәа изышьтоу атоурых-уаажәларратә цакы
змоу ажәеинраалақәа. Хыпхъазарала дара 100 инарзы-
напшуа икоуп. Апоет урт апитдон еиуеипшым ирфеиаратә
периодқәа рзы. Убри аҕнытә, реихарак ианапцаз аамтаз-
тәи идунеихәапшышьа, еиуеипшым апроблемақәеи, атоу-
рыхтә цәыртцрақәеи ахаҕқәеи рзы имаз игәаанагарақәа
рныпшуеит. Еиха изаатәқәоу рахытә икоуп, аамта ҕыц хәа
усқан изышьтаз – асовет мчреи, акоммунисттә партией, уи
апызацәеи ирызку ажәеинраалақәа маҕымкәа. Хәарада,
Кь. Чачхалиа, поетк иахасабала, ирфеиара иахтысуан
изакәанеизшәроу аеволиуция. Ипстазааратә пышәаҕы
иоуаз адырра ҕыцқәа ирыхҕаны, афактқәеи ауааи
ириҕоз ахәшьарақәеи иазнеишьақәеи анипсахоз ҕалон.
Убас, иара имоуп, иеизгақәа ирнымлаз, ажәеинраала-
қәа – «Схақәитра», «Абахча», «Сухуми», «Авожд изы ашәа»
реипш иҕақәоу. Арт рҕы автор дзыкәныҕәо ахәынтқарратә
аофициалтә пропаганда ауп. Уи ақәныҕәара, сгәанала, иа-
мамызт акониунктуратә ҕазшьа, апоет усқан арехәапхыыз
зызкны иифуаз агәра ганы, ашәа азхәара иапсоуп
хәа ипхъазаны дахъазнеиуаз ауп. Ари аҕагылазаашья
уамашәа ибатәым, избанзар иахытәи аамта, урысшәала
«современность» хәа, аңсуаа «хазтагылоу аамта» хәа

хзышьтоу, алтшэакэа ахьхыркэшам азы, ѳнуцкала аускэа мѳакэызто апроцесскэа еилыкка иубартэ икам, ииашоу ахэшъара рытарагы даара иуадаѳуп. «Настоящее – нечто преходящее, это текучесть, какое-то вечное продолжение без начала и без конца; оно лишено подлинной завершенности, а, следовательно, и сущности»¹⁸ хэа иѳуеит М. М. Бахтин. Атцааѳцаа азэырѳы ишазгэартэхѳоу ала, аѳоурыхтэ аамта ацашъа еиҳа-еиҳа аццакратэ кэзшьа ахъаанахэо аѳагылазаашъа акыр иаруадаѳуеит. Аѳоурыхтцааѳ, акультураѳцаѳ И. Хейзинга аамтацашъакэа жэйтэи ѳатэи реипшымзаара иазкны иазгэеитон: «Совершенно иным стал сам исторический темп перемен: что прежде измерялось столетиями, сейчас укладывается в годы»¹⁹ хэа. Апсуаа хѳоурых аѳы, ахтыскэа ирласхаз рныкэашэа, еиҳарак иубаратэи иѳоуп Асовет аамта анышьакэыргылаха инаркны. Уи ибзианы ианыпшит иара апсуа литературагы, аѳыц цстазаара ашэа азыххэаарала, уаанзатэи аткыс аѳыжэара атарала. Абас икалаз аѳоурыхтэ аамтазы, апстазааратэ хтыскэеи урт зырѳиоз ауааи ахэшъара рытара, уаанза ажэлар зыкэныкэоз атрадициатэ цаскэеи акъабзкэеи ихатэааны иалдыршомызт. Убри азоуп аамта иацыз ауадаѳракэа дара зхаану алитературатэ рѳеиамтакэа имацны изырныпшыз, ашьтахьтэикэа рѳы еиҳа изаарпшхаз.

«Аамта ѳыц» хэа ахъз зауз ауаажэлартатэ еиѳкаашъа штоталитартэыз ахьгэатэм Къ. Чачхалиа ирѳеиара мацараѳы ауакэху. Апсуа литература акэым, иара аурыс литература ахэаакэа рѳы иаанымгылакэа, усқан еицырдыруаз ахэаанырцэтэи алитературакэа рхатарнакцаа рырѳеиамтакэеи рхэамтакэеи ирыдубалартэ иѳоуп.

¹⁸ Бахтин М. М. Эпос и роман. (О методологии исследования романа)// Эпос и роман. М., 2000. С. 211.

¹⁹ Хейзинга Й. Homo ludens. В тени завтрашнего дня. М., 1992. С. 255–256.

Иаххэап, усқан зыхыз адунеи иахытэахъаз, ма ашытахъ иахытэаз ашәкәыџцәа, зажәеи згәаанагареи ирызхәыцуаз: Б. Шоу, Г. Уеллс, Р. Ролан, А. Барбиус, Л. Арагон, Б. Брехт, А. Мольро, П. Неруда, Ць. Оруелл ухәа убас азәырџы Асовет Еидгылаґы асоциал-экономикатәи, ауаажәларратә еиґкаашъеи рганахъ ала ицоз айтәкрақәа адунеи аґы иґалахъоу, ианеиґау – малыр змам, ианеитцоу – гхақәак амазаргъы, иреиґу акәны иахәапшуан. Цабыргуп, анаџс иґалеит згәаанагара зыґсахқәазгъы, зполитикатә знеишыа еитазкқәазгъы, аха ус зегъы иґарымтәит, насгъы азцаара хада – ауаатәыџса рсоциалтә, рзинтә еиґараразы ирымаз агәаанагара рымґсахит²⁰.

Иахъатәи аамтә иазґказшьахеит асоциализм лапштархәыла ахәапшра, ақәызбара, азыцәхара. Аха ус иґамызт 19-тәи ашәышықәса аџбатәи азбжа инаркны, ианеитцоу даґа 100 шықәса. Асоциалисттә идеиа ареволюициа иахъаларшахаз Урыстәыла мацара иазчыдарамызт, адунеи еиуеиґшым ахәтақәеи атәылақәеи амәхакны иаман. Агазет «Литературная газета» автор, ашәкәыџы Д. Каралис иажәақәа: «Вся мировая литература по своей сути антибуржуазна. Некоторые исключения, вроде трилогии Драйзера о человеке со стальными глазами, титане-фантасте-стойке, лишь подтверждают это правило»²¹ – рамакра уадаџуп. Ари ахшыџтак – акапиталисттә уаажәларраґы иґаз аиґарамреи, атцоурара зламыз аизыґказаашъақәеи, адинтә догмақәа рылтшәақәагъы нарыцданы алитерату-

²⁰ Ғырцштәыс иаагап А. Мольро 1967 ш. ииҳәаз иажәақәа: «Октябрьская революция привела к созданию могучего, первого в мире социалистического государства. СССР придерживается принципов мирного сосуществования государств с различными социальными системами. Советский Союз оказывает благотворное влияние на судьбы народов, способствует делу мира на земле» // Известия. 1967, № 199.

²¹ Каралис Д. Н. Нафталиновая политика // Литературная газета. 2011, 7–13 декабря.

ра ишаныңшыз атәы еихағы инартбааны дазаатгылоит, асоветтә система итоталитартәуп хәа иңхъазаны иаҕагылаз, уи аказшыақәа зантиутопиатә романқәеи зыстатиақәеи рзызкыз Ць. Оруэлл (ихъзтәҕьа – Ерик Артур Блер). Уи иџуеит: «Литература преимущественно вдохновлялась протестом и разрушением. Гиббон, Вольтер, Руссо, Шелли, Байрон, Диккенс, Стендаль, Семиуел Батлер, Ибсен, Золя, Флобер, Шоу, Джоис – в том или ином отношении все они изничтожают, подрывают, саботируют. Два столетия мы тем одним и занимались, что подпиливали да подпиливали сук, на котором сидим. И вот с внезапностью, мало кем предвиденной, наши старания увенчались успехом – сук рухнул, а с ним и мы сами. К несчастью, вышло маленькое недоразумение. Внизу оказалась не мурава, усыпанная лепестками роз, а выгребная яма, затянута колючей проволокой»²². Абас шиџуазгы, иара асоциалисттә идеиа агәрагара дацәхьамцит, уи знымзар-зны аџоурых аҕы иҕамлар ада цсыхәа ыҕам хәа агәаанагара шимац иман²³.

Ари аҕара сызхьатцыз, иахьа ацсуа литература азнеишьазы, ашәкәтыжьратә практикаҕы иҕоу атенденция ауп. Авторцәақәак рџымтақәа иаадырпшуа хаамта иақәшәом хәа иңхъазаны, лассы-лассы иҕәыншьаны хривсуа халагеит. Зызбахә сымоу зыпстазаара иалтхьоу ашәкәыџџцәа рырҕиамтақәа роуп. Имацџым ацсуа шәкәыџџцәеи апоетцәеи зырҕиамтақәа 1950–1960 ашықәсқәа раахыс итымтыц. Алитературатә материал атцаара аганахьала иахпыло ихадоу џ-знеишьак – арәхәапхьызи акы иаңсам хәа мап ацәкреи лтшәала еиңшуп – аиаша аилкаара алдыршауам. Хәарада, алитературатә материал аи-

²² Оруэлл Д. Мысли в пути // «1984» и эссе разных лет. Роман и художественная публицистика. Перевод с английского. М., 1989. С. 232.

²³ Шәахә.: Зверев А. М. набросок к портрету Оруэлла // Оруэлл Д. «1984» и эссе разных лет. М., 1989. С. 8–11.

лыхра ахәтоуп, хәтабзиарала еиґу еицәоу еилыргатәуп, аха убри аус аґы тып амамзароуп аидеологиатә, аполитикатә, ма еихау еитцоу хәа ашәкәыџцәа ран-жирла еишьтаргыланы рызнеира. Алитературатә рґеиамтәкәа рытцаараґы аґыжәара зытатәу, критерис иґкататәу дара рсахьаркыратә џазароуп. Амилаттә ли-тература атцааразы, уи знысыз амџа цкәа аилкаара-зы акратцанакуеит алитературатә процесс иалахәыз арґеиџцәа рџымтәкәа ртыжьра. Уи аганахьала иахьа иґоу аґазышәарақәа – зыпцзааратә мџа хзыркәшоу ашәкәыџцәа рырґеиаратә тынха атыжьра, хәарада, иакәнаганы иазнеиуп. Аус злоу атыжьшьақәа роуп. Ара иазаатгылатәны избом ашәкәтыжьратә практикаґы иґоу еиуеипшым ақәккәеи ахккәеи. Чыдала сыззаатгыло, иахьа иҳалагылам авторцәа рлитературатә тынха ауп. Ўыц аартырам, ашәкәтыжьратә практикаґы еицазхатцоу акәны иґоуп, зыпцзаара иалтцхьоу автор ирґеиамтәкәа ркьыпхьраан ишабалак акәымкәа, акьыпхь збахьоу рыдагы, итймыжыцыз инапылаџырақәагы, акьыпхь збаз иџымтәкәагы аиқәатцәа вариант аґынза (иґазар) рызхьапшра, ртоурых аазырпшуа акомментариакәа, ма азгәатқәа рыкатцара. Хара хґны имачны иупыло, абас еипш иґоу аусура иалнаршоит ашәкәыџџы ирґеиара еиха ихатәааны, инарцауланы ишакәнагоу аилкаара, амилаттә литература атоурых аґгы автор тыпс иаани-кыло ашьақәыргыллара. Ашәкәыџцәа рырґеиамтәкәа ртыжьраан аиқәыршәџцәа, инамцхәны рхы азин атаны, ишыртаху апсахрақәа алагало, иахьыртаху идыркьаґуа ухәа реипш зхьпхьазара рацәаны иахпыло аґырпштәкәа иаанаго – атекстология ашьагәыттә цқарақәа реилагареи рықәымныґәареи ауп.

Атекстқәа ас еипш рызнеира, «арґеиарақәа» рала-галарақәа зыхкьо, алитературатә рґеиамтә хазхаану азнеишьақәа хрықәныґәаны, атоурыхтә аамтә ииашамкәа

ианарпшуеит хәа ахахаңхъазо азоуп. Даеакала иах-
хәозар, алитературатә рҕеиамта дцас иахтоит иара
иатәышьтрам адца – атоурых аарпшра. Хәарада, али-
тература иаидкыланы атоурых аныпшуеит, аха уи
адокументалтә знеишьала ишьақәгылам. Алитературатә
рҕеиамтаҕы иззатгыло аамта ацәақақәа – ауаа рхәыц-
шьақәа, рхымқапгашьақәа, рдунеихәапшышьақәа,
реизыҕазаашьақәа ухәа рыцстазаараҕы иҕалоз, иҕалар
зылшоз ухәа – сахьаркырала еибытаны, ихаҕсахьартәны
ауп ишаанарпшуа. Уи иабзоураны, анаҕс еицагыло
абицарақәа, ииасхьоу аамта «аңсы ахатцаны» излары-
дыркыло алитературатә рҕеиамтақәа рылоуп. Иҕалалоит
имаҷымкәа аҕырпштәқәа, атоурыхтә цабырги иара
иазкны иџу алитературатә рҕеиамтеи ианеиқәымшәо,
аиҕагылара анроуа. Уи аҕыза уаҕ дақәшахатны
идикылартә ишыҕамгы, аҕымта баҕхатәра дула
инагзазар ауаа еиха ирыдыркылоит, атоурыхтә факт аз-
гы убри иқәныҕәаны ргәаанагара шьақәгылоит. И. Рак
иџуеит: «Если обычный среднестатистический человек,
никогда специально не интересовавшийся, скажем, исто-
рией Франции или Англии, вдруг задастся вопросом: а
откуда ему, собственно, известно о кардинале Решелье?
о нравах гвардейцев и мушкетеров? о войне Алой и Бе-
лой розы, что такая была? – в 100 случаях из 100 ответ
будет, что отнюдь не из школьного курса истории и не
из научных фолиантов, а из романов Дюма и Стивенсона.
Греческие мифы мы тоже знаем не по Овидию и не по
работам эллинистов, а по книгам Куна; войну 1812 года –
по Толстому; чиновничий мир николаевской России – по
«Ревизору» и «Мертвым душам» Гоголя...

Новая археологическая находка, новое открытие мо-
гут сокрушить научную теорию, считавшейся бесспорной,
– иацитцоит автор, – возникает новая теория на основе
новых данных – в сущности так и развивается наука; но

если исказит историческую истину большой писатель, никакие научные опровержения уже не вычеркнут его художественный вымысел из сознания народа – он становится фактом культуры и утверждается на века: так, благодаря Пушкину подавляющее большинство людей убеждено, что Сальери отравил Моцарта и что царевич Димитрий был убит по приказу Бориса Годунова. Об это свойство народной памяти разбились полтора века назад все попытки документально опровергнуть исторические главы «Войны и мира». Разгромные статьи так и остались гласом вопиющего в пустыне»²⁴.

Даеа ыырцштэык: Л. Н. Толстои имоуп инейтцыху статак «О Шекспире и его драме»²⁵ хэа. Астатиафы Шекспир идраматэ ыымтақаа атоурыхтэ табырги, аестетикатэи, ауаышыбатэи ухэа акы аанмыжкэа, зегырыла ирцъаны акритика азиуеит. Абри астатиа анфыз, 35 шықаса рышьтахъ иакэфитуеит Цъ. Оруелл. Уақа иара, уамак зтазымкуа зтаарақэак рыда, шамахамзар, Толстои иаргументкэа ииашоуп хэа дрыхцэажэоит. Аха убри аамтазгы ихэоит: «В Шекспире есть что-то бесспорное, великое, неподвластное времени, то, что сумели оценить миллионы простых людей и не сумел оценить Толстой. Шекспир будет жить, несмотря на то что он не оригинальный мыслитель и его пьесы неправдоподобны...

Случай со статьей Толстого, по-моему, добавляет кое-что важное к тому, что я говорил на прошлой неделе, а именно о границах искусства и пропаганды. Он показывает односторонность критики, занятой только материалом и смыслом произведения. Толстой разбирает не Шекспира-художника, а Шекспира-мыслителя и проповедника и

²⁴ Рак И. В. Предисловие// Овчинникова А. Г. Легенды и мифы Древнего Востока. СПб, 2002. С. 3–4.

²⁵ Шэахэ.: Толстой Л. Н. О Шекспире и его драме // Собрание сочинений. В 22-х т. Т. 15. Статьи об искусстве и литературе. М., 1983. С. 258–314.

при таком подходе легко ниспровергает его. Однако толстовская критика не достигает цели, Шекспир оказался неуязвим. И его известность, и наслаждение, которое мы получаем от его пьес, нисколько не пострадали. Очевидно, художник – это выше, чем мыслитель и моралист, хотя он должен быть и тем и другим. Всякая литература дает непосредственный пропагандистский эффект, но только тот роман, или пьеса, или стихотворение не канет в вечность, в котором заключено нечто, помимо мысли и морали, то есть искусство. При определенных условиях неглубокие мысли и сомнительная мораль могут быть хорошим искусством. И если уж такой гигант, как Толстой, не сумел доказать обратное, то вряд ли кто еще докажет это»²⁶.

Абасала, атоурыхтә иашара алитературатә ҫымтақаа рҫы аарпшышыақаа еипшым, ииндивидуалтәуп, асубиективизм аҫынза итшәахаргы алшоит, аха иара ҫазарала инагзатар, ауаажәларратәбжы ахалартә иҫазар, амилаттә литература иазынхоит. Акониунктуратә рҫиамтақаагы, дара рсахьаркыратә хатабзиара иалнаршозар, мчыла уи атоурых иалхны икажътәым. Уи амҫала хҫынаххар, апсуа литература акыр ихарҫаруеит, атоурыхгы нагзаны ихазтцаауам.

Асоциализми, акоммунизми, апартией, Ленини, Сталини, Бериеи ухәа ирызку ажәеинраалақаа авторцәа рҫымтақаа реизгақаа рҫы рымкыпхьра, ма атекстқаа рыпсахра иаанаго мцхәароуп. Иахьатәи хәамтазы, ма ани, ма ари арҫиамта иактуалтәым хәа ашәҫәыҫы ирҫиамтақаа рылхра иаргументны изыҫалом. Еиҫагы имҫахҫагахоит ашәҫәыҫы ирҫиаратә биография инагзаны аилакааразы. Даҫа зтцаароуп – автор ихата мап аҫәикзар, уи зырцабыргуа адокумент иҫазар. Аха убаскангы уи аҫыза афакт атцааҫы зинтерес икыша, дызвымсша обиекты иҫалароуп.

²⁶ Оруэлл Д. Толстой и Шекспир // «1984» и эссе разных лет. М., 1989. С. 243.

Асовет аамтазы апоетцаа рацдамтақаа ркыпхъра амѡа азылызхшаз, ацензура пынгыла азырушаз ахасаб кны, ражѡеинраалақаа ирылатцаны акыпхътѡ органқаа ирыдыргалон ахра зуаз аидеология ианаалозгы. Шамахамзар, урт рыла иаатуан дара знылоз аизгақаа. Апоетцаа урт «ажѡеинраалақаа-афақьдѡыгбақаа» («стихи-паровозы») хѡа ирышьтан. Иамазма уи аѡыза атып ацсуа поезиаѡы, зѡы иамадаз, иабанзакоу амѡахак? Ацсуа литература атцаарараан арт азцаарақаа ирывстѡым, игѡыгѡтыжны иааныжытѡым. Хыхъ ишысхѡаз еипш, аѡымтақаа ашѡкѡыѡы ирѡиаратѡ биография иалхны икахажыа халагар, ас еипш икоу азцаарақаа тақда иаанхоит.

Абас еипш икоу азцаарақаа хрызхѡыцны, уажѡ итыцуа Къ.Чачхалиа иѡымтақаа реизга ианахтоит ирѡиамтақаа иреиуаны хнапы аѡы иказ зегы. Ишаххѡахѡу еипш, уи играждантѡ лирикаѡы имацымкѡа иахпылоит аофициалтѡ идеология иашыашѡалаз, иакѡныкѡаны иацтаз арѡиамтақаа. Аус злоу урт рацдара зыхкѡоз – иѡуаз агѡра ганы иѡуазу, ма акониунктура шыатас иамазу аилкаара, ашыақѡыргылара ауп. Ари азцаара атак акатцаразы ххаѡы иаагароуп иаaidкыланы Къ. Чачхалиа ипоезия зегы. Убас ханахѡапшлак иаабартахоит, «акы зѡындаз хѡа сымтѡац» хѡа зхы иазызхѡоз, злирикатѡ рѡиамтақаа рѡы ирацѡазаны ажѡа «аиаша» зхы иазырхѡоз, зсатирала ацѡгѡа-мыцѡгѡа аѡацѡера қѡкыс измаз, акониунктура идырны дшықѡымныкѡоз, иѡуаз гѡыкала ишиѡуаз. Уаанзаатѡи игѡаанагарақаа рѡанырыпсахуаз ыказаргы, идунеихѡапшышыа шыатанкыла аитакра ахтымсит. Асовет мчреи, акоммунисттѡ партией, Ленини, Н. Лакобей ухѡа ирызку ажѡеинраалақѡей ацѡахѡақѡей хпылоит ирѡиара анхациркуаз инаркны атыхѡтѡанынза. Иара Ленин дихѡапшуеит адунеитѡ тоурых ацсахра зылшаз, изиндаз ауаа рыпцстазааратѡ лшарақаа еиззырхаз иакѡны, ихъзгы

кашәара ақәым хәа иңхьазоит. Иара убас, Аңсны Асовет мчра ашыақәыргыларафы инаигзас ароль аарңшра иазкуп Н. Лакоба ихафсахьа ахьтихуа, еиуеиңшым аамтақәа рзы иаңитаз, иажәеинраалақәа: «Уи дазустдас?», «Аизара». Ари апроблематика иатцанакуеит апоет егырт ирфеиамтақәагы: «Март ңшыба» (х-жәеинраалак), «Хпартия», «Аиааира мѡахь», «Асоветқәа рымчра», «Сыбжыы рыстоит», «Хара хҕноуп иахыыҕоу абри...» ухәа убас ирацәаны. Абарт рфы иара ихәоит Асовет еидгылафы ишалыршахаз даҕа тәылак афы иҕам ауафы иңстәзааратә насың, дреигәыргыоит иҕоу аиааирақәеи аихьзарақәеи. Лакѡакрада аҕара ганы дадгылоит ҕың ишыақәдыргыло аңстәзааратә еизыҕазаашыақәа. Уи азы ихәоит:

Сыбжыы устоит схақәитра,
Сыбжыы устоит сразҕы!
Ишңассиру иахьа схәыцра,
Ишңагәыргыо схы-сҕәи!

Ихәыцра ссирхаратәы, ихы-игәы ңгәыргьаратәы иҕазтаз зегы ибжыы риҕоит – иңсадгыл, ижәлар, атынчра, дызхылтыз, «зыплан иахыжь» аус зуа – аколнхафы, абахчаҕацаѡ, ахьча, «зыхьз адунеи иахыңәахьоу» афырхацәа. Аамта ҕың ашәа азиҳәартә аҕәаңхара зиоуа, иҕалаз аиҕакрақәа ажәлар аңстәзааратә гәахәара ахьырнәтаз азоуп. Цабыргуп, Кь.Чачхалиа ажәытә аамтазы имоу аҕәаанагара ирфеиамтақәа зегы рфы еиңшым, ѡбаны ишоит – аиҕахара иамаз атәы ахыихәоуи дазгәдуны данахцәажәоуи. Аха иааидкыланы хәхәаңшуазар, аңхьатәи аҕагылазаашьа ахьаарңшу ирфеиаразы еиҳа иҕазшьарбагоуп. Иаххәап:

Аңсны, анкьа гәаҕра згымхоз,
Уара уҕынза крыҕазма,
Иҕаҳаз, зыгәҕыха ззымхәоз,

Изоухәозгы зәыр думазма?
Уцшзара уара иутәызма,
Мамзаргы азәыр дуеигзозма...

Ацсны иаиуз аитакра бзиақәа адибалоит иара ихәыцра ахьихигаз ихаблагы: «Иқәыпхейжәтеи Ок-тиабр ацпхьқәа / Шьта схабла даеакхеит» хәа алкаа кайтоит «Схабла» захьзу ирфеиамтафы. Ари ахшыотцак аазырпшуа ацәахәақәа мацымкәа иахцдылоит апоет егырт иажәеинраалақәа рфгы. Кь. Чачхалиеи иапхьа зырфеиамтақәа аңызтоз апоетцәеи рзы ас еипш апстазаара аарпшра зкашьярбагахеи, апропаганда мацароума изыхкьо, атоурыхтә цабыргра атцазамкәа икоума? Зтак иаармарианы иузыкамто зцаароуп. Уи уажәазы хагыалагом. Зызбахә хамоу апоет иптазаареи ирфеиамтеи ирыдхәаланы хазнеиуазар, хәарада иаабоит иара хатала иптазааратә цышәа иалтшәаз ахәшьяратара дшыкәныкәоз. Ганкахьала, асовет системей, даеаганкахьала, – еилахәны иказ – уаанзатәи ахратәртәи аколониалтәи пстазааратә еифкаашьей еифырпшны ирызнейзар, хәарада, апхьатәи акырза апыжәара амоуп. Акырза итбаахеит ауафы илшарақәа рынагзаразы. Шьатанкылатәи апсахрақәа кәлеит аэкономикафы, атцариурафы, акультурафы. Ишьакәгылауан ааглыхра, агәабзиарахьчартақәа, ицәырцуан хыпхьазара рацәала ауафы иалихшаз азанаатқәа. Ауаажәлар реихарафык имфацысуаз атоурыхтә процессқәа гәацпыхәарала, аентуизазм ду аарпшуа рәаладырхәуан. Иахьатәи хаамта афнйтә ихьапшны, акоммунисттә идеия ақәкы нагзашья зымуаз утопиан хәа зхәақәо, ега ииашазаргы, хыхь зызбахә схәаз атоурыхтә процесс иамаз апозитивтә цәырцрақәа ирылагылаз рзы еижьагамызт, иллюузиамызт, апстазаара ахата-псата акәын. Кь. Чачхалиа хатала далагылан шьатанкыла апсахрақәа зыхтысуаз атоурыхтә

аамта. Ацстазаара уаанза ишыказ иаанхар еигъзу еицэазу хэа иара изгы, иабицара иатцанакуаз реихарашык рызгы зтааразамызт. Дара рзы хьахэа-цэхэада еилкаан, аамта ҕыц ишыақәнаргылауаз ацстазаашьатә еизыказаашьақәа, иарҕиоз аитакрақәа еиха иштцоураз. Иара дақәлан аҕыц цстазаара, дацызхауан, иказ ауаажәларратә хдыр-ра атмосфера аҕнытә иауан идыррақәа, ишыақәгылон идунеихэацшышьа. Кь. Чачхалиа дшихэычыз инаркны агәамбзиарақәа дыхтакны дышрымазгы, ауаажәларратә темперамент ду злаз уафын. Иара данқәыпшыз инаркны, инапы злакыз аусқәа рҕы иеаанымкылақәа, ауаажәларратә цакы змаз ацстазааратә хтысқәа аҕарахэа ихы рылаирхәуан. Убри аҕнытә, ицъашьатәзам апоет аамта ҕыц гәыла иахьидикылаз, дахъазышәахәоз. Иара деигәырҕон ижәлар ҕапарак ицаны, шыаҕа гәгәала пхьака иахьцоз, аҕиарамҕа иахьанылаз. Убри азоуп дазгәдуны ирҕиамтақәаггы аҕыц цстазаара иза-зикуазгы. Апоет игәыштьыхратә цәаныррақәа гәгәала ирныцшуеит апатриоттә цәаа зыкәну иажәеинраалақәа: «Сбахчара», «Аныхәаҕа», «Ацсынтәыла», «Ацсны азы ашәа», «Ацсны, узбахә рахахьеит...», «Ацсны асасцәа», «Ацсны цшза», «Сызқәу адгыл, сукәыхшааит...», «Абарт ашьақәа сшырцоу» ухәа уб. ит. Апоет атәыла ду – Асовет Еидгыла дазыгәдууп, дазыразуп, аха дызлытыз амилац ртәыла иазку ацәахәақәа еихаггы гәыла ирцхоуп, аҕеицш бзиа адкыланы аныхәаҕақәа «штьихуеит». Еицгәартәхьоу Ацсны ацсабара ацшзара азы ихәоит:

Ишеи-шеиуа сымра тәыла,
Еснагь изгымхо ацхара,
Зынгы-цхынгы иычыоу шәтыла,
Исызтауа агәацхара.

О, исируп уи афыхаа,

Уааи хәа саднаҗхьалоит.
Уи иафызоу ауаа рыбжыы хаа
Ескынагы уашта иҗалоит.

Кь. Чачхалиа игәы аладууп, дахыҗхәоит ижәлар иры-
лоу ахатара – «Азәы иҗаҗхьа ушьамхы нарс, / Ахаан угы-
лан усымбац» хәа ихәоит. Убасгы иазгәеиҗоит аҗсуаа
идырҗиаз аҗазшьа бзиақәа: «Уаақыақәоуп, иразуп, /
Азәы итәы иашьтам рычкынҗо. / Рҗаҗа еиҗшаны иуҗаҗо,
/ Дрыдыркылоит, уаҗ деилымх, / Убриоуп дара рҗоурых. /
Ргәы җалалуп, ргәы җбаауп, / Ирхәо җсышәоуп, ражәа ха-
ауп. / Асас изы ргәы аартуп, / Рчеиҗыка рнапы иакуп. /
Адгыл иахоит, кыруҗәоуп, / Ажәакала, инхаҗәоуп!». Абарт
аҗәахәақәа рышьҗахь, сәысзаанымкылакәа, исызҗәырҗыз
азҗара схәоит – Иҗрызушь апоет абарт аҗәахәақәа иа-
хьа дҗалагылазҗгы? Саҗәшәаны, азҗара җакда иаансы-
жьюеит...

Кь. Чачхалиа «Сызқәу адгыл, сукәыхшааит...» хәа хыс
измоу аҗы Аҗсны дақәныхәауа иҗоуеит:

Уара уҗкәынзааит, умажәааит,
Уҗахалааит есымша!
Сыдгыл, ужәлар угымзааит,
Ирыгымзааит уара улша!

Ужәлар, шыада лағырзыда,
Аҗхзы картәалааит уа уҗы!
Уеибганатцы аныда абыда
Изыҗалашам урт бзанҗы!

Апоет ижәлар рзы игәы иалоу рхәоит абарт аҗәахәақәа –
«Сара смилаҗ рхыҗхьазара / Уи ахьмаҗу са сартәом». Анаҗс
амилаҗ еизыҗазаашьақәа рпроблематикахь икылганы имоу
азнеишьа ааирҗшуеит:

Амилат, иашьтоу зхы мацара,
Амилат ду хәа исыпхъазом.
Амилат ду ахьчалароуп
Сара сьжәлар ртоурых.
Аиашьара са избалароуп
Ицаршеим – агәытлых!

Са сеимгәыцәтәым, шәанацьалбеит,
Ус имачу деимтәатәым.
Атоурыхгы иахьа самбеит,
Ас еипш зынзак ихәатәым.
Са смилатгы зны идуун,
Ашәышықәсқәа рышьтахь зны.
Амилатқәа рфы пату рықәын,
Иқәыртәаан инхон Ацсны.

Арт ацәахәақәа ирнубаалартә икоуп, амилатеи-зыказаашьақәа рзы акоммунисттә теория иахәоз – ажәларқәа зинла реикарара, еишьцәатцас аизыказаашьақәа рышьақәыргылара, апрактикафы ишхынаа-хаз, иахьықәымныкәоз. Апоет ицсадгыли ижәлари аганахьынтә дрыхәацшуам, дахәтакны «са сеимгәы-цәтәым» хәа ауп иширзихәо, ишакәым, тәамбашақә, ишахәтам ирызнеиуа. Ари атема иашьашәалоуп асатиратә цәааа зныцшуа «Ингорокьва ичақәа» захьзу ажәеин-раалагы. Уака иара ақыртуа царауа П. Ингорокәа, Ацсны ацсуаа анықәнагала XVII ашәышықәса инар-кны ауп хәа зынцаны, итижьыз ишәкәы «еикәырчақәа», ипырхагоу, амилатқәа реизыказаашьа асал рыбжьазтауа, аицәымыгра зыртысуа хәа дақәызбаны дахцәажәоит.

Ацсуаа рыцсадгыл афы хыпхьазарала рмацхара амзызқәа ируаку амхацьырра атема азхәыцра аанар-пшуеит «Амшын Еикәа хәгәта ибжьоуп» хәа имоу арфеиамта. Иара оуп Тьрқәтәылантәи Ацсны иаан иказ аишьцәа Фахрии Хақи Ажьиаа ирызкны.

Аңсны ахыыз тызгоз кәфиарак, хтыск калар деигәйрганы жәеинраалала ибжы ақәиргон Кь. Чачхалиа. Убас икоу птамтоуп «Ицәажәаз ахахә». Уака Г. Турчанинов аңсышәала дзыпхъаз ажәйтә ыра агәыштыхратә пафос ататаны – «аңсуа идгьыл иара идацкәа аларсуп», «аңсуа ибызшәа адгьыл ду иакәлоуп», «аңсуа ибызшәа атоурых иаблоуп» хәа дахцәажәоит. Аңсуа жәлар ртоурыхтә мөа даара ишдуу, иатцанакуа шырацәоу апоет ибзианы еилкааны имоуп. Аңсуа дызнысыз атоурыхтә мөа, еиха иануадафыз аамтазы деикәзырхаз идоухатә усура иалтшәоу – ашәоуп хәа ипхъазоит. «Ашәа азыхәан ашәа» хәа хыс измоу ажәеинраалафы еикәыпхъазоуп уи алшарақәа – «амөа хара аркыафәуеит», «аға иахар иңсы армацәуеит», «агәәкра бааңс хеыгоуп» ухәа уб. итд. Ахатакы аарпшрафы хадара зуа цәахәакәоуп абарт:

Аңсуа агәәкра дантагылаз,
Цәатәы шыақан ицагылаз,
Уи дыкәызтцоз амөа иаша –
«Уа рарира, раида рашыа».

Кь. Чачхалиа играждантә лирикафы апатриотизм атемала иөкәоу рахытә иреиңкәоу иреиуоуп цака зыхәтак аагоу ажәеинраала:

Сазфәлымхауп сыжәлар ирхәо –
Изыргәәкуа, изызцаауа.
Ишпастаху сыжәлар зыхәо
Сашьтазарц смааңсауа.

Сазфәлымхауп урт рыгәтыха,
Сгәы итыхауеит саргыи.
Амхалдыз еиңш, өаңхыа исыхоит,
Уаха соунашьтуам цыаргыи.

Сазфлымхауп сыжәлар ражәә,
Сара иштысхуеит тоуба уны.
Сазызырѳуеит сыжәлар рашәә,
Иацсыргызуеит сыбжы тганы.

Цабыргны, ацсуа жәлар рыѳиара ацынгылақәә, апырхагақәә ирѳагылан икалалоз ақәгыларақәә дрылахын Кь. Чачхалиа. Уи азы авбагы мачымкәә иоухъан, аха иара игәәанагара мцсахкәә, ишихәаз еипш, ижәлар зыргәакуаз иарггы ихъаан, гәтыхас ирымаз анагзаразы илшоз кантон.

Ацсуа жәлар ртагылазаашъа, ркультура, рбызшәә ухәә еиуеипшым апроблемақәә раарцшра иазкуп апоет иажәеинраалақәә «Ацсуара», «Ахатәы бызшәә» ухәә реипш ирацәаны.

Темас изцазкуазаалакгы апоет иажәеинраалақәә аиаша ахәара, уи аилкаара дшашытоу, иешазишәо, хыдцас ишимоу рныцшуеит. Аиаша дзашытаз ажәеинраалақәә рыла хшыѳртцагак ихәап, хзыргагак ахасабала ихы иаирхәап хәә акәмызт. Ипоезиатә идеал ицстазаараѳы дзыкәныкәоз апринципқәә ркнытә иаауеит. Цыдала ари атема рныцшуеит ажәеинраалқәә: «Амѳа сықәуп», «Скар хены уаѳы симбац...», «Сгәы», «Сымала снейуан схәыцуа, сыбжыалан...», «Сылахь зеикәу убри азакәзар...», «Истахуп сара...», «Сара сцоит...», «Сыцстазаара ахь» ухәә уб. итц. Абарт арѳиамтақәә рѳы аиашара ихы иадкыланы дахәапшуеит. Ихәоит иѳацхъа ишытоу, ихъантоу аусқәә дшырцәымшәауа, избанзар, уи «иашәә иаѳызоуп, имѳа иашоуп», «абзиа захьзу, ақәра амазам, ицсуам, иажәуам енагь иқәыцшуп». Апоет ипринципқәә рынагзаразы шәага-загас имоу «еснагь ииашоу», игәы шакәу ханахәоит иажәеинраала «Сгәы». Уака хәацхьоит:

Сгәы, уара, сѳыза иаша,
Еснагь сузцауан,

Исурбауан амѡа шаша,
Пѡбаѡа сугауан!

Аиаша аѡэныѡэарала ахымѡаѡгашѡа – амариеи ихазы-
хэани акы ашьѡамзаара, «амч еиѡэатѡаѡэа рѡагылареи»
ипѡстазаараѡы ишиѡырхаѡоугы, дшабылуагы еиликаа-
уеит, аха зегь аѡоуп, даѡэшэаны уи амѡа даныѡуам:

Сара сбылуазаргы, сызбылуа са исхароуп,
Аиашара сашѡоуп, уи оуп исѡаку!
Сара сыбылрала ауаа еиѡэсырхароуп,
Зымѡа сыѡэу, абриоуп сзызку!

Кѡ. Чачхалиа иѡахуп аѡстазаараѡы Ауаѡреи, Аиашеи,
Аѡшзареи аѡра руа иѡаларѡ. Арт аетикатэ категорияѡэа
роуп иаидкыланы ауаѡытэыѡса адунеи аѡы иѡазаара
ѡкы хадас иамоу хэа иѡхѡзоит. Ирѡиаратэ усугагы
ззикуа «аѡэрамгара аѡыхреи» «аиаша шыѡоу дырдыр-
реи» роуп. Иара изидкылом, аѡстазаара рхэашѡеит,
атѡкы ладырѡэуеит хэа дахэаѡшуеит «амчи, абгеи,
аѡареи / ианалага аѡэѡа иадгыло». Убри азоуп апо-
ет абзиа дзазышэахэо, аѡэѡа заѡаѡѡеуа. Аха иара
дзыѡэныѡэо апринципѡэа зегы ирыдкыланы иауѡахзу,
«ѡычрала иныѡэызѡо зхы бзабаала» иаумаѡхзу. Ииѡэо
аиаша иашаны издызкылаѡэо – аѡэѡауѡэа, аламысдаѡэа
рзы ихианы имоуп «икалам ѡынѡа – аѡса рыѡрызшыуа».
Хэарада, араѡа зызбахэ имоу ирѡиара ахырхарѡа
хада хэа иушьартэ иѡоу – исатира ауп. Уи ѡыдала ѡаѡа
ѡазаатѡылоит.

Кыыршьал Чачхалиа кабинеттэ рѡиашымызт. Планк,
график ѡаѡаны акэымѡэа, иажэеинраалаѡэа аѡитѡон
аѡаѡхара аниоуаз, иахыиуаз аѡыѡаѡ. Уи азы шаѡатра
руеит хыѡхѡазара раѡэала инхаз иѡлоктѡэа. Аѡстазаа-
раѡы иибоз, иаѡауаз, игэаѡхоз, игэамѡхоз уѡэа ахѡысѡэа

атемакэа итцархэон. Уи адаггы иара илацшхэа артбааразы, идырракэа реизырхаразы еиуеицшым аныкэаракэа ацшыгон. Иаххэап, иара итаацэа иманы кавказтэи ареспубликакэа зеггы дрылсны ибахьан. Аныкэара еиха инартдауланы инардырит аешьаратэ жэларкэа ртоу-рыхи, ркультуреи, ртцаскэеи. Уи аныцшит ирфеиараггы, иныкэара иабзоураны иацитцеит ареспубликакэеи урт рышэкэыѿѿѿеи ирызку ажэеинраалакэа жэпакы.

Апоет, иара Ацсынгы, итегь еиггы еиликаарц азы, еиуеицшым акэакькэа – ақытакэеи акалакькэеи дыр-тааны ибон, игэеитон ажэлар рыцстазаашьа зеицшраз, рынхашьа-рынтдышьа, ртагылазаашьа ухэа. Реихьзаракэа дреигэыргьон, ргэафракэа гэеитцахарала ирыцеиѿишон. Иажэеинраалакэак рфы ицъашьаны, апафос харак атцатаны дахцэажэоит макьана еикэханы икоу ажэлар рхымѿацгашьатэ культура харакы. «Ех, ишцаказ, агэбылра рылатцэа», «ианцэыуазггы адунеи шцадыртцэыуеи, / ианыччоггы ишцаччои дара», «закэ ажэакэоузеи ирфытцышэшэо ихааза» хэа уи еикэханы иахьыкоу азы дазгэдуны, аха иахьмачхо хьааганы дазнеиуеит. Абас еипш икоу амотивкэа рныцшуеит ажэеинраалакэа: «Ашэарыцаѿ ашьха», «Ашьхауаѿ», «Ажэытэ уаѿ», «Ахь-ча шэарыцаѿ», «Ашьха иаазаз, ашьхауаѿы...», «Дыцсит ауаѿы, шэышыкэса зхытцуаз» ухэа уб. егь.

Кь. Чачхалиа ирфеиамтакэа рзикуан Ацснйтэи акалакькэеи атыц цшзаракэеи. Рызбахэ мхэакэа хэзрейѿсуам ажэеинраалакэа: «Гагра», «Гагра сылашара...», «Акэа», «Акэа сыкоуп, сынхоит Акэа...», «Пицунда», «Рица», «Сеицахынхэуеит сара Рицака...», «Бзыц», «Апенцъыр аартуп, амш заманоуп...». Аха зегь реиха зырфеиамтакэа ззикыз, ишыкэскэа ргырак ахьихигаз, аус ахьиуаз, зыргылар далахэыз, изгэакьоу, иажэакэа рыла иаххэозар, «зегь ирейгышьо дахьыкэзаалак, ихьз иахаршалоу» Ткэарчали уи акэша-мыкэша икоу атыцкэеи роуп.

«Ткәарчал», «Ткәарчал аңсабара», «Салам, Ткәарчал!», «Сареи сықалақы», «Сықалақы», «Бзиа уызыбо убриазами, Ткәарчал!», «Акармара», «Лашькындар» ухәа ашахтақәа хазы ирзикыз аңтамтақәа апоет иөит еиуеиңшым ашықәсқәа рзы. Урт еицырзеиңшу кәзшьоуп, автор бзиа иибо иқалақы, есааира аизхареи аңшзахареи рганахь ала әеиетәкра иахьәу. Иалкааны арәхәаңхьыз әжәқәа рзикуеит уи алзыршо ауаа – аусуцәеи, ашахтиорцәеи.

Кь. Чачхалиа зхатә цәбаала инхо – анхаөи аусуаөи, уи алагы ахәынтқарра амал еиззырхауа – зәлымхарыла дрызнеиуан ирәиарафьы, раңхьатәи ишьәфәқәа анеихигоз инаркны. Ус икоу әжәеинраалақәа рхыңхьазара иа-лоуп: «Ашахтиорцәа рашәа», «Мыцхәы бсырәхәар жәа-хаала...», «Аутратых кәцацәа», «Ажәхьча игәала», «Ашахтиор», «Ахахә ахьпырәуа...», «Аңсуаа ртеицәа шәахь», «Ахьыблара», «Хара хауп», «Сқытаф», «Иадыхәхәалан илрашәоит», «Ашахта №1», «Темраз», «Ткәарчалгресс», «Дубахьоума азәыр иахьа...». Еиқәыҳаңхьазарәиамтақәеи урт иреиуоуи аиңшымзаарақәа рымоуп апроблема азнеишьеи анагзашьеи рганахьала. Шьоуки, аусура иацу аңбабаа аадырңшуеит, дачәа шьоуки – ирлафны, ашәа бжьы рхыоуа инагзоуп.

Хәара атахума, Кь.Чачхалиа ирәиара гәгәала абиографиатә кәзшьа шамаз ала, дывсуамызт дызлытыз иқытеи, итаацәеи, иуаажәлари. Цәқәашьы цәқәашьааи ирызкуп әжәеинраалақәа: «Схаблафьы», «Сара шәа сышәтәуп», «Сышьха қыта», «Сқыта мәала», «Убри нахыс», «Шака цуазеи сымнеижьтеи хәәны...», «Цәқәашьаа», «Шака цуазеи...»; итаацәа ирызку – «Ан лахь», «Сан», «Саб», «Бзиарак кәстеит хәа анлаҳалак сан...». Еиқәыңхьазоу арәиамтақәа реиҳарак апоезиа ҳарак ақынза иәагзаны, цакылагы формалагы еиырнааланы инагзоу, хазы-хазы иззатгыланы рыхцәажәара зықәнагақо роуп. Аха, уажәазы ҳарзаатгылап, апоет иани иаби ирзикыз

ажәеинраалақәа. Иан иара изы енагъ дгъатцәы-гъатцәуеит,
цъара дцар ихынхәра дазыпшуп, имџа лныхәоит,
агәәеанызаара имазарц, «хьымзг имгарц Анцәа диҳәоит».
Иаб иакәзар уи хатца ґымтрала, мыцхә мцәажәарыла ихы
мџацигоит: ататын дахоит, «диґацшугеит акгъы мхәа». Уи –

– Дад, уабаци, умџа абахоу? –
Ус азцаара кәитцәом.
Игәы иалсуеи игәы иахәои,
Сеидру, акгъы ихәазом!

Аха гәыла усгъы идыруеит
Сызқәу амџа, сахьцауа.
Иґымтрала исирдыруеит.
Акгъы шимам дзыцәшәауа!

Атцыхәтәантәи ахшыџтақ аџбатәи астрофаґы иқәыр-
гылоу азцаарақәа ртак ауп. Урт абарт роуп:

Ауаџы ибзиабара аництәахуа,
Ацсы азшьома игәы ада?
Ишиттәахуа аницдухуа
Ушцакалои ухата?

Закәытә гәыразра тбааузеи ирылыжжо апоет иааиго
иан лажәақәа:

Уан, исықәлацәоу ахәсақәа анубалак,
Сара сеипштәкьа убарт хатыр рықәтцала.
Уаткьыс еитцацәоу, нан, иануцылалак,
Инаскьаганы амџа иаша иқәтцала.

Истахым акгъы, акгъы сзааумхәалан,
Макьана схы сахәартә сыканатц.

Мышкы-ахмышк атдыхаа иҗалозар иамукәән,
Исыңхыазом сыңсит хәа, уламыс уманат!

Ара иаагоу ацәахәа зхылҗиаауа аңсуа жәлар ркультуратә пышәа иарҗиаз доухатә җалароуп. Ауафы егырт абиологиатә хккәа дызлареиңшым аңстәы инстинкткәа излауала иеахыркәитхауа, ахымҗаңгашыатә ңҗарақәа ахыаңитцо, ихдырра ахызирхауа роуп. Аңстәқәа рдунеи иара аңсабара ахатәи, уаҗа цәа змам, ауафы иҗаңтамтам, аңшзарақәа шуңылогыы, акультуратә рҗиара иалхәдоуп. Уи зқәашы, изызҗазшыоу ауафытәыҗса затңык иоуп. Ажәлар анжәларха, икультураданы изыҗалом, акультуреи абызшәеи роуп рхаҗра аазырңшуа. Хәарада, дара-дара рыбжьара атың рымоуп еиуеиңшым аиныррақәа, аихыңшрақәа, аиңшзаарақәа, аха зегь акоуп досу ирымоуп даҗәа жәларык изларыламҗашыо аҗазшыақәагы. Иахыатәи, аглобализация хәа изышыңтоу, хәамта акультуратә еилазҗара шазҗазшыоугы, амилатә культурақәа ғәғәала ишырныруагы, уафы имбарц залшом аиңшымзаарақәа шыраңоу, амилатә традицияқәа рыңсы штоу.

Аңсуа жәлар ртоурыхтә пышәала идырҗиаз, изықәныкәоз атрадицияқәа – «аңсуара» хәа хызыс изауз, зегь раңхыза иргыланы, изхылтшыңтроу аңсуа жәлар җунцҗалатәи рдоухатә усуреи рыхшыҗи роуп. Ауафы ихымҗаңгашыа аңстәқәа рдунеиаҗы иҗоу аизыҗазаашыақәа иреиңшымхарц азы ирызбуан, иаңырцон аңҗарақәа, анормақәа. Урт рҗеырымңсахзо иҗамызт, атагылазаашыақәа ирықәыршәаны аҗыцрақәа аларгалон, идырҗиан, аха ашыагәыт, агәта аанхон. Ахымҗаңгашыатә ңҗарақәа раңцараан иахәтам хәа ирыңхыаз мап ацәыркуан. Убас еиңш иҗақәоу рзы аңсуаа «ңхашыароуп», «цасым» хәа ирыхәаңшуан. Кь. Чачхалиа чыдала аңсуара иазкқәоу ажәеинраалақәагы имоуп – «Аңсуара», «Ауаа ирхәозеи?». Аңхыатәи аҗы апоет

еикәйпхъазойт ацсуара «шламысу», «ишгәабзиароу», «шуафроу», «ишыпшзоу», «ишхамеигзароу», «аныкәгара шымариа», атыхәтәан ихиркәшойт абас:

Иулазар – иузкажьюам,
Иуртаргы – иузгом.
Излам дагышьтам,
Излоу – изхом.

Афбатәи афы апоет дазаатгылоит ацсуа ихымфәпгашья мотивс иамоу, дымфәкәызто акәны ишыкоу ауаа хәшьарас ирто, ихырхәауа азцаатәы. «Ақәнамга машәыршәа ампыцкьара», «адца анамыгзара», «асас идкыларә», ацсра дацәшәаны аибашьрафы «шьтахьла ахынхәра» ухәа атагылазаашьякәа еикәйпхъазаны, ацсуа ихырхәауа дазхәыцны ихы шымфәпгиго ааирпшуеит. Цабыргуп, хыхь иагаз иани иаби ирызккәоу арфәиамтакәа ирымоу ацауларә ара уиакара ианыпшуам; кәзшьәкәаки тагылазаашьякәаки реикәйпхъаза азырханы, икайтцарц иицаху алкаакәа дрызкылсуеит. Ажәеинраала «Ауаа ирхәозеи?» Кь. Чачхалиа иреигьу ирфәиамтакәа иузырхыпхъазалом. Аха уа икәйргылоу апроблема ацстазаарафы зынза тып амазам хәа, акритикафы ишахцәажәаз еипш, азнеирагы иашам²⁷. Ацсуа литературафы зхафсахьа аццакәоу афырхәцәа раарпшрафгы уи амотив еиуеипшым азнеишьәкәа амань имачымыкәа иахпылоит. Иаххәап Елкан «Атәым жәфәан ацака» афнйтә, И. Папаскьыр ироман афырхәца хада Тәмыр ихафсахьафы. Д. Нацкьебиа ироман «Берег ночи» афы ауафы атрадициатә хымфәпгашьеи зхы иақәицү аиндивидуалтә дунеихәәпшышьә ақәныкәаралатәи ахымфәпгашьеи апроблема царны икәйргылоуп. Уака Кь.Чачхалиа иажәеинраала ахьз ахьахпылогы ыкоуп:

²⁷ Шәәхә.: Агрба В. Б. Ацстазаарей ахәйрбгыци. Ақәа, 1980. Ад. 39.

«Одновременно с ним стареет и моя мать, всегда озобоченная, хлопотливая сухопарая женщина; хозяйство и *«что скажут люди»* – ее вечные заботы» ухәа уб. итц²⁸.

Хәарада, ари ыззбара мариоу зцаарам, ахцәажәараан атоурыхтә знеишья ахәтоуп. Икалоит, ауаа рыкәызбара дацәшәаны ауафы ииашамкәа ихы мөаңигар, Елкан амцфырхатцара дыштанархаз еиңш, икалоит атрадициатә знеишья мап ацәкны Төмыр еиңш азнеирагы. Аха иага ус иказаргы, ауафы зегь изеиңшны, ихы мацара иаатәшәо кайто акынза ахақәитра ихы ианақәирга, «ңхашьароуп» хәа еилкаара имамкәа ацәхьатцара, зымәа аңстәы хымәаңгашьяхь дархынхәыр аует ауп аанаго. Е. Ельшов истатияфы иааигоит аинтерес зцоу афырңштәы: «Австралийский ученый Джон Брейтуэйт, – ифует уи, – пришел к выводу: уровень преступности ниже там, где шире распространено чувство стыда»²⁹.

Аңсуаа тцаарадыррала акәымкәа, ртоурыхтә ңышәала ари ахшыөцдак аиашара иазнеит, иагыкәныкәон. Кь. Чачхалиагы иажәеинраалала ииҥахызгы дызлияаз ижәлар рмилаттә хәыцшья аарңшра акәын.

Ишдыру еиңш, Кь.Чачхалиа ақәра дук нимцеит, уи иңстазаара далцит 52 шықәса дшыртагылаз. Иара ирфеамтақәа ирныңшуеит ачымазарақәа дыхтакны дышрымаз атәгы. Уи атема аазырңшуа ипоезиатә тынхафы имаңым, хыңхьазарала 10 иреихауп. Хәарада, дара иааидкыланы аелегиатә кәзшья шырныңшуа еиңш, ирныңшуеит аңсра ацәымшәарагы, уи хырңашья змам акакәны азнеира. Иара имшкәа шыңхьазоу шидыругы дзызхәыцуа, дзызхьаауа иҥаацәеи, ифызцәеи, иара итынхоуи роуп. Убас иҥоу жәеинраалақәоуп: «Зегь еиңылеит...», «Иҥәуп са сымш гәырәала...», «Аңсра, аңсра ианадамха...», «Ишңазури, са сыңсуазар...», «Аңх еиҥахәатәуп,

²⁸ Начкебия Д. К. Берег ночи. М., 2007. Ад. 115, 196, уб. егы.

²⁹ Ельшов Е. Н. Джентельмены, вам не стыдно? // Литературная газета. 2013, 8–14 мая. С. 13.

ишыкоу сызхәом...», «Иахьа затәык», «Сара сиарта самодоуп», «Сөызцәа, шәабакоу?...», «Схақьым исабжьеигеит». Иажәеинраалак хиркәшоит анаөс итцабыргхаз аңеипшбарала:

Аңсра, аңсра ианадамха,
Акгы нмыжь сымцап.
Сызфыз сымч анакәымха,
Сықкәын дсыхьзап.

Аңсра мшынцас сналалап,
Сналахап азымышь.
Аха сшыказ шәгәалашәап,
Сымцеит акгы нмыжь.

Апоет дымцацәкьеит акгы нмыжь, уи итынха атцак ду амоуп аңсуа литературафь, ица Денисгы иара имданы арфеиара мөа қәфеиарала дануп. Кь. Чачхалиа абас еипш икоу иажәеинраалақәа руак «Схақьым исабжьеигеит» афь ахақьым, игәабзиара ихьчаларц азы икайтцаша алабжьарақәа – «афь умжәлан», «умгәаалан», «аңсрафь умнеин», «умцабалан», «умгәыргьацәалан», «ашьха умцалан», «ага умтәалан», «ихьантоу уацамлан», «ицәырган иумхәан аиаша угәы итоу» ухәа дрыхлафуоит, ишизидымкыло ихәоит:

Ашырхәа сөатцкьеит: – Мап! Ахақьым!
Уара исабжьоугаз акгы стахым.
Абриақара сзычхауазар цстазара злоу,
Са сызла иеигьзуеи аңсы адамра итоу!

Ишаххәахьоу еипш, апоеит ирфеиамтақәа ибиография гәгәала ианыңшуеит. Уи акырцъара дазаатгылоит ицстазаарафь дзықәшәо ахтысқәеи атагылазаашьақәеи.

Кырцъара дазхьацшуеит аамта ирласны ишцо, иажэра шааиуа, ихахэы шышло ухэа ртэы. Убарт ажэеинраалакэа ирылкаазар аеит ажэакэа рырхэмаррала, рыркэара-царала, лафшакэ иласу ишымта «Ажэра». Уака хэпхьоит:

Исымбазакә, исамхәазакә,
Ажәра ааиуеит аезауа.
Аха саргыы исымбазазшәа,
Сеыргызмалноуп сышцауа.

Анаҥа-араҥа иара сцылоит,
Са сахънеиуа иахъабалак.
Шъта саргыы сахатцгылоит,
Ихнымхэозаап ианаалак.

Цабыргны, ажара анааилак ихынхэйтцэѣом, иѣара
иаѣырлшны хәхәацшуазар, апоет уи дахыццакцәаны ихы
иадикылон хамхәозар.

Къ. Чачхалиа ирѣиараѣу амехак тѣауп абзиабаратѣ лирика. Ари атема иазку ацѣамтѣкѣа 70 иреитѣамкѣа иѣоуп. Урт рахтѣе еиѣны инагзѣкѣоу иреиуоуп, иаххѣап: «Сыпхыз», «Абзиабара ажѣа енаѣ иѣкѣыноуп...», «Хѣикѣшѣараны хѣамзи...», «Аиѣыртра», «Исхароузеи?» (ашѣа), «Бшызбо пхызла, иахауеи шыыри...», «Амза ахыкыдыз ишеишеиуан...», «Сыпсѣазаара гѣыцѣс иамоу...», «Исыхыз сеидру...», «Абзиабара», «Бзиабароуп...», «Бзиабарала цкѣынтѣс сгѣы тѣуп», «Азыхы ааигѣара», «Сѣыза лахы». Апоет абзиабара дшахѣаѣшуа, ишихи-гауа ицѣанырракѣа ртѣы еихшыааланы хѣхѣаѣшуазар, уи ауаѣы ипсѣазаара иашытѣаны иѣоуп. Ари атемала иѣу иажѣеинраалакѣа агѣыштыхратѣ пафос рнубаалот. Раѣхыатѣи абзиабара, итѣкдахах абзиабара реиѣш иѣоу атѣгылазаашыѣкѣа зныѣшуагыы агѣѣахара рыдаабалом, шамахамзар алафхѣарахы ииаганы, ирлахѣыхны,

ихиркәшөит. Апое́т абзиа́бара дахәа́пшуеит: қәра зма́м,
есна́гь иҫоу ака́ны. Уи аразки́ анасы́ңи иа́пшәыма́ны иҫоуп
хәа иңхә́зөит. Абзиа́бара зә́ырңшуа лассы-лассы́ ихы
иаирхә́о ажәа́қәеи ажәеи́цааира́қәеи иреиуоп – аа́пынра,
ашә́тқәа, а́ңша кә́анда, амшын́ цаула, а́карма́тчыс абжы́,
ашә́а хаа, ачча́ра, аха́марра ухә́а уб. ит. Апое́т абзиа́бара
абстра́кттә еилка́рак а́хасаба́ла ихы иадкы́ланы ихә́оит:

Абзиа́бара аамта́ иамта́ом,
Абзиа́бара ы́коуп есқы́нгы,
Абзиа́бара иа́гхом, иамта́ом,
Са́ра исы́цуп иахы́агы.

Ха́ра хажә́уеит, иа́ра ҫы́цуп,
Иа́ра қәы́ңшуп, иа́ра мцоуп!
Абзиа́бара крызло́у хты́суп,
Уи зегь́ ратқы́сгы иңшзоуп!

Иңхеи́ңхеиуа аамы́сташә́аратә, а́хаты́ркә́таратә цә́а-
хәа́қәа ры́ла ишы́чоуп ихатә́ ҫы́за Ни́на Иасо́н-иңха́
и́лызку ажәеи́нраала «Сы́за лахь».

Кь. Чачха́лиа дазә́лымха́ны ажәеи́нраала́қәа ази-
куа́н хазну а́ңсаба́ра. Ус еи́ңш иҫоу а́рҫиа́мта-
қәа 50 ина́рзына́ңшуа иҫоуп. А́ңсаба́ра аса́хьаты́храҫы́
апоет еи́ҳара́к иҫоу́роу а́ганала – а́ңшза́ра, ага́рмония,
ага́ышьты́хратә́ па́фос рны́ңшуеит. Ур́т рҫы́ лассы-лас-
сы иу́ңылоит «ашә́ахә́ара», «ага́ырҫба́ра», «а́шыча́ра»,
«а́ҫыха́ра», «и́быбы́шза», «и́бза́рыбза́руеит» ухә́а реи́ңш
иҫоу ажәа́қәа. Иа́ра дрызхә́аңшуеит ашы́қәс аамта́қәа,
амза́қәа, егы́рт а́ңсаба́ратә́ цә́ырҫра́қәа – уахи́-
ҫени иры́тцаркуа́ аамта́қәа (а́тх, ашы́жь, хә́ылбы́ҫа),
и́рчыда́роу а́цәырҫра́қәа (а́ецәа́қәа, а́заза, а́мра́ташә́ара).
Иу́ба́ратәы́ иҫоуп апоет еи́ха́ иши́зааи́гәоу, ира́цәаны́
а́рҫиа́мта́қәа ззи́куа аа́ңын ша́кәу. Ур́т рҫы́ иа́ра а́ңсаба́ра

афыхара ауафы анхаразы агәаңхара изто акәны дахәаңшуеит. Иара убас, зсахьа тыхкәо иреиуоуп – адгьыл, ажәәнан, абна, ашьха, ага, арха, амшын, азыхь, арәаш ухәа уб. итд. Ирацәамзаргьы икоуп аңсабара ахырхагара ауафы ианинамто, иңырхагоу астихиатә хымәаңгашьа анамоу аазырңшуа жәеинраакәакгьы. Аха убракагьы автор, уи шаамталатәу, аңсабара апозитивтә хьышьтрахь ишыгьежьюа ауп хшыәцакыс дзыкәныкәо. Кь. Чачхалиа ипеизаңтә лирикафьы зсахьа тыхуа хадарала Аңснытәи аңсабароуп. Убас икакәоу иреиуоуп: «Аамтәикәшара», «Ашьхакәа рхкәа еилаңсаны ишьталазшәа...», «Аңх еивнагон аңсы...», «Уахык зны агафә снавалеит...», «Аңых гәыраз, исаухәауазеи?...», «Мраңашәара кантан каншьыла ихырчан...», «Ашьыжь сфыхеит, ааңынразы сфыхеит...», «Бзиа ишпазбо, ааңынра аамтаз...», «Ааңынра», «Ааңынтәи ашьыжь», «Азынтәи ашьыжь» убас ирацәаны. Кь. Чачхалиа имоуп Аңсны аңтыңтәи аңсабара асахьа ахьтыху ажәеинраалакәагьы. Убас икоу иреиуоуп: «Москватәи аңх», «Абахчаф ахәыцра», «Тәгалантәи Москва», насгьы кавказтәи иныкәарақәа ирылңшәаны иаңиңаз арфәиамтақәа жәпакы. Апоет абарт иажәеинраалакәа рфь аңсабара асахьарыхра мацарафьы даанымфәскәа, лассы-лассы асоциалтә, абзиабаратә, ауафьшәаратә бжьы рхеитоит. Ижәеинраалакәа еиәкаашьатә мыругас ихы иаирхәоит аифьырңшрақәа, аепитетқәа, архафьтәрақәа (олицетворения). Иара убас апоет дрызфьлымханы иажәеинраалакәа рзикуеит аңстәкәеи, аңсаатәкәеи, аңиәақәеи. Урт рахьтә еиңкәоу иреиуоуп: «Ашьхың «рахәуп», ихырхагоуп...», «Ажәңыс», «Дамшә».

Кь. Ш. Чачхалиа ипоезиатә тынхафьы зегь реиха зцазкуа хырхартаны икоу исатира ауп. Уи азгәартахьеит апоет иаңцамтақәа ирыхцәажәахьоу зегьы – акритикцәа, апоетцәа, ашәкәыәәцәа. Ари ирфәиаратә цәахәа ахы акит заа – 1940–1950 ашықәсқәа рзы.

Кь. Чачхалиа исатиратә рҕеиамтақәа ианрылацәажәо
Д. Гәлиеи Л. Лабахәуеи ырҕеиамтақәа ирыдыркыло-
ит. Цабыргны, урт злеидукуылаша аижәлантәра рымоуп.
Аха макъана ихәамкәа, иазгәамтақәа иаанханы иҕоуп
Гәлиеи Чачхалиеи рсатиратә рҕеиамтақәа рыбжьара
тып змоу аипшымзаарақәа. Д. Гәлиа заатәи исатираҕеи
ажәахархәашьақәа Кь. Чачхалиа иҕеи ишаҳдылоуи
иахьеипшым ыҕоуп. Иаххәап, Гәлиа иажәеинраалақәа
«Хоцъан ду», «Исыбыргузеи шыта сара!..» рҕеи апо-
ет цъара-цъара ажәақәа ихы ишаирхәо абжьаапнытәи,
ишиашоу атқакы рытаны акәымкәа, иаархәны, иркшаны
ауп ишеилкаатәу – «сгәи даахәазеит», «сгәи далсит»,
«исыбыргузеи», «сгәацапха», «иан дикәыхшоуп». Ас
ажәахархәашьа антифразис хәа изышьтоу, еихарак
аирониатә цакы змоу, стилистикатә фигуруоп. Уи аҕыза
ажәахархәашьа, шамахамзар, Кь. Чачхалиа исатира
иазҕашьарбагазам. Ғырцштәыс иаагап уи иажәеинраала
«Бадға»:

Хыла, хшыҕла даара дмачуп,
Цара дукгы имам Бадға.
Ламыслагы аkyрза дкьяҕуп,
Аха Бадға имоуп абға.

Ус изыкалаз хәа азцаара атак аҕатцаразы
хрызхьапшроуп дара анапцаз атоурыхтә аамтеи апоет
ирҕеиаратә биографиеи рахь. Ишаххәахьоу еипш, апо-
ет ипоезиа шыаҕытс иамаз, иажәеинраалақәа зацитцоз
дара рыла аиаша аасырцшып, исхәап хәа ауп. Ари аҕыза
арҕеиаратә хықәкы иднатцон ацстазаараҕеи иҕаз ацәҕа-
мыцәҕақәа, иажәақәа рыла иаххәозар «итыцҕьяаны»
рықәызбара. Дызхааныз атоурыхтә тагылазаашьа уи
нагзаны иалнаршомызт. Асоциалисттә уаажәларраҕеи
ацәҕа-мыцәҕарақәа ыҕоуп, аха еиха имачуп, нас-

гы урт реихарак жэйтэ цэынхақәоуп хәа ахәаңшра рыднатон, ахра змаз аполитикатә система зықәныкәоз, аидеология. Убри аҕнытә аиашахәара хәаадан иҕамызт, ишьяқәыргылан ззин ыҕази иҕамзи хәа акритикатә знеишьяқәа рхәаа. Хәарада, ари иаңырхаган арҕиаратә усура, аңцафы ңынгылас иман, ихақәитра имнахуан, авсшьас иамоу амҕақәа дрышьтанатон. Асатира (уй-гы хәаадамызт аха) уи афыз ашара аман. Кь. Чачхалиа исатиратә жәеинраалақәа аңсуа литература арлахҕыхит, аңхьаф аинтерес икыртә дхьанарңшит. Апоет 50 шықәса ихыңра иадхәаланы иҕыңыз, дызханнны изатәыку аиубилеитә тыжымтә «Иалкаау» (1968) иазкны аңхьажәа зфыз М. Лашәриа иазгәеитон: «Аңсуа поезиә аҕыхәтәантәи ҕажәа, ҕажәихәба шықәса рыфнуңка иуадафуп абарт әжәеинраалақәа («Амбакәа иахңеигоит иахмырбакәа», «N» амагазин» уб. егь. – У. А.) иаарывагылаша, абас аңхьафцәа ирылатәаз даҕа сатира ҕымтәқәак рызбахә ахәара. Ажәлар ргәалашәараф арт әжәеинраалақәа аанхеит аиаша сахьаркны еитазхәаз, аңстазаара бла ңарыла ахәаңшра зныңшыз жәеинраалақәаны. Исгәалашәоит абарт аҕымтәқәа зныз агазетқәа рномерқәа еимакны ианаңхьоз, «абан Амбакәа дахьаау» хәа жәлар ирылаз «аҕацәа-агацәа» наңәахыла ианеибадырбоз»³⁰.

Алитература абзиабафцәа, аңхьафцәа иазҕелымҳаны Кь. Чачхалиа иҕымтәқәа изрызыңшыз, ианкыыңхьхалак еимакны изаңхьоз аңстазаарафы иҕаңәҕьази аофициалтә пропаганда ишьяқәнарҕәғәози ахьеикәымшәоз ауп. Насгы әжәеинраалақәа сатирала ирлахҕыхын, ауафы дзырччаша аҕазшьақәа рыҕаны еиҕкаан.

Абжәааңнытәи хыхь-хыхьлатәи агәәанагарала ауафытәыфса иңстазаарафы аччара иадам, уамак

³⁰ Лашәриа М. Т. Апоет-сатирик // Чачхалиа Кь. Ш. Иалкаау. Аҕәа, 1968. Ад. 6.

зтазымкуа калараны иахэацшуеит. Уи аамтазы иара, ауафытэыфса тоурыхлеи хаталеи ишыақэгыларафы акрызтазкуа феноменуп. Уи ѿхылтшытрак амоуп абиологиатэии асоциалтэии. Атцарауаа афизиологиатэ мзыз мацара (арчыхэчыхэра) змоу апстэқэагы (амаа-мын, ахэынап) ирыдырбалоит. Ауафы рыфбагы имоуп, абжытгарала аччара аазырцшуагы иара мацара иоуп. Ауаа рыбжьара уи культуратэ цэыртцрак ахасабала аимадаратэ, акоммуникативтэ функциякэа наназоит. Аччара иамоуп атыци аамтеи, аобъекткэеи – ауафы дыччар зынза иахыккамлои ианыкамлоуи шыкоу еипш. Иаххэап, аччареи акомизми ирызкны аусумта шыахэ змоу В. Пропп ихэоит: «Область религии и область смеха взаимоисключаяся... Смех в церкви во время богослужения был бы воспринят как кощунство»³¹. Хэарада, адунеитэ динхатцарақэа ирыхкыом аччара ақэитымзаара атагылазаашыақэа ралка-ара, ирацооуп, урт ирыдхэаламкэа, ауафытэыфса итоурых-базаратэ цышэа иалтцшэаны ишыақэыргылахазгы. Аччара ахатагы азнеишыақэа еипшымхар ауеит еиуеипшым атоурыхтэ аамтақэа рзы, еиуеипшым амилацкэа рфы ухэа уб. итц. Аччара иагыакуп, иагыфбоуп – аччашыа хккэагы рацооуп. Уи атеориатэ зтаарақэа хэта-хэтала еифыршэшэаны, ганрацэала иаарцшуп зызбахэ схэаз Пропп иусумта акны, аха урт сычырыламгалакэа сазыхынхэуеит Кь. Чачхалиа исатирафы аччара аарцшышыақэас иамоу. В. Атцнариа истатиақэа рыфбагы рфы ажэа «аччара» ихы иаирхэоит – «Аччапшылаша зтынхаз», «Аччара арицар». Еихшыаланы хэахэапшуазар, ари афыза Кь. Чачхалиа ихатареи ипоезиеи ирнаалоит. Аха ишазгэатаз еипш, аччара ахккэа рацэаны икоуп. Пропп асоветтэ кинокомедиа атеоретик Р. Иурениов иаликааз аччара ахккэа еикэыпцхызаны иффеит: «Самая полная и наиболее интересная попытка перечисления видов смеха сделана не философами и не

³¹ Пропп В. Я. Проблемы комизма и смеха. М., 2012. С. 14.

психологами, а теоретиком и историком советской кинокомедии Р. Юрневым, который пишет так: «Смех может быть радостный и грустный, добрый и гневный, умный и глупый, гордый и задушевный, снисходительный и заискивающий, презрительный и испуганный, оскорбительный и ободряющий, наглый и робкий, дружественный и враждебный, иронический и простосердечный, саркастический и наивный, ласковый и грубый, многозначительный и беспричинный, торжествующий и оправдательный, бесстыдный и смущенный. Можно еще и увеличить этот перечень: веселый, печальный, нервный, истерический, издевательский, физиологический, животный. Может быть даже унылый смех!»

Этот перечень интересен самим богатством, своей яркостью и жизненностью. Он получен не путем отвлеченных размышлений, но жизненных наблюдений»³².

Аңсуа тҕаарадырраҕы ари зызһааһра ахәтаны иҕоу апроbleмақәа иреиуоуп. Аңсуаа аччара аказһақәа рзы ражәа иалатаны еиҳарак ирхәақәо иреиуоуп – «ачча лаша», «аччаңшь еиқәатцәа», «агаза ччара», иҕалалоит еиҕа тагылазаашһақәак «уччару уцәуару узымдыруа» хәа зхырхәаауагы, насгы еиуеиңшым уи ацәыргашһақәа аазырцшуа ашьтыбжьҕырцшратә ажәақәагы – «акыр-кырхәа», «ақыр-ҕырхәа», «аеыгә-еыгәхәа», иара убасгы иалыркаауеит – «аңышәарччара», «аехырччара», «иңатца даҕаччо...» ухәа реиңш иҕақәоу.

Кь. Чачхалиа исатираҕгы аччара ахкқәа амоуп, Аҕнариа ишихәо еиңш, еснаг илашаны иҕазам, уи аңыжәара шамоугы. Иаххәап, ажәеинраалақәа «N» амагазин»: («Аревизор ихәеит: «Вот так: / 25 нызкь ахәеит ақт»), «Рамадан ичамадан» («Абас сархәеит цьоук жәаха: / Дыкны дыргеит хәа деимырхха», «– Уи ауаф дыңсит, – рхәеит...» «Дыржырцгы ртахым ишсаҳаз, / Избанзар дыңсит уи дшыбзаз»). Абас

³² Иара уа. Ад. 9.

иҥақәоу рҕы аччара лаша рхылтцует хәа пхьазашьа амам.
Аччара лаша зхылҕаауа апоет ирҕиамтәқәа алаф рылыж-
жо иҥоуп. Урт рацәоуп, аха аиҕырпшразы иаагап «Еиҥа
еиҕьуп хәа сҕы иаанагоит...»:

Быхцәы хыбтцәеит баалаган.
Бмаҕра ҕыбтцәеит блалаган.
Бгәышпы хыбтит бналаган.
Быткы хыбтцәеит бфалаган.

Банызба сҕы акы аанаган,
Уажә ибасхәап саалаган.
Быбзгы хыбтцәар балаган,
Еиҥагы еиҕьуп хәа сҕы иаанагоит.

Мфасшақә иазгәахтар халшоит, абраҥа аҥхьаф ирчча-
разы еиқәыпхьазақәоу рахьтә иҥоуп хаамтәзы исатираны
иузудымкылақәогы. Иаххәап, апоет ирцьо ахцәхтцәара,
иахьатәи астандарттә знеишьақәа рыла ауафы уамашәа
ибаны ахыччара игәанарпхартә иҥам.

Кь. Чачхалиа исатиратә жәеинраалақәа рҕы
ицәыргоуп хкырацәала ауафытәыфсатә ҕазшьа бааҕс-
қәеи урт ныҕәызго ахаҕсахьақәеи. Дара зегы хзеи-
қәымпхьазаргы, рызбахә мхәакәа хазривсуам апоет
исатира ззынархоу, иҕьбароу ақәызбарала дзызней-
уа аҕазшьақәа – аҕычра, атцартышагара, аҕсыцәҕа-
ра, аҕсымцқара, амшгара, агәатцәажәпара, аашьара,
аҕхәара, ахтыпшшара, акариеризм, аегоизм, амтцәҕа-
қара, аиҕызара аныҕәымгара, ахатә гәаанагара амамза-
ара, амаза амтцәахра, ажәеи ауси реиқәымшәара, аҕагы-
лазаашьақәа ирықәыршәаны аҕеитакра ухәа уб. ит.

Апоет ирҕиара ишаҕазшьарбагаз еиҕш, исатиратә
жәеинраалақәа рзгы аматериал аҕсҕазаара аҕнытә игон,

сахьаркырала изеипшыркны иааирцшуан. Иара темпера-
ментла дхатцхатцо дызлақазы, ацстазааратә цөыртцрақәа
реифдыраарафы имаз абла цари, аиашахәара дахьашь-
тази иалдыршон, егырт ирымбакәа, ма хырәа азу-
ны извысуаз – ауаәра зхәашьуаз аграқәа ргәатара.
Илапшықәтаны иман ахәымгарақәеи ацсымцқьареи
ныкәызгоз ауаа. Урт рахьтә иара иалкааны иааирцшуан
аматцура дукәа змаз, ма урт ирышьтаз рхафсахьақәа. Зха-
зы иказ ачынуга, зыматц рураны иказ ауаажәлар ирымоу
апроблемақәа гәыгәтыжыны, рхатә усқәеи интересқәеи
мацара ирықәныкәоз, акабинеттә интригақәа рыла
аамта зхызгақәоз рхафсахьақәа ааирцшуан. Урт
рпрототипқәа рхы анырдыуаз мацмызт, дара рхатәқәа
апоет иажәеинраалақәа ирмыпхьозаргь, иразхәашаз
ауқажымыз. Уи азы автор лапшцхәыла ихәапшуан,
апынгылақәа изапыртцон, дкыдцаланы данрымақәазгы
қалалон. Иара ирфеиамтақәа дахьақәшәалак ишииуаз
еипш иказшьан, дыззапхьашаз ауаа иқәшәар, иб-
жыы цыганы ацхьара. Уртқәа рзы авба итаны апар-
тия иалцара акынза азцаара анықәгылазгы ықан.
Дзықәдыршәалакгы иара атагылазаашьа баапсқәа ихы
риґомызт, иеинрааломызт. Ажәеинраала «Сыпхыз»
афы иааирцшуеит цхызла азәазәала «афацәа-агацәа»:
Амбакәа, Софыць, Тира, Хацьгәат, Рамадан, Тышәкәа,
Гадрақәа ухәа исатиратә персонажцәа дрылгазшәа.
Ихиркәшоит арфеиамта абас икоу астрофала:

Ех, абри цхызымкәа
Избар лабәаба,
Асатира уаха ишызмышуа
Уи азы сыгәра жәга!

Кь. Чачхалиа исатира ианалацәажәо еилымхкәа,
адиференциация қамтақәа уахь иатцаркуеит иажәа-

маанақаагы. Урт егьмачзам – 20 инареиханы икоуп. Автор иажеинраалақаа ари жанр ишатданакуа ахьаз-гәеитаз «Ахьажь напхгаши», «Абгахәычы акгы ахаразам» рҕы мацароуп. Аха урт рнафс икоуп иажәмаанақәоу арҕиамтақәа жәпакы – «Ацгәи ахәынапи», «Аеада» захьзу ҭ-жәеинраалак, «Уаа дукәак ашьха ицауан...», «Ақәыцьма», «Алым ачараҕ», «Такәажәык зны жьак лкын...», «Амариал» ухәа ирацәаны. Иара еицырдыруа ажәеинраала «Еимаркуазеи?» жанрла иажәмааноуп, избанзар аллегориаала ахархәара амоуп – ахәакәа реицш «агәта аиара» зтахқәоу ауаа ирзынархоуп.

Кь. Чачхалиа ирҕиара иалоуп «Ашьацмақәа» хәа ахьз чыда зитаз ажәеинраала кьаҕқәа. Дара строфак, ҭ-строфак рыла ишьақәгылоуп. Урт рҕы еитцымхкәа иихәарц иитаху ажәаңкатә кәзшьала лкаак ахасабала ихәоит. Дара еихарак иморалтәу ахшыортцаратә мҭақәцагақәак рахасабала иаццоуп.

Кь. Чачхалиа ипоезиаҕы, ауафьтәыфсатә грақәеи, аказшьақәеи, рықәызбара, асатиреи, ажәмаанақәеи, «ашьацмақәеи» рыкны адагы, иахцылоит чыдала урт ирызкқәоу иажәеинраалақәа рҕы. Иаххәап: «Икоуп ухы угәы ахзыршәало...», «Афнәтаҕы ацәашьы ыкам...», «Хымдыр Цагьа», «Азә дыстахуп, егы дыстахым» реицш икақәоу арҕиамтақәа жәпакы. Арака исатираҕы ароль ду назыгзо аччаратә элемент ыказам, апоет иихәо хәмаррада, иаартны ихәоит.

Зымчехак тбаау Кь. Чачхалиа ирҕиара иалоуп еиуеи-цшым атемақәа ирызку ацтамтақәа. Ирацәамзаргы икоуп Ацьынцътәыдатә еибашьра Дузза иалахәыз ацсуаа рхаҕсахьақәа ахьаццоу – «Ацсуа пхәызба апыршы» (М.Афзпхәилизку), «Ацсадгылабзиабара» (В.Цацлиаизку), «Афны гылан абрака, алфатцәгы ҭеиуан...». Иара дрызҕ-лымханы ибжьы рықәиргон адунеиҕы икало ахтыс дукәа.

Убас, Куба иҗалаз ареволиуция иазикит иажәеинраала «Куба афырхатца», ауафы акосмос ахь иңырра иаххәаны иаңицеит арҗеиамтақәа: «Ауафытәыфса дңырлароуп» (Гагарини Титови), «Аңхьазатәи аңхәыс-акосмонавт» (Терешкова). Сынтәа, «сахьцалакғыи сиаша сашьтоуп» зхәоз, уи ңсҗазаашьаз измаз, аиаша иацәхьамцуаз Кьыршьал Шамил-иңа Чачхалиа 100-шықәса ихьтҗра инадхәаланы итыңуеит ифымтақәа еидызкыло, ф-томкны иҗоу ашәкәы. Атомқәа еихшоуп абарт ахәтақәа рыла: ажәеинраалақәа, ашьацмақәа, акыпхь зымбацыз арҗеиамтақәа, аиҗагақәа, астатиақәа. Ахәтақәа рыфнудҗа арҗеиамтақәа излауаз ала хронологиатә принципла еишьтҗаргылоуп. Аҗыжымта иаңуп аңцеи азгәатақәеи. Аңца ахәтафы иҗоуп апоет ирҗеиара иазкны аңсышәалеи урысшәалеи ифыз астатиақәеи ииубилеитә хәылпазқәа рҗы иара изкны изыпхьаз ажәахәкәеи. Азгәатақәа рҗы акыпхь збахьаз ажәеинраалақәа зегыи изнылахьаз аизгақәа еиҗырңшыи ирыхтысыз аңсахрақәа арбоуп. Ари ашәкәы афы арҗеиамтақәа аредакция рызууп иахьатәи афышьаңҗарақәа ирықәыршәаны. Излауала хәезахшәон афымта рапхьаза иахькыпхьызи ианкыпхьызи рышьақәыргылара. Уи иахьабалак иахзалмыршеит, усҗантәи аамтазы итыңуаз агазетқәа рномерқәа рыҗамзаара иахьаны. Ажурнал «Алашара» афы икыпхькәаз апоет ирҗеиамтақәа зныз аномерқәа зегыи арбоуп. Ас алшара хәзтаз ааигәа итыңраны иҗоу, В. Бигәаа еиқәиршәаз «Ажурнал «Алашара» (1955–2012). (Аҗоурых. Абиблиография)» анапылафыратә вариант ахьхәитаз ауп. Уи азы итабуп идуззан хәа иасхәоит. Хҗәы еихьызшькәо иреиуоуп «Аңсны җаңшь» аномерқәа рыдагыи Тҗәарчал итыңуаз агазетқәа зынза иахьхмоуз. Калашьа амамызт хәа сгәы иаанагоит, кыршықәса уи ақалақь афы инхоз, аус зуаз Кь. Чачхалиа иажәеинраалақәа уаҗа икыпхьуамызт хәа.

Издыруада, арт ажәақәа ирыцхьо азәы ҳацхьаҕа рхабарк
хаихәар.

Ацыхәтәаны, иҕабуп ҳәа расхәоит ашәҕәы акьыцхь
азырхиараан ацхыраара сызтаз зегы: Денис Чачхалиа,
уи ицшәма Мариа Ғыцпха, акьыцхьы Амина Кәытцниацха,
иара убас ашәҕәтыжырта аусзуџцәа – аредакторцәа,
акорректорцәа, асахьаҕыхы.

У.Ш.Аәзба

* * *

Аапынра иатәу акарматцыс,
Угәырҕа-гәырҕо зегь рыцкыс
Иахәамтан ашәак игәытқааган,
Изахауа ргәы ахәша

лбааган,

Гәахәас иамоу иңсаанза,
Абжыы ыргаа ичырчырларц
шаанза

Ашәак ауп иара иадыруа,
Убри ахәоит ичырчыруа.
Аха уи сгәы ахшәазом,
Скарматцысгыы абжыы
цазом.

СХАҚӘИТРА

Ажәйтә иҫан, рхәоит, гәаҫрак,
Анхацәеи аусуцәеи рзы илашьцаз,
Урт ирымбацызт бзанцык гәахәак,
Ирхәоит, урт ракәын хәа итаҳәаз.

Аҫар азкымызт тарадыррак,
Ацстазаара бзиа азы еицаҫбан,
Пстхәеилачыран еикәатцәарак,
Мрахәага рнамто ирхатәан.

Аха уи Октиабр иацҫеит,
Ипыххаа иашьтит хланцы.
Ашьажәцәа ргәы атцга иакәшәеит,
Ашәаҫ иахылҫаз ахыршы.

Ахақәитра мра ҫыц иангылоз
Убасқан сықәлеит ацсабара,
Асовет мчы насапгылан,
Исзылнахит мәа лашара.

Октиабр дузза сара салиаит,
Сара сызхаит, ашкол стәлеит,
Ажәйтә лашьцара шәипхьыз ақәзааит,
Сара сыргәырғо сышәт ағалааит!

АБАХЧА

Упси ушьеи цәкәырцала рымчкәа еилашуа
Агәырғятә хәыцра анухала, амра ухашуа,
Адуinei җыцаҗ зегь шәахәала иҗычоуп
имхәашуа,
Уи алашара нарха дугьы абахча иҗаҗчауа.
Уа иҗагылоуп ашәыр ссиркәа – алимон еилыҗхо,
Уныцалаанза аҗша уҗашькьыр, ахаа фы
ахьыкәкәо,
Игәазырхагоуп иахьҗагылоу харантә икаҗцо.
Уи иазгәаҗу, нап ахызго аҗшәмагы дазәым,
Азәы ихала дҗкандааиуа ари аус даҗым.
Ара еидгылоуп аишьцәа гәартә рымчра еилатцо,
Аколхозаҗ насыҗ дула зыҗстәзаара зчаҗо.
Ргәы шҗамгәырҗьои, абахча шәҗышра иахьҗоу
ирҗаҗхо!
Мандаринеи патырқали рыфы анрахауа,
Жәәанка аҗырра иазгәышьуа убас ианрызхауа,
Хтәыла амра гәыразыла ирзыҗхоит, ирызгәыкуа.

АШЬЫЖЬ

Амрахэага ацыпхь кыдыѿ,
Иаѿалт ажэѿан ибзарибзаруа,
Апсаатэ рашэабжь хааза сгэы икэыѿт,
Адаул иасуашэа, еицдыргызуан.

Зазала икэабан апсабара,
Алымхарыѿкэа абгыцкэа иааныркылт,
Адгыл иаиоуит апсахэара,
Сеигэыргыаны схэыцра ааныскылт.

О, ишпэбзиоу амра зкэыччаз,
Зегы еихэаччон апсабараѿ,
Убри аамтаз ачаи ахь ицоз,
Сгэы арѿеихеит рашэахэара.

Амра анкыдлоз ацыпхь кыдыѿ,
Ипыруа иалан ачаи иатэара,
Абас ианыкоу, ха хашэкэыѿѿы
Ирацэахоит ибзиабара.

АШАХТИОРЦӘА РАШӘА

Апсҗәа хыцит ахара,
Апша иаманы ицеит.
Абна илцит ашәарах,
Ишәан, ицеит ашъхарахъ,
Уаҕа рыҗсы рзеит!

Ажәлар хыцит, аа, уара,
Шәаапшишь, идыртәит,
Катҗы-кнаҕа ҳафара,
Иаанырмыжыт гәафара,
Напыла идыртытит!

Идрыцкәит атла, абнара,
Адгыл ейҕартәит,
Кәазан адгыл кәазара,
Аҕармара амазара –
Иаадыртит ашахта.

Тәамфәхә рымам аҳәсақәа,
Ахацәаггы убас.
Рыхәда ихшыны алампақәа,
Аамҗа җсшьахак амҗакәа,
Абас рхәон ашәас:

Иахрыцкәит атла, абнара,
Адгыл ейҕарахтәит,
Кәазан адгыл кәазара,
Аҕармара амазара
Ажәлар рзы ихахтит.

* * *

Мыцхэы бсырехээр жәахаала,
Үсышәоушәа иҕалоит.
Рацәак мхәакәа, гәыкала,
Иахагы ицшзахоит.

Беицырдыруеит хьзыла-цшала,
Бызбахә захахьоу,
Зегы бырдыруеит бусушьала,
Имацзам бызбахьоу.

Базыласуп аҕаҕын арыцхра,
Ицаруп бара бгәыр,
Ибдыруеит аччара-ахамарра,
Ибдыруеит ачамгәыр.

Ибдыруеит ибзианы аҕырбашья,
Ибылоуп акрура.
Ибдыруеит бара гьеџла анхашья,
Аарыхшья аҕаџра.

Насгы ибдыруеит абзиабашья,
Дарбану ибатәу!
Ибдыруеит аихаб иацәажәашья,
Аламыс, апату.

Ирацәазоуп бызлардыруа,
Аорден згәы иаку,
Ахаҕы мра ицырцыруа –
Ленин дахьану.

Ибдыруеит асас иныкәгашья,
Дааир быџнаҕа.
Быџны ацқашья, аилыргашья,
Ибдыруеит зегы рыхәҕа.

ИСАХАЛАНДАЗ, ИАХАУЕИ!..

Ачамгәырбжы даҕакала,
Иаха ихааны исахауеит,
Шаҕа ибзиоузеи, ажәакала,
Исахаландаз, иахауеи!

Сан иахалцеит лнапала,
Арахәыцқәагы налырххеит,
Инаҕылшыит лнапы ңшьаала,
Абжы иахылцызгы хаахеит.

Уи лынасың арахәыцқәа
Ирҕыттакны ишңархәауаз.
Дахыччауаз, лхапыцқәа
Ишкәакәаза ишңазбауаз.

Насың шкәакәара алаздырың,
Ачамгәыр ишңахәауеи,
Сан, архәара баҕәымтдың,
Исахаландаз, иахауеи!

АМРА

Игылон амра, ацәа иалцуа,
Амрахәага халон абахә иавцуа,
Сыдгыл иааныччалт.

Жәәангәы икыdleит ирлашаган,
Ргәафы иңалеит уи рңхаган,
Сбаҳчаф ашәтқәа фалт.

Амрахәага хыхьынтә иашьтуа,
Цақа илеиуан иркакачган
Хадгылаф иара.

Ашәтқәа рзыхәан игәазырхаган,
Аңсабарафы ирңшзаган
Икаңчоит цақа.

СУХУМИ

Салам устоит абрантәи,
Гәыкала истахыми.
Уашәа ахәоит, сгәы узаатит, узаатит
Сықалақь Сухуми.

Ацәқәырпақәа хәмаруа
Умшын ихыми,
Упшахәа иавоуп еибарыуа,
Сықалақь Сухуми.

Цкәыни зҕаби бзиа еибабо
Рхәыцра уцыми.
Абзиабара ахьырчапо,
Сықалақь Сухуми.

Убахчара ҕарҕаруа,
Какачла ишәтыми,
Амузыка зырхәмаруа,
Сықалақь Сухуми.

Умҕақәа казказуа,
Цаментла ихҕәыми,
Кәашарыла иахьымҕасуа
Сықалақь Сухуми.

Афымцақәа укәачча,
Икаччо иаркыми.
Уханҕнқәа еиқәыххаа,
Сықалақь Сухуми.

Москватәи ахътәы иатәа,
Урт рылаңш ухыми,
Ҥаацәаду ирылатәоу
Сықалақь Сухуми.

Кремль ахьытәцара
Ҥшәыма дук дахыми,
Унхара артбаара
Илаңшхаа ахыми,
Сықалақь Сухуми.

ИҒЫРҢШЫҒОУ

Ихы-иғы иқәуп амцабз арқыс,
Ашәаңшы иғы ианыңхоит,
Дласуп, дпыруеит аңсаатә атқыс,
Зназы иңысшыеит сара дыңсаатәыз,
Зегы дрыхъзауеит.

Игәырғо ихы-иғы ианубаалоит
Арқыс игәы итаку,
Аус ахышуа дадубалоит,
Цақантә иргыло хыхъ дхалоит
Ахан ихараку.

Ашәа ихәоит ибжытцарала,
Иусқәа ргәы йаитцоит.
Зегы дрыхъзоит иласрала,
Дғырңшыгоуп иусушьала,
Иду наигзоит.

Уи ианиархәо йаитцаша,
Ианылоит ихы-иғы.
Лассы идыруеит ишынеигзаша,
Ишьаға еихигоит қхәака ириаша,
Дғыефуп зегы рғы.

ААҘСАРАК САРА ИСЫЗДЫРЗОМ

Ааҗсарак сара исыздырзом,
Сара җхьаҕа сцоит, сышцац.
Напы зласкыз сгәы ақәҕығъзом,
Избоит бзиа инасығзарц.

Сығәтыхақәа гәаҕра иалам,
Иҗыруеит аҗсаатә еиҗш, имтәазац,
Ғәырҕеи-ччареи, уи зыхк алам,
Иарбан иҕоу имбатәхарц.

Иахьа сызҕу аәра марцеира
Кыртцеит иснаҕеиҗҕеи ахкы,
Сара исуалуп иҗегь арееира,
Сағашьтам уаха даеакы.

Сааҗсом сара уи амәа сықәны,
Иҕалом җхьа имнеилар сшьаҕақәа,
Схәыҗнатә аахысгыы сыҕоуп сазгәыкны,
Срыхъзауеит сара сгәахәтәқәа.

Аҗхын амра ацыҗхь анкыду,
Иалшом ашәтқәа рҕы маатырц,
Поет ҕазшьала сара исыдуп,
Исылшом исыду насымығзар.

Ааҗсарак сара исыздырзом,
Сара җхьаҕа сцоит, сышцац.
Напы зласкыз сгәы ақәҕығъзом,
Бзиа избоит инасығзарц.

ХААМТАҢ

Апсҕазаара бзиа амра азкыдуп,
Уи ҕашәо иҕалом.
Анасыпзцым уи мшыдоуп,
Ахаангы илашом.

Аамта хазтоу хахзы игәакьоуп,
Ха хауп уи зыхьчо.
Хамҕа шиашоу пхьаҕа инагоуп,
Ха хазқәу хаччо.

Аиааира иҳамоу, уи акрыҕоуп,
Хгәамч еилыххо.
Ажәлар иҕоу зегь хаизыҕоуп,
Зыпсадгылаҕ инхо!

Хапсадгыл абзиабара
Хәаада иғәғәазоуп.
Ибахчарахаз хапсабара
Быбышза ипшзоуп.

Ашла ицуп дҕарҕаруа,
Имч кәадазам.
Иаамтазы дҕоуп, дыхәмаруа
Усдагы дтәазам.

Апсҕазаара бзиа амра азкыдуп,
Уи ҕашәо иҕалом.
Атаҳмадагы игәы зфыдоуп,
Хьзыда уи дышлом.

АВОЖД ИЗЫ АШӘ

Амтәыжәә са исызтаз, аңсабара
Мырхәагала икаңчо исзырбаз,
Жәәан аҕынза иназо сылшара,
Аиашала анхаша сзырттаз.

Сбаҳчәтра иакәыршоу абаагәара,
Ишәартәмкәә назаза икаңтаз,
Җаңсаңазаара иазтаз ахаара,
Атааңәара ду аҕы сзаазаз.

Ауафәтәыәсара пату ақәызто,
Аконституция хазына ыззбаз,
Җалшарақәә енағ иаңызто,
Социализм аиааира зчаңаз.

Акоммунизм ахь иҳадгыланы инеиуа,
Җабзиабара агәашәқәә зырғәғәаз,
Хә-етдәак имкәәто, ишеишеиуа,
Насыңс адунеиәғ изыршаз.

Аиашаз адунеи акы зымшәто,
Уи иами мратас иҳазшоу,
Ахақәитра егьыртғы ирызгәәзто,
Зыхьзи-зыңшеи адунеи иахьзоу.

Амтәыжәә са исызтаз, аңсабара
Мырхәагала икаңчо исзырбаз,
Оо, Сталин, са сыбзиабара,
Қыртәыла хазына иахшаз.

АГӘРА ЗГАУЕИТ САРА

Ицахәцахәо амра пхара
Иалаччоит абра,
Апшгыы җеиуеит гәтцагара,
Иафуп азхара.

Ашьапы иамоуп аңсахәара,
Ибзианы ирашәоуп,
Здакамла иңәғәоуп ахкаара,
Уи азы еиқәшәоуп.

Адгьыл рңсыләоуп здакамла,
Рңцәыгала ирчоуп,
‘Еафара духарц гәык-ңсыкала,
Иара убас иазшоуп!

Дзатәым аңшәма напы ахызго,
Иазықәңо аеафара,
Адгьыл еисан, амал аңәызго,
Нхаңәоуп дара.

Еивагылан аеага шытыршьуеит,
Азәк иеиңш акны.
Иаадрыхәа рымш иазыршоит,
Ироуеит еизакны.

Агәырғыа ирымоу рашәа ишалоу
Сахауеит сара,
Урт рынхара шыманшәалоу
Блала избоит абра.

Ицахәцахәо амра пхара
Иалаччоит абра,
Апшгыы җеиуеит гәтцагара,
Иафуп азхара.

СБАХЧАРА

Наунагза сыңстазаара
Мрахәагала икаңчоит.
Ибзиахан сыбзаара
Сеигәырған сывчоит.

Сара исымоуп агәахәара,
Аусура хтакны.
Иагыҕкастцеит абахчара,
Азеиңш ус сезакны.

Иҕалахьеит ашәырцәақәа,
Ианатахьеит ахкы.
Ибзиазоуп ашытцәрақәа,
Иҕаҕаҕазоуп абҕы.

Бла ахынаңшуа еиҕәынхаланы,
Ашәыршыапқәа аазоуп,
Унеиуазар убжәаланы,
Аиашазы, иңшзоуп.

Саңшәыманы, сеырцаҕаны,
Анхара ашәа хәауа,
Сыгәлааилоит сыбжәаланы,
Сбахчара еимдауа.

Сыңхзы иарехәоит сыңстазаара,
Қафурала сарчоит.
Ибзарыбзаруеит сбыхчара,
Мырхәагала икаңчоит.

АБРАКА

Абра пшзоуп, сыңсы сзакаыхам,
Сгәәҗы изуам аҗахра.
Абра пшзоуп, абра акгы сыхуам,
Абрака ишәртәм аҗсра!

Абрака сиит, абрака саазеит,
Абрака сызбом сызхара,
Сгәы-схы җара ак сымхәаазеит,
Хәаа-баа сҗыргоуп, наҗ, хара.

Сышәтқәа иҗалаз зынгы хҗта иамкзеит,
Сбахча акәзар – шәырла изазоит,
Смазара акәзар, уи сҗа иамкзеит,
Культурала анакәха, җхәәка сҗоит.

Сымра иахылҗуа акәзар смархәага,
Исықәыҗҗо, иҗхоит есымша,
Иахәбалак азеиҗшуп уи: ашьха, ага,
Абнара, аккара, адәышша!

Сбеиоуп сара, сыҗсадгыл чашәроуп,
Абра иҗоуп сыҗсаса, сшьамаҗа,
Абра иаазеит, абра адгыл кәазоуп,
Абра иҗәуп сырахә еиҗырхәхәа!

Аҗша ааиуеит ашьшьыхәа ихәмаруа,
Ахәхәахәа инасуеит абҗра:
Сыҗсадгыл бахҗароуп иҗарҗаруа,
Сзеигәырҗо убриоуп сара абра.

Сыңсҕазаара лашоит идуу разҕыла,
Сашәәхәабжъ гоит иахьабалак!
Зегь сҕахәп, зегь збоит гәыблыла,
Абраҕа иҕоуп иахьа аҕаф.

Сырҕашқәа, скәара зыңҕақәатқәагы
Ахьыр-хьырхәа сахьырбауа иччауеит.
Сыңсадгьыл бзиа избоит, абарт зегьы
Смааңсазо, сгәырҕо сырзыңшуеит!

Абра ңшзоуп, сыңсы сзаҕәыхәам,
Сгәаҕы изуам аҕахра.
Абра ңшзоуп, абра акгы сыхьуам,
Абраҕа ишәартам аңсра!

АИШЬЦӘА ДУЗЗАҚӘА ШӘАХЬ

Аиашьара, аишызара, аибаҫахра ғәғәзаны,
Аееибытара, аидгылара, аиҫылара еизгәыкны,
Агәы еитцыхра, агәамч дура, ахәатәы еиқәшәара зегь
акны.
Ҳара хҫны ада даҫаңара иабоубашеи унаңшны!

Ҳара хмилат рыешьара есааира игәғәахоит,
Аибаҫахра доусы хгәәҫы ашьа алалоит, ипҫахоит,
Ҳаиниара, ҳаибабара амырхәага еиңш ихаахоит,
Азәи-азәи ҳаибамбацзаргы, ҳанеиниалак ҳаигәаңхоит.

Доурысыз, дукраиназ, даңсуаз, зегь ҳаишьцәоуп,
200 миллион ҳазхылцыз зегь иаадыруа ҳаб азә иоуп,
Адунеи зегьы зызбахә рдыруа Октябр ду
ҳаңаңцәоуп,
Аибарфара, аичырчара – уи назаза атыхәа ңцәоуп.

Абас раңхьаза изакәанызтәыз, изылшазтәыз Ленин
иауп,
Уи ицхрааз, ицназыгзаз итцаф дузза Сталин иауп,
Егьа ххылаңшуа, ҳаитцазаазо, ңхьа хназго хпартия
ауп,
Уи иҳаланатцо абзиабара аңыр еиңш игәғәазоуп.

Ҳашьцәа дуқәа, ҳаихабаңцәа аурыс, нас, аукраинаа,
Ҳарт аңсаңағгы убра ҳалахәуп шәара шәгәырғьара
ду хазына,
Шәашәныхәәҫа аанахкылоит, шәа шәныхәәҫа
аңцәхьа ашына,
Ажәа имоуп аталбашь, шәааизызыршы узғаб
уңкәына,

Шәара шәныхәә, шәә шәгәйргъара, хара хзыхәангы
игәйргъароуп,
Хәазыҕахцеит хәазтәылхны, иахъа зегъ хзы гәйргъа-
ччароуп.
Шәашәзы иааџуа, шәә-шәзы иаххәауа хара хзыхәан
игәахәароуп,
Хыҗхъазарала хмачзаргы, насыҗла шәә
хшәәкароуп.

Шәашәныхәәә, итәнымтәәзо аныхәәә,
океанзароуп,
Шәашәныхәәә иара океан зтоу атра ду
иакаразароуп,
Океан табара ақәу аха, шәашәныхәәә табара ақәым,
Амра кыдшәан ишкәмшәо еиҗш, шәә шәызбахәгы
кашәара ақәым.

Ха иахҗырхагоу, ха хаилазхәо адунеи аҕны
дыҕамзароуп,
Дҕамларцаз уи аҕәаур харт хгәыхәанызароуп,
Идац җашә акыҕамкәа дыҗҕашәҕъа
дықәҗазароуп,
Хаиашъара, хҗаацәара излағәҗәоу инаҗҗаны
иахрығәҗәозароуп.

Аиашъара ду, аибатахра, аиџызара гәҗәазаны,
Аееибыҗара, аидгылара, аиҗылара еизгәыкны,
Агәеиҗыхра, агәамч дура, ахәатәеикәшәара зегъ
акны,
Хара хҕны ада иабоубашеи даәәҗъара унаҗшны!

АИААИРА МҰАХЬ

Шәышықасала кыыс змамыз, зхы иакәйтыз
адгьылқәа,
Шәарах хыбаџ дгьыл ахьарцәуаз, ишьтаз баша
адәазақәа,
Жәйтәнәтә аахыс ус иказаз, уаџсыкгы
дамбакәа,
Иахьа ироуит ахшыџзышьтра икаларц аеаџра
беиақәа.

Убас иахьыказ адгьылбжьаха напы адыркит
хажәларқәа,
Хәаратахәма, зегь катцатәуп, ириаанитәуп икоу
ауадаџрақәа,
Ақсадгьылаз, ихәартәу азы, ақытанхамџа
акультурақәа,
Иртбаалатәуп, ишьтыхлатәуп ихәурц ачарыц
ңшзақәа.

Ицауеит аџар, ахьџар, афырхацәа ззырхәауа,
Чкәыни згаби иагеибыхәауа, ахахаихәа еицңыхәауа,
Миллионжәлар иахьа игәырґоит, идәықәлаз рымџа
ныхәауа,
Ленин икомџар хьзы згахьоу, иагьызгауа ззырхәауа.

Атрактористцәа, акомбаинерцәа, аказацәа, итцегь
убас,
Абратәи ицаз иналыхәхәа мыцхәы игәгәоу зылша,
зтцас,
Аиааира зқәу енагь зусқәа рґы, ақалақь
Комсомольск кәзцаз,
Дгьыли жәџани ыканатцы, есқьынггы шәа шәџазаз!

Хара хпартия хаҗхьагыла, амѡа иаша хара
хақәнаҗоит,
Хара хамч, хара хиаaira, хара хахьз иаҗнаҗоит,
Хеаѡра дгьылкәа уи иартбаауеит, хеаѡра беиа
иаҗнаҗоит.
Ахьзы итшьушәа аххәатәкәа, ачарыцкәа аазоит.

Ҳа Ҳпартия игёанатоит, ихәхәаша ҳақхьақа,
 Ҳара Ҳпартия атоурых Ҳыц уа ианнатоит
 иалпыкка,
 Уи иаҳнарбоит ашьха ацақагы амал икоу
 иалырка,
 Ҳафратыңны ирбеиаган, иаҳнатоит ҳадгьылқаа.

АЗЦААРЕИ АҢКИ

– О, бабацои,
Бара иахъа?
Бымѡа абахоу,
Бгәы мцаха!

Быңшзара
Агәил ңшзара
Еиңшуп даара,
Бхытәтәаха!

– Са сахьцо аума
Узытцаауа?
Уеигәырғьома
Уафьинтәаауа?

Ачаи иатәара
Быгъкатара,
Ғысхырц ауми
Сыззаауа!

– Уа бантало
Ашьыжь,
Аңарцалыкь еиңш
Бгьежьуа,

Амра ңхара,
Ба бгәаңхара
Иалаңчома
Баңхъа ма?

– Ихәмаруа,
Ихәмаруа
Иубахьазар
Еиңш ақаруа...

– Уи закәузеи,
Иаңшшәахәузеи?
Абла хызкра
Еиңшу ақаруа!

Са исыздырам
Исабымхәакәа,
Бсышьтуам,
Атак камцакәа,

Са исыздыруам,
Ицырцыруа,
Ба бнапала
Исгәабмыртакәа.

– Ачаи иахьызсоит
Азыцәыкәбарқәа,
Икато иөеиуеит
Ачаибғы царцаруа,

Рыназара,
Разынтәара,
Амра алаццоит
Азыцәыкәбарқәа.

ЕНАГЪ СГЭЫ ИҢОУ

(ашәә)

Сгэыкы болоуп бымѡашьо,
Сгэы бѣоуп бымѡаха.
Са сахъ бааиуеит бышиашо,
Бѣалоит сымзырха.

Игэабѣауашәа исынхашьоу,
Бсыхәаѡшуеит быххаччо.
Сымш аѣыѣха,
Уи дызустѣа игъангъашу
Ачамгәыр азырхәо?

Зыхәда мыѣхәы иѣѣәашу,
Лыѣымшь ѣбаа еиѣхәа,
Уи лакәым сзыргәамѣуа,
Сгэыкуа сзышьѣоу,
Сыѣәа, сыѣхыз саналѣуа,
Енагъ сгэы иѣоу,
Енагъ сгэы иѣоу!

Ѧ-напыкла ихандеиуа
Хыызла амхы иѣоу,
Лоуп сара сзыргәаѣеиуа,
Сымш, сызкәыхшоу,
Сымш, сызкәыхшоу!

Лѡада иара убыс,
Лѡызѣәа зегъ рыѣкыс,
Цәымзашәа илашоу,
Цәымзашәа илашоу!

ЛОМОНОСОВ ИХЪЗ ЗХУ АУНИВЕРСИТЕТ

Штас иумоу закароузеи,
Шака ииаша къақъароузеи,
Пшшәы хкыла шака еилоузеи,
Шәтыкакачла иңшзоузеи!

Адәеиужь ашьац иатәкакараза,
Агәашә аартуп икьақъаза,
Ишаарту еиңш ҳара хгәы,
Уаштағ шака гәыргъо итоузеи!

Ргәи ршьамхи шака иҫоузеи,
Шакаџ цеицәа насың роузеи,
Насың, аха ишакароузеи,
Шака рбозеи, шака ртозеи!

Жәлар ирыхәо шака ргозеи,
Рцара иалган ианцауа,
Уара узбаз убри мацара,
Уи назаза агәра игоит,

Игәы убриакара еилнаргоит,
Знык дхалан, цака дылбааргъы,
Уашта дтысны афныка дцаргъы,
Адырра инато кыр калоит.

«Ала иабо хы иаңсоуп» хәа,
Ажәаңканы ирхәалоит.
Гәадуралоуп сара сышузхәыцуа,
Гәадуралоуп уара сшупыртцуа,

Сгәйргъатдә аңша сырсуа
Санцо, атәыла ду сахысуа,
Са скалашам сааңсаны.
Еиҥасхәоит узбахә Аңсны,
Избаз зегь раткыс, уеиҳаны!

АМАВЗОЛЕИ АҒЫ

Гәың-гәыңла ауаа еишьтагыло,
Инеиуан хәыцрала итәны.
Пшьшьала ашьшьыхәа, интгыла-аатгыло,
Еиҗа-неиҗацуа ақбаад қаңшықәа кны,
Инеиуан идуззоу гәыблыла,
Амавзолеиахь рхы рханы.
Ақалақь иалтцеит ртыхәа,
Азхытцеиңш иаха-иаха ирызхаеит,
Аңснйтәи хашьхақәа реиңш рыгәтырхәа,
Цәа змазам ауаа аауеит, ицоит.
Ацәашьырхәы еиңш ашәағ игылоуп,
Аңсақәа рыварс акарул,
Ахәыцра иалатцәан иагәылоуп,
Ишпақалоишь абзиабара агәырцқәыл...
Сыңсың алеиҗеира аҗааннакылеит,
Зныкатцә схәыцра аҗакхеит,
Ускан зынзакыс сшанхеит.
Хмыхьшәашәеит иара уа хәхьталаз,
Избеит ацәашьы уа иңхауа
Ғыңьа адуззақәа ахеидиалаз,
Назаза зус дуқәа җаиуа.
Шәа шәакәын, шәа шәоуп хабзиабара,
Хәаиаирақәа шәа шәоуп ртоурых.
Шәа шәызҗыз аус ахынахағзара
Убриоуп хзышьтоу зегь хәикәных.

МАРТ 4

Аңсны, анкыа гәәфра згымхоз,
Уара уҕынза крҕыказма,
Иҕаҕаз, зыгәтыха ззымхәоз,
Изоухәозгы зәыр думазма?

Уңшзара уара иутәызма,
Мамзаргы азәыр дуеигзозма,
Ушьха, удгыл, пату ақәызма,
Аңсабара ас ишәтуазма?..

Умшын Еикәа аееикәнакуазма,
Атәым сасцәа анталауаз.
Ус нас, баша ицәкәырпауазма,
Угаҕа ианадтәалауаз?

Октябрь ду ацәкәырцқәа уңылеит,
Аңсны узы гәырҕа-ччарахеит.
Уңшзаза уеиҕаақәгылеит,
Уинахыс иузыпсшьарахеит.

Ишәтуеит уара убаҕча, уцитрус,
Ирацәазоуп умхы илатцоу,
Ишәахәоит уа узҕаб, уарпыс,
Уа, с-Аңсны хәычы, иңшзоу.

Махәра ауашәа Ерцахә ашьха,
Ишкәакәоуп сыла ахтарҕа.
Наунаҕа иухыхны угәәфра
Уалгеит, иангылоз март пшьба.

Ушәтуеит, укакаңуеит, сымра тәыла,
Асовет тәыла ду ахәтәк,
Атаацәара дузза урылагыла,
Уғәғәахоит зынзак.

ТКӘАРЧАЛ

Асовет уаа узнеин, рус еитцырхит,
Гәыкра уцан иахъа ушыкоу укамлазац.
Ткәарчал ухъз сара издыруеит, иҳараркит,
Аус руеит, еитцахарак камлазац.

Атцх иахәаз азазақәа рыпсы тартцеит,
Блас иухартцеит афымцақәа тыцьцьаауа,
Апстхәақәа ухәы ихырцан, наӕ икарцеит
Абарт ахацәа, нас, дызустә изырцьара!

Ашахтаҕы урт нталан, арацәа тыргоит,
Хамта дуус ацсадгьыл азы итиуа.
Еицлабрала аус ахыруа, аплан иахыргоит,
Иахьыртахә аңырғыы ркыми итиуа.

Ахан ӕнқәа уа еимардоит дггыли-жәфани,
Ушьхареипш, усоуп уртггы ишрызхаз.
Уара умали, уара ухыбреи, уара унхареи –
Уртқәаггы рыла зеггы ирдыруеит ишузхаз.

Ткәарчал ушьтыбжь ахраҕькақәа ирныѡ-
аарныѡуа,
Апсы талазшәа, ушьха агәеисыбжь саҳауеит,
Абри ажәабжь амузыкабжьеипш сазызырѡуа,
Аус ахызуа аҕеѡхәа сыбжьггы уаҳауеит.

Сызлагылоу сѡызцәеи сарей бзиабарала,
Акомбаинггы ашахтаҕ интаца,
Аус аауеит уа механизмла,
Скомбаинеруп, крызугеит смаапсазо.

Донбас сацлабны Ерцахэ ашьха садёырбалоит,
Ахьыр-хьырхэа ушьха рѡашкэа ччалоит.
Кремльтэи ахьтэы ецэа угэыдыцхалоит,
Хпартия амчрала цхьаҕа ицегь угэҕэахоит.

АТАХМАДА ИАЖӘ

Дад, абрақа уажә ҳахыгылоу,
Иќато ачаи ахъеиуа,
Убра, аҳәсахәыцқәа ахътагылоу,
Амреицш ишеишеиуа,
Анкъагъ иагмызт аҳаичеи,
Дад, еимтцакъачартан,
Еимырќо иҳаман атарчеи,
Ҳцон ахшыыра ҳеатан.

Скәалаауа, ецәашәык сыцрыхәхәа,
Ажрақәа сырхыцон.
Сеы апырцәқәа еитдыхәхәа,
Атыхәа аҳауа ихылон.
Исгәалазыршәаз шәасхәап, дадраа,
Абыржәгы иќоуп аҳаичеи,
Аҳәсахәыцқәа арадқәа ибжыцәраа,
Еицлабны иахъфырхәа уажә ачеи.

Абриоуп зынза атарчеи ззырхәо,
О, ара атарчеи иазыманшәалоуп.
Ароуп анхашәа ахыырхәо,
Аҳәсахәыцқәа ачаибғыи иалоу.
Шәласы дадраа, ҳаҳәсахәыцқәа,
Иааиуа-ицеиуа ара шәахбароуп.
Реиҳа ғызхыз ахәылбыҗеа,
Абираќ қацшь лаҗәахшьароуп.

СҚЫТАҒ

Амш бзиан, амра каххаа,
Уи азаза арбон.
Уа мшыбзиақәа, Баслахәәа! –
Схәан, стытцт авагон.

Ашәт рыффы хаа сара испылеит,
Снеиуан сыццакны.
Павели, Раули, Раиеи, Циалеи
Шыкоу схы рханы.

Гәазырхагоуп, аиаша шәасхәап,
Ашәтра ианаҕу,
Ушьамхы нарсны, аапын уахәап,
Умцан хәа иахразҕу.

Сахьынталаз Гыць имзырха,
Ибыбышза ишәтын атәа.
Итагылақәаз ашта иқәхха –
Скарцеит сгәыргьатәа.

Асырз леиуеит ашьхарантәи,
Аалзга абжь ду ахоуп.
Аколнхацәа збоит абрантәи,
Рыдгьылқәа цәағәоуп.

МТС аҕынтәи уа атракторқәа,
Иасны иаадырхәуеит.
Иаанырмыжыит арха дгьылқәа,
Иқәланы ицауеит.

Амш бзиан. Амра каххаа,
Ааңын кәыкәу иаҳәон.
Аколнхацәа, ақытауаа,
Аусураҕы еисон.

Абригада аҕеиҳәа иҕалеит,
Инаргоит «аҕарчеи»,
Аус аиааиреи аус маншәалеи
Иакәшәан иандырҕеи.

Гәцаракралеи напы цқьалеи
Ачаибҕы аазаны,
Павели, Раули, Раеи, Циалеи
Иҕырхәан еисаны.

Амш иацлоит, амш иацлоит,
Амра ҕхоит, иҕхоит!
Ааңын, аҕхын ашәт какаҕхоит,
Аеаҕра ҕшзахоит.

Амш бзиоуп, амра каххаа,
Аура зазо иеырбоит.
Уа мшыбзиақәа, Баслахәаа!
Сашьцәа, бзиа шәызбоит!

АСОВЕТҚӘА РЫМЧРА

Абри сахьаҕәырҕахоу,
Убриоуп сара сгәы иахәо,
Сара ҕхьаҕа сызго.

Убри амра сыларсуп,
Убри са сазыразуп,
Убриоуп зыгәра зго.

Убриоуп сара сымрагы,
Убриоуп сара сыдгьылгы,
Са сызқәу сынхо.

Миллионшык сара сыдагы,
Усуҕи нхаҕи рәыҕьагы
Уи ауп иргәаҕхо.

Убриоуп иразку,
Рыпату зызку,
Сыбзиабара зыргәгәо!

СЫҚАЛАҚЪ САЛАН

Снеиуеит ңшыаала, ахәыцра салан,
Сгәы җәны, снеиуеит сгәырҗарала.
Снеиуеит сара, сықалақъ салан,
Сгәы иҗоу удырратә сныкәашәала.

Сеикәшәоуп сшыжәбо мазарала,
Сызкәа беиоуп хахәтә рацәала.
Сынхоит-сынтцуеит хан чацала,
Сзыџоу лашоит фымца блала.

Снеиуеит сара сбаҳчарала,
Сыңсы ахысшьо хәылбычхала,
Сгәы җыго аччарала,
Шәахәабжыла, кәашарала.

Аңсабара аңшзарала,
Бзиабарала, гәаңхарала,
Снеиуеит ңшыаала, ахәыцра сала,
Сгәы иҗоу удырратә сашәахәарала.

ГАГРА

Уа мшыбзиақәа, дадраа,
Араҕа зыҕсы зшыақәо,
Аҕсшыарта ҕнаҕы Гагра
Ҳамтақ исасқәоу!

Сааит саргыы ҕсшыара,
Сшәыдышәкыл абра,
Салахәуп шәтаацәара,
Насгыы шәыҕнара.

– Уааи асасааиртахь,
Уқәиа, уҕсшыа,
Нас, удәылтып ахауахь,
Дукәыхшоуп уахәшья! –

Дсеигәырҕан, дыспылеит,
Исымбац тыҕхак,
Иахәшьяк леиҕш сымҕаҕылгеит,
Дхалалны убаскак...

– Итабуп ирацәатәҕьан,
Сахәшья хаа бхаткы,
Исхаштуам ба бсахья,
Бҕаҕсшәа гәыкы.

Бматцушьеи бкырушьеи –
Уи даара иласуп.
Араҕа зыҕсы зшыо рзы
Бгәы даара иразуп.

Ара дыҕоуп Уралтәи,
Москватәи, Ткәарчалтәи,

Уажә сааиуеит убратәи,
Са исыхъзуп Кыршьал.

Уи ашьтахъ схәыцуан,
Акырза сшанхан,
Амырхәага бла схьырсуа
Сахьықәтәаз ахан:

Дызуста изыргылаз
Абри ахра пқаны,
Са сзы иқоу гәаблыла
Игәы аца аартны?

Абаҳча ақшзара,
Абрақа иаазаны,
Исызтаз ақсабара,
Лақшыхаа ахцаны?

Сымшынғы хәмаруа,
Атра ду иташышы,
Ашәақшь бзарыбзаруа
Ихтәалон шыжыы.

Ацааршәыразгы хьта иамкуа,
Пхынрак еипш ишәтуп,
Абаҳчара еицамкуа,
Уи ажәлар иртәуп.

АҢСШЫАРҢАҢ

Аңша аасырсуа, ашәтқәа срылоуп,
Ашәкәкәа срыңхьо, нас, сыџуа,
Ишәыршәыруа са исхагылоуп,
Апальма шәшьыраара сызуа.

Ашьхара нтәазом, хыхьза иџагоуп,
Цлала ихыбуп ахәада.
Ңнатзом, итынчуп, агәы цагыоуп,
Иароуп икоу ахада.

Аца кылтәоуп итацаментны,
Адәыгба тысуеит итәаауа.
– Иказцада абас иссирны? –
Азәырџы гәастеит иазцаауа.

Амшынгы аеыруаџдуны,
Ихәарпсаруа, илакьтауа,
Ицәкәырцо иавоуп, ачча рдуны
Агаџакәа еимдауа.

Ажәлар ыкәуп қыфтацагас,
Абри ссирс иңхьазаны,
Зегы ирымоуп гәыкатагас,
Абас иахьыкоу иңшзаны.

Хәылпазыла арака икоу
Агәырғара цыашьахәуп,
Цьоук неиуеит асқала шыкоу,
Цьоукы абахчаџы итәахәп.

Цьоукы ашәтқәа ргәыдыхәхәала,
Уаҕа итырхәеит рпатрәт.
Саргыы изыџуеит ажәеинраала,
Абар дахыыҕоу апоет.

Ачча-ахәмар сгәы итнымцәазо
Араҕа иҕами сымзырха.
Сымш гәырҕьоит инымцәазо,
Сытых цәцоуп есуаха.

1950

АУТРАТЫХКАЦАЦӘА

Жәѡангәи икыдлан ашәахәа ашыыжь,
Амырхәага ахәақәа налжь,
Агылара иафын.
Ғәѡеи каршәреи акы нмыжькәа,
Зегьы ирықәтәо аңхара аңсыпқәа,
Аңсабараз анасыпқәа
Аазгоз ааңнын.

Аңсаатә гәырғьон шәахәарыла,
Ашәа цәырган гәахәа дула
Ахәара иафын.
Аколнхацәа: Фисеи, Махеи,
Сырмеи, Лизеи, Кәицеи, Чахеи,
Хәхәагеи, җыгеи, баҳаи
Шьтырхит иццакын.

Интагылеит ибеиоу адгьыл,
Бара ак шәасхәоит Фиса, уаа Гәил,
Аисара ҕахцап.
Сырмеи, Лизеи, бареи, Накәеи,
Хреисап: Хицкәеи, Хәытеи, Кәакәеи.
Аколнхара ҕеѡла хаттамхакәа,
Аутра лахцап.

Зегь хрыцкьап барди җыгәреи,
Иҕалоит шьынкеи, нашеи, цыбреи,
Ибзиан иҕахцар.
Абар, адгьыл шыҕаимату,
Аплан иаццан сынтәа ихәду
Алаагалап, – лхәеит Аду,
Иаанхо абазар.

Хэычы-дуи зегь еицхыраан,
Иаакэыршаны аанда хыркаан,
Ибзиан ирцэагэеит.
Уац рцэыла идырцсылан,
Азэи-азэи аус иадшылан,
Апарниккэа ахадыргылан,
Хауала идырпхеит.

Нас, сыңшызар, ураҕалан,
Аутратых еимгэхэо иалан,
Аҕэара аҕара хын.
Ауардынкэа еишътаргыла,
Инарылмышэхэо аларгыла,
Иарбан иҕам уа хкы-хкыла,
Атгара иаҕын.

1950

АЖӘХЬЧА ИГӘЛА

Адгыл – бара ахәағы,
Уаҕа игылоу ажәтрағы,
Снеит шыжымтан.

Ажәқәа дрыцан ихьауа,
Дгәамцхамцуа дагыа,
Ажәхьча Уартан.

– Ажәқәа, дад, ахш ааргом,
Нас, ироухәар, агәра ргом,
Ирбоит омашәа.

Арт аамтала аҕыка рфом,
Афатә мачуп, уи рызхом,
Иабаҕоу аҕашәа?

Уи азыхәа, сеикәдыршәом,
Рыфа рхәом, рыжә рхәом,
Срыхәоит есымша.

Аха уи агәхьаа ркым,
Арахә раазара ибла ахым
Ахантәафы сашьа.

Са исыздырзом «а», «б»,
Ацара имоуп ҳаихабы,
Уи азы дсырцьом.

Аха издыруам убри атәы,
Насгы ихаитцом ухәатәы,
Акы ухәар иузом.

Дөҗөжәтцом дааир, дрыхәәцшуеит,
Ипхъазоит, днарылацшуеит,
Акгы иҗәәцхазом.

Нас, иҗамчы иҗы инахъа,
Агәашә дынтыцуеит иҗырчы,
Акагы ихәазом.

Жәаха аизараҗы хаихабы,
Ашәҗәы иханирцеит хнапы,
Җаг-җәамырхәа.

Ашә рацәаны иалахгаларц,
Аха аҗашәа ҳадигаларц,
Имхәазеит ажәа.

«Абриоуп иусу зегь рыцкыс», –
Ихәан, дындәылцит иара убыс, –
Ишышәтаху иҗашәта.

«Сара издыруа шәара шәоуп,
Уалс исыдыз ахәароуп»,
Абас ихәошәа:

«Рахәгы ыҗам, шәахәгы ыҗам,
Адунеи хышхартәуп иҗоу», –
Абасоуп цоукы-цоукы шыҗоу,
Аҗыза, исызхатца.

АНИ АПҘАИ РЕИЦӘАЖӘРА

Цәгъа бытхаңыт, цәгъа бытхаңыт,
басла бсамырҕәыл,
Җкамбашь аңа канаңыт,
имызаант акәыкәыл.
Издыруада бара сгәада,
напы җзадкылар,
Җатанаттар җкамбашь пада,
иаҳцәымшарылар.
Ахәыңы ба бами, иаабгар ами
бталан ахкаара,
Бан, сара сбыкәыхшами
ба бзы ахмыҳәҳәара,
Сара ибыстап, нас, абыста
инаттарҕәәкәә.
Игәгъы иахәап атцлаҳәыста,
иааишьшьып бкәәкәә.
– Ибзиоуп, сан, бымшәәзан,
ами җаҳәара
Анаазгалак, исыбто, сан,
сан ахмыҳәҳәара?!
– Уи, хәарада, бысцәымпсрада,
ахш ххьо хкалар,
Азәы иҗасцом бара быда,
ами аабгалар.
Арахә раазара гәәңхарада,
изыкалом уәџцас,
Напы анрутагъы хамеигзарада
иҗацоит зынзас.
Апшқақәа ашьабста еиңш,
икаңачаңо ицоит.
Лаңш рхызар ан лыбла еиңш,
исирзан иаазахоит.

ҲАРА ҲАУП

Абар иахыжэбо ахахэ ңеырта,
Ҳара ҳауп иңызҗеыз.
Ҳара ҳтәоуп ари амца еиқәцарта,
Акәастҫақәа рхы еиҫазкыз.

Ҳара ҳауп ара амца зыртбааз,
Ҳара ҳауп изыриашаз,
Ҳара ҳауп ахан зыргылаз,
Афымца блақәа ахазтаз.

Ҳара ҳауп абаҳча зыцгылаз,
Ҳара ҳтәоуп урт ашәтқәа,
Ҳара ҳтәоуп ашәыр иғалаз,
Дара урт ахьежықәа.

Ҳара ҳауп ана абна хызғаз,
Нас, ани ахра ихалаз.
Ҳара ҳауп аихамца ағызгаз,
Лашькындар иағалаз.

Ҳара ҳауп атх ашамтаз,
Ашьха кылтәо иғалаз.
Ҳара ҳауп ахьеиқәатқәа ғызгаз,
Ҳтәыла иалазгалаз.

Ҳара ҳауп крызлоу, крызныңо,
Ашьха иадығхалаз,
Ҳара ҳауп атынчра иазықәңо,
Ажәлар гәыргъа-ччарцаз.

Ҳа ҳауп аға игыло ибға ңызтәо,
Атынчра еиға абжьазтаз,
Абзиабара зтыхәтәа нымтәо,
Ачараз аҫы тазтәаз.

АХЫБЛАРА

Ашьхақәа наҕ-ааҕ срыбжьалеит,
Исыкәыршаны игылт абаагәара.
Рыңшзара сылаңш аҕэынхалеит,
Инеиуаз арѡаш лбааҕьара.

Аччабжь ахылѡуан уа Аалзга,
Сазыңшит азиас хыҕеара
Ихыңчалоз хыхьтә амырхәага,
Иснаҕеит инымтәо агәазҳара.

Ирласны скидлеит мардарак,
Ашахтаь сзон «Ахыблара».
Сахьнеиз, избеит блабаран,
Салаңшит ахыы еикәатцәара.

Адгыылаҕ икәырхәан арацәа,
Иартомызт аамта цсшьара.
Аҳаҳаихәа еицлабны афырхацәа
Ипырххаауан арацәа катцәара.

Исзымычхазт срылалеит ирласны,
Мшынызшәа ицәкәырҕеит сгәахәара,
Сымч-сылшара сытцасны,
Исылнаршеит жәаѡык раҕара.

Шьхәаҕыңкгы ныжьым иңшыхәымкәа,
Ирцәынхома ахыы ахыыҕоу, – амал.
Иаанхома иажәабжь ҕыцымкәа,
Ашахта аадыртит хәа Хәаҕьал.

Убыс ааскьоуп абраќа ианырыцшаа
Ахыблара, ахъеиќацќа змадаз,
Асовет нцъныр илацш хаа
Уаартымцќаа хашъхаќаа урцаз.

1952

* * *

Аѡнатаѣы аѡашыы ыѣам,
Амца ус иѣаауп.
Аѣшѡма хатѡ аѡны дыѣам,
Иѣѣыс лѣы ѣшаауп.

Аѣшѡма дкылсуеит ѣхыбжьон,
Иѡѡуп ихѡыѣѡѡ.
Ирѣыханы рѣы ижжьом,
Драхѡмаруа игѡызуа.

Нас, дабаѣаз ас дыѣѡианны,
Иарбан дынзырха?
Гѡылаѣѣыск бзиа дибан,
Длыѡуп есуаха.

Ихашѡала ирѣауа
Лара убри илгоит.
Шѡарт, ари заѣауа,
Шьѣа еилшѡыргоит.

Зхи зыхшареи ѣѣахым,
Еилазго зьѡнра,
Гѡыкала ѣара даѣѣахым,
Ус дынхарѡ абра.

Зыѡни ѣѣаѡѡеи ирхылаѣшуа,
Уи школан иѣазѡѡ,
Убри иоуп аѣѣѡаара иагѡылаѣшуа,
Асѡвет ѣаѡѡа заазѡ!

1952

ХЭЫТА ИУАНА-ИЦА

Мызла итцуеит ааба,
Хэыта Иуана-ица
Ицхьаны дырган,
Аусураз игәра рган,

ОРС аиҳабра
Иртеит иара убра.
Хэыта аус иуеит,
Аамта цауеит...

Анахьтә азә даауеит,
Арахьтә җазә даауеит,
Аускәа рыцшауеит,
Изеицшроу иазцауеит.

Ашәкәкәа цәа змазам
Иртауеит салам,
Икьоит иара икалам,
Мапхәара зыкәзам.

Инапы нақәитцоит,
Ақьаад арцшзоит.
Иихәаз калауеит,
Ииулакгы ауеит.

Ирицоит априказ:
Иуацәа иаакәаз,
Нак аоны итәакәаз,
Агәҗыгы иагакәаз.

Ириҗоит амацура,
Абар иҗаацәара:
Азәы – абуфет,
Җазәы – амагазин...
Аха акгыы рымхәеит,
Иҗаз макъазын.

Ирыгыз абарт,
Дахърымаз «рхәынҗқар».
Аңара ркын дара,
Ашьара ркын дара.

Аиаша хамхәари,
Ирыман рызхара.
Аха ңшьаала ара
Иҗаз зегь җалеит.

Азә аңара ифеит,
Егыи аңара игеит,
Ибналеит егырт
Урышьҗаз шыҗа урт.

«Хәыта Иуана-иңа,
Рдокумент ҳарба,
Ишңаҗалеи, ишңа?»
Инаирҗеит азҗаара,

Иааиқәаз уажә ара,
Дағуп ахәара:
– Шәҗәы рымазам,
Паспорт рымазам...

Ихәеит уи абас,
Атцыхәтәан ажәас.
Иазцаауа рҕаархан,
Абас еилдыргеит.

Азә диахәшьаңан,
Егы ианшьа диңан.
Ахык бзиа дибан,
Иалт жәбоит абан!

Хәыта Иуана-иңа,
Насгы иахәшьаңа,
Дрыцны ианшьа иңа,
Ибилет ааимырыхын,

Иус даамырыхын,
Урт днарыцыртцеит.
Абахта интаркын,
Ашә нкыдыртцеит.

1952

ТИРА ИЗЫХӘА АСАТИРА

Тирей сарей хайгәйлацәоуп,
Агъхабжызам, хайзааигәоуп.
Хайцәтәымуаазам, хайгәеиуацәоуп,
Гәйларалагы хайгәеилацәоуп.

Сара сырцаоуп инеиужны,
Абжыапынгы сылауеит.
Иара рацхы адәкъан дыцалеит,
Наптәрасгы абас илалейт.

Иагырханы ирзикапануеит,
Инаццаны ахә рымихәеит.
Ионы уоналар иуздырам уахыцшра,
Иуцәеилагап ухы-уғы ацшра.

Зегы-зегы саркы лыхуп,
Икамод, истол, ишкаф...
Уи еицш имамызт ажәйтәгы Шьмаф,
Ианихәалоз иара алаф.

Сыцшәма лакәын таха сылтом,
Лара дцәажәоит, сара ғыстуам:
«Тира икайтцақәо умбой,
Ицхәыс илзааигейт абастон». –

Абас дакын жәаха Чына,
Апыжәац изгаб еитцыб Нина
Уи илзааихәеит хәа апианино,
Ионы ихайгало зегь «хазыноуп»...

«Уара иушәу иушәыц аблузоуп,
Уара абас асыс уафызоуп».

– Аңара быстоит, бара иаага,
Бара ибдыруеит ақәнага, –

Ари лажәа абас атаскуеит,
Аха дырфегь абас сыхталкуеит:
«Тира иуеи, Тира идыри,
Тира инхареи, иеи икәадыри,

Ицәаматәа, икәымжәы, икаба,
Ихтырқарқяқя, имака, икама,
Уабаихәо иуапа хәбаба...
Амал аниба иеахарбаба.

Хәшала, қашыла афны дчоит,
Ипхәыс диман Москва дцоит.
Ианцоз дрыццеит ианшыа Тәда,
Иаахәан иааргеит «Апобеда».

Уара, Москва са сугамоу,
Ухы узгом». Маанас, иамоу
Еилыскаарцаз сара абра,
Тира истеит азтцаара.

Абас хашцәажәоз җенак зны,
Тира исеихәеит дразны.
«Ари зуасхәо шыта еилургоит,
Избан акәзар угәра згоит.

Абазки манатки ауаа ирыгхеит хәа
Дара уи азы иғархауам.
Уи азбахә ҳағоу ихәеит хәа
Ицауеит, егьсархәауам».

Тира ирцәигозаап абас зеггы,
Азәы имхны игом рацәак.

Урт пхашьаны ирхәом акгы,
Иламзаап хәа пхашьарак.

Ари азы акәзаап уи «дыздухаз».
Рацәак мтит ус дшыҕаз,
Тира ирхаз ахашәала –
Игәы инаҗон: – уацәшәала!..

Дырханы дҕыхеит, пхыззаап иибоз,
Импыҕабейт наҕ ишибоз.
Убыс ихәеит ари зҕыз Кыршьал:
Уамеилахан, дад, азәы имал.

1952

Угха уцəымзакəа иуазхəо,
Зегь раткыс уеигьазшьо иоуп.
Уи ариашаразы иуцхраауа,
Уи иузгəакьазоу иоуп.

Зыгра имшəакəа иазтцаауа,
Изыриашо ахатца иоуп.
Уи ириашарц даналагагы,
Хəарада, ариашара мариоуп.

1953

СЫЛШАРА

Сылшара нытасцоит уи ахра,
Ицшаауеит уақа, аблақәа ахалт,
Ипысеуеит амаден ашәыгәра,
Иалсхәеит уақа адгьыл амал.

Илашоит ашахтаф ацәымза,
Абракәушәа избоит сыфнаргәы.
Акомбаин ашахтиор «ифыза»,
Адың-дың ахгоит уи агәы.

Иасуеит, иңканы иланаштуеит,
Егырахьқа ишьтнахәеит акы.
Авагонқәа рацәала иартәуеит,
Аҳы, смашына, уццакы!

Итызгоит арацәа, итызгоит арацәа,
Истахәп стәылаз, са сзы.
Шәеитдамхан, аҳаҳаира, афырхацәа,
Итыжәга арацәа, шәласы!

Рустави иаҳмыркыроуп уи амла,
Иҳарчароуп рацәала азауад.
Арацәа, арацәа, угьамгьамла,
Угьамгьамла, угьамгьамла, уара, дад!

Сылшара нытасцоит уи ахра,
Ицшаауеит уақа, аблақәа ахалт.
Ипысеуеит амаден ашәыгәра,
Иамсхәеит уи сышьхара амал.

1953

АРИ АНАСЫҢ ДУУП

Абзиабара адгыл иафом,
Ажыакцагы канатом.
Ашыа җсыргы, ажәа хышәашәом,
Ажәрагы ахызазом.

Акаламҗынҗа аразкы иазкызар,
Даара лшара дууп.
Апоет жәлары дыртәызар,
Ари анасыҗ дууп.

Ашәа ззиҳәо иҗсадгыл акәзар,
Ихаара җазом.
Пату зқәитҗо ижәлар ракәзар,
Ихыз кашәазом.

1953

АШАХТИОР

Днеиуеит дгъеѡха иееибыта,
Игәи ишьамхи ҫыруа,
Иѡызцәагъ ицны иара ида
Ҫьарак аус зуа.

Знык азыхәан изыхантаран
Дзышыцыламыз аус,
Аха бзиа ибон уи даара
Ашахта зегъ раткыс.

Уи дышгәырғьоз уазтцаауазеи,
Уахь ихы анирха,
Иеиҕу шыта дызлоупшаауазеи,
Ацкәын еилыхха?!

Хыбрас ихагылаз ажәѡан
Ныҕаитқан шаҳатс.
Ибла ихаччо уи даацәажәан,
Абас ихәеит ажәас:

Саби сани ирылазамыз
Ҷазарак стахуп,
Урт занатла инхацәамзи,
Са сзышьтоу ҕакуп.

Хара хтәылаҕ арѡык ыҕоуп,
Ашахтиорра иаҕу.
Рыхъзи-рыпшеи адунеи иахыцәоуп,
Дарбан ихәычу.

Амѡа рнатѡит урт хпартия,
Рыхыз акыр иаѣсоуп.
Насыѣ бзиа рымоуп Катиа,
Урт зынза иѣшзоуп...

– Исзымдыруазар, саѣоумѣан
Ирхѡо сахахъан.
«Анѣѡа ѣсуа шахта дѣоумѣан»...
Анылхѡалауаз сан.

Саргъы, нас, убри акѡыз ѣысшьеит,
Исалхѡаз ѣабыргыз:
Уѣа ашахтахъ, даара иуѣысшьѡит,
Сыхаара ѣыгѡыз.

Аколнхараѣ махѡѣа еилыхла
Сара аус зулап,
Уара ашахтаѣ араѣѡа ѣыхла,
Удырра иазхалап!

Араѣѡа иѣуго амчала,
Хзауадѣѡа харчалап.
Сара иѣысхѡа ачаибѣгыла
Хгѡы харѣхалап.

Хахъѣалакгы, иѣахѣалакгы,
Ха хзышьѣоу аѡоуп.
Аѣъа харѣ иахъаабалакгы
Изахѣаху хуаа рзоуп.

ѣыгѡыз дыѣеижъѣеи ашахтаѣ
Ѣышыѣѡыса дреихауп.
Избахѡ шырхѡо иара убри ашьѣахъ,
Са исмахаѣ иеихау!

Идыртцаз, иибаз даманшәалан
Аҕеөхәа аус иуеит,
Арацәа ҕигоит ашахта дталан,
Хыызду ирхауеит.

Аус злеиуа икомбаин
Идыруеит уи атәы.
Данашьцыла, инапаҕы иааин,
Иахыцом ихәатәы.

Ашахтиор фырхатца Ыгәыз,
Тәамҕахә ҕаитцазом.
Инапы ианыртцаз, иадыркыз,
Акы агны икалазом.

Убас шаанза ирпцо имцоуп,
Арацәа, аңасал.
Илампа ҕхоит, убраҕа дыцоуп
Ашахтаҕы Ткәарчал.

Авагонкәа уаҕа игылоу,
Рацәала иртәуеит.
Аки-аки еишьтагыла
Иҕымцәазо ицауеит.

Абас ибзианы аус ахьиуаз
Дыцлабны, деисаны,
Жәаҕык рылша уа дантыцуаз.
Ихала инагзаны...

Исмена далган, иееилеихәан,
Иблақәа ҕыҕыҕы,

Игәышпы җыган аҗарахәә,
Алаф ихәо дыччо.

Дцеит ифныҗа иҗаацәә рышҗа,
Ифнра ахылашо,
Хьзуп убасҗан иара изыхәан
Ашахтаҗы ианиршо.

– Афны дахьнеиз ахәыцқәә иҗылеит,
Урт рыхқәә ишышыит.
Изҗаб хәычы ихәда дхалеит,
Иблақәә лыгәзит.

Ахәыцқәә рангы ирмазеины,
Ирфаша җханы,
Даҗамхакәә ләыреины,
Диҗылт дхааны.

Аҗенҗыр иалҗхо алашара,
Ауаҗах ифнаҗоит.
Иумазаргы абас азҳара,
Афнаҗа лашоит.

Җныла дыҗәеит уи дышьҗалан,
Аусаҗ иаха иршеит.
Нас, дангыла днадтәалан,
Апианино аирхәеит.

Ахәылбыҗеҗа рееилахәаны
Ихәыцқәә, иҗхәыс, иара,
Кинок рбарҗ еилахәаны,
Еиццеит абара.

СХӘЫЦРА

Сара сөйзә – схәыцра сыцуп,
Исыцуп игәыкуа.
Ашәә ззысхәә сымра кыдуп,
Сгәатца зырцхауа.

Сахьнеилакгы иара сыцуп,
Исыцуп мазала.
Еимырттаауа сыхшыф иагәылоуп,
Аха иубом блала.

Сшәәхәә адәкәә снарықәлауеит,
Бахчароуп ишәтха.
Суаа инхо снарпылауеит,
Ирха, ифәфә, ишьха.

Сгәырғьо сцәажәоит, агәырғьа сымцәом,
Исаччоит акы уаха.
Слампа сапхьа ицхоит, исзырцәом,
Схәыцрақәә аныцха.

Уи зыфлароуп, скалам аанкылан,
Исымоу агәбылра.
Избоит, иаразнак сыбла ихгылан,
Салагоит афра.

Сара истахуп сыбзиабара,
Ашәаны икаларц.
Ажәлар иччо, игәырғьо-хәмаруа,
Рлымхә иасырхарц.

Сара ысымоуп иззысхәара ашәа,
Идуззоуп сыџнра.
Сыжәлар дузза, ысыгымхаша,
Ицами ргәыбылра!

Адуinei аґы инасыґ дуу
Аґсадгыл агәбылроуп.
Сыхшыџ-сдырра, нас, сыламыс
Зыстаху убри азоуп.

1953

АХАХӘ АХЬЦЫРЧУА

Шьыжьымтанза аусуцәа уахь инеиуан,
Абжьы геит ахахәңеыга абарбал,
Агәыр-гәырхәа ахахә хәашо цаҕа илеиуан,
Ашьха акалтаҕе инеины инанахалт.

Амашьынақәа уахь еиџыҕба-еивыҕбо,
Адың-дыңхәа ргәеисыбжьқәа гауан,
Ахахә иакәшәаз ажьахәа ду амца аҕытҕбо,
Иҕәыбаса ахахә шәыгәра ҕнарпуан.

Амашьынақәа, аиа зкәыртдоз, ыџит,
Аханџнқәа рышҕа иахьыгзауа.
Ахахәңеџы ҕаза уа уи инапы азыџит,
Ахьу-ахьухәа иџеигон еиқәцауа.

Акоммунизм ахыбрақәа аларгыло,
Аки-аки ирыбжьишыуан ацамент.
Абасами арифмақәагь шеихаиргыло,
Ажәеинраала аниџуагь апоет.

Ихьытәцашха уи ахан ду ауаа џналашт,
Игәырҕьахәха ашахтиор иҕаацәа.
Избалакгы, уи илапш аҕәынхалашт,
Избахәдаз, дад, ари еипш хәа анхара.

1953

ЧЫРА МЦУРА ИМАЦУРА

Са сзыхцэажэо ихъзуп Чыра,
Шәкалақәап дызбақәахьоу.
Уажә аабыкыа Очамчыра,
Ахан иргылаз жәбахьоу?

Абаатәы тәка ишьтәчаңаны,
Хыхьза иаагоуп амардуан.
Амармалташь илачаңан,
Аңсызеипш ицәыртәыруан.

Аштә бахчоуп инейтцыхны,
Изфәоуп уака аихатәгәашә.
Ишынтаацәоу, инеиужьны,
Уасажьымзар кәац рымфац.

Аәны азалаф уа уәналар,
Аңьамтәылатә ауархал,
Икалоума ула адымхалар,
Сара исымбац уи еихау.

Чыра мыжда «орсаа» еикәжьа,
Рыхәда иахеитцеит агьаргьаласа.
Иара убриалагь убрака инейтцхәа,
Иныкәиргылеит ақаруаса.

Ус ишыказ ари с-Чыра
Изыхәа исархәаз ңашьахәуп.
«Чыра дыкам Очамчыра,
Избан акәзар дтәкуп».

Пытк аатцызар абазараф,
Цыра ипцхэыс адиван,
Лхы тахэхэа, акфырхэараф
Дывцагылан илтиуан.

Ипжэеит Цыра иус ачыра
Ихынхэит хэынтқарра рмал.
Баша иужьеит очамчыраа,
Хэыцбахчахеит ушны азал.

Абасоуп ишныкэало,
Ирутар цыоуки аматтура.
Аха атцыхэтэангы ишрархэало:
«Акгы шэапсам, дад, шэара!»

1953

АҚӘЫҘЫМА

Атх еикәараз агәы мырзызо,
Ақәыңыма ытыт изтаз атра.
Апстақәа ирышьтоуп иреишәарыцо,
Шьаңхак ажәроуп азхара.

Ашамтаз иакәлеит ауасатра,
Қәаштык иамтаст иагарцы,
Аха итаркит ацан-гәара,
Аңшәма дытқьеит икрацы.

Ақәыңыма иазымдырт иахьцарахәа,
Агәара итыңеит иууаза.
Ашәақықәа тқьеит агәгәа-гәгәахәа,
Атцых лашеит икказа.

Ақәыңыма цсыцәгәа ус изцома?
Егъазықамтеит апхаста.
Ахы иацқьеит иара агәчама,
Адгьыл икәлеит ашьаркәаста.

Ақәыңыма аго агәеибакыра,
Иама идәықәлеит апсгатәы.
Зынза иахаштит амлакыра,
Хыс ишьтнахит дачааы.

Аха уанза амѡакыра,
Ауаа еибарѡны иазцахьан.
Зегь ахаштит аццакыра,
Усгы ишыжәбо агәы тқьахьан.

Атшәараґы уақа ирхаит,
Ақәыңыма азыхәа ашьацхәа.

Ақәыңьма шнеиуаз уаҕа ихәааит,
Ашьацқәа иакит еимлақәа.

Абасоуп ишихьуа иқәыло,
Зхы ззымдыруа, зңсы цәҕахаз,
Аңсра амҕоуп мҕас дызқәыло,
Даниоит ақәыңьма млашь зықәшәаз.

1953

ЇСШЪАРА ШӘАХЪААЛА!

Ахьыр-хьырхәа агаға зырччо,
Инеитцыхла, сымшын Еикәа, укалтқәа,
Аҕәара уи амра ахьықәыччо
Шәыпсы шәшьала сашьцәа ҕаиматқәа.

Асас изы ибзиоуп, ижәдыруеит,
Хара ҳаамтағ ишәтыз Ақсынра.
Хашьхақәа шлоуп, ицырцыруеит,
Шәахзааила, хашьцәа, ҕсшьара.

Хзыхьқәа хьшәашәоуп, хәышәтәыгоуп,
Ахрақәа ирытыгәео ианаауа,
Ирхысуа Ақснйтәи мра мырхәагоуп,
Зынғы пхынғы ашәтқәа заазауа.

Амшын тырффо иахзааиуеит «Россия»,
Иазааигәахо иазааиуеит ҳасқала.
Бзиала шәаабейт, асасцәа бзиа,
Хшәеигәыргъоит, дадраа, шәахзаала!

Ахьыр-хьырхәа аҕәара зырччо,
Амшын Еикәа агаға Ақсынра.
Сбахчара шәытцаз, ашәтқәа шәрылыччо,
Ибзиахәуп араҕа ақсшьара.

МОСКВА

Абзиабара инымтэазо са исутаз
Дгьыл ахаан исырзуам сгэафы.
Есиаашар сѡагыланы ашамтаз,
Ленин ишьхақәа срызнеиуеит ахэафы.

Ушьта уаансыжьуеит, афныка сцоит,
Снахагылоит снейны сусура.
Ушьта сыхшыѡ иаха иныкәйсцоит,
Иаха издыруеит изура.

Иузханы уаама хәа дсыззатәуа,
Дыспылашт сан, днапыргьежьюа.
«Ааи» хәоуп уи иаґаскуа,
Амроуп ашәахәа зхылыжжуа.

Сызхара узбеит сыблала,
Сеигәыргьеит идуззан уафымбац.
Сутан, сулапхьеит гәы халалла,
Убзиабара дәықәызгалт изгарц.

Аґсны сахънеиуа, исымоуп ирасхәаша,
Исыкәаґа исыкәшан изырѡлашт.
Асаби игәы ишахәо еиґш ан лашәа,
Исыхәапшуа рыбақәа ччалашт.

36 шықәса схыцуан, аха
Уажәоуп иансызха сѡеидас,
Уажәоуп уанызба сгәыргьахәа,
Ианызба сѡынцъ, сґашә, сдац.

1954

АКӘА

Сналалейт, ҫызцәак сыцын,
Акәа икоу абульвар,
Иаасыкәыршан бахча шәтыцла,
Исзымычхаит ак сымхәар.

Амшын ацәкәырдакәа еимлысуа
Иоуа иаакәлейт акәара.
Ихалалза цшак аахфасуа,
Инахацәажәейт хазхара.

Иазымычхазшәа сгәы итаз дырны,
Ахыр-хырхәа ахахәра ччейт.
Хшеизгәакьаз хаибадырны
Хаибадахра ахә хшьейт.

Афымцалашара каххаа
Абульвараф икацчоит,
Цкәына бзиеи зҕаб блахааи
Уаҕа игыланы еихәаччоит.

Бзиа ирбоит ухытцәцара
Бабыц ухдырсуам ирбауаны.
Дара ирымоуп убзиабара,
Ргәы ухшәашам иаацсаны.

Абахчакацао атцла аазара
Даара бзиа нап аиркит,
Еиҕахәатәуп уцшзара,
Зынза убыбышза упытит.

1954

ДЫРМИТ ГӘЛИА УАХЬ

Уара укны акәхеит иара иахьакәшәаз
Аңсуа поезиа мрагылара.
Убриакынтәи ҳара иҳахәтоуп,
Хуеигәырғаны анауңылара.

Утызшәа шаххәо, уашәа шаххәо,
Хашуеигәырғо, ушқа хнеиуеит,
Хгәы иахәо, хшья иалало,
Упоезиа рәашшәа илеиуеит.

Хцәа-хжьы зегь еимнадоит,
Ха ҳарпшзоит, ха ҳарееиуеит.
Хгәафь иҥоуп, гәырҥәандагоуп,
Амырхәагеиңш иңхеиңхеиуеит.

Иагья ухытыргыы, уара уажәуам,
Ианагь уқәуп уарпысымта.
Иара убасгыы ижәуам, иңсуам,
Иҥеио избалашт уара уусумта.

Бзиа иубоз уара утәыла,
Агәы хәычымзи зегь рыла,
Ауаа җарадан, лашарадан,
Жәытә игәаҕуан урт митәыла.

Уара убылуан, угәы еилашуан,
Утәыла хәыч абас иахьубоз,
Аха иухәон, угәы камыжкәан,
Ишрыцхаушьоз, бзиа ишубоз.

Уара иудыруан ахақәйтра
Знымзар-зны арахь ишықәлоз,
Аурыс хәынтқар икарона
Икәымпылуа нақ ишхышәтуаз.

Ус ишықаз адыд-мацәыс,
Уа иаакылсит иара Октиабргь,
Абар, иубеит уара узышьтаз,
Узыргәақуаз уцабырг.

Зегь зеигәырғаз, зегь зырччаз,
Ацкәын, азғаб, насгьы абырг,
Наунагза нақ дықәызтцаз
Ауаџжыфаџ, амат, абрагь...

Уахынаңшлак-уахьяаңшлак
Аңсынтәыла шәтџычахеит,
Хаиашьаразгьы, ҳара ҳазгьы
Икурортхеит, иңсшьартахеит.

Ҳабзазара, уи уазымтцаан,
Уаџы ишимбац барақьатрахеит,
Уара уашәа иара убриалагьы,
Ишышьтыцыз игәастахьеит.

Абзиабара уара иулоу
Бзанцык иеиуам хьшәашәара.
Агәаңхара уара иуцоу
Уи рныңшуеит уара уашәақәа.

Уара ҳара хгәы зырдууз,
Ҳара ҳпартиоуп уғы зырцәажәаз,
Насгьы раңхьаза уара уоуп
Аңсуала ашәкәағы ицәажәоз.

Аха ҳпартиоуп зегъ рацкысгы,
Аќармацысбжы уара иухазцаз,
Ихаакәакәараза ҳлымха ағынза
Иуназыргаз уажәа иаша.

1954

НИКОЛАИ ОСТРОВСКИ

Апстазаараф рапхьа иргылан
Ахатцара, ауаѡра,
Абзиабара уара иулан,
Иѡоуцон, иулшон, ахѡара:

Апстазаара ауаѡ ѡынтѡ иоуам,
Зныкоуп, хьзыла имѡапгатѡуп.
Дамыргѡаѡуа игѡы инамырхьуа,
Аус хазынахѡ иазклатѡуп.

Ипстазаара зегь афырхатца,
Ипсадгьыл иеитѡит атцыхѡтѡанза,
Итнымтѡѡазо жѡлар ргѡатца,
Аапын еипш ипшзаза.

Уара уѡымта «Ацыр шеилартѡахаз»
Ашѡышыкѡсқѡа ирылтѡрааны ицалашт.
Адунеи алитература аѡапхьа иѡырпшыгахаз,
Абиѡарақѡа уѡымтақѡа кырынтѡ иртцалашт.

Уи иаазалашт миллионла ахьѡара,
Иахылтцыз урт рами афыртым,
Хьмызг адмыргарцаз бзантцык абиѡара
Иазықѡѡо, дѡамларц аиатым.

Убзаны уѡалагылоуп хара хусқѡа рѡы,
Ха хазтагылоу утагылоуп уаргьы.
Убаѡ ауп мацара инаргаз унышѡынтраѡы,
Ачѡареи агѡи иумаз хьзынужьит зегьы.

1954

СХӘЫШҘААРА

Азы урны уахынхало,
Хафны ықәгылоуп ахәада.
Ашә аартны уахыныфнало,
Убриоуп сыфнарғә ахата.

Сара сқыта усғыи ижәдыруеит,
Ахсаалафгыи иануп Ҙақәашь.
Ус шәхәашт: «Ҙара иаадыруеит,
Уқытами, шыта иурәхәашт».

Алфә иашәхьоу сабду ирхышьна,
Ихшьуп уақа еикәатқәаза.
Сан, абрақоуп, инкнырслан,
Абыста ахьылуаз иңхатқәаза.

СхәышҘара амца сгәы итәаш,
Крахьысфалоз снатәаны,
Уи ахаара енағь издырлашт,
Са сзы ишықоу иаңсаны.

Асас дааир, аброуп раңхьа
Уи дахьнарго дтәарц иара.
Ахьта дамкырц, амца ифатқо,
Иахьдырлашо схәышҘара.

Дсасны дахтан урыск, иңьеишьеит,
Ҙбажә мца хәажжаза,
Ҙастол рхианы ҳа ҳадтәалан,
Игәы иахәеит уи зынза.

Саб иҳаиҳәеит аибашьраан
Урыстәыла жәытә дышцаз:
«Исхаштуама сдунеихаан,
Сеикәымхаран сеикәзырхаз...

Уи доурысын, уаџаңшык, лагәыграк,
Еиңшыз адауаңшы зынза.
Аибашьраґы ахы ансықәшә,
Сигеит салган хараза.

Иахьагь цсыс исхоу убри иакәуп,
Ѡыңьа аишьцәа реиңш хаибабон.
Дыршыит, рыцха... Уи иеиңш ачкәын,
Са сажәит, ушьта дызбом.

Аурыс иеиңьда аешьараз!..» –
Далгеит иажәабжь аҳәара.
Дук агымкәа, нас, ашараз,
Сан иҳалхәеит: «Нан, шәаала...»

Аџнду аґны иґалцеит хиартә,
Харць мацаран илашаха,
Ханталеит ацәа наґ ҳәәнаґа,
Цшьаала ҳацәеит ҳанґахәхәа.

Алџа иашәхьаз саб ирхышьна
Наґшәа ихшьуп еиқәатцәаза.
Убри аґнамзи, сан инкнырслан,
Абыста ахьылуаз иґхатцәаза.

Абраґа акәын сани саби,
Аґацха кылыххаґны итәаны,
Ирыхәаңшуа мґеи кәацаби,
Иахьгәырџоз иеҳәатәаны.

Аха Ленини хпартиени рыбзоурала,
Саб ирҕыцит ихәыштара.
Иааирыхәаз инапала,
Ашыапы еиҕытәит инхара.

Хкәасқьа ауаҕьаҕ уаҕа иамоуп,
Уажә афымца уа ионаҕоит.
Абазара ҕыц иахьа ирызгьамоуп,
Ирдырт, ихәмаруа игәыргьа-иччоит.

Зны-зынлагь саб дынкылсны,
Жәытәтәи ирхышына днаҕаҕшлоит.
Ицоит аамта ҕхьаҕа иҕрысны,
Ха ханхараҕ ҕхьаҕа ицоит.

Сан дтәоуп ахәара-хәарахәа
Ауаҕьаҕаҕ аҕәйд жәуа...
– Аҕшәма уҕоума? – аҕьарахәа,
Уаха ҕхьыбжьон абжыи ангауа,

– Иауазеи, сыҕамкәа! – акарахәа,
Асас изы ашә аатуеит.
Иҕамчы нкыдҕьан аҕьармацахәа,
Дҕыжәтцуеит асас. – Бзиала уаабейт! –

Уажә абраҕа ихәашт уи аҕхьаф,
Сара иаҕсыҕашт азҕаара,
Аха аҕакгыи исташт уаҕа,
Сгәы изытдалаз схәыштара.

Еибашьрыла ҕьоукы ргәы иҕоуп
Иҕартарц сыҕеҕәа мшуа.

Ирзалыршозар иахыineiбытоу...
Ус дызуста сгәы итапшуа?

Сан сзыхшаз, са Сыпсадгыл,
Ргәы иаанагозар ус калап,
Ихәмаруашәа иасырц «ампыл»,
Атомтә «ампыл» ахъз рхәалап.

Мап, ижәдыруз, убри залшом,
Схы ахтныстоит убри азцаара.
Сара издыруеит, бзантцы ихьшәашәом,
Бзантцы ихьшәашәом схәыштәара.

1954

ТКӘРЧАЛ АҘСАБАРА

Амардара уахыџхало,
Ишьџоуп ашьаџьаста,
Наџ ашьхара, мра здыџхало,
Ираџџоуп аџста.

Аеырџаџьа, ибаагџараха,
Имаџџеит Лашьџьындар.
Аџсабара уџсы алахап,
Ухаланы уеимдар.

Аџша араџа игџазырџаџоу,
Зны иџынчны иаауа.
Даџџазных зынза ихаџоуп,
Аџта кџалаауа...

Иаџџа иаман ахра иџџлоит,
џслаџџџас еимдауа.
Зны хџарџоушџа џьара иахалоит,
Ахы-аџы џаџџџауа.

Абас иџоу аџсабара,
Иамаџьуп амал.
Абриаџоуп сыбзиабара
Замадоу Тџџарчал.

Аалзга аиџхаа иџрыс иџысуеит,
Арџашџџа џџаџуа,
Уа авагонџџа еихьыс-еивысуеит,
Ублаџџа хнаџуа...

Узыршанхаша уаҗхъа игылоуп,
Аханқәа еикәацчо,
Пҕхәызбеи цкәыinei уа иһнагылоуп,
Рыблақәа тыццьо.

Изылшада, зегь кәзцада,
Изыцшаада ари?
Абас иазхьыда, бзиа избада
Қалақьхарц абри?

Абас иҕоу аҕсабара,
Иахъа ишыжәбо ишәтит,
Хпартия, ҳара ҳабзиабара
Ткәарчал аанартит.

1954

АЗӘЙ ДЫСТАХУП, ЕҒЫ ДЫСТАХЫМ

Бзия дызбоит аиаша здыруа,
Иаша мѡала җхьаҕа инеиуа.
Бзия дызбоит зыгха здыруа,
Насгъы ирласны изырееиуа.

Бзия дызбоит ауаѡ гәыраз,
Згәы җалалу, згәы аарту,
Иагъеитѡамхо, насгъы адырраз,
Иуаажәлар рґы пату зқәу.

Цәгъа дысцәымѡуп ауаѡхҗара,
Здырра еиѡша-еихшан иузырбо.
Мацара иашьѡу ахныҕәгара,
Маҗәаѡыҗәала иеырбо.

Ацәгъа иашьѡу, ацәгъа зхәыцуа,
Аҗыпҗха иашьѡу зычкынҗо,
Зны деиҗало, зны деиҗыцуа,
Иқьақьо идәықәу икәаратҗо.

Уара уаныҕоу, са саныҕоу,
Ғазә даныҕоу аиҗабраґы,
Зегь ируоу, зегь ирзыҕоу,
Зегь шыҗыхәа хәыпҗхасы...

Хәымгарыла, иара убриала,
Дахынзәхәо аамҗа игоит.
Гызмалрыла, ѡыстаарыла,
Ғамҗак усшәа днагәагәоит.

Абас иҥоу, абас иныҥәо,
Ари имѡақәа хәахәоуп.
Абри иоуп са сгәы иамыхәо,
Ҥаи, дѡбааит уи ҳағоу!

Бзиа дызбоит аиаша иацәымшәо,
Аиаша иазықәцә, изыхьчә.
Бзиа дызбоит ахәахәа ианымшәо,
Уи иахыччә, уи зырцәо.

Сара дысцәымбуп уара уаныҥоу,
Са саныҥоу аиҳабраҕы,
Зегь ируоу, зегь ирзыҥоу,
Зегь шыҕызхәа хәыцҳасы.

1954

СЕИДЫК МГӘАЦӘАТӘЫК

Иахьа дашьуп,
Уацэы дашьуп,
Ихы ихьуеит,
Игэы хэашьуп.

Иус еиџахоуп,
Иус еилажъуп,
Ихы ларха
Цаџа дкажъуп.

Абас Сеидык
Мгәацәатәык,
Иәнаҭа иагым
Акыкҕык.

Ипдхэыс Ханым,
Илхэоит: «Уаанфас,
Пхашьароуп уашьта,
Уаагыл уафдас!»

Аха дықәпоит,
Дыпоит деитцас,
Дцәаҕыгаханы
Дҕалеит абас.

Ащыжәра иахъан,
Ауал ирхәит,
Иареи Цшыкани
Жәаха еицәхәит.

Уажә даазқәылаз
Игом икыкқык.

Сеидык ифызцәа
Цьоук афызәцәа,
Икәшәымтцалан
Абри афызцәа.

Мамзар шәагоит
Абри иахьакәым.
Насгы дшәыхәом
Шәара аҳақым.

1954

УАБАҖОУ, ГАДРАҖӘА?

Уҗәрдәггы татан,
Устолггы җаҗан,
Уахыныналоз адиван узгылан.
Утелефонггы кнахан,
Иумоурггы угәнахан,
Уажәы-уажәы уасуан уара уаагылан.
Адуinei «урцәажәон»,
Угәамтцун, угәжәажәон,
Бжеиханггы уцомызт, уа уцәон уахынла.
Ихтоукит алеишеира,
Уагъашьталт акариера,
Иуеигъшәа иубаз зегь увараҗ иқәуцеит.
Иахьцазггы урҗәамтцит,
Иара уахьггы иургәамтцит,
Зынзакыс уаапкын, амцаңшь ықәуцеит.
Уҗәрдәггы уа игылоуп,
Устолггы җаагылоуп,
Аха узбом, уабаҗоу, уабаци, Гадраҗәа?
Уусггы уамырхит,
Узлазггы уалырхит,
Уабаҗоу, узбомеи, Гадраҗәа, уажә Аҗәа?
У-Верагь дабаҗоу,
Украиерагь абаҗоу,
Уабаци, уабаца, ахымдыр, Гадраҗәа?
Укариера еимаҳаит,
Ухаҗаггы уеилаҳаит,

Ас иаалырѣан иухъзеи, иухъзеи?
Акариерист ухъзырцеит,
Араѣагы уѣдырцеит,
Аха уахънеиз уажә уаѣа иухъзузеи?

1954

ХЫМДЫР ЦАГЬА

Аихабра аниута нахыс уафыс уипхъазом,
Уиаѳеишьом, дуаѳаажәо, дыхәмаруа,
дыччазом.

Иара иатцкыс «еиґу» шыта уаҕа дҕалазом,
Цаатытра, цааталарак атыхха пҕаазом.

Ашацкыразы дгыланы аусура дцазом,
Шыыбжаанза дыцэазаргы ацэа изхазом.
Жэлари ырыхэаша ажэак ифшэазом,
Аха дыкоуп, акы дагапхэагы дшэазом.

Жәлары рмал иутар, изтәу рзы ишазом,
Иара ихазы дыбзиоуп, ианиго ихәазом.
Аха ажәлар шыҕоу усоуп, иццакзом,
Нас, атдыхәтәаны акгыы рычхазом.

Дыуам, уи дапхьом, идырра ирфеазом,
Изымдыруа дашьтам, иахьибо дазтаазом,
Астол дахатээзар, дычуеит, дахазом,
Икабинет даадэылтны уафы дибазом.

Ишпақахъдари хәа уафы дизцаазом,
Ажәлар акрырдыруеит хәа иара ицхьазом.
Зматц зуа урт роуп хәа игәы иташәазом,
Илеишәагы цәгьоуп, ихәатәада егыузом.

Нас, зеггы ихаштуеит, сыздырам дызшаз,
Ибызшәагь ихаштуеит ианхәаша илыртказ.
Аха ҳара иаадыруеит ажәлар ирыкәкьаз,
Апстазаараҗы убри иоуп амаа имәахкьаз.

Азәык-фыџак ҳамоуп макъана, иззазом,
Аха урт аамта дук ирызгазом.
Ацәгъара цәыртцеит, ацәгъара ахы азом,
Азаз аатцәафы, ирхәоит, иуззом.

Аха ажәлар шыкоу усоуп, иццакзом,
Нас, ацыхәтәаны акгы рычхазом.

1954

ПУШКИН

Узтагылаз аамта уаман укѣацала,
Иртахымызт уашѣабжь аҳара.
Амалуаа мазеи аргамеи цаҕа иутцала,
Ишзахѣоз иашьтан утархара.

Уажѣакѣа цьбаран, иабылуан ргѣатца,
Ацѣымгра ргѣи ашхам танатцон.
Уара иуѣуан ажѣакѣа, имѣсуаз назаза,
Жѣлары ирылатѣон, иамѣхьазакѣа иртцон.

Уи азы амалуаа урцѣымгын, цьара уаадырбуамызт,
Зны цьара уахыргаларын, ѣазны – ѣацьара.
Аха уара упоезиа акы иѣнакуамызт,
Затцаaira иацлон, иаѣын аѣиара.

Урѣан зынгыи Кавказтѣи ашьхақѣа,
Уахьынтѣи уѣшуан уара ҳаракза.
Терек ассиргыи идѣықѣтѣо ацыѣхьқѣа,
Илакьылакьуа илеиуан аекынтца.

Ссирс иѣхьазамзи ашьха цыѣцыѣқѣа,
Енагь апоетцѣа зашѣа рхѣауаз.
Ишѣазыҕалоз араҕа убжьы анымѣыкѣа,
Аратѣи аѣсабарала згѣи иазхауаз.

Аѣстазаара ааины ашѣаѣы иасуазшѣа,
Стыѣпраап ахѣон ахақѣитра угѣаѣы.
Иахьаггы убраҕа угыланы ухѣыцуашѣа,
Избоит санаѣхьѣо «Кавказ» ушѣкѣаѣы.

О, Пушкин, агеникәа ргени,
Аурыс ңсыцқьа ду зхоу,
Апоезиа аусқәа зегьы иреиғыны,
Ҳмилаҗ рзы назаза изырғиаз.

Уара уҗоуп дунеи уаф дыҗанатц,
Уихаштуам поетк дшәахәоны.
Ажәфан ҳара иаҳхагыланатц,
Уа укыдуп апоезиаз умраны.

1955

АТОМЛА ИХЭМАРҚӘО РАХЬ

Цьоукы абри атом,
Тахак шәнаџом,
Ишәџыџахеит есымша.

Ус ижәбода,
Иацәшәыршәода,
Дызусда имачу ус зылша?

Хара убри атом
Иаххәахьеит, жәантәым,
Харт зынзаггы ҳацәшәазом.

Шәара шәатом,
Акггы шәнаџом.
Хара ишәаххәо ҳажьазом.

Ха хшәыршәахәеит,
Шәахәа шәахоит,
Ари аџыза крыжәбахьоу?

Шәа шәмақаруеит,
Шәа шәбарбаруеит,
Псҗазаароума шәгәы згахьоу?

Дгьыл җарцәыгоуп,
Уаа нырҗәагоуп,
Шәмыцәазакәа шәызҗу шәара.

Цьоукы ршьала,
Рыпхзашала,
Амал шәашьҗоуп арҳара.

Шәгәы ианагома,
Шәалагома
Атом тыжыра. Шьта шәәкәыц!

Хшәаны ишәәххәом,
Ас ахьшәәххәо.
Шьта иаамтоуп, цқыа шәазхәыц!

Ауаа рқырхага,
Уи нырхагас,
Иакаларцаз ҳа иахтахуп!

Уи цсыршыагас,
Мал хархагас,
Зынза ибзиоуп, ицъашьахәуп.

Әны ырлашагас,
Нас, нырхагас,
Абас икоу маҗәахәуп!

Иахьа атынчра
Ахьчара амырзра,
Уи миллионфыла иазыцшуеит.

Ҳа хтәы иашоуп,
Шәа шәтәы башоуп.
Ҳара атынчра ҳахьчауеит.

Ҳара ҳамчра,
Иеипшуп амра,
Ацдаа хьшәәшәагь арцхауеит.

Ҳамч дыруп,
Хгәы иҗоу дыруп,
Иахпырхагоу ицыхәтәа ццәоуп.

Шәара шәатом,
Гәҗырта шәнаҗом,
Уиатцкыс ажәлар рымч гәҗәоуп.

1955

АДИРЕКТОР МИХА

Хдиректор Миха
Ажәа имаскит иацуха.
Иааңимтәәзеит аизара атдыхәа,
Нас, абри ҳанамыхәа,
Насгыы ҳғәы ианамыхәа,
Снаидтәалан, иасхәеит абас:
«Дад, аус аауп уаџтас,
Егьхзымдыруашәа
Хумпхьазан зынзас,
Ғазатас,
Ипхашьароуп ас!

Абриақара аизара азнауазеи,
Угәы злақәымғығыуазеи?
Аизара, еиҗа аизара,
Нас, аилацәажәара,
Мыцхәы аилатәара...
Абри иахнаҗауазеи,
Дад, абри ҳақәытпрауазеи?
Апротоколқәа, актқәа,
Инымтәазо «афактқәа»,
Хархәәеуеит ақбаадқәа,
Иҳазхом атетрадқәа.

Хшырғыз абартқәа
Реизгара,
Хусқәа ирмоуит аилгара.
Изаҗахузеи, избан?
Абри еиңш аус ҳаумырбан.
Уажәы иааиуа ашәахьа,

Иуқәуп «аҗаҗахьа»,
Аизара шықастарахәа.

Сшәоит дырфегь... Афаша,
Уигы җаңаны иҗалашам.
Ахашеи, аңшыашеи,
Ахәәхәеи, аиашеи,
Хзеилыргом ахәашаз,
Асабшагь абашаз
Җаизахны хнатәароуп,
Амҗышагь, аиашаз,
Сыздыруам ңсшьароу?

Арахь акгы ыҗам иҗахҗаз хәә,
Ажәлар идхәрбаз хәә,
Ари ас ихәартам,
Җажәәқәә раңәоуп,
Ицҗаҗәҗкыны хҗәәтам,
Хусқәә еиҗахоуп.
Аизарагь хагым,
Амҗәадарагь җәәк акәым,
Ишубо, хагахьеит.

Иахьа акәым, уаҗәы акәым,
Шықәсынаҗыак цахьеит.
Ргәы ңнаҗәеит ирыдахҗаз,
Акгы ыҗам иҗахҗаз,
Есқынгы хаилахоуп.
Убырт ракәхеит «абзиақәә»,
Ихазҗаз асиақәә,
Ақьаадаҗ хәрехәоуп.
Аха убарт ақьаадқәә
Ираҗароу абардқәә,
Убасшәә еихышәшәоит,
Унархыркыны убартқәә,
Узмоу уамырхыр хәә сшәоит.

АШӘКӘЫҢҢЦӘА ҖАРАЦӘА ШӘАХЬ

Сшәылатәан, сҗәы-сыңха,
Җаацәарак аҗны,
Насың сымазаап уаха,
Сахыҗкоу шәыгәҗаны.

Шәгәы иахәара акы анаасҗшәалак –
Иаашәхгон аңыңа.
Шәызбон саргы саншәылаңшлак,
Шәыблақәа тыңыңа.

Ицаулан сара сгәеисра,
Агәырҗара сакны,
Уажәы-уажәы сара ахәыцра
Саман сытҗәаны.

Ишәхәа, инызкылозеи аңкәынра,
Азҗабра, аҗара?
Уи иеиңшыми ааңынра,
Амахәҗа апытра.

Инызкылозеи абаҗхатәра,
Аусураҗ ииз?!
Убарт исзыруеит ашахатра,
Шәымҗа тбаауп, шәаныз.

Ишәзеиҗасшьоит, сәызцәа хәыңкәа,
Ибзиазаны атцара!
Абаҗхатәра бзиа җыңкәа
Аашәырңшларц шәара.

Сара ысылшогъ шәа ишәыгсыжьюам,
Скыбаѡ иалоу акы,
Хажәлар дузза иргәаңхаша,
Иакәшәаратә ргәы.

Хлитературеи ҳкультуреи,
Рус ҳаракны
Избалааит шәызҳареи-шәдуреи,
Хзеиңш таацәараҕны.

1955

РАҘХЪАТӘИ АЦАРА АМШ

Фык ахшара,
Алашарахь
Амфатбаа игоу,
Ианыланы цшаала,
Шьафа тбаала,
Инеиуан ишәәхәо.
Хык айшыца,
Хык айхәшыца,
Дыбыжьыкуп реитыбза.
Цха драцыкьо,
Игәы тгәырҕо,
Днеиуан дтарза.
Реилахәашьа
Ашәт арфашьо,
Урт зегь цкьа-цкьаза.
Ирфашәшәа-рфашәшәо,
Ахауа хьшәашәа,
Рыблакәа гәызуа,
Ғымтзакәа,
Ирышьтымтзакәа,
Ирышьтан ргәы шышыуа.
Ус иааспылеит,
Уа иаатгылеит,
Рхылпақәа нархых.
Урт зегь рыла,
Ашәкәкәа рыла,
Икәыбчаза еикәных.
Ус инеиуаз,
Ахәыцкәа иреиуаз,
Даара ирацәафын.
Иахьатәи амш,

Иазкуп шыапымш,
Ацдарашықәс ҕыц ҕаңхьа,
Ашәт быбыш,
Иауеиңшхымыз,
Ашкол амзырха,
Ғәырҕа ғәыла,
Еишьтагыла,
Ахәычқәа иаадыртәит.
Ашкол ахь хәа
Ацәтцәа инасит,
Ашәқәа аадыртит!

АКАРМАРА

Сгәы раз удцаны гәыкала,
Суеигәырҕаны еихызгоит сшыаға,
Снеиуеит ушыхақәа срыбжьала,
Афымцақәа укаҗгы иағаҗҗа...

Узырѡашқәа, иаѡызоу аразын,
Ашәаҕыа ҕарҗоит илбааҕеа,
Ибзиахеит абраҕа анхарҗазын,
Иҕанамҗо иҕоузеи амахәға!

Иахыа иухаччоит ублақәа,
Ихутыз ишашаҗа, иҗбааҗа.
Хахәыла ичаҗоуп умѡақәа,
Уханѡн дуқәа харақҗа.

Ажәлар абзиабара иуҗырҗаз,
Урѡашқәа нҗәараха, инҗәауам,
Җсабарала уара узырҗшҗаз
Амшқәа ус баша иҗауам.

Аҗырҗтә механизм аҗдарра,
Ашыанҗара иаршуеит имҗаха.
Абжьқәа сахауеит җыара-җыара,
Исахауеит зынҗа иашәаха.

Афымҗа аихаҗа абылуеит
Аеҕеахәа иарҗәоит ишшаха,
Азыркәи еипш акәиҗқәа арҗыруеит,
Икаҗсоит җаҕа ихыыссаха.

Арацәа җыргоит аканатқәа,
Иқәныҕәоит адаң еицрыхәхәа.
Аус руеит асоветуаа ҕаиматқәа,
Ирылаңчауа амра ашәахәа.

Аус зует саргы гәыкала,
Сузыгәдуны исыртбааует сшәәә.
Снеиует ушьақәа срыбжьала,
Афымцақәа указгы иаәаңча.

АТЦЫХ

Атдых, атдых, сылашара,
Ахәыцра соуҗеит сеимырхха,
Ажәџан җашьахәуп, ахьыҗәцара,
Хыбрас иамоуп сымзырха,
Исхагылоу илашаха.

Сырха, сышьха, сдәысакара,
Уара уахьсымоу, са исызхоуп,
Ибназ, изыз, аҗсабара
Уҗшзоуп, убзиоуп, угәаҗхоуп,
Улашараха уара урхоуп!

Амра иарсаз азаза рудоит,
Разынзыла иукәабоит,
Ғыц маҗәала, нас, еилоухәоит,
Ишар какаҗла иеырбоит,
Сытдых, сытдых, бзиа узбоит.

Умза џеиуеит ахра иавсуа,
Амџа иқәуп икаҗқо.
Аҗша кәанда нарс-аарсуа,
Атдых, ублақәа тыҗьҗьо,
Сухәаҗшуеит са сыхчо.

Уссирхан сытдых, усхагылоуп,
Уртқәа ахьумоу, уара улашьцом.
Саргы схаьыцуа урт сырғәылоуп,
Атдых җысеуеит, сааҗсазом.

Сыҗсы сшьартәгы исызхоит атдых,
Амра ангылогы икажжы.
Җкра сывам, снейуеит сус ахь,
Амра анаақәыҗқо шыьжьы.

ЛАЛА АСАБИ

Ғыц игарлаз асабиза
Дыцәоуп дтахәхәа,
Лцәа татоуп иҕәымшәышәза,
Ицшқоуп лхахәқәа.

Атлаз еиқәатцәа иаҕроушәа
Лыцымшьқәа еиқәатцәоуп,
Лзамца хәыцқәа амца рцроушәа
Ибылуеит, игәыкзоуп.

Лгара ҕацоуп ибырлашха,
Җарцъуп излахиоу!
Барфын хыза шәты лашаха
Илықәуп дзырқхо!

Дадтәаланы агара амаа
Лан илырцысуеит,
Асаби хәыч дшыцәо дкаххаа
Лыбла дагәзуеит:

– Сыхьзырхәага бгарами,
Сызҕаб хәыч, сыңха.
Бани баби ҳаҕами,
Ирласны ибызха!

АКӘТЫ РАЦӘА ЗААЗАҰА

Длеиѡеиуеит лара адәы агәта,
Акәытқәа лыцуп илцырқсса.
Акы убашам ңыара ңсадак,
Зегь азыѡеиуеит аҳаса.

«Дәишье-дәишье» ҳәа данрықхьо,
Еилаңыруа еизоит ла лахь,
Қәнагала кыргыы рылтоит,
Мшы бжъарыжьюам, ирцоит акәтағь.

Лылаңш хаара урт ирыцуп,
Уахгыы ґынгыы ихьчуа,
Изыҕалашам ңыара ңәызык,
Ус кәтрыбгак лзаауа.

Цықх илыман ңшьышә арцына,
Нас, ихылцеит акәытқәа.
Ғәартәк хылхын кәңархазына,
Сынтәа икәтымхеи икакауа.

Абар, уажәы зқьы ирыцуп,
Лҕәарылқәа заауа.
Дреигәырғьо лара дрыцуп,
Акәты ферма заазауа.

ИАХЬАНЗА ИААЗГЕИТ ИЦӘАХНЫ

Ицәахны амаза исымаз гәыкала,
Иарлашон сгәатдан имхәашыа.
Ишаанзагь цәымзаны илашон уахынла,
Сазыңшуан амш ишазыңшуа.

Быбзиабара акәу, даеаку сыздыруам,
Сцәа-сжыы иалоу сеимдауа,
Абри абасоуп хәа стәаны исзыџуам,
Сбызхәыцуа схалагь сантәауа.

Аңсҗазаара барей сарей иаҳзеиңшу,
Истахуп иаҳзеиланы иҗаларцы.
Малс адуней аҗы иҗоу зегь ирейҗу,
Ишәартам аҗынчроуп жәлар рзы.

Ацәгьей абзией рҗы хара ҳаилшәамкәа,
Ччареихәмаррей рҗы ҳаилахәны
Җҗаларц – убриоуп исымаз имхәакәа,
Иахьанза иаазгеит ицәахны.

ИАРЫНА ХЭЫЦЫ

Иарына хэыцы ашкол ахынтәи
Данааилак аоны далатәа,
Лашәахәабжь абаҳчаҕынтәи
Ираҳауан лгәылацәа.

Бзиа илбон абри Иарына,
Есқынғы атла аазара.
Уи еиҕалхан амандарина,
Дааҕәытшам ахылацшра.

Иахьа ҕынтә-хынтә илымбакәа
Лыбла ахыңар лзычхауам,
Аарҕараз азы ақәлымтәакәа,
Уи, нас, ус даагылауам.

Уи лхы-лҕы иануп ачча,
Агәырҕа шлымоу анубауа,
Нас, даныцоу дыхәмаруа лбаҳча,
Илбоит амахә хытаруа.

Цъара амандарина, цъара атәа,
Игылоуп шәырла ихыбзаны,
Илыргәырҕашт уи лтаацәа,
Ишимбац уафы идуззаны!

Аусура атәы умцакәа
Ус ахалатцәкыа икалом,
Аус азылур, илтар икамыжкәа
Иарына лакәхоит агроном.

АШӘАРЫЦАҢ АШЪХА

Ҳашъхакәа рәеибарк игылоуп,
Еихышәашәо рзарақәа,
Ахахә ду азқәа шәарах ықәгылоуп,
Ақәасаб, абғацъмақәа...

Аа, акацқацқәа ахьцхьарыло,
Рыбжы ахыфәеит ашьхакәа.
Ашәарахқәа ахықарула,
Ихааза сгәы иқәлоит рашәакәа.

Ацша иаман ахра ибжысуеит,
Бымбыл еицшу ацқақәа.
Ашәарыцаң «ахәхәа» дхысуеит,
Ажәеицшыаа иртоит ахамтақәа.

Знык ианиба акы ахәангара,
Ишәакъ аңынтца дкылцшны,
Уи зацәцашам ахтқъара,
Шәарахкгы ивсны.

Илацш зхысыз иара итәыми,
Илеиуеит агәыштца шкәакәаза.
Шәарахжыла итамха тәыми,
Ихы кашәом уи башаза!

* * *

Амра гылеит, аңхара ахылтцит,
Адгьыл икәлеит ашәахәа.
Агәил амахә ашәт ахылтцит,
Ажь афәлеит азахәа.

Амхы лартцеит ааңынраз,
Гәара гәгәала икәыршаны,
Амал ршарц тагаларазы,
Иргарц рыфныҕа ирацәаны.

Афы тартәеит ачарақәа рзы,
Еибаргәырғьо иржәразы,
Цкәыни зҕаби афарацәа рзы,
Атаца мыш дырбарцы.

Анхәа еизылгеит аңарафырпы,
Убри ауха илҕьарцы...
Ҳаит, амарца, иаашәырлас,
Иташәтә ачуан ду ахьурзы.

Чари-чари, чари-рама,
Акәашацәа, шәласы,
Аңсҕазаара абыржәоуп иангьамоу,
Илхышәх атаца лкасы.

Амра гылеит, аңхара ахылтцит,
Адгьыл икәлеит ашәахәа.
Агәил амахә ашәт ахылтцит,
Ажь афәлеит азахәа.

АЗЫ ИАХӘАЗ

Ажәйтә сшыҕаз саназхәыцлак,
Сҗоурых ахь саназкылслак,
Сҕалоит уамашәақәа,
Иааҕәымтцзакәа иауан ақәа.

Амшцәҕа енаҕь иадыруан,
Адыд-мацәыс схатцыртыруан,
Арѡаш, ахра рхәашауа,
Са исылалон сырхәашьуа.

Сыхәацшра уафы иҗахзамызт,
Ацҗа сара исыхзамызт,
Енаҕь рылахь еиқәышьшыы,
Исхалон аҗҗақәа схашьшыы.

Сыҗсҗазаара зҗаз цафын,
Сыҗсеивгара – уи уадафын.
Дсымазамызт исыцхраауаз,
Исыздыруамызт исылақәаз.

Уажә ишубо, слакта,
Ашәахәа хылеит илакьҗо,
Акырцзеит сара сзахеит,
Сеихыҗеараҕь разынхеит.

Ажәлар сара сырҗахуп,
Сҗанқәа рҗы ацҗа хуп,
Сара сакәзаап аихымца,
Исылтцуазаап афымца.

Сдыхәтәә иалцыз каччауа,
Са исыхәәңшуеит иччауа.
Акырза сара исылдыршеит,
Стынхацәә сдырлашеит,

Сыңшахәәқәә тбааза,
Са ирызнагоит абааза.
Аарѡаразы сара ақәә,
Рылазгалоит амхқәә.

Сымч-сылшара ахъазку,
Цъашъахәыс иукуп сызѣу.
Абар, слашаран сахъарку,
Сара издыруеит закә разкы!

АПСУА ПХӘЫЗБА АПЫРҘЫ

Мери Аәз-пәхә лахь

Бара ахьз ихабтаз псуа зғабны,
Бара базәыкны ихабтеит рапхьа,
Аҳаирплан бақәтәан, адца мтарсны
Хыхьынтә бнеиуан, ажәван батқьа.

Аҳауа еишырффо, аңша бгәытдарч,
Бхы бамеигза, ҳаға бижәлеит.
Иалымшазеит бгәы зызарц,
Зегьы ирахәит быхьзи быжәлеи.

Ажәван хәашьуан, иҕоу убомызт,
Амацәыс еиңш амцабз алкьон,
Аха ҳаға иңсы тахомызт,
Хланцы дтабтцон ажәван далкьа!

Хаттампхәыс хәа – абриоуп ҳазбышьтоу,
Аға итархагоуп гәамчс ибымоу,
Мери Аәз-пәхә, ифырхатцоу,
Иабцъар мцоу салам бымоуп.

БА БРЕИҒАСШЬОИТ ЗЕГЬЫ

Сыңхыз балоуп, сыңаа салтыргъ,
Санцәажәогъы сажәа балоуп.
Иара уажәгы цқъа сбызхәыцыр,
Бааигәа сыкоуп, сгәы быдхалоуп,

Хара исзымго сыңсы афткаареиңш,
Бзиа избо сылашара,
Сара истахуп, о, сыхаара,
Снадыңшыларц бзара апара.

Адгылағ сылаңш назгом,
Ма штеи гәареи сыртаңшуам,
Бара бахьызбо атың уакәхом,
Харак быкоуп, бызбауам.

Жәғангәы иалгоуп бышьта мөашьо,
Амрахь быкоуп, снейр, бызбоит.
Убриақынтәи сгәы мырхьшәашәо,
Ахәыцра салоуп, сыткәа сагоит.

Быңсадгылаз бығәғәоуп, бышәфыкны,
Быңсыбхы зегь нахтынцо,
Хьшьыцбак беиңшны хыхь баххыкны
Фыртын балсуеит бкәаратцо.

Ба ибеиңшны икоу урт раңәами,
Уртгы сымоуп сара гәыблыс,
Аха абзиабара кәиц мцами,
Ба брейғасшьоит зегь рыткыс.

АМБАКӘА ИАХЦӘИГОИТ ИАХМЫРБАКӘА

Амбакәа иахцәигоит иахмырбакәа,
Цшьяала, усс иҕамтзакәа...
Аха абри атәы цәырымгазакәа,
Иҳазныжьуам имхәазакәа.

Хәачахк лшыын жәаха Кәакәа,
Зынза еипшыын ацыца шкәакәа.
Аҕны азыхәан акы лҕахқәан:
Амаҕаафытәа, атәца, асаан...

Абазараҕ уи иахьналгаз,
Акәац ауха иахыкналхаз,
Уажә ибазма ани атәы Амбакәа,
Акәац ацәгашья иахмырбакәа!

Ахәынапқәа уа ирқьашьызшәа,
Ашша ахьяқәыз реиха азыршәра,
Дасны аихала инҕаҕаҕәа,
Иныцаижыт икәардә атцаҕа.

Цабыргуп хәа дгәыгит Кәакәа,
Уажә ибама абри атәы Амбакәа.
Дхәыцаахыс абри даҕзоуп,
Аха Кәакәа уаҕа джьоуп...

Зныкгыы гәфарас иҕалцеит,
Аха насгыы дыпхашьеит.
Аламыс мыжда кыр иаңсоуп,
Адәы хзықәуггыы убриазоуп.

Цшьяала, ашышыхәа, акгыы мхәазакәа,
Ишылдырызгыы имырдырзакәа,
Лкәац аашьтылхын наҕ данца,
Лҕәыцәмаҕья инанца...

Илцэызгеит хэа илмырбазакэа,
Амбакэа имаҕрақэа царкэакэа,
Иаашьтихын имақан,
Инҕеитцеит, уи акэын изакэан.

Акапанга, нас, агира...
Амыцхэ игоит иара ақыра,
Избан акэзар, уи ажьакца,
Иара иамоу, уа ианацла,

Иахьа хэлаанза акыр ҕалоит,
Иара убриалаҕь акыр ирхалоит.
Апапирос уи «Казбек»,
Аханаршэалоит иара ичек.

Ачек афра даманшэалам,
Ацифрақэа уа акы аншэалом,
Иблақэаҕы усқан ирбом,
Аха ирбозарҕы бзиа ибом.

Шаҕа игаша усҕы идыруеит,
Усқан иблақэа цырцыруеит.
Абас Амбакэа цэгьала дшоуп,
Акҕы аниҕом акорешок.

Амбакэа дшеилыскааз абасоуп,
Азэыршык алоуп икружок.
Амбакэа дзыҕоуҕы убриазоуп...
Аха сҕэы иаанагоит ирхэап хэа: «Стоп!»
Амбакэа, иуфахьоу узхоуп».

* * *

Сан иаагәалтан аутра,
Нас, днеины акәыттра
Ашә аалыртит.
Ауха шаанза иҕызтуаз
Арбағь, аетцә кыдызхәаз,
Еиҕаҕәнатит.
Интибахәан аддыхәа,
Акәытқәа акәылыңылыхәа
Ашта аадыртәит.
Аңш анрылта, аҕыңсыңхәа,
Еизымңшзакәа, еиҳабы-еитцбы хәа,
Рчыҕкәқәаҕы аадыртәит.
Акакара иаҕәымтцзо кәтык,
Адунеи амҕеахкны зынтәык,
Акәытцарахь иңрит.
Иааҕәымтцзакәа икакон,
Уи санҕы агәра лгон,
Иатцоит хәа иахьа акәтағь,
Баша амала иакозаап,
Аңшәмаңхәыс амц дажьозаап,
Ихын ахыртцлағь.
Рацәак имкакоз иаҳа рцеит,
Шаҕа рцазҕы лыңхьазеит,
Ихылцеит акәтқәа.
Ариак баша икакон,
Агәылацәаҕы рхы ҕнаҕьон,
Ироуит ахәатәқәа.
Кәтағь мцакәа акәты икаркаруеи,
Ус музакәа ауаф ибарбаруеи
Еиңшызаап рацәа!

РАМАДАН ИЧАМАДАН

Абар, арңыс Рамадан
Ишьтыхны ддәықәлеит ичамадан,
Днашәа-аашәан цқәа деимдан,
Атыңғыы иауит зеиғәтам.

Иметр шытыхны, адәқбан
Дныцагылеит Рамадан.
Мызкғыы мтыкәа, игәаңхан
Аргыларә далагеит ахан.

Ицит даҕеа ус мызкы,
Ишыбзиаэ иразкы,
Абас сархәеит цьоук жәаха:
Дыкны дыргеит хәа деимырхха.

«N» АМАГАЗИН

«N»-аа ирымоуп амагазин,
Исышәтөзар сара азин,
Ажәәқәак шәасхәоит убри азын,
Аус зуқәо зегь рзын.

Топла-топла ицоу боуп,
Еихабыс иамоу ижәла «Б» ауп.
Са сзыхцәажәо урт рывбоуп,
Урт иагыашам, иагырывбоуп.

Аха икаитцоз ихала, уамак,
Җызас диртеит уа тыпқак.
Җылтуам, псылшьом уи усқак,
Узлазцаауагь лхәом атак.

– Аңхәызба бзиа, уа мшыбзиа!
Ибымазар абамбазиа?
– Каи, мамоу, ачықәоуп,
Иара убригы хәычыкоуп.

– Ишәымазар ашәататәы,
25 номер, ахәычы итәы?
Иаалхалырччан лхы-лфы,
– Уи еипш аанамгац хара хфы.

Зыжәла бзиоу кыршәзаанагазар?
Абри иубо амаркизет,
«Честное слово больше нет». –
Даапышәырччан, абас лхәеит:

– Пыт-чытк аарган жәаха зны,
Ус ишҳамаз итәәхны,

Ианырзахша азапискаәа,
Абырфынқәа, апатистақәа,
Иахынцәаз хәа егьҳамбазеит,
Анцәа иубома, егьсымгазеит.

– Нас, Шьушьанка, ибаҳауоу,
Уашьта, лассы крышәзаауоу?
– Уи седроу, Анцәа итәуп,
Иаазаргыы ғаңхьа итәахтәуп.

Амала, баша сажәа сроуит,
Излазбо ала ара егьысмоуит.

– Хара ҳауп аитцбацәа,
Ирхәо ҕахтоит ҳаиҳабцәа,
Ғәыбғанс иаутои ҳа ҳадәқьан, –
Лхәан, дгылеит уи даасқьан.

– Хара дҳамоуп аиҳабы,
Ицъыба итоуп инапы.
Дтәоуп лтыңағ акассир,
Иҕалазом даатцысыр.

Сара абас аба стіуеит,
Абас ихәлоит, ишауеит,
Анирахька унаңшыр,
Ишңабзиоу, ох, шьыр-шьыр!

Аҳәсахәыцқәа рхәыцра, ргәыхь,
Урт рсақә, ртәәңшь, рдухь...

Насгъы «бодли» сапынуп,
Ихәхәтәуагъы дычкәынуп.

Хаихаб ду Иван Андреич,
Дуаф дууп, уааишь-унеишь
Уи игынгъы дҕалазом,
Ара дагынгъы убазом.

Ха ханцәажәо иара дзырфует,
Иблокнотаф акы ифует,
Нас, дгыланы дахцәажәоит,
Аусурафы дыгәжәажәоит.

Уи иблақәа акгъы ччом,
Уи азыхәан усызжьом,
Аха идыруеит зегь рыткыс
Иреигъзаны иара «иус».

Аус аауларц қәнагала,
Адахтафы хантала,
Адисциплиназы цьеи акы ухәап.
– «Шерстианое дорогое...

А хлопчатое диошево»,
Ишца, нас, абри рымгой?..
Иргоит, аха ирашәхәазом!»
– Абас хакны ха хаифоит,
Иара акрыфартаф акрифоит.

Иахытзеи ари, егъахымтцит,
Арт изфызгъы изакәымтцит.
Ацәгъа зуа ихы-иҕы ианылоит,
Азы хытыр ацшахәа ианылоит.

Изхэартахыз ари афыза,
Иаарзыкарцан аревизиа,
Аревизор ихәеит: «вот так» –
Ҷажәи хәба нызкъ ахәеит акт.

ТЫШӘКӘА

Ушысымбацгы, усгы уздыруит, Тышәкәа,
Улабзѡабзуа утыхәа рышәшәауа.

Тышәкәа иумоуп ѡба здыруа ақышәкәа:
Акы ицхауа, егы узырбзауа.

Тышәкәа атыцаѣ, Тышәкәа анырхәа, Тышәкәа,
Итцаруа идәықәлоит, итцаруа, икәаратцо.
Акы ахыыкоугы, акы ахыыкамгы ифѡышәуа,
Ак абазшәа анурқәа канатцо.

– Ла бзиазаап, – ихәан аңшәма, Тышәкәа
Идикылеит бзиа акраѣатцо,
Аха ианбашаха, аттахәа иагәйдцо анышәкәа
Аштә итицеит, агәымхажә цхатцо.

Тышәкәа рдырит хаблеи қытеи акгы нмыжкәа,
Тышәкәа азыхәан быстахыгы рымтәахзеит.
Уинахысгы ахыыз уаха Тышәкәа,
Тышәкәа ахыырхәоз уаха исмахазеит.

Тышәкәа аѡызцаа ауаатәыѡса рахыгы икоуп,
Имтақяқьо Тышәкәа еицштәкьа узырбзауа.
Арахь акы ихәоит, нақ акы ихәоит, убаѡ-бзиа дихәом,
Ахьз алаигарц икам-иным зызбауа.

Аха дырдыруеит Тышәкәа еицштәкьа уи агәыга,
Уинахысгы цъара днаган дқалазом.
Ахьмызгыда, ацәырпхашьага, ацәаңҕеыга,
Уи иѡыза ҳа хусхәартәҕы даанхазом.

ХАҘЫГӘАҢ, АХАҘЫГӘА АҢ!

Иуауу ихәома иахалак?
Насгы ихәома иахьабалак?
Иаххәап, иҕоуп ак хәатәуп,
Даҕеак ыҕоуп, уи цәахтәуп.

Ус дук уархәеит угәра рган,
Цьоукы ироухәеит наҕ иуган...
Зеггы урдырит узакәыз,
Узбахә иман жәаха Қәыз.

Иазызырәуаз, хәтыр зқәыз,
Зеггы уеицгәартәит ушхәакыз.
Уара духцәажәеит нас, Ауган:
– Уеилахәаражә еилибган,

Илахәакәаз уаҕа ажәмыжә,
Аҕыртлахажә, акынтыжә,
Иумдыруеи, агәамсам,
Уауы имыхәо, ак иаңсам,

Ишадмырбо аәныргәы,
Ишнаныртцо аҕыргәы,
Иршәны иштарцо ахңаста,
Аха ишахъзым аңхаста...

Абри еиңш ажәакәа заҕәаз,
Инаиархәеит убра дыштәаз.
Абри аҕынтәи, дад, Хаңыгәаң,
Уҕы итыңуа уажәа гәаң.

Сызлаухәо убри ауп даеаки,
Уағәра уаахан иуҕаки!
Иабалак җымҗларатә уҕы,
Уажәнатә, иахьанатә,
Хаҗьгәт, ахаҗьгәа ат!

АЗҒАБИ АҢКӘЫНИ

(С. Стальски иҥнытә)

Пшзарала дыҕам бара ибаңызго,
Бара сцыцындра, сыхаара!
Сара ба быда насыҗла стызго
Дсымам, бсыхәәш, сыхаара!

Азғаб
Ус шдоухәои, уара сутәыми,
Умгәырџан, сымш, сыхаара!
Схәара аусғы ырццактәыми
Ачара утәыми, сыхаара!

Аңкәын
Сара быстәымхар, ажәра-афара,
Нак саҕәымтцуети, сыхаара!
Мап ацәыбкыр сыбзиабара,
Ачча схаштуети, сыхаара!

Азғаб
Ухы зургәәкуеи? Аңхәәка
Иахзыпшуп агәырҕа, сыхаара!
Ѡ-цәеихахак иубо саңхәәка,
Иудырт иаҕамоу, сыхаара!

Аңкәын
Кыртцуети срызхъуеиҗтеи бцәәкәә,
Аңслахә ахәшьа аитцбы, сыхаара!
Ихыбкзеит сыла, цәыкьоума макъана,
Уртқәа сыртаарц, сыхаара!

Азгаб
Ичха, уара! Уара уңабаа
Рыгәтакы уи ари, у́коуп, сыхаара!
Са сбаҳчафы атәақәа алкаа,
Макъана и́камлац, сыхаара!

Сулеиман
Сталь Сулеиман абасоуп дшы́коу,
Уи азы шәызбом ихаара
Ишпа́кайтцари, иабхәахарц и́коу,
Ди́таар имахә ихаара!

30.01.1955

Мыз икәара арҗаш хықәан
Азы адычәало хаҳә дук сықәтәан.
Заамта ааиз хәыцрак схалан,
Уи аамтаз хәылбыгәхан.

Сладахьҕала аңсҕхәа җалан,
Са сахьтәаз исзаауан.
Иаҳа-иаҳа амра шыҗалон,
Са сахьтәаз илашыцауан...

ХПАРТИА

Амтэыжэѡа са исызтэз, аҗсабара
Мырхэагала икаҗҗо исзырбаз,
Жэѡан аҗынза иназо сылшара,
Аиашала анхашыа сзыртэз.

Сбахчэтра иакэыршоу абаагэара,
Ишэартэмкэа назаза иҗазтэз,
Аҗстазаара иазтэз ахаара,
Атаацэара ду аҗы сзаазаз.

Ауаѡытэыѡсара пату аҗэызтэ,
Анаукаҗэа раартышыа зызбаз,
Халшараҗэа енаҗ ирыцызтэ,
Асоциализм аиааира зчаҗаз.

Акоммунизм ахь иҗаҗгыланы инеиуа,
Хабзиабара агэашэҗэа зырҗэҗаз,
Хэ-етҗэак имкыаҗ, ишеишеиуа
Ленини уареи шэоуп иахзырбаз.

Аиашазы адунеи акы зымшаҗ,
Мчыс иҗоу зегь раткыс иҗэҗэоу,
Иҗырҗшыганы ирымоу аҗхзы кэзтэо,
Зыхьзи зыҗшеи адунеи иахьзоу.

Амтэыжэѡа са исызтэз, аҗсабара
Мырхэагала икаҗҗо исзырбаз,
Хпартиоуп, апартия – сыбзиабара,
Марксизм-ленинизм иахшаз.

АҢСЫНТӘЫЛА

Укәа самоуп, укәа сҗалоит,
Исымоуп угәдура.
Умшын Еикәа сынхықәтәалоит,
Уа уоуп сланаңшыра.

Аңша исзааиуа сьдхәацало,
Сыкәа, смаҗра иҗалоит.
Ак санахәошәа ус мазала,
Игәыбзыгуа исхалоит.

Ишеишеиуа сьмра тәыла,
Енаҗ изгьмхо аңхара,
Зьнгьы-ңхьнгьы иҗычоу шәҗыла,
Исызҗаз агәаңхара.

О, иссируп уи афәы хаа,
Уааи хәа саднаңхьалоит.
Уи иафьызоу ауаа рыбжьы хаа
Есқьынгьы уашҗа иҗалоит.

Хьаа змамкәа, гәырәа змамкәа,
Ус ңсшьара иааиуа,
Иқәҗәаа иқәуп угаҗ иамкуа,
Иахьахәлаанза игәлааиуа.

Ғынч игәырҗо зьфәнаҗ иҗоу,
Есқьынгь иҳәмаруа,
Дубахьазар еиңш убас иҗоу,
Ичча-ччоит рыбла қаруа.

Пшра-сахъала еихышәашәо,
Аңсынтәыла, сымш!
Ухцәы бырфын еилашәшәа-еилашәшәо,
Ипшзоуп ушьха-уцьымшь.

Амшын Еикәа лақыта-лақыто,
Ерцахә җырбоит – амахә,
Хтарқашлами излаҗырбо,
Абзиабара аеалархә.

Шьабстоушәоуп уа урҗашқәа
Ишнеиуа, ацыпхьқәа ырқо.
Ашоура дакны данзышауа
Ашәарыцаҗ, ашьха иқәу.

Зышхәас акәым – изыхәшәуп,
Ихьшәашәаза ианижәуа,
Шәарах ныкәашьа иныкәашьоуп,
Ахраҗкьақәа нзыжьуа.

Уара ухәычны узырдууз,
Узырқшаз дарбан?
Зынзагы иааигәам, иагынаскьам,
Ианузымдыруаз анбан.

Хәара атахума, иахьа даара
Иумоуп алшара дуқәа.
Москва иаҳнаҗоит амчхара,
Ааңсара мукәа.

Убриалами узлаҗырбо,
Убзарыбзаруа угылан,

Нас, ушдухо абасымбо,
Стэыла хэычы, стэыла!

Урзеитахэом инагзатцэьаны
Хата-хата иупырцуа.
Рыблафэ уаанхоит усахьаны,
Иаха-иаха ушытыцуа.

Урт ирхэоит: «Зеипш уаапсузеи,
Уа ишаазаз ыашьом.
Шаҕа иуаа ламысузеи,
Ацсшэа иуархэо хьшэашэом!»

Хэарас иатахузеи, зегь рыла
Ауаф ипс уара иулоуп.
Абас уахьыҕоу гэыразыла,
Иухьзу Ацсынтэылоуп.

АПСНЫ АЗЫ АШӘА

Уа Аңсынтәыла, амратәыла,
Тәыла какач, зегь ҳзыргәыргәауа,
Ҙаацәара ду ағы ирылагылоу,
Есаашар ирыладухауа.

Тәыла цшза, тәыла гәйтбаа,
Сас изы зхы иаменгзауа,
Зҕазшьа рбзиа, збызшәа ыرخаа,
Иҕацхаҕаччо, игәыргьо иуцылауа.

Атәыла зыыда, аҕауа тәыла,
Иузхауеит, хьаак умазам.
Умшын, умра, ҳауа хәшәыла
Хуаазоит, агәамч ҳалатцо.

Уңшзоуп уара уафы ишимбац,
Угьамгьауа, стәыла, ушашаза.
Ерцахә ашьха бзантцы ихымхәац,
Иузаҕоуп гәашәс ицагьаза.

Уа стәыла цшза, амратәыла,
Тәыла какач, зегь зыргәыргәауа,
Узбалааит енагь уеинтәыла,
Есымшааира угәамч духауа.

АПСУАА РЦЕИЦӘА ШӘАХЬ

Хара ҳаңхә абыржәы
Даара аусқәа гәғәаны ишьтоуп
Ха ҳаипшымкәа дағазны,
Аус анҳамоу абыржәоуп.

Иҳагхақәаз, иҳацәцаз,
Убарт зегь шыта ихартәаатәуп.
Шақа удырыз, шақа уцаз,
Убриақара уфны ашә аатуп.

Аус гәцаракреи атамамреи,
Уафы ишимбац ҳа иахтахуп.
Гхас иҳамаз – аныжьреи абжьамҗеамреи
Хара ҳзыҳәан шыта ихымзгуп.

Ақсадгьыл ду ҳара ҳақәуп,
Ағар насыпла еилаффы.
Иахьа мацарала инхо иакәым,
Хара ҳтәылағ ауафы.

Уацәтәи ауп иҳамоу усс,
Уацәашьтахьгы – иара убас.
Имарымажахоит ҳнапы зхысыз,
Ҳаңхә игылоуп аус ғыц...

Шәа сшәылатәан шәахьызбауа,
Жәфәнгәашәңхәра са исзатуп.
Исыздаруам ишәхысҳәауа,
Гәырғарыла сара стәуп.

АРЦАҘЫ

Аңсуаа рңеиңаа ңарада,
Еиңәылашыңа аҗныжә еиңш,
Лашарада, ңәашыыда,
Иңоу еиңшны ианыңаз,
Сара дсыздыруам ура уда
Аңара аус иазныңәаз.
Уиаахыс иңеит акырза,
Еңәа затәык еиңш, уткәиңа,
Уаналыңхоз ақыта,
Арцаҗы хәа уазәыкны,
Уи уанашыңаз уазгәыкны,
Умч адутңон уазгыланы,
Уазааңсон аус ду!

* * *

Ауафара злыхны иуаазаз,
Уара узатдэны узхагылаз,
Имацума уара иулшаз,
Ифафаза иахпылаз!
Амѡа дырбо аѣстазаараз,
‘Еа мѡак шыкам аѡацъара,
Дшеитцахо итцарадахаз,
Убри шиакѡхо итынхадахаз,
Абри рахѡо, агѡра дурган,
Ураѣгылан, пхъаѡа иугон.
Уѣъа мызит иара ус баша:
Зѡырѡ ыкѡутцеит амѡа иаша,
Итабуп хѡа зегъы иуархѡоит:
Хартцаѡ иаша Еш Омар хѡа.
Ухы уашьтамызт феида урхарцаз,
Аус ууамызт амал азыхѡан,
Аус уашьтан иѡоутарцаз,
Анхѡа ихтылт атцара ртцарцаз
Амѡа икѡутцон иныхѡаныпхъан.
Уажѡ еипш аамтаѡѡа уара иухъымзеит,
Ашколѡѡагъ ас иабаѡаз.
Ганѡныжѡзаргъ ма ѣаргѡалзаргъы,
Ашѡи аѡенѣыри саркъа рѡазма,
Ауаѣъаѡ, хѡатѡума, амца ѡазма?
Хыхъ икылсны аѡѡа адыкѡѡѡалон,
Азын анаатѡ ѡнанахѡалон,
Ахѡыѣѡѡа рнапѡѡа, ахъта иартцааз,
Азѡ иартѡѡуоз, егъи иаргѡааз,
Рѡала ирпѡх ианадыѡѡѡѡалоз,
Урхагылан урѡѡѡны,
Иуаѡѡашъаны убри аѡны!

* * *

Анхацәа җыжәтцуан уара уаштаҗ,
Рхәыцкәа уара уҗы атцара итарцарц,
Иуацәажәарц уара, иухәарц.
Ацхәысеибагы лнапы данкны,
Лхәычы длыман дыццакны,
Акарахәа агәашә аартны,
Уашта дталон аханы.
Зегы урпылон, иудукылон,
Урзызырѡуан, урхатгылон,
Рцаѡы аазаѡык ишихәтоу.
Уара иуеигыны сас дызтоу,
Җазә дыканхәагы исыпхъазом.
Аҗарақәа уара иуаазон,
Хара-хара ухъз гон,
Аңа иубахъаз рацәазоуп,
Уара укам иахъа, цоуп,
Аха икоуп аңа илоутцаз,
Иааурыхыз уара аура.
Абзиабара уара ирылоутцаз,
Зәырѡы ирылнахт ауаѡра.

* * *

Хара хпартия убас игэгэоуп,
Аазара усаз игеапхоуп,
Бзиак зухьоу ихъз бжъазуам,
Фарк шымфасуа еипш, уи дымфасуам,
Ус лапшы хаак уи иахоуп,
Ус бызшэа хаак уи иафоуп,
Ленин дубоит дхааза,
Ажэа ихэошэа – ишэаазала!
Акэынтхэ афы дакфатэоушэа,
Дуацаажэо дуфатэоушэа,
Цьарак дзымтэо дкэац-кэацо,
Ибла катцо, инапы катцо,
Абри иоуп уара ухъз хзырхэо,
Апартиоуп абри хзырхэо,
Иахъа излаххэо уара ула аду
Арцафы, афсуа школ аб ду.

ЛЕОНТИ ЛАБАХӘУА ИЗКНЫ

Уарпысра утамлацызт,
Уқәыпшын макъана,
Амарда ухамлацызт,
Унағалон ус анаа.

Ушьаға инеихугаз,
Ибзиан, аиашаз,
Убжы хаа интугаз,
Иназон ишиашаз,

Ауағы инилалон,
Инатон аңхара.
Аңсытәкьа иагәылалон
Аиаша гәаңхара.

Шардыетдә уаңгылан,
Уаңылон ашара.
Абригадақәа урылан,
Урт ракәын угәаңхара.

Аус ахьыруз унеиуан,
Уаңлабуан русушьа.
Ағыақәа реиңш иахьеисоз
Угәы иахәон рықазшьа.

Абарт шеисо еисоит хәа
Рзухәон ағаруаа.
Хабригада қхьа ицоит хәа
Уахьехәон ухәмаруа.

Иуцәымгын Мазлоураа,
Енагь ибарбаруаз.
Урт роуп хәа «ома злоураа»,
Иеыжәлан икәаруаз.

Иуҭахын ацыкхәа
Ихысырц аиаша,
Ишьтыҭарц адыкхәа,
Иҭахарц абаша.

Иласын уажәақәа,
Иунаҭон агәахәара.
Бзиа ирбоит аҭарацәа
Иахьагы аҭхьара.

Азәи азәи еимырдоит,
Рылаҭш ҭар нахысит,
Ашәкәы аркны иуархәоит,
Ирдыруеит «наизусть».

Ашыза Леонти,
Исхаштуам сара,
Са сакәым абратәи
Урхаштуам жәлара.

Ақәра ду уахьымзеит,
Угәахәтәы уаҭхеит.
Аха ухьзи уҭшеи мыззеит,
Хгәаҭы уаанхеит.

Ушымта, урҭеиамта,
Харт бзиа иаабоит.
Уалахәуп хәамта,
Енагь ҭхьа уагоит.

Иахъа икоу афаруаа
Угылоуп рыгәта.
Ашьха, арха, акатцәара,
Нас, хаѡнаҭа.

Иапхъахьоу, издыруа
«Ткәарчал абжьы»,
Арацәа цырцыруа
Ирбо цыршьоит уажәы.

Ахысбыжькәа ирхыѡуаз
Уакатәи ахәкәа,
Уара уакәын ирзыырѡуаз,
Ианызтцоз ашәкәкәа.

«... Аалзга шәахха,
Ахахәкәа кәашоит,
Аусуцәа шәах хәа
Апхзы рфашуеит».

Убзиабара сгәатца
Итымцуа итатәоуп.
Усхаштуам назаза,
Енагь сгәы утоуп!

АХАТӘЫ БЫЗШӘАЗЫ

Анасың зырбзио – цароуп,
Алашарагы иара убри иахоуп.
Ацара зыбзиоу убри ауп:
Уи нагзаны изауз дығәғәоуп.

Абзиабара уа ианацло,
Ҳа ҳаңсуа бызшәа еинаалоит.
Уиалагы ҳцәәжәалоит ҕаиматла,
Ашәагы ххәоит бжы хаала.

Ҳаңсадгыл ҳацәәжәоит уи ала,
Ҳаччара-ҳахәмарра иалазоуп.
Уи акәзоуп исаҳаз сангәарлаз,
Ан лбызшәоуп иаҳа ихаакәакәаразоу.

Схатәы бызшәа, сыбз злабаазаз,
Зегь раңхьаза ицатәу акоюп.
Уиала зығәтыха зхәарц иалагаз
Игәтыха ахәара мариоуп.

АМҘА

АмҘа сықәуп, сныкәәууп,
Исхәом – цаҕьоуп, хахәуп.
СымҘа кылгоуп наҕ хара,
Саҕуп сықәлан ацара.

АмҘа иахзеипшны иҕоу акоуп,
Са сызкәугы убриоуп.
Саныкәлоз раҕхьа, ихаҕа,
Исзымариамхеит сшьяҕа.

Иахьныкәсыргылоз – иҕыпуан,
Цаҕа илеиуан ихәашхәашо,
Аха иҕоуп азақәан –
Зегь ириааиуа, зегь зылшо –

Ауаҕ иоуп, нас, уи ҕазцо,
Азақәанқәа зегьы зцо.
Ауадафрақәа уи дрыцәшәом,
Имч маҕхан деилышшом.

Ус анакәха, иахаггы,
Уеизггы дыриааиуеит урт зегьы.
Зны санылеит амҘахәаста,
Иара убриггы кыр иангәаста.

Аҕәаҕаҕаҕа рацәазоуп,
Са сызхысқәаз убарт роуп.
Адәысакара саҕхьа ишьтоуп,
Аус ансымоу – абыржәшьтоуп,

Сара издыруеит, сацәхъом
Сусқәа-схәысқәа, сеитцахом,
Ахъз змоу ахъярбара –
Убриоуп агәыхәтәы ахъзара.

Сан исалхәеит: «Нан, умшәааит,
Узқәу амѡаѣ умаацсааит,
Хатца илымшо акгыы ꙗамлац,
Игәы иҗеикыз данаꙗәымтц!»

Саб исеихәеит: – Дад, умтәан,
Иноумыгзакәа угәы ак җаны.
Аус мариамхар, ус ꙗалоит,
Ауаѡ уртқәа дрыниалоит.

Нас, иқәыпшу, измам аңышәа,
Иацлозаргыы идырра есымша,
Ицәуадаѡуп есқьынгыы,
Аха дышнеиуа, җазынгыы

Имоур ꙗалом уи анарха,
Ишоунажъуеипш аҗыѡ аимҗахараѣ,
Ишаго еипш раҗхъа ахәы
Аҗыѡраҗы уи мыцхәы.

Аҗыѡцкәынгыы игәахәтәы
Дшахъзало еипш атцыхәтәы,
Ихаңыруа хыхъ данѡах,
Аиааираз иртәз абираꙗ,

Ажәлар згәы хытхытүа,
Аҗыѡцкәын изҗытүа, –
Абасала игәцараку, –
Убриоуп ахъз ихараку!

Абарт схәйцуеит, амч сыртоит,
Адунеи икоу зегь сызфьртүеит,
Зегь са исыпхьоит пхьаҕа,
Аҳахаи, дырөегь уеиха!

Саргы ишьтысхит скалам,
Шьта издыруеит ишмариам.
Сахьцо исымѡатә са сназароуп,
Жәлар ргәатца инасыгзароуп.

Сңа иалтцыз цъара алтшәа,
Ирахәртә еипш еикәыршәа.
Ирхәартә ажәлар: изымхәзеи
Зегь иахзеипшу, зегьы хтцеи!

СТААЦӘА РАХЬ

Таацәак срылатәоуп,
Уртгыы гәартак ыҕоуп;
Хөык ахәычқәа,
Ран, нас, сара.
Аицыбза цшышықәса ихыцуеит,
Макья дыбзамыкәуп,
Егьырт ащыцагыы
Итоуп ацара.
Аха схәыцуеит,
Ран санлыхәацшуа,
Рацәак лхытцзом,
Аха, абар, дышлахьеит.
Издыруазаргыы
Макьяна дшымажәуа,
Ацябаа лымоуп,
Хөык лыхшахьеит.
Хөык гаратцан
Агара игарылхит,
Ахөыкгы рхәы
Дырганла иҕалцахьеит.
Зыбз ада зыхәламыз
Хөык гаратцан
Азәазәала ацәажәара
Урт идлырцахьеит.
Аихабы ихыцуеит
Абар, жәашықәса,
Валерик ихьзуп,
Дтоуп уи ашкол.
Ацарадагыы иара
Бзиа ибоит афутбол.
Ашкол азҕаб хәыцы

Сынтəоуп дантала,
Сынтəоуп напы
Аналалк атара.
Днатəаны луроккəа
Калцауеит лхала,
Аитыбза далахцан
Далоуп ахəыцбахча.
Уихəацшыцыцхьаза
Уаиркуеит уи ачча.
Амыч хəа илоу
Ахьнихша имбазац.
Уи уажəнатəгы дашьтоуп
Ажəəанахь апырра,
Ахаирплан ирпыруеит
Акьаад тыкканы.
Валерик бзиа ибоит
Амариакхара, азсара,
Акəаракəа ирхитцоит
Ацбакəа катаны.
Азгəб хəычы бзиа илбоит
Ашəткəа раазара,
Азы рыцалтəалап,
Напы агхан икалом.
Илызханы дкалар,
Ла лакəхашт агроном.
Абарт зегь иргəацхо
Рымəа икəцатəуп,
Абарт зегь ацсадгьыл
Иахəо иаазатəуп,
Абарт зегьы еипхьымшəо
Алацш рыцтатəуп.
Абарт зегь ртыц
Иацəымшəо идырбатəуп.

Убасқан оуп бареи сареи
Хайтаныңкәынахауа,
Убасқан бареи сареи
Насың ду хаманы хәлоит
Еиҥах.

ИУА КОҒОНИА

Аңсабара акыраамта икәлашаз,
Уии уареи шәыңсы еилахеит.
Иужәша азыхь ахы аныцнахшаз, –
Убасқан хара зегь ухаңхеит.

Аетәәкәа иралацәкәуаз зыблала,
Ацарақәа рашәабжь хаа зкуаз,
Ааңын хәылқаз ахәы үкәтәаны ғамала
Урт ырыххәааны ғамала ашәәкәа зыууаз.

Аңхын мшы амра ахәәкәа аналнахәоз,
Ашәт афәы хаа лаха-лаха иангауаз,
Агәыргъара акәын угәы иуанахәоз,
Асоцнхара згәы еизнархауаз.

Бзиа иудыруан ашьха цтәзаара,
Уа ашәарах ссирқәа змадаз,
Урт зыууаз укалам аказара,
Игәылырфаца иахнаҗеит ишахәтаз.

Урт уажәы арәашқәа ццышәха,
Иалкәаны инеиуаз имбазо,
Иахьагы инеиуеит еилаҗею,
Упоезиа еиңш назаза имхәашьзо.

Иахьа ара угәарабжьара сыбжьалан,
Снаңшы-ааңшит, аха узбазом.
Сғылан акыраамта сшанхалан,
Абар, цдыск ағы еиханакзом.

Издыруада угэы иахэарц азакэзар
Абри ашэа захэо имааңсазо.
Арахь, аа, сшыкоу, са сакэзар
Срыкэыпшуеит
«хаскыын какачла адэқэа иқэцоу».

Уара енагь иуман гəхəарас
Ура амца, уашта ду, уəнра.
Аңсабара атəқəа здыруаз шанатас,
Са дсыздыруам азə ґаңьара.

Убызшəа хаауп, аңха атқыс,
Уажəақəа цоит, ицоит еихышəшəа.
Уажəеинраалақəа ак еиғын ак атқыс,
Шəкəы мкзакəа ирхəоит есымша!

Адуinei уқəмижьґеи шықəсала
Краатцуеит хəа исыңхьазом,
Укоуп уаф дықанатц уфымтала,
Аха, хатала, иахьа узбазом.

АФРА

Ашара иаразнак изыкалом,
Ашышыхэа уи аауеит,
Шарпыетца иацныкаало,
Ашьхантаи илбаауеит.

Абрагь иаразнак изцэыркъазом,
Зны ахѣакэа тнагоит.
Ацшқа дышиз дызныкаазом,
Аамта кыр игоит.

Апоетгы иаразнак дызпоетхом,
Мызкы-ѡымз изхом.
Иццакызгы уи дызѣеихом,
Уи аѡра игѣацхом.

Ишакэхалакгы хэа аѡреи ахэареи
Зынзак имариоу усуп.
Аха ибзианы ахэареи аѡреи
Даараза ахьантоу усуп.

Убри акынтэ ауаѡы иуалуп
Даараза аразара,
Ари ус цшьоуп, иус халалуп, –
Ацсадгыл аматцура.

Ари зеггы ирылшауам
Калам шытыхны иѡуа.
Иѡыргы, рашэа ианылауам
Чамгэыр азырхэауа.

ҲАРА ҲҶНОУП ИАХЫҶОУ АБРИ

Ашәә знаало аҗстазаара,
агәырғара зцу,
Тәылакаҗ иҗам аҗаҗара,
Иара убасгы ахатара
афырхатара захьзу!

Ҳа ҳҗны иҗоу аҗстазаара,
ашәт какаҗ зҗоу,
Агәырғара, ашәахәара
Анапеинкьара, акәашара
наунагза изызшоу.

Ҳа ҳҗны иҗоу аҗстазаара
Уи ҳазта апартия ауп.
Ибыбышза абахчара,
Игьамазтәыз ҳа ҳҗаччара
уи иара ахатоуп.

Ашәә знаало аҗстазаара,
аиааирақәагь зцу,
Тәылакаҗ аҗаҗара,
Иубом убас ахатара,
афырхатара захьзу.

ИАДЫХӘХӘАЛАН ИЛРАШӘОИТ

Ацәылашараз дгылт җамара,
Ишьтылхт ләага ағы җарза.
Днеит зегь раҗхьа рзеицшнхараф,
Азаза ақәыхәхә аиатәара
Аҗатынтра дҗалеит ижәпаза.

Лхы иадылцеит убас аңкара:
Сынтәа лхала җ-гак җалҗарц.
Иадыхәхала анышә агәзара,
Излахәо ала агроҗкара,
Иагмырхакәа илрашәарц.

Датҗамхакәан иҗалгаларц
Аплан иацҗаны актәи асорт,
Ишахәҗоу ала нап адылкыларц,
Афырхатҗа хьзы җалалгаларц,
Лхы иадылҗаз налыгзарц.

Арадқәа дрыбжьоуп дрыбжьыпраауа,
Ләага ағы ацыҗхь ағышәшәоит,
Лышьтра җаскьынк шҗақәубаауа,
Анышә гәзара еилыҗшаауа,
Иадыхәхәалан илрашәоит.

АМЫРКЫЦЫ

Амыркыцы анҗоу,
Уаҗы илаҳәуам.
Уи амахәқәа аназоу,
Агәил ылнахәам.

Аңсрахы ахы анарха,
Укалҗ иалаҳәуеит,
Аха ускан шәеибарххо,
Наҗ иналухәеит.

Цьоукы ианрымоу алшара,
Цсышәа уархәазом.
Ус назаза дызцом иара,
Ари гәеиҗазом.

Иаамҗа анааилак амыркыцьеиңш
Укалҗ далаҳәуеит.
«Сыг-сымдырыц абыржәеиңш» – хәа,
Уеихәо далагоит.

Аха, дад, ухаам, ухаам,
Мыркыцъ татахом.
Укәа иҗоуҗартәы иҗалом,
Уафоит, уабыҗуеит.

* * *

Суатах тынчуп, изырџеит,
Атых ыцџоуп еикџашышы.
Саразџк сыцџам, стџоуп, сыџеит,
Ицџоит сацџха са сцџашы.

Адџахынтџи иааџеит ашџа,
Ичырчыруа тыск абжы.
Аџенцџыр аџынтџи аџауа хышџашџа,
Суада иџналоит хџыч-хџычы.

Алашара цџаџа икартџџо,
Амза икыду цџашыра аџеит.
Бзиа избо шыџа бабаџои?
Бахыцалакгы бсыцџааџеит.

Слампа атџамц иадыцџало,
Сыстол сацџха кџаадла ихџџоу,
Убарт реицџ блашаран са сгџы бџалеит.
Бзиабарала сзырцџахџоу.

Ицџџараа инеиуа ашыџа зыхџ еицџ,
џабара аџџым, уи нџџџом.
Ма ииасуам аџхын шџыреицџ,
Иџџџаз ашџ еицџ иканџом.

Убриазами абра сызџџазгы,
Бзиабарала ашџа сџџарц
Сыкџаша-мыкџаша зылашазгы,
Дгыли жџџани зегы рџы.

ПАТРЕҢК ИАХХӘАНЫ

Бхы-бҕы амзеипш игьамгьамау,
Бырханы бшыцәаз бҕыхазшә,
Быбла тбаакәа тышамшамуа,
Исыхәаңшуеит са, сырдырузшә.

Ашықәсқәа ааныжыны инеиуеит бсахьа,
Иацы иҕыцны итырхызшә,
Уи зегь раҕхьа итызхыз ҕыхьа,
Биртәеит бырхәыцны бхихызшә.

Быңсы ҕаны бсыхәаччозшә,
Иснаҕоит бсахьа азтәарақәа,
Быблапыңьқәа қәацқәацазшә,
Ихызбалоит быбла хаарақәа.

АРБАҒҢҚААҒЫ ЗНЫК ИҒЫРҢИТ...

АрбағҢқаағы знык иҒыртит,
Атыхғы шыта аҒы еиҢнашеит.
Сҗағылан, са сындәылцит,
ЕиҒа сҗаақәа сҗыҗҗҗеит.

Атых даҒә, ацәа иалаз,
Иуаҗауама уа акы абҗы,
Җәак мҗәакәа аҗыцра сшалаз,
Ус саагылеит сеиқәышышы.

Изсо ирылаз ацтақәа амза
Ицәырқҗацәырасуа, маҗәра ауеит.
Адгыл иақәнаҗеит азаза,
Ашәт аҒәилқәа баазеит.

Цоуп, иааиуеит абнаҗынтәи,
Ичырчыруа цыск абҗы.
ИеигәырҒьозма ашәт аҗынтәи,
Ацәа еитамлаз абырҗәы.

Усурала зҒы зҗычҗоу,
Ауаа шытоуп, рыцсы ршыоит.
Зымацара амахә иқәтәоу,
Иамхамцәазар ашәа аҗәоит.

* * *

Ацша хьшәашәа ангәыҕацагоу,
Уи ацхынраз ауп.
Апоезиа ангәытгагоу,
Аиаша ахәозар ауп.

Ацсҕазаара иаҕырцшымзар,
Нас, уи агәы ахым.
Уи рифмала ихыркымзар,
Ацхьара мариам.

Амра ахаҕагы наскьазар,
Уазырцхом, ихьтоуп.
Аацынразы зегь шәтуазар,
Уи ааигәоуп азоуп.

Уаѿ дзырччо, дзыргәырҕо,
Ацсҕазаара бзиа ауп.
Агәы зырхатцо, нас, иҕызго –
Зегьы-зегьы иара ауп.

Ацдарақәа ашәа зырхәо
Уи аацын азоуп.
Апоетгы ашәа зихәо
Анасыц азоуп.

Уа иѿла, иѿла уаҕәымтцкәа,
Укалам царны,
Иугалааит аиааира ҕыцқәа,
Уцсадгьыл иазкны!

АХЬЧА ДНЕИУЕИТ

Ирахә има ашьха дықәын,
Ахьча Татластан.
Икәша-мыкәша арҭаш дуқәа
Рыцпхьқәа еикәыпсан.

Амырхәага кажжы ихалан,
Акәандара ихатцо,
Ацәхәыраҕ ашьха дхалан,
Аферма рахә заазо.

Ирахә дрыпхьо идыпхьалан,
Илапш хаа рыхтцо,
Ила хәа дуқәа идчапшьало,
Ишьтазо иапхьа ицоит.

Зны дазкылсуеит азхьҕҕара,
Ацакь иаҕхәазо.
Дхыхны дамоуп апшзара,
Хәыцрала дызсо.

Акарматцыс еипш ицырцыруа
Икуп ипхьарца,
Ишкәакәаза ашәах цырцыруа
Ижәуеит ахшца.

Ихьчалақәа еикәшауа,
Итәазом уаха.
Енагь урт изыршуа,
Ирахәқәа еикәырхауа.

Ажәәан хыбрас ихакуп,
Ашьхоуп иәныргәы,
Аетә цәымзас изаркуп,
Иңыруеит игәы.

СОФЫЦЬ ИСАЦЫЦЬ

Цьоукуы-цъоукуы анапхгаѡцѡа
Уаарыхѡапшыр, иубоит:
Иаарыдыртѡалан рѡахцѡа
Дара ахьыѡоу, аус рбоит.

– Суацәа: Иуана, Цыча, Арсана,
Темыр, Пила, Нас, Хабыцъ,
Сыканатцы абра макъана
Истахуп схатә сапыцъ, –
Абас ихәоит Софыцъ.

Итахцәа, изыҕазоу иара,
Изтәахыша иоуа агра,
Изылшаша имҕеиҕаҕа рыхҕара,
Аус атәы рдыр ирзымдыр дара,
Дәүүп дрыхан раагара.

Аха ишыкоу убома Софыць,
 Уи царбгагоуп са «схытцэцэа».
 Иудыруаз, инатцшээр усапыць,
 Унылахәуеит ахәынтцәа.

АБЗИАБАРА АШӘА

(Аурыста акнытә)

Ирхәалоит, нас, сара сыңшамшәа,
Дызсышьтоузеи, нас, сара сахьцалак?
Ахьтагы ақаагы усс имазамшәа,
Дысзыңшуеит сахьцо иахьабалак.

Шьяҕак ааихызгар иара, хымҕада,
Дааспымлар калом ҕара уа.
Ибла траа, сара исхмырҕауа
Дсыхәаңшуеит, сара дысҕаңшуа.

Иаха ахәылбычәа ихәеит дааҕылан:
«Быбзиабара сызхгом сара шыта».
Дыңхашьо, снапы аанкылан,
Днагәзит убра слакта.

Убри иакәзаап сара сыңстазаара,
Сызхәаччо сара иахьарнахыс.
Са сакәзаап имыш-ихаара,
Са сакәзаап иңшзоу зегь ытцкыс.

АБЗИАБАРА АШӘА

– Сбышьтан, сымш, фаха-фымш,
Абахча сыттан сеимдауа.
Бабаказ, сымш, бабаказ, сфелдышь,
Шарқыетдәеипш быблақәа ччауа.

– Абра иңшзоуп, абра ишәтуп,
Сбахчароуп абрақа, аапынроуп!
Абарт ашәтқәа зегь цхала итәуп,
Инымцәазо са сзыхәан мазароуп.

– Нас, иҕамлари ҳхы еидахқылар,
Ашьхыцқәа реипш ҳаизгәышьны,
Абри абахчаҕ ханхалар,
Абри ацхала ҳа ҳчалар!

Сгәы хәыцуеит, сгәы збоит,
Сгәы бынтымцәо бзиа бызбоит.
Сгәы хаҳәым, сгәы ак җоуп,
Исыздыруам, – илакьҗоуп.

Издыруада исныббозар,
Аха сара исзымхәозар?
Абзиабара ус иахәҗоуп...
Сгәы хаҳәым, сгәы ак җоуп.

БЗИА ИЗБО ЛАХЬ АУП САХЬЦО

Са сахьцоз хәа сзымдыруа,
Сбызхәыцуа сцон.
Сцон сара, сгәы сытцпраауа,
Амѡагы сыхкьом.

Абзиабароуп амѡа схымкьо
Сгәы иѡоу назыгзо.
Избан акәзар, бзиа избо
Лышкьоуп са сахьцо.

САРГАМЕИ СЫМАЗЕИ

(Ашәә)

Амѡа сықәын, сықәын, сықәын,
Сахьѡо сзымназеит.
Сгәы ак тѡуп, итѡуп, итѡуп,
Итѡу сзымхәазеит.

Ажәѡан тәѡоуп, асаркьа иаѡызоуп,
Аетә кыдытга.
Амза качѡоит, абахча сытѡуп,
Сеимдо есуаха.

Ашьхарантәи пшахьк аауеит,
Сахьтәоу исыкәшәауеит.
Уи мазоушәа ак ахәауеит,
Ус уа исыкәшауеит.

Амра ангыло икачѡо,
Ацыпхь ывтѡауа,
Са дааспылоит уа дычѡо,
Лапсшәа цәыргауа.

Аха исхәоит, исхәоит, исхәоит,
Баша исырмазеит,
Сгәы итѡу ба боуп, бзиа бызбоит –
Саргамеи сымазеи.

ЗҒАБК ЛСАХҲА

Ахъа сеипшны
Сгәы тырхъахъа,
Иаартны ишәасхәоит
ЗҒабк лсахъа.
Хаґы ґамґамк,
Дықәын лтәымтә,
Ашьшыхәа дныґәоит,
Рацәак ґымтүа.
Лзара ххәарґы,
Лыхцәы хґарґы,
Икалап метрак
Еихахарґы.
Лгәышґы тыган,
Лыжәәа рґаґан,
Аеарха деипшым
Узхәом, иашан.
Наза-аазак,
Мыцхәы илылан,
Лшьатцатә харакқәа
Дрыхғылан.
Ғәилґштәыла
Цкык еизадан,
Илыдхәатцала
Лцәа аеаґан,
Шыыбжъаанза
Убриоуп илшәу.
Лқъышәґы
Цәаґшыуп излашәу.
Ашьыбжышьтахъ
Лытқы ґрами,
Хәґеимшхара,

Мцак лыҕрами.
Нас, дааҕыҕны
Хэйлбыҕеҕа,
Хара инлыжыуеит
Лымзырха.
Цьоукгы лдырқоит
Илыдбарбарло.
Аҕых цахьеит
Уи дангэарло.
Изхэартоузеи
Аҕшра-асахыа,
Ишшэасхэаз еиҕш,
Сара хыхь ҕыхыа,
Аус даҕым,
Занаат лымам,
Абар, дыҕам
Ламыск лылан.
Дыжэбандаз шэартҕы,
Иахауеи,
Ишэхэара шэыҕан:
Иауауеи!..
Аколнхараҕ аус луам,
Ддэықәуп дыбналаны.
Ныҕэаразар, дцап шэаны,
Лымаҕаа лыҕеһынхэаланы.
Илыздырзом «ҕхашыароуп»,
Иаҕыа лхы иҕагалала.
Ихалцом, зегь дара роуп,
Баша амалаҕ уаламлан.
Ас иҕоу рацэазам,
Имачуп хара хқыҕағы.
Азэ лоуп иҕоу, аха иҕшзам,
Ғхашыароуп ла лҕыҕ ағы.

ДАМШӘ

Уажәабыкыа сара Пақәашь сықан,
Меышан. Қыафла сыңсы сшыеит.
Уаф деигәыргыоит данцауа ионықа,
Дычмазафызаргы, ихыаа ихыжыжыеит.

Атрымхәа иңо, хла гәыбзыға испылеит,
Иаҥаххеит ицәажәарц, аха иҕахан.
Ашыапқәа рыла сыжәахыр ааннакылеит,
Сшыгәхыаанагаз ҕашыахәуп, иумхәан!

Убри аамҕазы абгахәычы иашыталомызт,
Ахәда снапы анакәсырша, агәы канатцеит.
Агәы иаҥахыз ицәажәаны уи иазхәомызт,
Аха аҕазшыала усгы ианангзеит.

Аазара уи еиңш издыруа ҕак абаҕоу,
Уи ахьдухаз – иахаштуам аҕнра.
Иңстәызаргы, агәы разызар, угәы ишҕахәо,
Асаби иеиңш, иунаҕоит агәбылра.

Аха дыҕоуп азәы, аазара зхаштуа,
Уажә ала акәым, са сызҕу ауаф иоуп.
Дануафдуха, аҕың анирҕа, нас, уихаштуеит,
Ус иҕоу иуиҕауа – агәырфоуп.

Уҕабаагь наган зегь азы иеиҕоит,
Уигь измырхакәа, уҕаиҕоит цәгыасы.
Узго азы ибаргы, кәапеик азна алеиҕоит,
Ахьз дашыҕоуп мацара ихазы.

Аха уи иаткыс ахъз амоуп сара с-Дамшә,
Иаха иалоуп изаазаз игәбылра,
Иѳоуп иѳанатц, иарзуам ацшәма иѳьамш –
Ицсаанза иахьчоит аѳнра.

* * *

Санхэычыз ачымазара хтаскуан,
Ашэахстақәа кыр ысыннатейт.
Ацара сцарц сгэы итаскуан,
Аха иамуит уи, иснамырцейт.

Зегь дара роуп, сара сақөымцйт,
Саиааит счымазара... сымканзейт!
Схьаақәа зегьы нақ икасыңсейт,
Истахыз, сгэы итаскыз насыгзейт.

Даёакгы сашьтоуп. Аамта сымоуп,
Схы иасырхэашт уи аамта сыццакуа.
Иара уиги саиааип хәа сыкоуп,
Исыцхраауейт сара Москва.

Чмазарас ысымоу – сцара ахьмачу
Убри ауп, уаха даёакзам.
Аха уиги саиааип хәа сыкоуп,
Угэы итоукыз тоукит, иацәшәатәзам.

ААЦЫН

Иацэараха, ицшзараха,
Аацынра ааҕалеит,
Иахьабалак аҕаа, арха
Ацсаа ашэахэара иалагеит.

Дасу ишырдыруа ашэа рхэоит,
Зегы иззыркуа гэырҕароуп.
Ауаагы ынапыкла инхоит,
Мчыс иҕоу еидгылароуп.

Азеицш ус азэк иеицш
Зегы убри иазаацсоит,
Ацсадгыл, ан лкыхаш еицш,
Ихалалза иаазоит.

ИНГОРОКӘА ИЧАКӘА

Инеиңишыын уахынлеи җынлеи,
Хыс инеитан «Георги Мерцүле»,
Зыкъ радкыс инеиҳаны ашәкәы адакәа,
Ифит днатәаны Павел Ингорокәа.

Ишаатыцыз еиңш, иҳауит ари Акәа,
Аха ишәасхәоит, афызцәа, имзакәа,
Аиашареи амцреи аанымхеит имцакәа,
Убри ашьтахь убас хымзгы мыртцакәа,

Атакгы наиархәеит афызцәа мыччакәа,
Насгы имаанҗасит убрака дмырцьакәа.
Амилат еилыхра шиласыз убрака,
Имзакәа инаиархәеит афыза Ингорокәа.

– Иарбан, уара, уиакара узыргәакуа,
Атоурыхтә фактқәа узрышьтоу еицакуа,
Шәышықәсала хәешьара ааиуазар еицамкуа,
Харгы иаадыруеит хәа хәкоуп хуеицәамкәа?!

Ари хара хгәала иухәоит иңшзамкәа,
Қыртуагы псуагь иуархәоит имзакәа,
Ахәыл збаз акамбашь, аанда мбазакәа...
Уара уоуп хәа хәкоуп, афыза Ингорокәа.

Уара иумазааит, дад, ушәкәы еиқәырчакәа,
Иаңхьо хәа уаф дызбом уи хара х-Акәа.
Хәешьара иазыказтаз абас аитцакәақәа,
Уара уоуп хәоуп ишаадыруа, Павле Ингорокәа.

Аамта сыман сыцкэынра ианасакьахэымтаз,
Абзиабара сыман, сбыштан сыекынта.
Са сзыкэгэыгуаз ажэа атак ахьсыбымтаз
Зынзак иазмырцэгьазар калап слахьынта.

Аха са брыцхасшьоит, бара бахьышьяцэхныслаз,
Хабзиабара ибызгэамтаз акэхап изыхкьа.
Убри акэзаргы калап изыхкьаз бхахэышлара,
Аха быбзиабара исымаз – сымоуп шацхьа.

Бара бзыкэгэыгуаз са скны иахьа ианыбымба,
(Уи амал акэын), ускан иахьыказ бцеит.
Абзиабара ажэа ибасхэаз хамтакэа банахыца,
Амалгы анасыцгы нак ибыцэцеит.

Шьтагы ибзымдыри иказ абзиабара шакэыз,
Апареи акэарцмарци шракэмыз зыхэ шьатэыз.
Ускан цэаныррала ибзымдырзаргы иахьакэыз,
Иахьагы ибзымдыруеи абзиабара ахьцэахыз.

Сара абзиабара исылаз сара сыканаты,
Сгэатцаф исымоуп, аимаажэ еицш иаасырхэуам,
Уи амша шьтыхны сара сыкэныкэонаты
Слахэы шлазаргы, сгэы ажэны ишлауам.

СҲАБЛАҒЫ

Иҳаракуп иахьынхо ахәы,
Ипшзоуп иара убас мыцхәы,
Ақсабарағь иатәоуп.
Аәадахьқала ашьхара аатуп,
Аладахьқа ақсара лбаашьтуп,
Аәаәақәа раәоуп.

Ҳақхьақа иубоит Очамчыра,
Ачаиплантацияқәа реилачыра,
Инашьтуп ашкәағьаз.
Иаҳхагылоуп ажәәан саркьа,
Ҳа ҳақәынхоит адгьыл чашәра,
Схәычы аахыс сзаазаз.

Адәқәа ҫычан шәтыкакачла,
Ашәақәа зхыәуаз уақа шьхацла,
Ацхаршәы зықшаауаз.
Ақарқалыкьқәа срақхныәлауа,
Сәызцәеи сареи ҳаигәныәлауа,
Агәарққәа ҳанрыбжьаз.

Уиаахыс ииасит амшқәа, атцхқәа,
Иқәпхеижьтеи Октиабр ацыпхьқәа,
Шьта сҳабла дачәакхеит!
Речеибыртеит нхара-нцырала.
Схәычрағьы-сдурағьы угәырғьала,
Аамта ура усзыпхеит.

Сахьыхәмарлоз атыпқәа анызбалак,
Минутқәак убра ианысхызгалак,

Иахьиасыз са схәычра,
Ианызбалак срылсны хгәылацәә,
Раҗхьаза избаз ианхтыз сылацәә,
Исымоу енагь згәыбылра.

Хәара аҗахума, сгәы чкәынхауеит,
О, схаблауаа, шәаҗхьа схырхәауеит,
Иадыстоит шәа шәҗаҗхьа схы ауал,
Сышхәаҗыҗкәа сара исхасырштуам,
Саб икәлацәә шәа шәысхасырштуам,
Шәычкәын соуп, ижәбац – шә-Кьыршьал.

Ииашоуп, шәшынсыжьыз шәыҗазам,
Шәхы шлазаргь, шәгәы җьара шлак алазам,
Шәыҗстазаара иаҗа ихаахеит.
Саргыы сышәзымдырратә сыҗазам,
Сдырра еиҗазаргь, җырзажәра сылазам,
Сыбзиабара иаҗа иҗбаахеит.

Шәынхарақәа ршьапы абаа аҗашәҗеит,
Шәхашәала ду иаҗагы иацышәҗеит,
Аколнхарала шәҗалеит шәбаҗьаза.
Бахчала шәҗоит шәеихышышыла,
Шәбеиахеит, издыруеит, шәыла-хшыла,
Шәеиҗаханы арахә шәаазеит.

САХЫИЗ СҲАБЛА

Абарт ашыацқаа зеггы сшыапы хтны сырхысхьан,
Абарт ашәтқаа зегь напыла еицхысшышыаахьан.

Сеигәышә хәычы сазқәынца абгарра сантаз,
Уи даара акраатцеит – сара саныхәыцзас.

Ацәыргыла ҳахыцон, ҳасуан акыыброу,
Ахәыцқаа бзиа ирбо, ахәыцқаа рыцсы зыгроу.

Зны иқахцдаларын арасеиҕарца,
Зны ҳахыцдаларын икны алаба.

Абас акәын ишысзыҕаз, ишсызгәакыаз абра,
Сқытан, исгәалашәо иахысхызгаз схәыцра.

Иахыагы схәыцу цыышьоит уара абас уанызбо,
Схәыцраблоуп иахыагы сара уара иухызго.

СЕРГЕИ ЕСЕНИН

Упоезиа цәеи-жьи иалсны агәатцаҕынза инеиуа,
Азыхь еицшны атцаҕ интаҕәоит.

Цьара-цьара уажәақәа амра еицш
ицхеицхеиуа,
Афымца еицшны сгәашьамх еимнадоит.

Атоурыхәҕ ухьыз нужьит иуулакгы,
Сергеи Есенин хәа ухьз рхәалашт.
Уашәа бзиақәа рхәалашт иахьабалакгы,
Ахәсахәыцқәагы бзиа урбалашт.

Харт ханапхьо уфымтақәа ркәырчаха,
Сара издыруеит цьара-цьара ушыпсым.
Цьара-цьара исутом ухәаччаха,
Зхазтаз цәыкьа цьаҳаным.

Аха «Ан лахь» хәа иуфыз ажәеинраала,
Амырхәага еицш ақәанда сханатцоит,
Аусурахьынтәи саапса афны санааилак
Уи саҕуп, сацхьауеит истцоит.

ЧЫХЬА

Ухы лыхтынца, уекынца,
Улышытан есымша,
Укәаратцон умтәазо
Уцх ус ианша.
Арахь-анахь,
Ақәахь-ақыхь
Усс иумазамызт.
Ахыхь-агәыхь,
Уанцоз уи лахь
Уара иулаеуамызт.
Ушьаҕа еиххәа,
Угәы ашәа ахәо
Лымҕаду уанын.
Угәы аартны.
Уҕы аартны,
Укан лара лзын.
Дузхазомызт,
Егьузхәазомызт,
Уназаны дубар.
Узцазомызт,
Узтәазомызт,
Иутахын акы ухәар.
Убла цшзақәа
Убла ецәақәа,
Ччала икәабаны
Инымхазакәа,
Дузымхазакәа,
Ухынхәуан дбаны.
Уааиаанза,
Уәналаанза,
Дырәегьых уәнаҕа,

Ацых цаанза,
Ишаанза,
Дхэыцуан лхаҭа.
Убзиабара
Лылабара
Адырфегь иазхьуан.
Уңсҭазаара лызкуа, ахара
Еиҭах улызцауан.
Амца укуан,
Убылуан,
Иузырцәазомызт,
Угәыкуан,
Ак уфуан,
Иузеикәыршәомызт.
Ахы укуан,
Ашьапы укуан,
Агәҭа уцәынхон.
Ари аргаман,
Зынзак уаман,
Лыбзиабара уарыххон!
Ацыхәтәаны
Ҷа лурхәеит,
Уанылңырымҭза,
«Быда схәартам,
Сыбла хәеит» хәа, –
Уанылҕәамҭза.
Абас иҕан иҭоурых
Чыхьа ңсцәеирымга,
Чыхьа ахәымга,
Чыхьа ашьых,
Чыхьа аилымга.
Чара иуит,
Жәра иуит,

Имаз еидгала
Иуа-иҥынха
Ураҥагалан.
Шықәсык цит,
Љбагь цит,
Уажә ааскьа сыҥан
Ахәыцгьы диит,
Игәгьы брит.
Абри аҥны аҥныцҥа
Хәмарра ыҥам,
Ччарагь ыҥам,
ҥызшәа рымцәазом,
Аҥны дыцәом,
Аҥны дыҥам,
Уахынла дгәарлазом.
Ихы зыхтнитцоз,
Ицсы зыхтнитцоз,
Усс димазам.
Ихтылтцыз,
Ицтылтцыз
Ргәыблра имазам,
Игәы ихаштит,
Ицсы ихаштит,
Атәым хәсақәа
Убырт рахь дхьацшит,
Ицеит иблақәа.
Дырхаргалан,
Ауаргъала
Данцаны ддыршәуеит.
Ихыргъалан,
Итаргъалан,
Рқышәқәагь изыршәуеит.
Ирышьеитцоит, иршәитцоит,

Имоу деиггазом.
Имазар иқәйтцит,
Ихьуа гәеитазом.
Дыңсымкәа, дыбзамкәа
Зеггы деицгәартцит,
Збартак дамтазакәа,
Иханы азы дарцит.

ГХА ХЭЫЦЫК

Абыргцэа, шэхацкы сцеит,
Хаицэажэап иаахтны,
Дхарцэажэап аҫаца,
Лхы-лҫы аахтны.

Илашэхэа даҕэыцырц
Ажэытэра ацэынха.
Лкасеикэатцэа лхылхырц,
Данылбо атынха.

Шэлацэажэа шэҫаца,
Ишэзаанагаз иаха,
Шэыцкэынгы, афнаатцра
Иавоу дынтэаха.

Уи аамҫа жэытэран,
Ажэытэра еитаха.
Ибнаран, ижэыртран,
Ақыҫа кҫаха,

Амахэ дыгэзасуа,
Ихэда ақэа ҫакэкэа,
Хыла абна дасуа,
Данцоз дыбнакуа.

Ацэыцак шыҫаххып,
Афызцэа, уаха.
Иаҫахым, иаҫаххып,
Ажэытэра ацэынха.
Иахьарнахыс шэҫаца
Лцэажэара азин

Җаларцаз, са сацәца
Шьтысхәеит убриазын.

Гамарцьас, абхәа,
Саҗамзааит сара,
Еицамкааит укәымжәыхәа
Җакала җьара.

АЖӘМЫЖӘ ААЗГОИТ

(Ць. Родари укынтә)

– Еи, аҗаҗмада! Уаагылшь хәычзак,
Иҗоузеи узцаланы иноуго усаць?
– Изгоит амагә ашьхәа зҗазам,
Насгы маҗрак акгы иаҗазам,
Убас чамгәыржәк рахәыц зхазам,
Чаиршыгак, маа змазам.
Чуаныжәк абас ақәыршәра иагахьоу,
Насгы цәгьала ажьакца иафахьоу.
Дназгоит министрк партфелк зыкзам,
Уи дҗалеижьҗеи шықәсыкгы цуам.
Атәыла зегьы аибашьрахь дрыпҗхьеит,
Ссакь аҗа дҗоуп, уигьы дажәмыжәхьеит.

АНАПТЭРА ЦШШЭАХЭЫС ИАМОУЗЕИ

(Цъ. Родари икынтә)

Аус иарбанзаалак ахатә хәәцшшәа амоуп,
Абар, уацхәа дахьгылоу абулкаҕатцаџ шкәакәа,
Илацыць, ихәхәы, ицьымшькәагь шкәакәоуп,
Шаанза дгылоит зегь рацхәа дмаашьакәа.

Деикәатцәаза рацәала дышәны дгылоуп акочегар,
Хәәцштәы рацәала дчышәуп амолиар.
Аусуга маҕәа ишәцаны жәџангәыцшшәла,
Азауад ахь дныкәоит аусуџ мчыгәгәала.

Уи инапы шәыга сабала ичышәуп,
Амалуаџ инапы ишкәакәа кәымшәышәуп,
Инацәкьарақәа цшқоуп, инапхыцқәа шьтуп,
Усугак ишәны дубом, инапқәагь кьышьым,
Иудыруаз уи уара! Ишкәакәоу – урт рцәоуп,
Аха амалуаа русқәа еикәатцәоуп.

АЦӘГҖАХӘАҖЫ

Уҗаҗны иуеихәоит аҗсшә,
Насгъы ак ихәоит дуафызшә.
Ак аниҗаху, уи дҗакоит,
Дувагъежъуеит, нас, дҗҗақъоит.
Ихы иазеигъу ауп дзышыҗоу,
Иуеихәо акәзам игәы иҗоу.
Ианулшо хәпҗас уипҗхәзоит,
Ианулымшо цәымгс уҗаитцоит.
Ианиҗаху ула дақзом,
Уәны дагны дубазом.
Есқъынагъы иуацәа җыцуп,
Иеихабыроу зегъы дрыцуп,
Азәы даницу, егъи дихыччоит,
Цәгъахәарыла урт еичирчоит.
Иеитца зылшо знык даниба,
Итихзауам инапы иҗыба.
Иара игәанала убас дыҗоуп:
«Сагъафызтаауп, нас, сагъҗәыҗоуп»,
Ажъабагъ еипш ибла җҗыҗуп.
Инеиҗыло аҗсшәа реихәоит,
Ианиафслак иҗеиреимхәоит,
Дахъугалакгъы абри дуафым –
Ари хәыцны избаны ифым.
Ибла иҗахауеит ихцәы.
Сара дыздыруеит убас азәы.
Занаатс имоу цәгъахәароуп,
Псышәа ихәозар – кыр гароуп.
Даагылазар мыцхәароуп,
Дызҗеу, убри даҗхәароуп.
Аллах, амарҗа, дсышәмырбан,
Зыбз иафыззоу абарабан.

Дыззымдыруа дырдыраанза,
Даҗазных еиҗылаанза,
Дуаџу җыызшыџ калақџоит,
Азныказы еилагақџоит.
џымш еиқџыкны аус изуам,
Аусура бзиа ибауам.
Иҗыатџы кнышыка зегь тџхьеит,
Урт рыҗсахқџашыагы итџахьеит,
Исҗџызит хџаагы неиҳџалоит,
җыоукгы уи аҗара рҗалоит,
џымш, хымш, нас, уааҗшыр,
Иҗалома ани дмааҗшыр.
Ахы тџмшџеи иҗапан –
Зегь еиҗырхџеит: уҳамбан!

АЗАХРА

Азахрагы акры атахуп,
Даара ибзианы изахтәуп.
Акыр иаңсоуп ашәцара,
Уцәа иакәшәо, узара,
Ибзианы иуантаны –
Амаңақәа анушәу.
Ирифмоуп арахәыц,
Азахырста уара уазхәыц,
Ииашаны иқәырхәуп.
Машынала бзиа ифуп.
Ахәынтцәрақәа җаңаны,
Аибаркырстақәа тңаны,
Қәнагала еибаркуп.
Аңыба бзианы иҗаңоуп,
Ахәда җеины ихңоуп,
Иавубои, нас, абри аблуза,
Исоухәароуп уара, сәыза?
– Цәара акы агны избауам,
Уара умсит узжәуам.
Зны иңылҗеит, нас, илхәеит,
Илзахит, илуанҗеит,
Икналхәит, илмырҗеит,
Иумбои, уазыңши?
Ухъзала иңәахуп,
Дара ибзиангы изахуп.
Уажәшьта иагхо уара иухароуп,
Избан акәзар иурхароуп.
Ибзиатцәкьан изахуп
Азахрагы краңахуп.

ЛЕНИН

Адунеи иқәынхо
Избахә раҳахьеит,
Хәычыс иҕоу зегь
Иаңхьан ирцахьеит,
Владимир
Илиа-иңа
Ленин!

Уи илихыз амҫа
Ҳа ҳажәлар ықәныҕәоит,
Ихәычуггы идуггы
Имҫа иақәныҳәоит,
Владимир
Илиа-иңа
Ленин!

Бзиа ирбо уи иақара
Дызуста, дабаҕоу?
Иус дуқәа иҕеио рылоуп
Дыбзаны дызлаҕоу,
Владимир
Илиа-иңа
Ленин!

Имыцәазо аетцәақәа
Ҳаракны икыдызтцаз,
Имҫашьазо мҫала
Ҳара амҫа ҳақәызтцаз,
Владимир
Илиа-иңа
Ленин!

Ҳамғақға зырлашо,
Изыргәғәо хғәшәқәа,
Дыррала хзырлашо,
Изыргәацо хңашәқәа,
Владимир

Илиа-иңа
Ленин!

Адунеи аҕны амра
Шыҕоу еиңш лашарас,
Уара уоуп ихамоу
Мыч дуззас, лшарас,
Владимир

Илиа-иңа
Ленин!

Ухшығи удырреи
Иахзынужьыз ҳа ҳаазоит,
Иахнаҗоит амтәыжәға
Ажәған ахь ххалоит,
Владимир

Илиа-иңа
Ленин!

Амилатқға риешъара
Изыршәтқакаңыз,
Адунеи уара уеиңштәҕьа
Дамоуц хшара,
Владимир

Илиа-иңа
Ленин!

Адунеи аҕны уағ дықәнаты,
Уара уҕоуп хшығортған,

Дгылы жәһани еимаданаты
Коммунизм уамырхәаган,
Владимир
Илиа-иҗа
Ленин!

АТЫНЧРА АМҒАЛА

Атынчра зтахым дызустда,
Ус адәы иқәу азә иакәымзар хыда,
Атынчра бзиа ирбом цьоуқы.

Аха атынчразы миллионқы еидгылоуп,
Атынчразы рнапқәа еиңылоит,
Еиқәшәоит рхәатәғы!

Абыржәшьта уаха ашьа камтәарц,
Уажәшьтарнахыс абцъар тымкъарц,
Аибара ҳамбарц,

Абацәеи анацәеи ахәыцра иамгарц,
Рхи рыхшареи амла иамкырц,
Шәарада ирызқаларц,

Есымша иацло рцаралашара,
Реибатахра, риешъара
Енагъ идыргәгәаларц,

Абри азами хпартия зықәцо,
Хпартия аусқәа бзиа изырбо
Ахархъуаа – адунеи!..

Абриазами, нас, агәылацәа,
Хара изхауз адгылацәа,
Хзеибадыруа дарей қарей!

Атынчра иашьтоу еитәнеи ааиуеит,
Атыхәтәаны атынчра ааиуеит
Ажәлар рнапәғы.

Хара хус тынч нхароуп,
Абри пхьаҕа иаагалароуп,
Хаитдамхауа акаҕы.

Ленин дызқәыз амҕа шытыхны,
Аешьара аусқәа еитцыхны,
Атынчра ҳа иҳахьчоит.

Ленинизм аидеиа амч ала,
Ҳпартия гәакыа анапхгарала
Енагь пхьаҕа ҳцоит!

САРА ШӘА СЫШӘТӘУП

Сзыхшаз шәысхаштуам,
Сара шәа сышәтәуп!
Шәңьябаа пхастәстәуам,
Ускан са сыңстәуп!

Шәгәы иалсуа ныкәызгом,
Шәсырпхашьом, мамоу!
Шәа шәғапхәа исықәнамго
Сәытәшәаргы, уамоуп!

Шәсыңсахәазар, исықәнагоит
Сынкыдтан ашьра.
Исышәхәалак сәтәахоит
Убаскан сара.

Сара стың сәәызуеит хәа
Скалом, слахәуа.
Идыдуеит, имацәысуеит хәа
Сшәаны, схынхәуа.

Идыдааит атахызар,
Иагыхлааит анакәа,
Сара шәа сышәхылтцар,
Сыкоуп шәнапатцака.

Q-фык сара исымам,
Скаманы сышәкым!
Зхазы иапшәымам –
Уи избәхә хәатым!

Шәфъабаа азы иазто –
Уи иабгы дыңам.
Аламыс ду гәазто –
Шәа шәыхъ лаиркәуам.

Икәлоит, дызмоу дамтыр,
Зынзагы дыңсыр,
Икәлоит, кыр дгәамтыр,
Псышьалагы дымңсыр.

Шәычкәын хәа дшыжәбац,
Дышңыру дынхар.
Ахъз хәа уаф иимбац,
Икәлоит иңынхар.

Рылахъ ада пымтәакәа,
Дызтцеиу данроу,
Адунеиаф анасыңқәа
Калом убри иакароу.

АМАХӘТАҚӘА ШӘТІТ

Аңхара ҕалеит, асқәа зытит,
Ашыац ықәыхәхә иафуп аара.
Ихахаза иҕаз амахәтақәа шәтит,
Амш есааира иафуп азҳара!

Аҕарматцысгыи ашәтмахә иқәтәаны
Ашәа ласк ахәоит, абжыи хааза.
Ахьтеи атцааи рҕынтә ахы иақәйтны
Иахьазыҕалаз азы аапынра цшза!

Азқәа ракәын, рытрақәа ирзымкуа.
Итәын, ихытны ицоит ихышьшы.
Адгьыл ацәҕыарақәа уаха имжыжькуа
Иҕалом, аҕыара иафуп еимашьшы.

Акәарақәа рыбжыи ахьхьахәа еиларыцсеит,
Рымчқәа талан, ицоит ихычәе.
Ахәақәа ацшыцқәа реипш адгьыл иқәдсеит,
Амра игылаз пхоит икаччо.

Аңсабара ачааычеит, еинылт бҕыи иатцәала,
Ашәыртцла махәтақәа ибыбышза ишәтуп.
Хамч ианацла, хамш ианацла,
Иахзааиз аапынра, уи хара иахтәуп.

АН ЛАХЬ

Сан, са сзыхэа кыр җаа зыхтысхыоу,
Баҗхыа иргылан сгара быртцысуан.
Уахашаанза ахыта аабысуа аҗацхаҗ
Быкэа сҗаршэны, гэыпҗхыла сбаазауан.

Бынцэытцакыакыо, бхы бамеигзо, ба баарыхэан,
Иахыагы бсышытоуп, быпсы кэалкэало.
Итабуп хэа басхэоит, сан, ба бҗапхыа схырхэан,
Сыпсеипш избо, сан, сзыҗхэароу.

Аамта цеит. Исылалт ба беипш саргы ашла,
Суаҗыбжара сҗалоит саргы лассы.
Схэычы хэа бсышытоуп, саргы убас хэытцасла
Сҗалоит банызбо, ахэыч-цэа схыыссы.

Аҗны саннеилак, кыраамта сбымбацкэа,
Ба балагоит бсыкэшарц, аха изуам.
Ирыцлазшэа избоит былахыаҗ аргазкэа,
Сан, бажэызаап схэаргы, мап бкуеит, ибуам.

Бзиоуп, нас, анкыеипш бтыпҗазааит,
Амала, ба бызлияаз аамтахь бхынсырхэуам.
Бара бысхаштуазар, исыгхо сара исымазааит,
Ан лҗақ зегь сшэоит хэа са исхэауам.

Җабаас акы сацэшэо җыбымшыан,
Са сгэаҗ иҗоу бара боуп, сцэашыы.
Абри абыржэы исхэаз сажэа җэныбымшыан,
Бычкэын сакэзар, салцзар бара бжыы.

Уаха акгы сылымшаргы, бара бсырцхашьом,
Сыңсы җаны, ибшәыстцом абзаратә шәы.
Ажәа мыцхәы басхәарц сара ибаҗәасшьом,
Җаҗыр ақәыстцозар ҳаңсуара, ҳкәымжәы!

ТУ-104

Закәызеи, мшәән, сыла иаба,
Иааиуеит саңхьа Тү-104!
Акалмаҳеипш изсо ашышьыхәа,
Ма иахоузеи иара абжьы хәа.

Иабантәаауеи, исаҳауазеи,
Ашьамхы хәа иартцысуазеи!
Ҷнак ала адунеи еимнадоит,
Нас, атыңаҗ иааны инатәоит.

Абри еипш аҗыхыцәгьа ағәра зкугьы,
Дзеипш җказоуи, нас, убригьы,
Шәара шәтәалагьы шыта шәазхәыц,
Дзакәхарагьы уи ауаф җыц!

Ацәца иҗазар, азы цысуам,
Абҗа җынчуп, уи ааңсауам.
Ахы иакәыршаны аҳауа җьо,
Дгьыли-жәфани еимырҗьо,

Иҳаракзаны имҗыруеи,
Иакәымшауеи адунеи,
Ари афызак убарым,
Ицо ишиашоу, зымфә брым.

Иабоубашеи җәк иарада,
Зны иҗоуп уи Канада,
Зны Лондон, зны Париж,
Америка, зны Берлин.

Шыжъ деиҥацыр хәйлқазынза,
Уи дшыкоу адунеи апынҥа,
Ианааилатәо уаххьазы,
Днашәылатәан дчаразы,

Адунеи зегь еимданы,
Икоу-иану зегь баны,
Уаҥәы ддәықәлоит ҕаҕара,
Ҙьарак еипш, иаҕаҕара.

Аңсадгыл ахьчараҕ уаннеи,
Убла ихгылароуп иухьчо рпатрет!
Ауаҕ ҕенак диуеит, ҕенак дыңсуеит,
Ахатца изыҕэан иҕалом каамет!

Дшәаны ишьтахьҕа дгьежьуам,
Ахатца дышгылоу дыңсуеит.
Ахатца дышгылоу дыңсуеит,
Дшьамхнышланы дыңсуам!

АГӘХЬААГАРА

Сзыцәом, исыхь сыздырам, сзыцәом,
Атх агәы еиџнашоит.
Ахәыцра самоуп, ахәыцра сымтәом,
Исысны сәанахәоит.

Уажә избо цыышьоит агаҕа ықәтәаа
Иқәу ақсһацәа.
Уажә избо цыышьоит адәығба ықәпраа,
Иназго аныкәацәа.

Уажә избо цыышьоит Акәатәи ашьха,
Игылоу ихаракны.
Ақсһытәи ажәџан ҳарак тәцашха,
Абахчара еибаркны.

Уажә избо цыышьоит амра ицеиуа
Ала зцәа-зжыы былны,
Зыңсы шьаны арака инеиуа,
Икәоу згәы азҳаны.

Ма ашарқазы, ма ахәылқазы,
Ма уаха цхыбжьон,
Усгәаламшәо саныказ хәа
Ыкәм, усызжьом.

Иагәа ихәычызаргь, ауаџы итәыла
Дуззоушәа ибауеит.
Дахьцалакгы, иара итәыла
Азбахә ихәауеит.

Гәйрдугас имоуп, уи дархәыцуеит,
Игәы иҗоуп есымша.
Азбахә имоуп, уи ирҗыцуеит,
Иҗымҗақәа еиқәыршәа.

Саңхәа игылан избо җысшьоит,
О, сзышаз Аңсны!
Бзиа избо уара уреиҗасшьоит,
Узбандаз сноухыпшны.

Җабыргуп, зегы уреиҗуп хәа
Ара исхәар – имыцхәуп,
Аха сыңсыр – сахыржуа хәа
Зегь раткыс устахуп.

* * *

Иаха атых смыцәазакәа исыршеит,
Снахәы-аахәуа сшылхоз сцәарта.
Ус сшыҕаз, сышгәаҕуаз, иаашеит,
Адәахыы иауан ақәацсәта.

Сыла ихгылазшәа Ацснйтәи ашьхақәа,
Сахьрызхәыцуаз избон еикәхарца.
Исахауазшәа ацаргыи рашәақәа,
Иахьеилатәоз хамшын ацәқәырца.

Баграти сареи цыара хаикәшәахызшәа,
Хзымеицәажәазшәа убасгыи хазхара,
Кьахь Хацъарат ибжыи саҳахызшәа,
Нас, саланагалан, сәгеит наҕ хара.

Ашьхара скыдланы сәеиуазшәа,
Зны схаланы сықәлазшәа ахәада.
Зны избон амцәыжәақәа ылызгазшәа,
Аха, нас, исцәызызшәа ахата.

Саб хтарцала ихы-иҕы тахәхәаны,
Ұыла дааталазшәа иаартны агәашә,
Уи аамтаз сан амца дычәатәаны,
Ихылхәазшәа напыла ашә.

Алҕа ахыбра еикәатцәа иалсны
Хашта итазшәа, ахи атыхәеи еимдауа.
Сахәшьагыи аконторахьинтәи ирласны,
Избахәеит, абан, дахьяауа!

Саб иахәшьа дахәаңшуеит лыхцәышла,
Иахышлаз лгәы иалоушәа, ишышыуа.
Зны-зынлагы илгәырѡало лабжышла,
Шәышықәса лхытцуеит, илбоит илыцәцауа.

Аалзгагы абжы аңшахәахынтәи,
Исаҳаз ҕысшьоит абар уи абжы!
Нак итегь ашьхара ашьапаҕынтәи,
Иаауеит ГРЕС-лѡа ҕашышы!

Абартқәа роуп сара сызмышцәаз,
Схәыцрақәа ҕазымҕаз сааңсаны.
Абзиабаракәын абриаҕара исхытцәаз,
Иаашеит, сықәлоит умѡа, аѡныҕа, Аңсны!

* * *

Сеитахынхәуеит сара Ритцака,
Исгәаласыршәарц ихьарчуа ацәкәырца!
Итатәуу ихьшәашәаза ашьхақәа рытцака,
Ишгылазоу игылоу касыш зхарца!

Уажә избо цыышьоит, азениткақәа реипш,
Ажәдан иатдахысуашәа игылоу ацсатцлақәа.
Уажә избо цыышьоит, аласахақәа реипш,
Хыхь ахәы иқәланы инеиуа ацстхәақәа.

Занацәа хәра идәықәцаны итаку азарақәа,
Атрым-трымхәа ишыцо еипш, ианықәла адәафы,
Иалууа-алууа ианнеиуа аглисерқәа,
Уажә избо цыышьоит урт Ритца агәафы!

Уара убара инеиуа цәыкәбарк-цәыкәбарк тыргаргы,
Уаха акратахума уара утарбара!
Аха зцәыкәбарла акәым, қәабла утигозаргы,
Уара убзиабара иакәым танцәара!

Зынгы хьта удырсуам иукәшоу ашьхақәа,
Ацәашь еипш иухагылоуп Етцәацәаа ггаза.
Иугәытцәхәхәаны иузрыжәуеит рышьхақәа,
Игыгкыр хәа ушәошәа, ирыцо абааза.

САЛАМ, ТКЭАРЧАЛ!

Уа саныҕаз иахьагы-уахагы,
Сыла уаныхылаз ушьхақәа еикәырша,
Алџақ икоупсоз сыбла ихыларгы,
Ма афабрика асаба санархәаша,

Усс исымамызт, акгы гәастомызт,
Сцәа иаду схарп еипш усыпхьазон.
Сгәы утан, аха пшьаала, ғыстуамызт,
Игәастауамызт, ус аамта цон.

Ашамтазы хәа убжыы сарфыхон,
Сееилахәан сдәықәлон, нас, сыццакуа,
Аусура бзиабара сара сгәы итыхон,
Ашколаф уаҕа исзыпшын ахәыцқәа.

Испылон рацәала итәны авагонқәа,
Аххақәа иқәлан иахьцоз аканат.
Амашынақәа ирықәыжыны абар ауарганқәа,
Ашахтқәа рахь ирыман иахьнеиуа уажәнәтә.

Аалзга акәзар – ахахәқәа ирыкәшо инеиуаз,
Апшахәаҕынтәи абжыы саҳауан,
Нахьхьи астанциаф афымца ишеишеиуаз,
Сыетдәахә акәымзи, сгәы иазнарҳауан.

Атықь-атықьхәа ацаҕьа ахьпыржәоз,
Алџа еилахәашь аказгы инафәтәон.
Уи абжыы шыткәыцәаан, ахрақәа еимыздоз,
Инеимда-аимдо, кыраамта ашәаны ирхәон.

Уажә зынза җакала сгәы узыбылуеит,
Шаҗа ҳаиззгәакыз аныздыр уажәоуп,
Ирласны уахь Аңсныҗа снықәлауеит,
Убзиабара ашьамх иаңоу цъбароуп.

Сыблае иузхаит, издыруеит ура уира,
Хэычык суеихабызаргы, егьхабжам,
хаикэлацеоуп,
Сыкалакь хэа исымоуп сара угэадур,
Ацэа иудыстахьоугы имачзам, ирацеоуп.

Ұыңа ейбааз ейкәйргар – ишгәхәаибго,
 Убасоуп угәхәаган ушсымоу ескынгы.
 Ас сыказамызт, избап сахкылуго,
 Уажә убзиабара сүтеит ейхангы.

АЖӘТЦЫС

Ажәтцис, ажәтцис, уааи арахь,
Иуеиғьасшьауам сара сқәахь,
Ауаа рзыхәан абзиара,
Иҕоуцахьоу ақьиара,

Есқыынаггы уара уахьчоит,
Есқыынаггы уара уарччоит.
Ашәа бзиан уара уазҕазоуп,
Сыхкаарағы аҕәа кәазоуп.

Иалаҕаца уара уҕра,
Иазырхала уҕаацәара.
Уҕра ҕоумҕан аҕша ахьуса,
Уара дызуста иулакьысуа?

Ҙаҕны уҕоуп, уҕәы уаҳаргом,
Уара уцарггы, уҕра хҳарбгом.
Ааҕын уаанза ҳалакьысуам,
Ҙаҕны ақә хьбуп, ақәа кылсуам.

Уара убжыы хаа змаҳауа,
Дзыҕалару игәы азҳауа?
Зашҕа уҕамло ихы хьымзҕишьоит,
Зашҕа уҕалаз дкьаҕаз ҕишьоит.

Ашәа анухәо акәлычлыхәа,
Ныхәак иеипшуп ҳара ҳзыхәа.
Уаҳзаала есаапынра,
Иургәырҕьоит ҳаҕнра!

* * *

Иҗоуп сахьиз, схәычра ахьиасыз,
Иҗоуп сара ашкол сахьтаз.
Иахьаггы иҗоуп х-Аалзга ииасуаз,
Есымша сызсауа сызтаз.

Иҗоуп хатцлақәа, са сызқәылоз,
Хкыс иутаху ашәырқәа анҗаз.
Исыман афызцәа, са сзыдгылоз,
Иара убасггы цьоук икаҳцалоз ипхарс.

Иҗоуп убас уафы ихамыштзо,
Ахәычра атцкысггы ипшзаз.
Атыпқәа ахаан сгәы зхымшәазо,
Иҗоуп иахьаггы сзаазаз!

Аха иҗоуп абрака сықалақь,
Сықалақь – изахьзу Тҗәарчал.
Зегь иреиҗысшьо сахьыҗазаалак,
Сыхьз иахаршалоу – Кыршьал.

Рифмала акәым хшеизааигәоу,
Хәизааигәоуп гәыла убас,
Ан лыхшара дшыгәхьаалго,
Игәхьаазгоит убас хәыцтас.

Иҗоуп абзиабарақәа маҷымкәа,
Аки-аки урт еипшым.
Ма исхәо сажәа уаламкәа,
Ма изыфәуа сышәҗәы уананым,

Иудыруаз, абри зыкалом,
Сыканатц, сыкоуп уара уфы!
Ацсха рацаны салалом,
Итоу зегь сызуахам сгәафы.

Уара ухъзи сыхъзи еидыскылоит,
Исфытакуп уажәы-уажәы еихшәал.
Ушьхақәа ршьапы гәыдыскылоит,
Исалам умоуп Кыршәал!

АЛ

– Азэы симырҕеһаац, – аҕеит ал, –
Идырҕеһоит араса!
Даеак акэым, исаҕахьеит,
Идырҕеһо аҕеаса.

Ацандартәкыагы символс
Имоуп апоет.
Аха абри сара сзитахым,
Схэыцын – акы сымбеит.

Ихэыштаара рцханы излеику,
Ари сара соуп.
Жьтаан схыцәкәа дыкәуп,
Исымоу – иара изоуп.

Пцхэыс данааиго, амхара злихәа,
Сара стәоуп аҕы.
Нас, исыхъзеи, иабадихәа,
Иалоуп сара сгәы.

Са сабакоу, ицәгъангы ибзиангы,
Са сзы акгы рхәом.
Са сакара дабакоу ақыиагы,
Аха тоурых сахәом.

Сара сылоуп аусқәа злеибо,
Дызланхо, дазланцуа.
Даеацьюкуп бзиа иибо,
Ашәакәа рзаццауа.

Са соуп раҥхъа ара иқәнагалаз,
Иибаз җлас.
Са исыздыруам исыдибалаз,
Изызуз цәгъарас.

Амжәагъы са сышьтахъ иааз акоуп,
Ачандаргъы, иаххәап, убас.
Са среиғымзаргъы, зегъакоуп,
Сагъеицәам урт рыткыс!

– Угәы коумыжъын, ал,
Уи аамталатә усуп.
Икаҗсоит амжәакакал,
Ачандаргъы җсычууп.

Уара уеиҗазхаз, узаазаз –
Уи уара иудыруеит.
Уи хъаас икоумҗан,
Уара узыҗсоу рдыруеит.

Апоетгъы ихәахъеит, –
«Ал, ахәырма, нас, амжәа,
Арацәаххыреиҗш еиҗәыншәыла
Уаҗа ирықәуп ажымжәа...»

Нас, ари, ус анакәха,
Атоурыхгъы уалоуп,
Иахъа укоуп убзиахәха,
Уусқәагъ маншәалоуп.

ААМҒЕИКӘШАРА

Амза гылон ахра иахысуа,
Ажәван каххаа итәцан.
Акәшамыкәша еибарлацәкәысуа,
Аетә ажәван иағацсан.

Агағантәи аңша хышәашә
Ахәхәахәа исысуан сахъаауаз.
Аңар гәыргъан, ирхәон ашә,
Уиала иудыруан ишшауаз.

Еиғашьтрақәлеит, иааит аңхара,
Ғыцбарахла ааңын ааит.
Цәа ғыцк ахалеит аңсабара,
Амш иацлеит, амш иазҳаит!

Еикәшан уаҳа зышьтра иқәымло
Схәыңра – идухаз, пхъа уцала!
Узхысыз амәа уеиғашьзықәымло
Дырны, иулшо қатцала.

Аамґеи амши урмацлабын,
Урт шьтрақәлоит есшықәса.
Иаахәны иуархәом: «уара асаби»,
Уанажә, умч анкапса.

АШЪХАУАФ

Ашьха иаазаз ашьхауафы,
Ашьха ҳауеипш згәы цқью.
Ашьхатәыла шәарыцафы,
Ашьха икыду, зшәақь еитцоу!

Хра иаазаз храныкәафы,
Злабашья аихафа ахоу.
Шәарах иеисо, храф имаапсо,
Ахьшь афыза блацар зхоу!

Ахра амакафы тәыфала иғәапсо,
Ашәақьпынтца зеиархоу.
Апсуа шьхауаф зхы мыц амхәо,
Ашәарыцаф хьзы змоу.

Шәарахжыла, бафлашала,
Атып афы ауаа зырчо,
Ажәеипшыаа рфы хьызла-пшала
Дыкоуп, дыкам дзырцьо!

Ишәақь мцымхәеи ибла тари,
Ахи ахәшәи зызмырхо,
Шәарахк ицәцар, дабацари,
Ибла тарқәа зеиархоу?

Анаатә асуа, апша анықәло,
Ахра ахықәцәа асы пссо,
Згәы меицакуа, пхьақа идәықәло,
Акгыы усыс икамтцо,

Еихымцеи шыанцеи уи иахымоу,
Амца ацреитдар ацәымса,
Иаацәыригар иргҕаны имоу,
Ипҕеипҕеиуа имзаша.

Хьҕа дакырцҕы ишҕазалшо,
Знык данҕала аҕаҕы,
Урҕ ахымоу игәы хьшәашәом,
Ма илаҳәрыма иа инапы?

Ашьха иаазаз ашьхауафы,
Ашьха ҳауеипш згәы цқьоу,
Шьхатәыла, шьха шәарыцафы,
Абратәи ашьхақәа ирҕоу!

КАИСЫН КУЛИЕВ

Сеигәйргәйт, афыз, иубеит уеы,
Уңсы зланы иуаазаз.
Хьаас иҫоумтдан изыз уҫамчы,
Изгаз қәашьс имазас.

Умилаҭ маҭәә, ууапа ушәҭданы,
Шьхауафҭас уееибыҭа
Уеиҭаақәгылеит, угәы разны,
Ухәычра ахьиасыз уқыҭа.

Ухәышҭаарафы амца еиҭеикәуҭдеит,
Унхара еиҭа ацәә ахалеит.
Уахьҭалакгы уашәә уаҕәымҭдит,
Иухәоз бзиабаралеи гәҭычҭалеи.

Уи ала еиҭоухәон угәәҕрақәә,
Ҕхыз иубаз ҭсит алаҳәә.
Убжы рныфәуеит уара ухрақәә,
Ухьчо урымоуп уҭалаҳә.

Иуман уара агәфарақәә,
Ишуцәымзуаз ушьха гәарақәә,
Урҭ урфашқәә шымхәашьуаз,
Урҭ рышьтыбжьқәә, еицакра зқәымыз,
Ахаан азәы ишизымхәәҭуаз.

Урҭ ухәрақәә штатамхоз,
Аҭсабҕы иатцә шамҭсауаз,
Аҭшзара шамҭсахәаз,
Анаҕә еикәә ишамҭәахәаз.

Зыцсадгьыл зтаху – уи акгы ихьуам,
Ари ҫашьарц шҫаҕало!
Ауаҫы дахьиз – убра даазоит,
Агәамч иман даңынңьхауеит.

Сеигәырғеит, аҫыза, иубеит уҫы,
Уңсы зланы иуаазаз.
Хьаас иҕоумтан изыз уҕамчы,
Изгаз қәашьс имазаз.

АКЫПХЫҢЫ ПХӘЫЗБА

Киут-пха Ц. ылыхъзынфолоуп

Сфымтақәа сыман сбызнеит цыпх,
Убарт зегъ брыпхъан, иахыбгарц акыпхъ.
Ииашоуп, уи азыхъан ажәак сыбмырхәазеит,
Икыпхъны исыбтан, исыманы сцеит.

Рапхъатәи редактор – уи бара боуп,
Рапхъаза иахысыз – уи бара бнапоуп.
Бара боуп иапхъаз, анбанқәа кәшәауа,
Иқәызтцаз адакьақәа уа еихыршәшәауа.

Есышықәса абас иназгоит афымтақәа,
Даеазәы исызитоум, бнапы ахымгакәа.
Нас, убри ашьтахъ ианназго атыжьрахъ,
Сгәы даеакала иаиуеит атынчра.

Иаха иазааигәан алашара абарц,
Бара бнафс иапхъо иаха еилиргарц.
Итабуп хәа басхәоит, рапхъатәи скыпхъыф,
Рапхъатәи редактор, рапхъатәи сапхъаф.

АБАХЧАҢ АХЭЫЦРА

Снатэит Твэртэи абэульвараҢ,
Сыҥсы сшыарцаз пытк ахауаҢ,
Абцара мзэзтэи аҥшагы
Иарцаҥцаҥуан аттла абгы!

ИҢнаршээзгы абгыц кашэом,
Адгыл аҢы лассы иназом.
Ахауа иалоуп иҥыр-ҥыруа,
Зны икашээргы, зны ишыкыруа.

Ажэџан цкыоуп, амш каххаа,
Ицэоу асаби иҥахахаа,
Иан длыман гээргээлеила,
Дахытоу уигы, абар, дыгэлаиуа.

Ихы-иҢы ианубоит ахэычы ачча,
Игэы иахээзшэа абри абахча.
Ибзиоу ҥхызла уа даныцэа,
Дпыруа дрылан амаалыкыцэа.

Саргы ахэыцракэа сыкны срыман,
Ахэычы, уажэ ицэоу, саҥхэа дгылан,
Стэан абрака, сыҥсы сшон,
Амра хэмаруа иаххацчон.

Абахча ҥэын ахи атдыхэеи,
Ауаа мачым, ауаа еилыхоит.
Ицэажэо, ашышыхэа еимдауа,
Итоуп абахча згэы азхауа.

Са санхэычыз, санысабииз,
Са схэыцра, нас, уи закэыиз?
Сыңсуа пацха аңша җнасуан,
Алҗа еиқарағ схэыцра мҗасуан.

Сара сзаазаз, сара сгара –
Убриоуп исзырбаз аңсабара.
Исымазаргы абзиабара –
Сан исзылхэоз ашҗа хаара,

Уареи сареи кыр хабжыоуп,
Уара ушыраазо даҗакзоуп.
Уара иубауа иахьанатә –
Сара ианызбауа абыржэоуп.

Ас абахча са исзырбодаз,
Ғаргәалеила уахь сызгодаз,
Агара сгаран, са сҗахҗан,
Деилахамзи насгы сан.

Суаҗыбжара шыта снахысит,
Иахьа убара кыр сархэыцит.
Уажэоуп ианыздыр уи сара,
Схэыцра шеиңшмыз уа ухэыцра.

Аамта ыҗан шыта шыыбжыон,
Стәан абахчағ, сыңсы сшыон.
Абахча ытдыртәаа уаала итәын,
Хэыцрашәк рыла сара стәын.

ҖНАКТӘИ АИНИАРА

Җнак зны сықәла, сөыза
Хайқәшәан, ейбаххәеит абри афызә:
– Ушмоскватәу шыта сацәфашьом,
Уажәеинраалақәа агәра сдыргеит,
Агазетәф сара срыңхьеит,
Изуцәыззозеи, сыңсы сдыргеит.

Пыхьейи уажәи усзеидкылом,
Шыта цакыла еҳа итбаахеит,
Асахьақәа убла ихгыло,
Урт шәшьырада даҭеакхеит,
Нас, гәыкрылагыи иурцарит,
Иаҳа угәатца итахауеит.
Хшыф царылейи гәамчлейи,
Иаҳа-иаҳа иузҳауеит.

Иаҳа-иаҳа ашәшыи хытцуеит,
Уртқәа ныжьны унаскьяуеит,
Укаламгыи иаҳа иуҕьяуеит.
Уажә уазнеит амфә ахыҕказ,
Илашоуп уи амфә шыта.
Заҕа утаз, заҕа уныҕәаз,
Уи аныңшуеит умустә.

– Итабуп, абзиара умаз,
Усызфәлымхан ас сара,
Иахьсыдудтаз нас угәыраз,
Уахылаңшуа сызҳара.
Абзиара сыдукило,
Исазхәауа сыгха мзауа,
Мфәныз, зафыз, уахыыспыло,
Итабуп сәәфәи изхәауа.

Сеидру, саргыы аҕаыд сыпҕома,
Москва дузза уахь санца,
Акы снымпшкэа сҕалома,
Анс ххэеитхэатцэҕа зынза.
Абас хаицэажэеит, егыс хаицэажэеит,
Хаччеит, хахэмарит хаигэдуун,
Иҕоу-иану кыр еибаххэеит,
Хазланеиуаз амҕа дуун.

ИКАЗЦАЗ ИОУААИТ

Идыргылеит ашын бзиа,
Жэлари ирзеипшу итбааны.
Апоетгы ашәа бзиа,
Инаңицеит иаххәааны.

Аха изыргылаз изыхәан,
Уаф макьана егьимыфзац.
Избан акәзар, убри ахыбра
Жәфәан аҕынза имфәзац.

Адивангы надлыргылеит,
Уи анафс абуфет.
Ашифонергы фналыргылеит,
Лсервиз ианылцеит акамфет.

Акара-карахәа апианино,
Абжы ахара иуахауеит,
Лызҕаб хәычы изахьзу Нина,
«Мравалжьамиер» алырхәауеит.

Ари ауаста аатцра аҕынтәи,
Иҕалазеи хәа дзырфәуеит.
Шаҕа хахәи, нас, қырмайти,
Феигаз игәырфәуеит.

Иара дызну уи асия
Затцааира игәагәауеит,
Иара иҕаитцаз ашны бзиа,
Иара иаңхәа цюоуки иргауеит.

«Измааноузеи?» – исзымбатәбарах,
Аиҳаб иҗаз санизцаа,
Дзаламтцызшә ацә далахт,
Дсыхәаңшуеит, ибла траа.

Абас иҗоуп макъана азыхәа
Ауаҗах азцаара ус.
Аха ижәбалап абри азыхәа
Аты еиңш срымкуазар исыс.

Идыргылеит аҗны бзиа
Жәлары ирзеиңшу, итбааны,
Апоетгы ашә бзиа
Аңитахъеит иаххәаны.

Аха изыргылаз изыхәан,
Асиа акәымзар егызбом.
Ианыҗоутца уара уимыхәан,
Узызихәара еиңш сара избом.

АУАҒЫ ДАХЬЫҒӘҒАХАҒА

Афырхәа сғынасхеит иаансыжбын ашәшьыра,
Иахьцеиуаз амра, адгьыл агәы еиәжәауа.
Убракоуп ауағ иахьиауа антцыра,
Аңыр еиңш дахьызрыжәхо, дахьығәғәахауа!

Искъеит аеага, амца ағытыддуа,
Исееит ақыцәқәа, – аҳаскьын егыиаңсам.
Амығ рыкәнысхит, ашәтқәа ахыпытуа,
Ашьапы иамысхит иамаз агәамсам!!

Рацәа икацоуп гәыкала, еи гиди зауале,
Аура абас ианыкоутца иабацои икамлар!
Абриами иагу хәа ңыра акы узавалом,
Сзашьтоузеи хәа зыбз иафо мышгашақә ак имхәар.

О! Сгәы ишпахәо амраца исықәңхо,
Сымхду сҕагылан сеага сьалар.
Гәыкала дзышьталаз ауағ имч шпақәымхо,
Егәа иус хьамтазаант, икаитцоит игәапхар.

Сышьтахька иаансыжыт, сытытцит ашәшьыра,
Снеит иахьцеиуаз амра адгьыл агәы еиәжәауа.
Абракоуп иахьиауа, ауағ ачҳара, антцыра,
Аңыр еиңш дахьызрыжәхо, дахьығәғәахауа.

* * *

Азґаб хәычы хъзыс илымоуп Лала,
Уи данизтәҕыа хъзыс илиҗеит лабду иашыа.
Избынгы иман, нас, иагыхәеит игәанала,
Дҕалааит хәа илзырхәартә зегь хәхәшыа.

Нас, даахыаҗшын иара сышҕа, снапы даниҗеит,
«Дад, амарҕыа, азґаб цҕыа дшәааза!»
Иихәаз ажәақәа лгәы иахәашәа уи наҕ дыҗәеит,
Иманшәалаз лгараҕе, ихааза.

«Шәнапы дыҗәыргылары, насгы мра лмырбакәа,
Дшәааза хәа сара ишәасхәом, шәаазырҕы!
Иаҕымцакәа, аҕагыарагы лыламцакәа,
Илзырхәартә раҗәа длылҗит ауаҕы».

Абар, аашықәса сынтәа дрылҗеит азґаб Лала,
Ҙыпх далахҗан, абар, далоуп аҗара.
Харгы хныҕәоит лабду иашыа ишихәаз ала,
Илоуааит хәа зегь илзырхәартә наҗара!

ҲАИҶЫЗАРА

А. Гогәуа иахь

Уареи сареи қытак ҳаицалымтцит,
Ҳқытақәа зиаск еиџнашоит.
Ҳабзиеибабара азы иагоны иамымтцит,
Ҳаетцәахә ҳаракны илашоит!

Иаабаз, ианхаҳтыз ҳалацәа,
Уара Гәың ауп, сара – Цақәашь.
Ҳазхылцыз нхацәоуп, ҳабацәа
Ахьеибабо, ус рхәалоит:

– Иаҳхылцыз еишыцәас иҝеибатцеит,
Аџыцәагы знылаз мџакоуп.
Абаџчыда Анцәа ирылеитцеит,
Ҳзеигәырғалаша уаргы саргы абриоуп. –

Аиџызара еиџызшо зы ықазам,
Еизааигәоу џ-сак реиңш еидуп,
Иаҳхәап, нас, уареи сареи ҳақазам,
Ҳцъынцъшьтра зеиңшықам иркуп!

* * *

Уфых, сфыза, уфых!
Угылан уаалеиџеи!
Ушьапы неитџхп,
Умбои, амра џеит!

Ажәлар гылеиџџеи иџуазеи,
Умбои, амхы иахџоу!
Узыраашьяуазеи,
Сыздыруам угәы иџоу!

Уааџсаны уаныџәалак,
Уџәа иаҳа ихаахоит.
Уеҕьаны аус ануулак,
Иаҳа угәаџхахоит.

Уфых, афыза, уфых!
Угылан уаалеиџеи!
Ушьапы неитџхып,
Умбои, амра џеит!

ЗАПХЬАКА ИХЭЫЦУА

Иудыруазар сара сызтагылаз,
Уамашәа икны ссирс иупхьазап.
Цхатцәрын усқан сзықәгылаз,
Исзухәарын: дналшәар, цақа дцап.

Итаулан сытақа, улапш зымназо,
Агәмычха игъежьрын иблахат.
Аха иҕами гәкәак имшәазо,
Уи еипшқәа рғғы згәы итам еитдахарц!

Амахәәа зкыз сауиҕызахымыз,
Уажәымзар-уажәы хәа сыпшуан.
Сара сөымта цьюуки ианыртахымыз,
Сыбызшәала саҕәымтыкәа сыуан.

Издыруан, сара сыштынхадамыз,
Сыцхатцәры цымтәакәа сынхар.
Ацстазаараҕ сара ссыхәтадамыз,
Сара сус саҕәымтыкәа изулар.

Аринахысгы имчашт, иаумариаху,
Абзиабарахь есқынагы иәдоуп.
Сызхалар, убасканууп саншьахәу,
Сахьыказаалак, убриууп сгәы итоу.

Скыдзаап уи ахра иәашьту,
Ицаҕаза ацакьақәа злыпшуа.
Шьамхыла урт сара еимыздалап.
Ашәарах шанханы исзыпшуа.

Сааңсар, арѡашқәа снарѣыхәалап,
Ашәа ахьырхәо саҳалап акаңқаң!
Сафьызаап, ахрақәа рахь сныкәалап,
Ескыынагы аҳаракырахь сцалап!

Азѡыдарагы ахыыкоу убрами,
Ацакьеипш ауаѡы дахьыгәгәахо.
Аҳауагы амаңар еипш иңьбарамми,
Акачың еипш угәы еилзырххо.

Ацла татоуп аиха зырцагәуа,
Аиха ахәеит атцламѣы игәгәоу.
Ахьта иахәуам ахьшыцба аблақәа,
Ирхаңыруа ахрақәа ирхоу.

Ишца, нас, аңынгыларақәа ззыкатоу,
Зымч цызшәо ауаѡытәыѡса изоуп.
Аңсцазаарагы изырцшзо, изырхаауа,
Ашарақәагы ахьалоу азоуп.

Саргы сәаршыцыло абра сыкоуп,
Цалашәызаргы сыблахатц мгьежьзеит.
Уа иаазаз шәарахк еипш сықәныкәоит,
Сгәы црысны шытахька сымцазеит.

Алабжыш абзиабароуп изхылцуа,
Ацакья жәпа иалсуа азеипш!
Згәы камыжыкәа заңхьака ихәыцуа,
Иуадаѡзаргы, аиаша дазнеишт!

АШЪХЫЦИ АШӘТЫЦИ

– Мшыбзиа, раҕхьатәи ашәтыц,
Ахьтеи атцааи ирыцәцаз.
Ушьтарнахыс ахьта уамкырц,
Ааңынрами иугәазырқхаз.

Ажәлар срыхәоит, сашьтам ахьз,
Мшыбзиа, раҕхьатәи ашәтыц,
Ухатқы, аңшәма, сас дуҭоуп, –
Шықәсынаҕыак иумбац ушьхыц,

Угәашә иҭалаз иахьа са соуп.
Уеигәырғьозар, ашә аарти!
Бзиа ишқазбо укәа сҭаларц,
Ицәахны иахьумоу амати!

– Уааи, сымш! Уааи, сыхаара!
Сгәы усҭоит, ига зынза.
Уахызбаауада са сынхара,
Ухандеила убжьы хааза!

Сыхәда хысҭәоит уара узыхәа,
Усхапырла, сгәы ҕатца.
Чара анууа нанхәа азыхәан,
Сымтак хажәлар ирҕатца!

БЗЫЦ

Ахра цәцашкәа еибарғазғазуа,
Иткәацызшәа анакә рыгәта,
Ахахәкәа ирхыңо, еитдас-еитдасуа,
Бзыц тысны ицоит аңста.

Бзыц азиас Ритца иалсуа,
Ахы ахытднаго – уи аброуп.
Аңсы аманы, еихыс-еипысуа,
Иаанымфасуа изфәу цароуп.

Ачахәажәа хшыла иажәуазшәа,
Ахахәкәа ирхычәо ицоит иткәа.
Иахырыцәхытыз урт иацәшәазшәа,
Абахәкәа гылоуп, рыңштәы рыхкәа!

Нас, ишнеиуа, иеипшхоит ахыз,
Ашә хырхызшәа ихәашьза,
Иааңсаны икәу, амәа иңнашәаз,
Ихырсысуа ицоит ишышьза.

Ааңын! Ашәха ахәша аңрытцау,
Амра анакәшлак ишзытцау,
Ааңын ашьха асы анышьтытцау,
Убасқан акәхап Бзыц анхытцау,
Ақәабршыреипш еилашуа!

Арха ианықәсуа зынза итынчуп,
Икеикеиуа ицкьоуп иара.
Аңа ахахәкәа убоит иахьаңоу,
Бзыц азиас цоит хара.

ГАГРА СЫЛАШАРА...

Гагра, Гагра сылашара,
Гагра, сухәоит, узырфы.
Сара иуасхәом сымацара,
Узтаху иуархәоит азәырфы.

Бзиа ушызбо иамам хәашьа,
Усыргәыбзыгырц баша исхәом.
Аңшқа иеипшуп уара узхашьа,
Ас избан хәа уаф дуағом.

Амшын ааигәа уехықәкылан,
Уеиҥахәатәны унхауеит,
Зынғы-ңхынғы ушыапы таргылан,
Мшын зыла иузәзәауеит.

Уағәа ҫбаа ҫыкәабартоуп,
Иҫацәны иубашом уҫара.
Ҫкәыни зҫаби ирыҫырбартоуп,
Мыцхәы ируҫоит гәаңхара.

Аҳауа иумоу гәабзиара хьчагоуп,
Уара уҳақымуп, ухәышәтәууп,
Ухьзи-уңшеи хара инагоуп,
Ҫсшьара иузааиуа рацәаууп.

Гагра, Гагра сылашара,
Гагра, сухәоит, узырфы.
Сара иуасхәом сымацара,
Хара иуаххәоит азәырфы.

РИЦА

Ихықәгылоуп иаакәыршан аңса,
Иташышыны итатәоуп тақа иара.
Аөрффақәа инарго асыңса,
Рыңшзара сызбом сызхара.

Сартцаруеит ахауа хышәашәара,
Сышытнахәеит зынза спыррашәа,
Шьамхыла ираңызгап ашәарах
Схәартә сҕалоит уамашәа.

Гәзырхагоуп Ритца атаңшылара,
Агәы рыцушәа иснарбоит аңьоухар,
Имачума иумоу аңаулара,
Исгәаңхоит абрақа аңсшьара.

Абыржәоуп ашьхақәа ианырхысуа
Уашәақәа раңәаны, ихааза.
Ритца цшза аглисерқәа еихысеипысуа,
Рышьтақәа антцаны ицоит ихәхәаза.

Ауаатәыџса унапы узрывтамцо,
Есаашар иазнеиуеит ныҕәара.
Аңшзарақәа избахьоу урыламцо,
Убзиабара згоит хара.

Аңша хышәашәа аңса рыффы алачуп,
Илаха-лахауа рыффы гоит ихааза,
Убзиабара сгәатцан иаларсуп,
Ицаулоуп уара уеипш зынза.

Ашыжымтан ивцнарпуеит ашыхарахь,
Итанацсоит амра ашәахәақәа.
Хыхынтәи илбаауеит ашәарах,
Сыцсала ирызцоит атхәаақәа.

Ашыбжьон иаақәгылоит иқәыртәан,
Аңыңахәа еилоуп жәлар ара.
Нырцә-аарцә ахрақәа ирныџуа,
Арадио аџуп ашәақәа рхәара.

Гәырғарыла итәуп, атаҳәылара,
Ашыхәа еимаркуеит нырцә-аарцә,
Гәазырҳагоуп Ритца атаңшылара,
Уажәы-уажәы иахыџуеит ахьарч.

Иуџаауеит, иуџыџуеит хыжәлара,
Узбахә раҳаны иаауеит Аңсынра,
Знык изоухьоу ублаџаңшылара,
Игәырғьара иамам цыхәаңцәара.

«ДЕД МОРОЗ»

Цыпх аахыс зызбахә хамхәалоз,
Уахантәарак «дед мороз»,
Иалмас шытыхны аус уа,
Азқәа рҕы асаркәа ртасауа,
Иахьабалак ацхақәа хтауа,
Ашкәакәа адгьыл иашәтцауа,
Ихамы шкәакәа ишәтцаны,
Аиолка давцит иезаны.
Илаба итшыуа иара абра,
Дафуп абри еипшқәа рхәара:
– Уа, шәнеиааит ҕааныбзиала,
Ишәзаазгеит сара абзиара,
Ишәзаазгеит агәабзиара,
Азынра, азынра еипшны,
Атцлақәа ашәыб рықәыжьны,
Апхын апхынра еипшны,
Шәбеиара беиара аццаны,
Шәа шәзыграцшь-зыграцшьза,
Ишәзырхәо адауацшькәа,
Ишәхьыкәкәо ииашан ахшцәа,
Ахши ашьеи реипш шәеилыцхо,
Шәымза лашо, шәымра цхо,
Шәнеилааит ҕааныбзиала,
Сдәықәлоит сара, бзиала!
– Дышәмышьтын акы иҕамтцәкәа,
Ишәымтәкәа ахамтәкәа,
Иадырkit алампақәа,
Еилыцъеит иханы амцақәа,
Иртеит, иртеит шака изгоз,
Ивеибахәан «дед мороз».

Ашәа шырхәоз ишыкәашоз,
Ишкаҗсоз, ашәыб шықәышәшәоз,
Дцеит шықәсык ныкәара,
Игеит шықәсык изхара!

АЗЫНТӘИ АШЬЫЖЬ

Цқа имшацыт са санҕыхаз шыжымтан,
Аха сиартәҕ сымгылацкәа ус сыштан.

Иахантәарак ахәылыхәа асы ауан,
Атла рымахә цақа илеиуан, ихыссуан.

Анақа-арақа атла рымахә ҕытәтәуан,
Чит-читхәа ҕыск ахала абжы гауан.

Иаха ари атх бымбыл иартә канатейт,
Атаца леицш, касыш атла ирханатейт.

Москва ыцәан ирахатны тынч иаха,
Инеиужны ибыбышза, ицшзаха.

Цъара кәчырак ари иамам, иуантоуп,
Ауаа мгылац, зегь макъана ус ишьтоуп.

Апенцъыр аҕны сынкылыцшит избаразы,
Уаҕы дымнеиааиц адәы дықәлан аказы.

Бзиа избо арт зегь раткыс ахәыцкәа роуп,
Аха иабакоу, имҕыхац, ус ишьтоуп.

Ас ишыкоу рдыруазтгыи урт ара,
Лабахылагы инукулашан цъеи дара!

Рышәәақәа рышьатданы, икәалаауа,
Аеырәраҕнеицш, идәықәымлашаз итәаауа.

ААҘЫНТӘИ АШЫЖЬ

Ааңнуп, ашәтқәа быбышза,
Уахынаңшлак иубоит.
Адәы иатқәа, адәы пшза,
Заала иеырбоит...

Амра еиужьны иқәыңқоит,
Хы-разни еилаңсо.
Ачаи ашыапқәа рҕы ихәытаңқоит,
Аимхәыңқәа еихаңсо.

Ацәыкәбарқәа кәалыкәаңоит,
Иалыжжуа абыгъға.
Игәырғызшәа иухәаччоит,
Ақаруа еиңш еилыңыңға.

Аххәа уархал кадыршәызшәа,
Иңшзоуп шыжыы.
Ачара абыржәы иашыккымтоушәа,
Игоит атқар рыбжыы!

ААҘЫН ҚҰА

Амш шыжәбо иахъа ихәарчаруеит,
Атларкәыкәгы иахәоит «қәи-қәи».
Ашта агәтаны ахәа хәмаруеит,
Измааноузеи, исахә, Зыркәи?

Ақша кәанда цака ишьтәтәхәоит,
Асаба шытыңсса иама ицоит.
Ажәған атдан адыдбжь ааәуеит,
Амацәыс арғаз аннатцоит.

Ақәаршәы ааит апыкка-пыккахәа,
Аеышьтыбжьқәа реиңш игоит хара.
Ағынанахеит ағар агәырқьхәа,
Ихытцны инеиуан, итытцны атра.

Аеқәа ракәын рыхқәа рықәыршә,
Изқәыршәшәан ифит, ақәа иацәцарц.
Ахыләатцә рылач, са санынаңш,
Ицагылан убрака кәацәк!

Аха убри аамтаз аңырхәа итцыгъа,
Ирылалт ҕык, ирыто аган.
Ркәыдтәыкгы ахы рғыгәуа,
Иатцаланы иацәон ан.

Амш еилгеит. Амра хәытцңеит,
Икыркырит ҕак хара.
Адәқәа рахь аәызцәа ирыпхъеит –
Апыжә-пыжәхәа иағыз ахәра.

Адәкәа избашуаз рыцсы җалеит,
Азы роун адакәа.
Зынза ифыцза ашәткәа җалеит,
Икәаба игаразшәа адәкәа.

АҔХЫН ЦХЫ

Анаҕа идырцэеит, араҕа идырцэеит,
Иахьабалак ацэашыы.
Уаџцы дныҕэом, ауаа тынчхеит,
Ицэоуп атх еикэышышыы.
Ёыртысра амам, ацша ныҕэом,
Бгыцк цыара ицысуам.
Ацсабара абас ианыҕоу,
Ипхашыом, исасуам.
Иара насгыы аҕауа хышэашэоуп,
Ақэа ауны ихкэахьан.
Кыр атхгыы цахьан, ииашоуп,
Агэы еиџнашахьан.
Ҕытцсытбыжыгыы улымха итасуам,
Мацдакгыы абжыы гом.
Аамта цоит, ицоит, иаанџасуам,
Ашарахь еигэоит.
Ажэџан аетцэа кыдыпсалоуп,
Кэицшэа еилыпцоит.
Атх ссиршэа сыцсы алоуп,
Кааметшэа исгэаццоит.
Иреиџазошэа аёрывахала,
Цтақэак раџсуа ицоит.
Жэџангэы џычоуп хыы етэала,
Икаццоит, икаццоит!
Аҕэарт акэцарақэа ирылатэоушэа,
Амза гыагыаза,
Аетцэа заазо ран акэушэа,
Ипцоит илашаза.
Уакы-уакы, хланцы инталоит
Аетцэа кэкэаза.
Урт ирхэозшэа шыта ҳашыталоит,

Ицон ижжаза.
Ичаразны рышыта нрыжьюан,
Аххьа хтазаны.
Рхатақаа наӑ исцәызуан,
Испыртцуан рыезаны.
Иааӑсан ицәаз икараха,
Иамоу ацәарта.
Ирхагылоуп хытцәцараха
Ажәџан ахата.
Разын зазала аеакәабоит,
Нтынчраха адунеи.
Ғаџра беиа иналаӑеит,
Иаазагоу аматеи.
Абахә иавтца амра гылоит,
Ашьхара аеахшыы.
Уеаларба, ахәазшәа иапылоит,
Иаман ампахьшыы.

АШЪХЫЦ

Ашьхыц,
Ашәтыц
Интатәоит,
Ахаа
Уахьтәи
Итнагоит.
Нас, ашьхымзаф
Еизнагоит,
Ацха уаҕа
Иҕанатгоит.
Нанхәа аҕынза
Ус хапшуеит,
Нас, ацха
Ха ихапшуеит!
Хаиуацәоуп,
Ихамам ҕанць,
Иахҕартцауеит
Асаранць!
Хашта икәуп,
Ашәа рхәоит.
Ашәтқәа ирылоуп,
Ахаа рфоит.
Гәарцарада,
Гәархрада,
Дара ибзиазоу рахәуп,
Рыфны-ргәара
Дара ахуп.
Урт ханхамѡаф иаҕахуп!

ҖАҠРАҘАГАЛАНТӘИ АЦХ

Хрыжь-хрыжь пшак асуеит,
Иазрыжәуеит ииашан уафы игәы.
Хқыта сналалт, са сымфасуеит,
Цъара испылеит уаҕа ацгәы.

Цъара цыск амахә икәтәан,
Ашәабжь ссирха игоит хара.
Даеацъара ауардын иакәтәоу,
Дафуп акихәа аҕъара.

Анаҕа-араҕа алақәа ахышуа,
Исахауеит сахьцо иахьабалак.
Амцақәагъ збоит сахьпшуа,
Аикәфьтбжьқәа гоит алушәак.

Сахьцоз алмфанык аматцақәа
Еибартцырцыруа игон рыбжьы.
Са сгәырғъара аапымтәазакәа,
Сцон ахаацәа схьыжжы.

Ғыц еикәыртцаз аңхәаҕәакәа,
Ахәстақәа рҕы сахьпшуа,
Даеацъарагъ атәачаҕәакәа
Избоит ахааффы рхышәшәауа.

Ахәста итоу аеқәа хыррхәа
Уакы-уакы иасуеит ашақә.
Псаатәқәагъы ашырсырхәа
Исхапырны, ицеит аушәақә.

Харантәила җык кыркыруеит,
Арахьынтәигь иҗалеит аҗак.
Иахьеикәшәашаз еибадырит,
Уаха иакәшашт ацуҗак!

Ажәҗан мза лус иахазшәә,
Илашон иахькыдыз игьагьаза.
Аетҗәәкәә җыкәреи рыцны иахаҗсазшәә,
Избон харантәи ипшзаза.

Ахәаны санхала җытк саатгылан,
Акаршәра еиужь ду сыкәыпшуан.
Җаҗраҗагалантәи атҗх еинтәылан,
Са сеипш иаргы са исыхәәпшуан.

ҒАЛАҢТӘИ МОСКВА

Абахча рыбғы шежхеит,
Еилышәшәоит хәыч-хәычы.
Икаңсаз зегь ҫахьеит,
Ицоит ихычхычы!

Аңша асуеит, ҫыхьтоуп,
Иҫацоуп, итәытәуп.
Анышә мацара ахышытоу,
Атыңқәа ҕьтәуп.

Аңта лаҕәқәа хылоит,
Иубоит иааигәаны.
Зны-зынла ажәван уахынла,
Иубоит агәы еилганы.

Ахыбрақәа ирықәыңсоушәа,
Акәицқәа ңсаҕьаны,
Аханқәа ажәван иаласоушәа,
Иахьңхо аетә еилацәҕәны.

Убас идырңшзоит ақалақь
Наҕ-ааҕ еиқәыңқо,
Ауаа неиуеит ишзахәалак,
Амҫақәа еихытәтәо.

Лассы-лассы ара амш
Агәы еилахәауеит,
Зны-зынла иаакылҕьан,
Амрагы ңхауеит.
Аңхын маҕәақәа шытартеит,
Ауаа аңхақәа ршәуп.

Ахылпақаагы рхарцеит,
Злымхақаа лашьту.

Ицьюшьаша, иара убысгы,
Абриакара ихьтоуп,
Хэыцгы дуггы, хатцагы пхэысгы
Абахчақаа иртоуп!

Аңша иғнахәа атлабгыцқа,
Рхы иқәыңсо итәоуп,
Уаға итыцуам қәак рмыскәа,
Москва ус иахәтоуп!

МОСКВАТӘИ АТЦХ

Иаалыркъаны уахыкала адгыл ажәызшәа
Цаала ахы зегы кәашза ишлеит.
Ашьыжымтан хыхынтәи ажәдан иалыфрызшәа
Асы кәашза адгылаф илеит.

Асы ргыкны ибзианы идырфазшәа,
Иласуп, абыб еипш уфы иафәцсоит.
Узамфакәа тырблаауеит, пыргны икацсоушәа,
Уаргы уарфазшәа, уласны укандцоит.

Анаатә асуеит, абжы мыргазакәа,
Аға еипш икәтәхоит асы цссауа,
Шыбжыанза асы ауан иаахымкәазакәа,
Ажәдан агәы ацәырцшза тып анцауа.

Ғааныбзиала, азын! Азын игәыкәцагоу,
Ғамчи гәабзиареи зцу ескынгы.
Ғабзиара хычагоу, ицсыршыагоу,
Дхәычыз, ддуз – зегь рызгы!

Иахьа сцоит сара, сцоит ҳ-Ацсныка,
Уажәабжь рызназгап, исхәап утызшәа.
Аха ихарымтар калап убрака,
Астәкьа цәыкьоу?! Ирбап омашәа.

Аха мап, Москва шыта иаамтоуп,
Ишаамтоу еипш иааит аеыргәғәаны.
Иахьа иауз асы рацхьатәи хамтоуп,
Аха ҳаргы ҳапылт ҳеырпқханы?

Анаатә асуеит абжыы мыргазакәә,
Аға еипш икәтәхәоит асы ңссауа.
Шыыбжыаанза асы ауан иаахымкәазакәә,
Ажәѡан ацәырңшза тың антдауа!

БЗИАБАРАЛА ЧКЭЫНЦАС СГЭЫ ТЭУП

Иахъа асаркъа иснарбеит сшышлаз,
Снапгъы налсшыт ашышыхъа ссахэы.
Аха угэы иаанамгаит уапхъа сшьамхнышларц,
Абыржэоуп сыцкэынра, ианаакэышэшэ схэы.

Ауаф иқара шықэсыла ипхъазатэума,
Насыңи разъи иман дықэзар адэы.
Ихахэы шлазаргъы, усс иқататэума,
Бзиабарала чкэынтцас ауаф игэы антэы!

Дшыцкэыноу иажэыз убри иоуп ишэартоу,
Игэы анышла, нас, инасыңгъы ажэуп.
Ибаф анхэареха, ицкэынрагъы абоубартоу,
Амафэажэ еицш ацэеижь баша икэнуп.

Ссахэы шлазаргъы, жэаа шықэса срықэуп гэыла,
Иааиуа амшқэа сырпылоит, истэуп.
Ашьхарахъ игылоу ашарпыетцэа санацгыло,
Абзиабара сымоуп, чкэынтцас сгэы тэуп.

* * *

Бара бзыҳәан схы сырғәаҗит,
Шықәсык сраҳатны сызмыцәеит.
Сказшыақәа зегь сыпсахит, –
Хқыҗа зегьы сахыцәеит.

Шьардаза җа быдызбалеит,
Насгы аамҗа кыр сыцәеит.
Бхы сҗалеит, бгәы сҗалеит,
Убасгы аҗсшәа хаа бсыртцеит.

Ачара уи аҗхәара җыстәеит,
Исыгыз-исыбзәз еидгалан,
Сықәлеи-суеи ирыхсыртәеит,
Чара бзызуит җагалан.

Афрәашк реиҗш, хабзиеибабара
Еицыланы иахьеилалаз,
Енагь иалоуп хгәалашәара,
ХаНасыпқәа ирыншьалаз!

* * *

Аамта х-саатк калеит атцых,
Шака цыз хәа егьсымбазеит.
Аха уи азы афра сауакейтцых,
Икьякьаза иаасыршазеит!

Цьашьахәуп, бзиа иубо аңхәызба
Улыдтәалазарггы, иузыршарым,
Аха ашәарыцаә ашәарах аниба,
Урт ааныжьны дызцарым.

Иаңхьа цакеоуп, хахәроуп, тышароуп,
Урт данрышьтоу – акы ибарым.
Иахьцалакгы дгьежьюа дрышьтоуп
Ахатца, згәатца брым.

Иара убас акәхап сарггы ишсыхьыз,
Исымбазакәа ишсыцәшаз.
Амуза, иааины сыбла хызкыз,
Исгәанамыртеит аамта ицаз.

Иансыршахггы, ма ак сылшандаз,
Атцых иңысез иаңсахартә.
Абзиабара, ашья иалатәаз,
Сыгәтыхақәа зегь азхәартә!

Ахэажэцэа быкэнылеит,
Балагеит бажэуа.
Уи амѡахь банылеит,
Бышьтахька быцшуа.
Бхахэы ашла алацсеит,
Избоит уи сара.
Бцэеи-бжыи кабыцсеит,
Уаѡы ибоит хара.
Ибыхьзеи, бызражэзеи
Иаарласны абас?
Мшэан, хатца бзымцозеи
Иамоузеи ґхэарас?
Бзызку дарбану,
Дыхнымхэуеи дахьцаз,
Быбзиабара иалкааны
Назаза изыбтаз?
– Бзиабаракоуп исоухьоу,
Сыткэаны сакуп.
Исахауам исоухэо,
Исоухэо аеакуп.

АБЗИАБАРОУП АГЭАЦХАРА ЗЦОУ

Мап бхэаргы бажэ са сацралом,
Амахэ ҫа хыбцэаргы зны ибзахоит,
Быбзиабара исоуз уи са сахашэалом,
Иаҫа-иаҫа сама иҫаракхоит.

Сусқэа рҫы исыцқоуп, амчра иара иснаҫоит,
Сеибнаҫоит аҫеѡқэа, лшала сеиқэнаршэоит.
Акаба хэынтэрақэа реицш сеибаркны самоуп,
Ашьха рѡаш еицш еибафоит, еилаҫеоит.

Бзиабара злоу амѡа иара илихэеит,
Аҫахызаргь храцэҫаз, ицаҫьаз.
Ацсабара уи ауп, уаҫа иалухэеи,
Абзиабарагь убри ауп изыхҫьаз.

Снеир быҫам, уа бтыц быцсаххьеит,
Беиҫатцны бнаскьеит итегь наҫ хара.
Исхэом: шыҫа сымчыдоуп, иҫастахэеи,
Сацрыцуам, сашьтоуп иахьызбо сгэацхара.

ИШҘАЗУРИ?

Инцәазом уахатәи атых,
Сылацәа таауам,
Уи азы атых әуеитәтых,
Атыңағ итцысуам.

Ишар, сыгәгәаза дәык снықәлоит,
Сымшгы хәлауам.
Зынгы быхыз хәаны быснықәуеит,
Уаха сгәы иауам.

Исцәыхьантоу еидарак сатцоуп, –
Сыңсы сызмыршю.
Бара бсызтаауам: «Уара уабацо?»
Ибасхәом сгәы зыжьжю.

Инцәазом, сымыш, сытых,
Сгәы бысытқауам.
ИшҘазури, абриоуп сгәы итцо,
Бақәытцит, шәкәы быџуам.

* * *

Зны сыхәмарит,
Зны сыхчеит,
Зны сгәааит,
Зны сҗабеит.
Сахьцалакгы
Сыббылзеит!
Ибеиҗыз уаҗа
Дсымбазеит.
Җынч сышыҗалан
Сызмыцәеит,
Атх духеит,
Уи нымтәеит.
Амш акәын –
Исзымхеит,
Быгәхьаазымгакәа
Саанымхеит.
Ашықәси ашықәси
Еишыҗалеит,
Саргы сықарахь
Сынҗалеит.
Ас сышнеиуаз,
Аамҗа цеит.
Бара гәхьаас
Скабымтцеит.
Ишҗазури, нас, сара,
Схы сзырхомеи җаҗара?

АЗЫХЪ ААИГӘРА

Азна азыхъ ныҗалтан
Апхәызба леирыз,
Ддәықәлеит ирласзан,
Аха лмацәаз лцәызт.

Абҗаахәа инаргыланы
Амѡаҗы леирыз,
Дызлааз дынхыланы
Днашьҗалеит лцәыз.

Илгәалашәеит иаразнак,
Иахатәи лыпхыз,
Цыккәаш заманак
Изахны ишылшәыз.

Шьацатәыкгы җыцза
Ашьхәа ҳаракны,
Чкәына еилкәа қәыпшзак
Дцазшәа илыркны.

Абар, иахьылбаз
Лабҗаба лыпхыз.
Иақәылцеит пхыз илбаз
Иахьатәи лцәыз.

Абар, днапшызар,
Пхыз илбаз ачкәын,
Илгәахәит, сыпсымзар,
Абри ихатә иакәын.

Дааигәаны днeиңылеит
Дшааиуаз убыс,
Илаңш хаа налңылеит,
Илгәалашәт лыңхыз!

Лаңхья иара ихәеит:
– Ибымоума цәыз?
Лцәа дтазызеит,
Илыхьызшәа ашыз.

– Акы сцәызын, аха...
Дцәажәеит дқаңшьхо,
– Изыргь егьяурымызт, аха... –
Лылаңш цақа ирхо.

Инацәкьыс инахихит:
– Абар, бмацәаз!
Иблақәа даахырхит
Ирхәазшәа: ҳаиуацәаз!

Игылан акыраамта,
Ғыртүамызт азәгы,
Ирхәозшәа абри аамтаз
Ғаикәшәап ҳәа уатцәгы!

БЗИА БШЫЗБО БАМХӘАКӘА...

Ахәыцра сшалаз схы ахьнықәыстцаз,
Самхацәазаап, игәасымтеит.
Пхызла бааин, са сахьыцәаз,
Срыцхамшьакәа ағәы сахьықәиаз,
Икәандаз жәакгы сабымхәеит.

Бгылан, бгылан ғымт-қсымшьа,
Са исыхәаңшуан быблақәа,
Изхәартахыз, хымхаңыымшьа,
Сааигәа бааин, бара гәышьа,
Бсыхәаңшуан ғымтзақәа.

Бтәар, баахәмарыр, бгәы итоу сабхәар,
Исабхәар бажәа кәандақәа,
Сгәы ахәра иамаз уи ала иғабхәар,
Ибдыруаз, иара убри акәзар,
Ахәыцра исымаз ибамхәакәа.

Схәыцит, схәыцит, ссахәгы аршлеит,
Бзиа бшызбоз ибамхәакәа.
Азынра ииаст, амш иацлеит,
Быбзиабарагы сгәағы итәлеит,
Ашәтқәа рғәлеит амахәқәа.

ЛАССЫ ИСЫЗХМЫРТЛАЗ АКОНВЕРТ

Сыкамкәа иааргазаап шәкәык сыхъзала,
Адошътамѡангаѡ изеихәоз уаѡ димбеит –
«исызишәт».

Икаитцалакгы, цшыаала аѡны азал
Ашәкәы нывтцырхәхәаны, убрахъ иѡнаиршәт.

Сшааиз еицш, аѡны ашә аартны саныныѡнала,
Сылацш нақәшәеит икаршәыз аконверт.
Аиаша схәарами, сҕалеит даеакала,
Ишьдыхны ахыртлара мыцхәы ихъантәхеит.

Акыраамта схәыцуа, ихсмыртлакәа сгылан,
Нас, абҕъаахәа иаахызжәеит акыыцшъ.
Шәкәык сыхъзала аконверт иагәылан,
Атыхәтәанынза сацхъеит ианыз ак нмыжь.

Иаразнак сеигәырҕъан сгәы иадыскылеит,
Исанахәаз ажәабжь мыцхәы сазгәыкуа.
«Уара узышьтаз атцара уаднакылеит...»
Енагъ еицш уеитасхылацшит, Москва!

* * *

Аңсҕазаара тыҕкаҕы ыа иаанҕасуам,
Зны инаскыоит, ҕазных иааигәахоит.
Ауаҕытәыҕса убриазоуп акыр зихтасуа,
Амшбзиа зынгы иааилахәоит.

Амшын ацәкәырпақәа неиуеит
ишьтакыашытасуа,
Акалтқәа рыла агаҕа ашәауеит,
Быбзиабара амцабзоуп сгәы итасуа,
Са сажәақәа убриоуп еикәзыршәауа.

Снеир быҕам, уа бтың быңсаххьейт,
Бнейтатны бнаскыейт итегь наҕ хара.
Исхәом! Исхәом! Быбзиабараз иҕастахәеи,
Сбыцрытуам, сбышьтоуп бахьызбо, сгәапхара.

АГӘХЬААГАРА

Кырцуеит сара Москвантә сааижьџеи,
Аха исмоуц макъана џсшьаха.
Сыиашъарей са саб иаштеи,
Макъана исмоуц рылаџхъаха.

Сусқәа кажьны са схы исзәтом,
Истахуп хәа бзиа џсшьара.
Исылшонатъы, са схы сшәтом,
Исымазаргъы аилахара.

Саҫашәыҫдан, шәгәы иалымсын,
Сҫахырақәа рҫы са сымнеира.
Хаинымиаргъы ас иаарласны,
Уашьҫдан хәхьзап урт рырҫееира.

Зызхара сзымбац, сан хахәышлагъы,
Ичхауа даауеит, абарт зегь дырны.
Ианизымычхалак, саб иакәзаргъы,
Днасышьҫалоит иҫы кәадырны.

Аха са сзышьҫтоу аусқәа,
Идырны имоуп нас ишбашам.
Дтәоуп, дхәыцуеит, иҫы ааихыхны,
Хаухаштзҫеит хәа жәак ихәашам.

Сызҫагылоу зеиҫшроу аамҫа
Акы дахашшаартә ибом.
Дтәоуп, иҫаҫын дахо хамҫак,
Нас, дыџҫеыжәлан дҫоит.

Сара сыџуеит, хџаха сымам,
Иахъа ара сыџоуп, уаџа – џаџъара.
Сымџа къаџым, иара сыџџуп,
Аџра, адырра сашъџоуп сара.

СГӘЫ БЫМАЗ

Уа схырхит, схырхит
Бара быблақәә.
Сгәы сцәырзеит, итырхит,
Дырра сымтакәә!

Нас, сызхәартоузеи,
Ас сангәыдаха?
Ушьта исшаҗозеи,
Сҗалоит бымзырха.

Бгәашә аңхә ал игылоу,
Азахәә акәшаны,
Уа сыббозар сшатҗагылоу,
Былаңш нсықәшәаны,

Уааи арахь хәә сархәозар,
Былаңш исықәшәаз,
Ибымысхәам сгәы исцәыбгаз,
Уахь бара ибымаз!

* * *

Ҳанхәыцқәаз, ашкол хантаз,
Иахъа банызба исгәалашәеит,
Сгәатца аатбырлашеит,
Бтызбааит уа быштаз.

Исгәалашәеит зны ҳахътәаз,
Ҳәаса-кака ахыҕахтцоз,
Насгы сендыс ханатцалоз,
Ҳхәыцра ишахәтаз!

Исгәалашәеит, ашәкәы аныбзызды,
Бтәуо афныҕа банцаз.
Сан схацәа ианкыдылтцаз,
Бара санбыхҕяз.

Иахъа ари еипш ацстазаара
Ҳхәыцқәа роуп измоу.
Ахәыцра еиҕу амазара,
Дызуста изоухъоу!

Иахъа банызба иныхәахеит
Са сзы бара ббара.
Сыбзиабара сагәылахеит,
Исылшом ахгара.

Схәыцра ашша сгәы икыду –
Уажәыгы имзытыц.
Быбзиабара, ххәыцра иамтоу,
Сцәа иалоуп, имцазац!

* * *

Сеы ағәра иатдасуа апкарахәа снейуан,
Скамчы сәахаанза, исыткьон псаатдас.
Сбырфын хтарпа пшала иңеипеиуан,
Игәағыны исазхәодаз: «Аеуаф, уаанфас!»

Алмфанык атлақәа цон исафькькьан,
Скәаруа агәарпбжьара сбыжькьаны сахьцоз.
Ашкәағьаз снықәлеит, «чоу» хәа инатдсыркьан,
Скаууа снейуан, дызустә исыхьзоз!

Слымха иавакны аңша аршәаа иасуан,
Сеы ағәра саахеит, итәыртдәан ашыац!
Бзиа избоз лқыта салан, сымфасуан,
Лара лфы сымназац, макьана дсымбац...

Ххэыцкэан ххыцъагы ацара анеицхцоз,
Мыцхэы хайдхэылон убаскан хара.
Аикэыршарафы макала баныпхастоз,
Игггэаны сшыбмысуаз бдыруан бара.

Цабыргуп, ххэыцшкэан, аха цэаныррак хаман,
Изакеыз хзымдыруа ус ихазхауан.
Уаха санфыхалак сан слазцаауан: – ишама?
– Ашара макъана иабакоу! – лхэауан.

Шыжыымтанза хашта акынтэ агәил фыхны
ибызназгон,
Быџ бнаспыланы исымх ибгауан.
Абгыцкэа амхны иргәаџо еимабыцгәон,
Аццахэа рырткәацра бзиа иббауан.

Ашьапы зхауаз абзиабара убыс иаххаагон,
Ххэыцра аапынра, амра азыцхауан!

* * *

Бзиа бызбон, аха игәағыны исызхәомызт,
Егъараан ибзысыѡхъан ашәҕәы снатәаны.
Иахъахәлаанза бызбаларгы, ббара
сызхомызт,
Нас, бахьцаз хәа сымбеит атцыхәтәаны.

Ашәтқәа срылалан даарагы еимыздеит,
Реаадмыртыцызт, макъана еикәаҗсан.
Убасҕан убри ала ацәанырра сыртеит,
Узышыҕоу ара дыҕам, амала умааҗсан.

Зыхьк аҕы снеит. Итцхәраан инеиуан,
Ахъахәа абжы гон иахьцоз ицқьаза.
Издыруан, зны-зынла убрахъ бнеилауан,
Аха уаҕагы быҕам, иҗацәуп икказа.

Абзиабара исанахәеит абас иаасҕагыланы,
Акы хзеилам хәа дымҗшаакәа уанца.

* * *

Абзиабара ашыа иалоу алахоит, иалцуам,
Уажэны укэашза ушлааит атаххар.
Саби хэычык ицхыз еипш, уи наф имоасуам,
Мышкы зны угэатцаф ифалоит итахар.

Жэаа шықаса хрылгеит харт хайкэнагеижьтеи,
Хата-хата хамоакэа хайкэыргеит хара.
Уажэ ааскыа еизаракаф, егыцуам бызбеижьтеи,
Хаблақэа зеихэамцшит аены хазхара.

Хцэа иалаз иаразнак ихэытцкьеит, ишызбоз,
Ацэашьеипш апыркыхэа иакит иххаза.
Ғыцны исгэалашэеит анкыа бзиа бшызбоз,
Халацшқэа леилатцахт дырфегь ихааза.

Хабзиабара анкыа игэагыны иахзеибымхэоз,
Ифазаап адацқэа уажэыгь ибзаза.

* * *

Бзиала хәа басхәеит саныбпыртцуаз,
Бсыхәаччо исбырkit бнап кәашә.
Сеы натпыркыаны башта сантыцуаз,
Бнапала иаабыртит агәашә.

Мѡак сымоуп, уи сымѡа санылоит,
Пытраамтак икалоит бсымбар.
Ба бкны сыкоуп хәыцралеи гәанылеи,
Ибаҳалашт лассы-лассы схабар.

Снеиуеит хәа анбасхәа, еижьагам,
Исхәаз, хымпада, инасыгзашт.
Убаскан быспыла, смархәага,
Еицаарт са сзыхәан агәашә.

* * *

Нықәс-аақәс, нықәс Сагьаса,
Цьудар-ипа цыхәа рышәшәа.
Ушыгәауаз иааңсеит усаса,
Иаартны ишумаз аңша ташәшәа!

Уажә араҕа уҕоуп анаххәо,
Убжы ытафугеит нырцәтәи ақәатца.
Уажәы амжәа уқәуп шаххәо,
Ушықәу аабоит абратәи аца.

Уара уахьгәарло, уара уахьгәартцуа,
Уцьатә шәҕәы иумоу убри антцазар,
Цьарак ушзымтәо, ауаа шургәамтцуа,
Феида шумам наурхазар,

Издыруада укаркарра,
Атыхәа ццәар убарбарра.

АХЬЧА

Ақәа кыдтәоит, иубом ажәған,
Ахьча икәыршан дгылоуп иоупа.
Ұызас имазоу, данықәу амған,
Аихаға зхоу икуп илаба!

Хыбрас дназцагыло хәа имоу ахраф,
Дхәажажаза дызтоу иңхаза.
Егъа ибааңсызаргъы, қәа знеиуам уи ацаф,
Афныргәы еиңш иҕоуп ибаза!

Иуасақәа иманы даңшәымоуп уи ахраф,
Бжак анаа иафоуп иңгаза,
Илабашъа натцаргыланы ифыцраф,
Ицыргәан дгылоуп баатцас дыгәгәаза.

Дықәгыланы ахрафкәа аңынцаф,
Иаирхәоит ифарпын абжы хааза!

* * *

Бзиа иубаз илүтеит иулшаз уажәақәа,
Абаҳча шәты ғәмхеит, зегь уркәыкәит!
Ирымхны илүтеит ацар рашәақәа,
Аетцә кыдхны жәџан ауркит.

Абарт зегь ззуҭаху лара дрыҭсоума?
Са сгәанала, ашыза, абри дурехәацәеит.
Абри зегь зуҳәо дхухырцаз аума?
Ацсабара лҭыхәала зынза ихәртцәеит.

Уара бзиа иубаз шәтыкгы лзымаазеит,
Цьара цлакгы еиҭалхан избом иазхауа.
Нас, бзиарас илыланы иубазеи,
Нас, узлышьтоузеи абри улҭынҭәаауа?!

Ацҭазаараҭы, нас, абри лыгәрас иугазеи,
Абриоуп исоухәарц са сзызҭаауа?

* * *

Сыетцәахә жәѡан агәы ианкыдлашо,
Ишаанза икацчо ианыпхоз,
Ахытнамхыц хәа анысзырхәоз азы иижәша,
Сапхьяҕа сылшарақәа ртәы зхәоз,

Уахашаанза ианакыз имыцәазо,
Са исызиашаны ианафыз апхара,
Сгәахәаны уахгы-еынгы смыцәазо,
Сытцәѡан арсны сафын анхара!

Нас, исцәызит, иахьцаз хәа егъызбомызт,
Дарбану сзымдырит ак засхәара.
Алмѡанык сгәы иалаз сызхәомызт,
Сагахьан сшафыз агәырѡа!

Аха шыта издырт, издырт уи иахьа,
Сыетцәахә, узбеит ѡапхья!

АФЫЗА, ИШЦАУХЫ, АБРИАФЫЗА!

Хайфызцәа бзиан, аҗатца еифахшон,
Утәы-стәы җамамызт, иҗамамызт еилых.
Җагәра еибагауан, җамаза еибаххәон,
Аха атцыхәтәаны ус иҗамлеит хҗоурых.

Аарлахәа аҗсшәа сеихәо далагеит,
Уҗстазаашьоузеи хәа уи са дсызцаауам.
Идсымбалақәаңыз идызбало салагеит,
Аха иҗалазеи хәа саргыи сизцаазом.

Избан акәзар, сара издыруеит акгыи еимаҳамкыц,
Улахь ахь уҗьымшь ыҗоуп зхәахьада мамзар.
Абзиабара исымоу макьана сцәа иалымтцыц,
Ғәтыха хәычык илымха аҗынза истахуп инасыгзар.

Аха атцаа еиҗш ихьшәашәаза җшак наҳабжьаст,
Шәеизааигәахара шьтарнахыс истахым ахәозшәа.
Сыгәгыи аахьаҗссан ишанхазшәа иаанҗаст,
Аҗсы маҗханы хамтақ аҗсы ашьозшәа.

Машьынала дсафсуеит, сибар иааникылом,
Иусхәартәхь даннеило, җара снеихьыҗшлоит.
Шықәсыкахь зныкгыи афныҗа даадгылом,
Ғьоукыи аихабыра анрырталақ ус иҗалалоит.

Уара ухалазар, сара сеигәыргьоит,
Сара сухамыштын знык уанҗежәла.
Са сакәзар уанҗежәлоз уеыжәызтцаз,
Нас, җеыхәтәыла сара усжәымлан.

АҒАДА

Ағада иартеит азцара:
Измааноузеи, дад, уара,
Ухаҗа ухәыцуп, мыцхәы удуум,
Улымхәи убжыи мыцхәы идууп?
– Сара саниуаз, сара сызшаз,
Исиҗеит амцәыжәә кыр иаңсаз.
Сыбжыгы ашәазы акәын изыбзиаз,
Аха иубоит абжыи хәа итысцаз,
Акы уацымзаазар ухәацәап,
Аидара убҗа ңнацәар.
Зых иақәитү слымхәқәа
Роуп, нас, ишңа, ирзымхәкәа?! –
Ахәан, инықәлеит ахәада,
Иҕаан, азухәа ағада.

ИАМЫРХЫЗ

Аматтура иртеит, районк деиҳабуп,
Амчреи анапхгареи инапы иакуп.

Шықасык ихытцаанза имамызт хар,
Зны-зынла мшыбзиа ихэон игэаңхар.

Ұышықәса ихытдын дырталеит ҳда рахь,
Анеираггы удаәхеит уахь иара иахь.

Ателефон изықауцар, ихэоит сеилахоуп,
Ажәак ихәарггы, иңхьазоуп иазхоуп.

Затцааира деицәахо нақ иҕылеихеит,
Ажәакала иухәозар, ари дчынуаәхеит.

Зынзак ихаштит мшыбзиа аҳәара,
Ихәозарггы ихэоит иалкааны ңара.

Ифызцәа атцара ицызцоз ихаштит зынза,
Иңсеипш иибақәоз, иара ицқәаз уаанза.

Есқыынаггы акәәпеиггы азы аанагом,
Еиҳаракгы иара ифыза аамта изгом.

Сара соуп ҳәа дышдәықәыз деилыркаан иара,
Ғнак игәиғанзамкәа ицәцеит иматтура.

Уажә ихаштхьаз ифызцәа иреихэоит аңсшәа,
Ахара иахганы иқаз иара иакәызшәа.

Ицәа дтамзо дычны дшықаз дуаказа,
Ахәша ихьыршыызшәа дқалеит дқәатаза!

АХӘЫНАҘИ АЦГӘИ

«Ахахәгы уршыр ипжәоит», –
Аңсуаа ырымоуп ажәаңкас.
Наңьнатә аахыс ирхәоит –
Ацгәы ахәынаңқәа ырымоуп ғас.

Хәынаңык зны ахы агәы ахшәазеит,
Иара азыхәан хақәитрак җамлазеит.
Аңсҗазаара ииасуан абас.
Ахы иахашшаарц иашьҗалеит,
Иаххәозар, намыслеи, иашалеи
Иагьныкәеит уи, уаџҗас.

Еизнагеит афактқәа рацәазаны,
Ашшыңхьызағ зегь инҗаны.
Алым ахьзала иҗны арзаҳал ишахәҗаз,
Инеит ашәарахқәа раҳ ахьтәаз.

– Абри еиңш, абри еиңш ауп сзыниаз,
Убри азыхәан ауп сыззааз.
Азакәан сара саҗанакуа иҗазар,
Исҗахуп уара иудыруазарц,
Закә рыцҳароу ахәынаңқәа хзықәшәаз.

– Азалымдара шәара ишәызныкәызго,
Исыт ашәкәы, иубап ишеилсырго,
Уара хьаас акгы җоумҗан,
Сара сҗны ушыкәзгь җьара иумхәан,

Атың иқәҗоуп хәа ипхьаза,
Угәы рҗынчны ашышьыхәа шәыџныҗа уца!

– Ҳаи Анҷаа ииниҳааша!
Иахъа сара адунеи шҷасзылаша,

Ўъара иҶазар закҳан иашара,
СыпсҶазаара иамтҳаап ҳаа сыҶоуп ашара!
Акғыы ҶанамтҶарғыы ма исмаҷҳажҳеи уаџтҶас,
Ауаџ Ҷаыш дагыууанда, дагыуағанда,
Исаҳаз ажҳа маҶарагыы сгәы шҶарҶҳанда!

Уи анҶа абҶахәычы аанапҳъан,
Апҳъа астолаџ иҶҳәыз ашәҶҳәы ианыз инапҳъан:
– Абри ашәҶҳәы уст, уара иутәуп,
Абра иахәо аиашареи амҶреи еилыргатәуп,
Ирласны абри аус атып иҶҳҶа,
Атып ишыҶҳәутҶаз ала аҶак ашәҶҳәы аағаны,
АбртҶҳәҶъа сапҳъа иҶҳҶа!

АбҶахәычы иаразнак: – Саҳ, ухатҶкы!
Уара ишсоуҳәаз еипш иҶалоит аҶкы! –
Апҳъатәи ашъапҶҳа шътыхны,
Алаҷҳақҳа еиҶҳәыпҶсо аеиитҶыхны,
ИшыҶанатҶалац еипш аиҳаб азын,
Илхны аҶара азин,
ИндәылтҶны иҶеит, аҶсы заны,
Алым иахәҶаз зегғы нагзаны.

Нас, инатҳан ашәҶҳәы џны
Ашшыпҳъызгғы егыгы акны,
Аконверт интҶҶаны, ашә наркны
ИдәықәнатҶеит, наҶ, пшәҶтала,
Иукуп уашъҶа уатҶәы, уашътала!
Ишаанагауа еипш ҳгәы,
Абри ашәҶҳәы иаиоуит аҶгәы.

Иаразнак иасит уаҕа аҕэҕэа,
Аҕхызбаа ахытэҕэа.
Ахэынаҕ иаҕхыан иаанагеит,
Ахаҕыц аҕҕа аахгеит:

– Усзашшит акэу, афырхатэ,
Сара укылысхып агэыр аҕа,
Исықэнагоит исзухэаз зегы,
Иузхэалакгы хэала егыагы.
Даабап иаха зылшо,
Уатэҕэи ашара хауа изызо.

Убри ашытахь ишны ишыҕаз агэы,
Инатэан аҕак канатгеит аҕгэы:
– Иҕабуп, абгахэычы, исзыкоуҕаз ус дуззоуп,
Ашшыҕхыыз еилкааны аҕыц иҕэцоуп!

* * *

Q-напык умоуп, ѿ-шыапык,
Алымхақаагы умоуп ѿба.
Уи зегь иадыруа роуп,
Аха иумазаап ѿ-фык.
Qбаны иубоит, ѿбаны иуахауеит,
Qба ухаоит, иуахауеит – ѿба.
Ушқакалеишь, сабиц, иахауеи!
Убжысзеит зынтәык,
Ушаабо лабфаба.

СГҰЫ ДАЛОУП МАХАЗ

Икапсеит иажэын ихыбрақәа,
Иаб гәышья итынхаз.
Уаха җьаргы акы ацымтқакәа,
Иаргы дажәит Махаз.

Иаанда ахьыпжәаз еимамдазакәа,
Иеипшхеит ақяптажә.
Агәы ґығыны ипырымтқакәа,
Ус иаанхеит илажә.

Имзырхағы убри ила акәын
Гәашәсгы изағаз.
Ңызас имазгы убриак акәын,
Аиашазгы, Махаз.

Ицгәы цеит агәылара,
Иныжыны ихәыштаара.
Ахы агәы анахшәа аҗшәымадара,
Иалшози иара.

Иархәақәахьан акырҗара,
Уалал хәа аҗаацәара.
Аха енагь ахырпагыара
Инаҗомызт ахьзара.

Азә лыжәла цқьа игәапхомызт,
Акака ихәаларын.
Ңазә лсахьа игәы инажомызт,
Азә деикәан, азә дапшыын.

Иара итәала, иара иқәнагоз,
Уаҳак дҕамлазеит.
«Саамстоуп» хәа аамта шигоз,
Иара ус даанхазеит.

Ажәытәра мыжда дзалымтцзакәа,
Цтҕхәоушәа ишихаңаз.
Цьара акы дазкылымсзакәа,
Ус дааиуан Махаз.

Ушьта иццо мап хәа реихәом,
Цәгьагьы ибауам,
Аха иабаҕоу хырҕ изыруеит,
Ихьзгьы рхәауам.

Игәы ақәпцәеит иаргьы азатцәра,
Деилаҳауа ибазеит.
Ифеит, игеит имазара,
Ағыц имырхазеит.

Иладахьы аҳажә игылоу
Аатцә канатцеит.
Игәаҕахан абажә иагәылоу,
Ақәа ҕас ибаазеит.

Сгәы далоуп акы еипшымкәа
Дахьажәыз Махаз.
Шьаҕамырзгак дитнымхазакәа,
Иара ус дахьынхаз.

АГИТАРЕИ АРАХЭЫЦҚЭЕИ

Арахэыцқэа агитара иахаз,
Сара исзымдырит изакэхаз.
Аймак роуит урт иғәғәазаны,
Аха реймак сара избом
Акагы иаңсаны.
Ус ахэеит актәи арахэыц:
– Сара сахоуп аханы,
Сара шэсызхэыц.
Сара сыҕамкәа ашәа шәара
Ишәызхәом ихааны.
Сыбжыы ҕаруп, зеггы ишәылыөуеит,
Ихааза ауаа ргәы сықәыөуеит.
Сара сыҕамзар,
Шәара шәыбжыы дагәахон,
Ашәа ишәхәозгыы башахон.
Арахэыц ду зынза иаапкзеит,
Абжыы гәәаза зынза ибыбзеит:
– Абан шәызтауа сара соуп, егъа шәымхәан,
Сара сакәымзар, шәара
Шәыбжыы хаарак аңаломызт,
Азәы шәара дышәзызырөртәы шәзыҕаломызт.
Шәыбжыы ҕәытәза угәы кылнатәоит,
Азәз еипш иҕарза.
Егьырт арахэыцқәагы акака рхәеит,
Дасу рхы дара идырехәеит.
Ачхара змаз мыцхәы даара,
Арахэыцқәа зегь зхаз агитара,
Акгы мхәаза,
Ирзызырөит аҕыхәтәанза.
Насгы иахәеит ажәак,
Убриалагы иҕанатәеит аҕак:

– Зегь шәызлаҗхәо, дадраа, сара соуп,
Сара саҗара издыруа дарбану шәзыпсоу,
Зегь сара соуп шәеидкыланы шәызмоу,
Шәара еимашәкуа
Акагы иапсаны избом, мамоу!
Абарт реимак-реифак назахаз,
Агитара зтәыз Махаз
Иаашьтихын агитара,
Арахәыцқәагы уа ишахаз
Иааирхиан, далагеит архәара,
Абри еипш иҗаз ажәақәагы рхәара:
– Доус шәа шәтәала ишәеигъу дыҗам,
Ииашоуп, уигъы цабыргуп!
Аха шәа шәтәы ззымдыруа,
Шәеиқәзыршәо даныҗам,
Шәара шәеинаало, шәхәатәы еиқәшәо
Аҗалара даараза ибыргәуп,
Арахәыцқәа агитара иахаз,
Сара исзымдырит изакәхоз.
Махаз инацәкьарақәа назҗапсаз
Арахәыцқәа еилдыргеит изыпсаз.
Аидгылара, аиқәыршәара, аицыргызра
Ауп зегъы иреихау,
Мчыс иҗоу, бҗьарс, ишәахау.
Абартқәа зегъы рҗы иҗоу рҗиафыс,
Зегь җазцо, зегь зызбо ауаф иауп.
Иааҗәытын аймак ирымаз уаанза
Иахәеит агитара! Иахәеит ихааза!

АМШӘ

Сынтәа цәыббын,
Амшә быбын,
Абна илалт ихәаауа.
Иара ццакын,
Амла иакын,
Амѿа иқәлеит иңшаауа.
Цәгъала игәжәажәоит,
Адгъыл ажәжәеит,
Даара игәааит агәәта,
Бзиа иамбеит, аха агъамбеит
Иафашаз хәа
Уи сынтәа.
Акгъы азымуа,
Насгъы игәрымуа,
Атыѿра инеин интатәеит.
Игәамтхамтцауа,
Ахы иасуа,
Нас, иаагылан, ус ахәеит:
– Сгәы мацхеит,
Саамта кьаѿхеит,
Иқалап сыңсра аар лассы.
Цәгъала игәжәажәон,
Адгъыл ажәжәон
Иацәшәон амшә цәгъала аңсы!

ЦШЬКАН ИГЭЫЛЕИ ИАРЕИ ЕИБЫРХЭАЗ

Хгэылак дықан, ихъзын Цшьқан,
Иихэоз ажэа узавсуамызт, ицқан.
Даагылазар еадак изанын,
Иеада иманы амѡаду данын.

Енак Цшьқан игэылак дизааит,
Игэыла иааиз Цшьқан дизцааит:
– Икамлари, Цшьқан, абри уара,
Енак исутар уеада ауаара.

Игэы иаанагаз убриоуп: Цшьқан дирцъарц,
Еырхықэымтцалашэа самыркъэылк ихэарц.
Уртқэа-уртқэа рѣы Цшьқан деитцахаломызт,
Дааилацсангыы изыкаломызт.

Цшьқан дааччан, ихэеит абас:
– Абриак ауп исымоу сара еадас.
Схэыцит, аха еадада сынхоит,
Уара иустар, ѡ-еадак шэкалоит.

ЗЕГЪ ДЫРТӘУП, ИЦАТӘУП

Ухәычызар уҕала хәычтас,
Уеырзажәны уҕамлан.
УАнцәажәогы убас уаџтас
Уцәажәала, умҕаалан.

Уан иуалхәо иҕатца ҕҕарас,
Уахымҕакәа инагзала.
Думазаргы абри иеипш хшарас,
Иубаргәузеи хәа дырхәала.

Улыцхраала данеилахоу,
Хәылпазыла ажәкәа лзаацала.
Уртҕы уара урылахәуп,
Ахәарақәа аазала.

Азба ианакуа, азы дыржәла,
Ами рхны ирзаагала.
Бзиа иубалар арахәжәла,
Хышхартцәыла удырчалап.

Уцатәқәагы, ианаамтоу,
Утәаны ууадаҕы итцала.
Иануаамтоу ушәкәқәа шытыхны
Нас, ашкол ахь уцала.

Уа уахьнеиуа уҕырпшыгаз.
Уџызцәа, уқәлацәа рыгәта.
Ашколаҕ удца ныҕәа,
Ак нумыжын уара ухәта.

Уаб уицхраа даныцәагәо,
Ацәкәа рацхәа угыл.

Ма аҭаҭын дахарц аниҭаху,
Амца ума уиҭыл.

Азба дакыр изнагала
Азыхь ҭкааны,
Иулшо ҭаҭо акакала
Ицқьакәакәараза, ихааны.

Ажь аниҭаауа амтдәышә иҭҭга,
Датҭаҭа акалат,
Акы нмыжкәа ажьыргәыцқәа,
Аиахәа шыазар гәаҭ!

Аанда ахьыҭаитҭо уидгылаз,
Абыцақәа иркла.
Игәаҭ ахы шейдиқылаз,
Аанда шыхиркуа.

Уахәаҭш арахә кры ахьриҭауа,
Апҭхә хыхәа.
Арахә бзиа уи ишибауа,
Рхы-ргәы шыышыуа.

Иухоумырштын ианаамҭоу,
Ахәаҭра ашә шарктәу.
Идыр аусқәа ахынаибыҭоу,
Аҭатә еипш ишҭатәу.

Уаныхәыҭу уеызуршьцыло,
Убри акәхоит угәаҭхара,
Анхараҭ аб иааитҭагыло,
Уакәхароуп ура!

Абарт зеггы мышкы ухала
Иуоур ꞑацатәыс,
Иудыруазароуп уадымхало
Ишыꞑацатәу аус!

Аꞑхәа иргылан иуцароуп
Ацара, ауаѿра,
Зеггы рзы ауаѿы дуаѿхароуп,
Данрыхәо жәлара.

Аꞑстазаара шыалашыным,
Иꞑам ахәша ахышыны.
Иꞑоуцароуп уара идырны,
Пꞑхәꞑа иаꝼсаны.

сыетцыс

Ан иахьацу икѳаша-кѳашоит,
Абла иахоу кѳалыкѳаѳоит.
Ихѳычуп, аха изеипшу рашѳуп,
Ахаѳы цшзоуп, алахь чашѳоуп.

Сыетцыс макъана аин иацуп,
Избо ирхѳоит: цѳгъа имархѳацуп.
Икыркыруа бжык хѳа ахоуп,
Цаха ѳацшыла аѳырцѳкѳа цоуп.

Иубар, сашѳа уи анѳало,
Атрѳмхѳа иѳо ианыкѳало,
Зны иныкѳо, зны икѳаруа,
Даѳазныхгы ианыхѳмаруа.

Избалакгы иѳсы азцоит,
Гѳазырхѳагас иѳхѳазоит
Ихѳрхѳа хѳа иагъаѳ сыхѳап,
Аха азѳы цъеи исырхѳап.

Абри аѳыза ансоу аѳцыс,
Иастарызеи, нас, хъзыс?
Иара саазоит сара Цѳкѳашь,
Хъзысгы иамазаит – Арашь!

ИАХЬА ЗАТЦӘЫК

Иахьа затцәык, иахьатәи амш –
Саб ионаҕы убри ауп исзынхаз.
Иахьа затцәык сызхара санынаңш,
Шәара ижәдыруеит схы ахьсырхаз.

Иахьарнахыс ари амра сықәпхом,
Аңша асуам са сзыхәан, қәа ауам.
Иахьарнахыс сара шыта акағь сыхәом.
Ижәдыруеит – сахьцо схынхәуам.

Санхәычыз, ахәыцраамта схызгахьан,
Шәти какачи – убарт ракәын са стәы.
Сшыхәмаруаз хадәқәа зегь цәысҕыхьан,
Иҕамларгыи стахымызт схәатәы.

Сәеидасны сарцысны саныкала,
Са исыхьаз аамта ду снықәуан.
Скәалкәало уи снашьталан гәыкала,
Снеит аңстазаара ду ахықәан.

Цара дук исцартә еиңш сақәымшәеит,
Аха сыжәлар ирзыскит сгәыртцкәыл.
Сацәаашьан усқан сыхьасымкит,
Ибашаз сымхәеит самырҕәылк.

Акомҕар салалеит иансаамтаз,
Сшыцкәыназ нап асыркит уи аматц аура.
Уи акәын сара исыңхьазоз хамтас,
Уаха дачаақы сашьтамызт сара.

Аус аҕы срылан ақытақаа,
Апартия исыднатаз нагзо.
Сдәықәмызт ашәшьыра схы нытакуа,
Акакала сусқәа срыхзон.

Уиакара зеггы ажәа шәзасыршыуазеи,
Аамта исымоу шакароу зеггы ижәбоит.
Са саамтақаа акьасеи аңасеи
Иахьа затәыктәи сымш еиџнашоит.

Арахь сашьеихаб баагәарас исхагылаз,
Зегь азы иастеит, инихны иҕьа.
Иахьаггы ухырқәақәо сөы уадгылаз,
Итабуп затәык ауп иуасхәо, Гәанңьа.

Егьи зыхьз сзымхәо азә дыказарггы,
Ажәа затәык ласхәоит иахьа,
(Аңсуа ңасла, издыруада, ихәартамзарггы,
Шәара сшәыриашап џаңхьа):

– Иҳахшаз, ҳақкәынра зыдзылахьаз,
Анра абраггы рзуны ргәыхәтәы иахьыгза.
Сара шыта сшәыхәом иахьарнахыс,
Импсҗазар, бгәы бадыргарым зынза.

Шәарт шәхәыңқәоуп, дад, сара ишәасхәозеи –
Ан лҳақ ңәгьоуп ашәара.
Лыңсы ңанатцы, аңсреи абзарей
дрыбжьашәымҗан,
Шәылңырымҗын, дныжьны мџабжьара.

Абри ауп ишәасхәо, уаҳа исымоузеи,
Исышәтарггы исышәымтарггы гәыбған. –

Ишәылшо җашәтца абзиара аганахьала,
Деилымкаакәа уафы шәймаған.

Бзиала хәа шәасхәоит, сықәлацәа,
Бзиала, исзаапсаз иахьа абра.
Сазнажәга шьта анышәеикәатцәа,
Аҳа, сазнажәга сдамра.

Нарцәра ыҗазар, сабгәышьа дыспылап,
Сан, акы хьаас иҗабымцан.
Анкьа еипш, иеышькыл ааныскылап,
Хьмызг игап хәа са сзыхәан бымшәан.

1958

АШӘА ҒЫЦ

Зны амѡа сшықәу,
Зны астал сшадтәлоу,
Нас, ахәыцра сшалоу
Ииуеит ашәа ғыц!

Зны ашәтқәа сдырхәыцуеит,
Ахтыста сынхытцуеит,
Абаҳча сынталоит,
Снаха-аахо амахә ғыс.

Зны сңыруеит гәыла,
Сыцьбароуп шьамхыла,
Ахра сағалан
Сѡеиуеит аѡада.

Зны арха санысуеит,
Зны агаға савалоит,
Сныкәаѡуп, сыңшааѡуп
Цәызда, гәалада.

Ахыы мырхәага сықәыццоит,
Уи сара исыхәаччоит.
Арѡаш разнышха
Инеиуеит ихәытцәтәо.

Аңсаатә рашәабжы,
Арахь арѡашбжы
Саарыгәтылакны,
Сырѡычоит амахә ғыс!

Абартқәа среигәырғоит,
Аҟада сҟараркуеит,
Сыбжыы ырхаа ирзысхәоит,
Сара ашәа ғыц!

СЕЫХЭА ИАЦЭА

Абыржә еиңш
сара сымгәйргәц,
Сеыхәа иацәа
снақәтәеит иахьа.
Макьана
камчы хәа ахысымкьац,
Иҫыцзоуп скәадыр,
Нас, иара аххьа.
Са исаазеит,
исыбжьеит снапала,
Иазызырәеит уи
сара сыбжыы.
Истахым
иасыртарц аехьынтәала,
Уи ажыы цар,
схаҫа сакәушәа
Исыхьуеит
са сжыы!
Снеиуеит сыбжьалан
еырцала,
Нак-аак иоуны
иахьгылоу гәаран,
Сааңсара
сханарштит
мышкала,
Сеыхәа иацәа
шътхысаа ицауан.
Исымфатәны
цъара сынкыдымгылт,
Алмфанык сызбоз
ирхәауан:

– Рацәа иқәлацәа
дрыланаргылт,
Мышрақә
уи аҕы иаазауан!

СЫҢСАДГЫЛ

Исықәымҗхаит амра аңсың җхара,
Суңәызаит назаза уара,
Уара узы сеигзозар сыңсахаара,
Иқәгылар уара уғаңхә азцаара.

Сызлаухәозеи, абар, сахыҗкоу,
Уст, иухтнысдоит сыңсы!
Уара уоуп сара зыҗны сыҗкоу,
Сара сзы иуҗахым абааңсы.

Сыңсадгылоуп цәеиҗыс исықәу,
Уи абзиабароуп исылоу бағыс.
Блас исхоу амроуп исызгәку,
Аңсадгыл змоу иоуп иҗоугы уағыс!

АШЪХАУАФ

Ашьхарѡаш казказуа илеиуеит иццакны,
Аѡауагы хьанѡам, ихьшѡашѡоуп,

иласуп.

Уара, сышъха, думоуп ауаѡы даазаны,
Дургѡаар илаѡтаѡа уѡаѡ еиѡш

илашьѡоуп.

Дыѡурѡьар уѡшатлакѡ аѡара дласуп,
Дургѡыбзыѡыр урѡашѡа реиѡш

ихала длакъѡоит.

Дахъурѡшѡымаз даѡшѡымоуп,

сасырѡан дсасуп,

Дубар дызѡыдоуп, ишьеи-ихши

еилаѡѡоуп.

Иламыс цѡьоуп, иалшом ихѡашъырѡ,
Изылшода мамзаргы ажѡак уи азы

аѡѡара!

Шѡарахѡас игѡы ѡрысны иѡалоума

днaskьарѡ,

Ашьхауаѡ дѡашъом дугаргъ иагъаѡъара.

Ишьхаѡа дреиѡшуп, ихы лаирѡѡуам,

Уара унапы ѡъашъызар, инапы

уирѡуам!

АПСЛЫШ

Сыңслыштла, ахачача,
Абғы халал, ашда ҕәаш.
Сқышә иқәлоит уанызбо ачча,
Сгәы иаанаго уасхәалашт.

Цәџанс уцәыңсан уанасырсыз
Ажра ахықәағы,
Ускан акәын сара санқәыңшыз,
Иузхауан сыблағы.

Уижьҕеи иузхаит уеиңынчыла,
Итәғәырҕсеит умахәта.
Саргы сухәаңшуан гәыблыла,
Усыхчарцаз хымҕада.

О, са сыңслыш, о, са сыңслыш,
Изҕоу абыҕь ҕәаш,
Уара уеиңш сышлеит, усыхәаңш
Хаихьзеит хәа уехәалашт!

Са сышлара, шыта шлароуп,
Ғақы узаххәаауам.
Истаху есқынагь ақкәынроуп,
Аха шыта ихынхәуам.

Аха уара уеиңш сымахәтақәа,
Ахауа лбаадо,
Сбырграз, гәырҕа сымтакәа,
Иџеиуеит иҕато!

О, сыңслыш, о, сыңслыш,
Изфәу абгъ кәаш,
Иаасызкы уара улаңш,
Ушәшьырафы снаиашт.

Ушәшьырафы ажәеинраала
Сыфәуеит суцаңшуа.
Җаипшуп уаргы саргъ шларала,
Аха ифәууп җа җагәкәа!

АДЦА

Са сызцалаз аидара,
Ус агара мариам,
Аха издыруеит
Ишхэартоу даара,
Убри акынтә са сшәауам.
Жәлары рзыхәан
Аматц шууа,
Апсра уи псрам.
Урт рзыхәан
Алу уатцазаргы
Тәицк иакарарам!

АПОЕЗИА

Сшыхэыңыз
исуркит угыама.
Зыены сгэы
хухыз инаркны,
Саңхьа уара
угылоуп аргама,
Ерцахэ
уаҕараха уҳаракны.
Уара иуеиҳау
ахра зыҕалашам.
Уаатэи ашәарыцаџ
дырҕьатәым.
Уи ахықәцә
ихалаз дбашам,
Дхатцоуп,
уи ҳәара аҕахым!
Уара убзиабара
исыхтнаххьоу,
Изасхәалакгы
азәы сыгәра игарым,
Уахи ҕени
шаҕа сургәаҕхьоу
Сынсырҕшрым,
иҕаз егыаурым.
Аамта заҕа
уқәсырзхьоу
Иабатаху
уи ҕьашьатәым,

Шаҕантә уара
сгәы урмаҕхьоу,

Мтәыжәәдагы
сурпырхыу затәым.
Сыңшреи ссахъеи
ыказамкәа,
Стугахыоузеи
уара шақаңыара.
Шақаә рылаңш
сыхмырпазакәа,
Икоуцахыоузеи
еилахауа сбара!
Шақаә ыкадаз
сара сыззымдыруаз
Исызурцааит,
тызшәас скарцеит.
Ахъаа ансымаз,
сануазыруаз,
Схъаа шысхызгашаз
сурцеит!
Сыгәтыхақәа уасхәон
иуцәымзакәан,
Гәажьжыарыла
суацәажәон
ихааза.
Цабыргуп,
исыцәугхо
азыхәан,
Уара узтаху
азәгы схи
ишышьзом.
Уара уеимакны
«хаикәпаргы»
аддыхәа,

Уи азыҳәан
азәгы
сицәыпхашьазом.
Уцәанырра сара
исымамзар,
Цәхәакгы
снатәаны
исзыџзом.
Аха зны-зынла
сгәы иҭоу
сзымхәазозаргь,
Уи аҕы саагылан
ҕалазом!
Иҕалоит акы
сыцәугхаргы,
Аха сахоутцап хәа
сыҕам
уара ацәы.
Иахьа ус
сыхьзаргы,
Исыгхаз
хасыртәаап уацәы.
Апоезиа
убасқанoуп
иансыцанарҕә,
Амра еипш
ахы-агәы
ашлам.
Убасқанoуп
матцуралагы
санылаҕә,
Сыңсҕазаара
акагы
ианаңсам.

Цабыргуп, уара
 угәцаракымзар,
Уңанқәа зеггы
 здыруа сҕамлар,
Иагыагы ҕастааит,
 аҕахызар,
Иҕалоит
 даара сҕәалахар!
Аха умцабзны
 сгәаҕы уизар,
Тәымуафымкәан
 уалазар сшыа.
Ғыла-ңыла
 сара устәызар,
Уцарым унасхылтңы
 унасыжыжъя.
Сара сушҕам,
 малк улсхырц,
Хныҕәагагас
 сышыаҕа сҕарц,
Ма истахума
 зәыр уисырхәхәрц,
Ухә ытхны
 исыман сцарц.
Еинызҕыо зеггы
 срыцкәашаларцаз,
Срықәшахатхо,
 схы ртцысуа,
Ишкәакәаза
 чак сфарцаз,
Азәы сихәо,
 ишыапы куа.

Уи азыхэан,
 мамоу, усцэымшэан.
Икыдымзаакэа
 сгэы-сгэатцэа!
Ацсэазареи
 ма ацхзаши,
Са иласыжыуам
 ахэынцэа.
Уара суцрыцны
 уцэа пысеуа
Усырцхашьозар
 жэлар рыгэца;
Бзиа симбозар
 ахахэ цызэуа,
Ма аус тэзуа
 ахэыста,
Са сзыцсоузеи,
 ацсра еицацсра
Захьзу смоуи
 хагеица.
Нас, сгылан
 сара аерацшра
Салагоума
 сеицхытта!
Са сзыкэгэыгуа
 енагь баадутас,
Зымца сықәугь –
 уара уоуп!
Жэлар рзыхэан
 ушьтысхт мацугас,
Уззыстахугьы –
 дара рзоуп!

АРАҒЫС

Хутрағе, санхәыңыз
Сара еиҥасхаит арағыс.

Акәша-мыкәша искәахаит,
Ишнеи-шнеиуаз уи иазхаит.

Иалагеит атәҕәырҥсара,
Иҥла духеит сара сра.

Шьта иузхәомызт иҥшқан,
Уи иҕалеит акакан.

Уахыпшлак еимҕаҕа-еимҕаҕа,
Иҕарыпхаа иҕалт араҕа.

Аҕагалара ааит аҕаҭра,
Иҕыбатәхеит сара сра.

Апшаза ҕхәакны изуа амцаҕе,
Ақәаура ианағыз раҥраамзаз,

Ара ианаласта алапкыа,
Уи иналгеит ахыһа.

Нас, исыкәшәон акакан,
Дсыдыпхыало сәыза Кан,

Хныкәибартәеит уаҕа арымз.
Нас, ашышыхәа игәылхәа арыц,

Аңш иадкылан ихааза,
Иахфон. Ҳамца хәажжаза,

Иалыңхаауан ххәышҗаара, –
Ҳахыҗеҗәтәаз асаара.

Сахәшьеиҗаб илыхъзуп Хәыхәә,
Бзиа илбоит аңынңыыхәә.

Илыма дцан уи арыпхъ,
Акакан җых, игәылх, ирыпх,

Аәҗа иалх ақалмышъ,
Аңынңыыхәә уаҗа интылшьт.

Нас, ахыбраҗ илырџан,
Иаңҗатцан атәарџа,

Асас данааиуа азын уи,
Ашәындыҗәраҗ илтәахит.

Иаргы саргы ханхәыңыз,
Сара еиҗасхаз сраҗыс,

Уажә идухан, аеаџра
Ҳнаҗо иалагеит ҳа ҳра.

Ишыжәдыруа еипш, ҳ-Аңсынра
Имаңхо иалагеит ара.

Избан акәзар араҗыс
Ирпхъазоит аазара ус хәычыс.

Ара дуқәа ааңсара мукәа,
Инарықәрыжын ауардыңқәа,

Азауадқәа ирзырган уахь,
Иағытаркит ахы ахәархь.

Еиҥахамхар арағар,
Иалшоит рышьаҥа нҥәазар.

Убри азыҳәан, ахәыцқәа,
Еиҥашәҳала ара хәыцқәа.

АПОЕТ ДЫЦСУАМ

Ал. Лашәриә изкны

Даҕам, дахцәызит назаза,
Хапсуа поет гәйтлх,
Гәырџацәгъан дынталеит хгәатца,
Алиошъа хџыза лахфых.

Ибжыи хаа хәрхақәа ирныџуан,
Иажәақәа хгәафы ишәахәон,
Хәыцгыи дугыи Алықса дырдыруан,
Зегыи-зегыи иара иџхәарахон.

Поетрала иара дышәхьазаргыи,
Уаџықәрала макъана дымшәыцызт.
Хабациә рхәашъала иаххәозар,
Иижәша зыхь ахы ытцнамхыцызт.

Игәы итәз акакәын, изомызт,
Абас акәын ишимаз кәзшьас.
џба зхәоз дибаны иузомызт,
Аиаша акәын имаз иашъас.

Аха игәтыха анагзара дахьымзеит,
Дышқәыпшыз икьәтеит икәиц.
Илацәақәа назаза еикәицсеит,
32 шықәса роуп иниц.

Амтәыжәџа змоу иажәақәа цсаатәтас,
Итәзаашт хбахчара еимдауа.
Акәандара аацынтәи мырхәагатас,
Наунагза хгәы итәцауа.

САРА СУАЛ

Са слахҗыхуп,
Сыгәгы акалам,
Са схаднеиџуп,
Са суаџуп!

Ауаџра сашьтоуп,
Сзышьтоу
 малым,
Аџра сашьтоуп –
 сышәкәыџџуп!

Гәыкоуп исымоу,
Ѡ-гәык сымам,
Ауаџы изыхәан
Сгәы разуп.

Ғыкоуп исымоу,
Ѡ-Ғык сымам,
Ѡ-Ғык ныкәызго,
даҒазәуп!

Са исаҗәасшьоит
Уаџ иаҗәеишьо,
Амода сашьтам,
 сҗырбаџым!

Ухәансхәан
 сашьтам,
Аиаша сашьтоуп,
Аиаша сымбар,
 сықәҗаџуп!

Акыр сылшар,
Избаз ирхәап,
Садызцалеи,
сыҗхәафым.

Са сыңсы цәҗам,
Аңара сашьтам,
Атың ңха ахьызбо
сыңшаафым.

Са сматцура,
Убриоуп ауафра,
Матцура ыкам
уи еиҳау!

Хәыңгы дуггы рҗы
Са схы назгоит,
Сқәышә уаф
дықәыстцом, шәаҳау?!

Сеырзажәны,
Ма сычеражәны,
Сара сьыцуам
амзырха.

Са исылшоит хәа
Данызба алымша,
Уи сихцәажәом
деицарха.

Схыскәачран,
Сеыркәакьан,

Сығезыҕаҥоузеи
сыҕехыршәәаны?!

Ажәтыҥдәҕаҕы
гәыбзыҕупеи,
Абызшәә хааупеи
уаҕ изын!

Амраҕ ҕаракны
Икыдуп, ишыжәбо,
Аха иҗхоите
ауаа арзы.

Ашьхыц акәзарҕ
ахы еигзом,
Иаахкәар
ақәеи аҗсатеи,

Ашәт инталан,
арахь иааҕыцзом,
Иҗнамҕакәә
амати!

Уаҕ изыҕәән
ихырҕагоуп,
Изыҕанатҕоит асаранҕь.
Ус ныҕәнагом
иуҗырҕагоу,
Агәы җыдам,
иамам җанҕь.

* * *

Са слахѣхуп,
ашъа сылоуп,
Агәы иаѣахуп
ашъа ꝑха.

Убри еиꝑш ауп
Ауаѣы ишиѣаху,
Ауаѣыиꝑынтәи
Агәыꝑха!

Ауаѣы дрыѣхашъа,
Ауаѣы изеиꝑашъа,
абзиара,
дуѣахха.

Угәы цꝑъаз
амра еиꝑш,
Ашъа зыхъ еиꝑш
иꝑꝑаны,
иразыз еилыхха!

Ауаѣы дуаѣызар,
Игәы хәызаргъ,
Уи акызаргъ
иꝑꝑы ахәыц,

Исылшо ала
Са сиꝑхраауеит,
Ихәра иаꝑәыстоит
ахәрабꝑыц!

Цхас сыҕыстдоит,
Нас, дықәыстдоит,
маакырас
Снапы исыркуеит.

Сшьамхрҕәара,
дықәсыргылоит,
Днаҳаракны
хыхь дыскуеит.

Амѡа истоит,
сылша истоит,
Сжыы ҕысҕоит
иаҕаххар!

Идырны исымоуп,
Аҕсны ирхоу
ак шакәу:
Ауаѡ беиагь
Ауаѡ ҕаргь.

Сара исуалу,
Утәыс исыду
Ауаѡ иҕаҕхьа
матцурас,

Абри еипш акәуп,
Пату сзакәуп,
Даҕак сывам
сара еихау!

Азә игәы иаанаго
Са исыздыруам,
Сара исыду
Абриоуп уалс.

* * *

Иуадаѡуп, еиуеитəым
Апоет аѣстазаара.
Зны акаршəраѣ
Зны ахықəаѣы –
Иқəгылоуп аѣа.
Азалымдарақəагы
Дрықəшəоит ѣара-ѣара,
Аха дшəаны
Уи дыѣалом аѣ.
Азəи ѡыѣьеи рќны
Иаҳалашт уи иаѣəм,
Ашҳам илазѣақəогы
Ќалашт.
Аха акыќоуп
Уи ауаѣ дызлашəарѣам:
Дпоетзар,
Дышпоету дынхашт.

СХӘЫЦРА АШӘА

Еиқәа кьафла аброуп сахьықәыз,
Атәыргыла сахыңауа.
Абар, «дгьылшытас» иахьыҕастқоз,
Абар, ахаҳә ахьсырңауаз.

Абар, ақьала ахьсызгылаз,
Адәафь ашыш гәарада.
Хара иагон, нас, аңшалас,
Ашәа исхәоз урада.

Уа акамбашьқәа ахьысыхьчоз,
Адәы сахьықәыз ңсшьарада,
Зны сахьтәуоз, зны сахьыччоз,
Исымехак лада-җада.

Акәарақәа, абар, иахьыскуаз,
Җнышәаңшь иалхны адамбақәа.
Исгәалашәоит схы иахтысхәаз,
Сызхәартаһыз кәарада!

Азлагара уа итагылаз,
Илагон аффаҳәа қьырада,
Адәафь ақьала исыргылаз
Исыргылеит тәымыҕда.

АҢХЫЗ

Ейбах-ейбафо
Илеиуан зы хәашык,
Ирбылгауа ақыдқәа.
Ахықәаҕ бгылан,
Ибыман хәыцрашәк,
Ибгәйдкылан бнапқәа.
Сшыңшыз,
Быңан балапалейт,
Бысцәырзеит ацәқәырпқәа.
Сцәырҳаны сҕыхейт,
Саахықәтәалейт,
Сылағыз сҕыкәкәа.
Ишыңхызыз анеилыскаа,
Сгәырғаны сааччейт.
Санынаңш,
Аңенңыр нңәйттраа,
Амырхәага аасҕаңчейт!

АЦЬ

Иабахьоузеи,
иахтысхьоузеи,
Иахыцзоузеи иара?!
Иахаану дунеи
уаѿ дықәым,
Изгәалашәо ахәыцра?!
Ари аць шақа
шықәса ахыцуа
Зыпхьазода нас,
Дарбан мѿасѿу
иамырхәыцуа,
Иахәапшхьоу
уаѿцас!

Шақацъара
ашәахста
Анузеи ианпыѳқа?
Иарганы икажьуп
аарыжәыста
Иѳаќәа-ѳаќәа!
Шақа баска
цәымѓ алоузеи,
Ацъду
ашъапаѳы?!
Шақа аерыцәгъан
игылоузеи?!
Иаабуам мчы!
Шақа махәта
хнажәжәахьоузеи,
Иасхьоу иара ацша.

Шаҥа гәәҥра
ахнагахьоузеи,
Аха иҥгәоуп
алша!
Адуinei напқәа
шаҥа иҥгәоузеи,
Ашәшь аҕәныссы!
Мшәән, уажәыгы
агәы иалоузеи,
Аңымшықәа еимассы?!
Акыр сархәыцит,
саатғылан,
Иара сазыңшуа,
Иагьа гәәҥра
ирылагылан,
Ахала игәышыуа!

Аҕа изымгәаҕт,
ахы инамтеит,
Ишыҕазгы
ирыҕа!
Адац изцымҕеит.
Адгьыл еимыртаҕа, –
Ицаулан,
наҕ иалалон,
Ашьапы аҳауан.
Абыргцәа
Ашьапы инадтәалон,
Ажәабжьқәа рхәауан.
Аҕы зцәажәом,
Ауафьтәыџса
иеиңш,
Ииашоуп, цәбыргуп,

Аха иахьгылоу
абахә ду еиңш,
Иғәғәза еибаркуп.
Нас, еилағыеит
уи ахәрақәа,
Атыңь еиңш еилартәоуп.
Иаханарштит
агәақрақәа,
Ианыцкәыноу
уажәоуп.
Уажәгы игылоуп
Иеырба-еырбо,
Амахәҗақәа шытых,
Сахьамцагылаз
исгәаланаршәон
Җаңсуаа ртоурых.

* * *

Н. Лакоба изкны

Уи дызустдаз?

– Уи дацсуан.

– Уи дацсуан,
шәымбазей?

Икәша-мыкәша

абаҳча гылан,

Убрақа джымзи

Ацсны ацеи!

Уи даныржуаз

абаҳча хырхәан,

Ашәыб рықәыршәын

касыс.

Ажәлар гылан,

ргәы рнархьуан

зда дрымамыз

дахьыцсыз!

Цыскгы гәаҕуа

амахә иқәтәан,

Зны ихало,

зны илбаауа.

«Цәит! Цәит!» – амҕхак

Уигь цәуан,

Аңа ацәызышәа

агәы цшаауа!

Еишәара-еицахара
Ажәлар ықәцит,
Анышә даҭан
уаҕа рҕеи!

Нас, ибафгы
Нак ирцәызит,
Иахыыыз хәа
егьрымбазеит!

Жәлары дыртәызтгы
Уи дыңсума?
Уи дыбжьазну?
Иҕалом!

Уафы дахымбо
Уаҕа джума?!
Уи дзыцкәыназ
Ргәы дтынтәом!

Дызмаз дроут,
Ргәы даатымхкәа
Ицазеи ашықәсқәагы
шаҕа?

Идамра атыпан,
ашәтқәа ғымхкәа,
Издыргылеит абаҕа!

КУРА

Ашьхақәа
 ҳаргәылсны
Ҳнеиуан
 дәығбала,
Жәхъанеиңш
 иџеихъан
Амрагъы убас.
Арџаш еиңш
 ицкъоу
 ажәақәа
 гәыкала,
Истахуп
 сузыразны
Уара узы ак сҳәарц.
Уара
 иухырымхәаац
 аҕхәаңхыыз
 иҕоузеи?
Урт рылымкаагъ
 иуасхәозеи
 сара.
Шаҕаңъара
 ҳаиңылазеи,
Нас, ҳаиңырцзеи,
 илакылакыуа
Қарт ақалақъ
 иалсуа Кура!
Апечкаҕы
 аспираль
Нархәа-аархәо
 ишыҕоу еиңш.

Ақалақь
ахаҕсахьа
Уныччалоит
уара.
Сара суҕхьазозар
ухатэи
чкэынак иеиҕш,
Кэйдры
бзиа ишызбо
еиҕш
Бзиа узбоит
уара!
Уара ушьхақәа
анызба,
Исгәалашәеит
сышьхақәа,
Сгәаҕы
абзиабара
Ғыхеит
ѡаҕхьа.
Сыблақәа
кыдхалан
Ушьхақәа
срыхәаҕшуан.
Агәырҕара исзааиз
ҕыцуп иахьа!

Ушьхақәеи
сышьхақәеи,
рышьхәақәа
еивҕазар
Рыцәҕеи
рыбзиени

Еилахәуп
азоуп.
Урт ирыҗаеҗе
азкас
цауазар,
Шьхазкасқәамс,
ихәашьуам
азоуп!
Сара сқашананы
хыхь
сышәхагылазаргь,
Сара ишыстаху
шәсызбом
сызхара!
Сышьхақәеи
ушьхақәеи
еиҗшызар
казшьала,
Сеилахан
сеигәырғьоит
Шәарт иахьа
шәбара!
Еиқәлацаәу
қәрала,
Еишьцаәу
ғәғәарала,
Ахаангы
изқәымыз
Хьмызгьык
агара.
Амра
измырзытуа,

Ахьта
иазмырлаҳәуа,
Ианагь
ишыҕац
иҕоу шәара.
Аарҕараз изгымхо,
аҕаа
иазнымкыло,
Зыҕены
ахы ытҕнахыз еипш
иаҕеу ацара,
Кәыдры
уахнысшьалоит
Кура уанызбо,
Ссасым,
сапшәымоуп
Уара уҕы сара!

МАМСЫР ХӘЫЧЫ АУАСТА

Инеишәйтдан иңраҳәә,
Иңыба интәйтәит ажьаҳәә,
Иара убасгьы ирытәә еимҗаңа,
Изқәыршәмыз ңыара асаба,
Ишьалашьын, ихәархь, иҗыга...
Еидигалаз амыруга,
Инықәйтәит зегь ааңәырган,
Уахьрыхәәңшуаз убла хыркуан.
Дныҗнагылан алашараҗ,
Аус ахьйуаз аҗаңараҗ,
Идыртәз ашкол аҗы иара,
Дналагеит ауастара.
Ағәқәә хитәон ахәархь ала,
Игәәтаны ишишәаз ала.
Блатыхәала араҗа шәынтә уа,
Уи дахәәңшуа, ишьалашьынуа,
Даңклаңшны аура-аҗбаара,
Инархәы-аархәуа кырынтә даара,
Ашьапқәә җаитдан иҗыққа,
Интәиршәит аҗақәә.
Иҗынахан нас, днеин,
Ағәқәә имаз ирмазеин,
Инаганы ахы инықәтәң,
Даатгылан акыр дхәыцуан.
Нас, ибзианы еидицәлеит,
Дасны аҗәымҗ налеицәлеит.
Абар, аҗәардә хәыч ңшзаза,
Ишааҗаитқаз иласза.
Нас, абри иами ихәта,
Мамсыр хәычы, ауаста.

* * *

Ацәа далтын ахәыңы,
Ихы нылихит ихчы,
Иан дирфыхеит уа,
Длыхо, лызфытуа.
– Бгыл, иааит саамта,
Бзырцәазеи аскаамта.
– Мап, – лхәеит, – схәыңы,
Уцә, ухы ылатцан ахчы...
Дхатцхатцойт ахәың даара,
Ашамтазы имацара,
Еиҭа ихәахт: – Са сфыхеижьтеи,
Сара сзыхәан ишеижьтеи
Акырцуеит. Бгыл, сан!
Ашкол ахь сыццакуеит!

ЛАШЬКЫНДАР

Ашьха ҳарак
акышәкышәра,
Инеины
аңстхәа нахатәар,
Цьоукы ирғалон
Нас, ацәышра,
Ирхарахон
Лашькындар!
Хыхь иказыз?! Цсыцкыа
итәартан.
Неишыа амам хәа
ирыпхьазон,
Идыды-мацәысыр,
жәлары ғартон,
Ашоура змазгы
дарпатон.
Уажә ххалеит,
хагъахысит,
Хәыц-хәыц
хақәуп еимдауа.
Ашьапақныцәкыа
адәығба ағысит,
Ибжьоуп
есымша икәалаауа.
Аха пшышыаала
иңынчза игылоуп,
Иңхашьаңхатцо
маҳәра уа,
Аңсҗазаара
агәҗа иагәылоуп,
Лашькындар
аупа шықыруа!

АШАХТА №1

Сееиласхәеит, скаска схастцеит,
Слампа сыхәда инхысшыит.

– Сөызцәа, шәаала, шәабацеи?
Схәан, уртгыы рызфысцит.

– Уа мшыбзиақәа! – хәа нарасхәан,
Сныцдалеит ашахт,
Исхәаз атак насыртан,
Инеихәапшын, иааччахт.

Азә дынсыжыит, ыыҕа нсыжыит,
Аҕарахәа сцоит.
Зыҕны иҕноу иеиҕш сгәы касыршәит,
Слампа уа илашоит.

Алмҕанык хәхымҕасуа,
Арҕашбыжықәа гоит.
Авентилиация аус ахәауа,
Ахәауа хәәшәшәоит.

Цәара хкыдлеит амардара,
Иҳаракны иҕашытуп.
Сымч уаҕа исшәеит даара,
Аиаша ами ихәатәу.

Қыдқәак аабан, хнарықәтәеит,
Хамтак хәҕсы хшыеит,
Апхзы ихалтуазгыы наҳақәбеит,
Хәапсара ххыжыжыеит.

Хөеибаргылан, амға хақәлеит,
Хайтацоит җһаҕа.
Җара хеыриашо, җара хәехархәоит,
Хаикәшоит хәдаҕа.

Җара хталоит, җара ххалоит,
Агәшәқәа аахартуеит.
Җара җшынаҗха хкылсуеит,
Хкаскақәа аағыҗеуеит.

Ас азә иоума, ыыҗа роума,
Ирацәоуп анапқәа.
Имеицлабкәа зыҕалома,
Иаццо рыдҗақәа.

Ара дубап җыҗх иҗалаз,
Ақыҗаҕынтәи иааз.
Ара дубап зхахәы еиқәышлаз,
Шәык ауаа заазаз.

Гугушвили, нас, Антонов,
Акыр җа збахьоу,
Изыҗхьазода шаҕа тонна,
Рнапы иҗнагахьоу.

Ғыцныкәаык иакәызшәа акәын,
Зны дшааз Заабет.
Агәилфацара змаз ақкәын,
Иархәеит: – Бзиала уаабеит!

Уажә наҕ рҗаыс иара дрымоуп
Ашахтаҗ аҗар.

Ддепутатуп, Кремль дацшэймоуп,
Фышықэсоуп абар!

Ашыр-шырхэа, аххыа-хьхыахэа
Алента цыс-цысуеит.
Арахь арацэа агэгэа-гэгэахэа
Авагонқэа иртанацсоит.

Ецэаңыаа реицш, еицрыхэхэа
Рацэала иртэны,
Еивтарқахаан адэығба иаман,
Ицоит иңырны!

АШТОЛЬНИА ҒЫЦ

Ашыыжымтан амра
ивцнарпыз амырхәага
Ахәақәа реицш
ацста итанацсон.
Уи аамтазы
сгәырғара
Иамамызт ашәага,
сгәы тыпраауа
Машынала сцон,
Сзықәтәаз амашына
Еидарамғангаган,
Еиқәатцәаза
ишәны иқаз
Ашпалқәа анын.
Ашофер ириҭауан
Ашахтағ инаган,
Уи ада ихәартамызт,
аштольни иаҭахын.
Хнеит. Амла иакуа
атцарахәыцқәа
Афатәаз
ран ишазыцшу еицш,
Иааигандаз хәа
иццакуа изыцшын!
Иақәырхит
иадибахәалан,
албааха сымҭакәан.
Цьоукгы зыжәра хәа
рғынархеит,
Азба иаршын.

Ацакыа иалачаҕан
 аз труба лбааган,
 Апхзы алнахэозшэа
 ибаазаза адэахыы,
 Избан акэзар
 уигь шытамызт,
 баша игэаѡан,
 Ашьха рѡаш
 хышэашэа ҕаланы
 Иаауан ахахыы.
 Аалзга инацэхыкны,
 абахэ ѡыцакны,
 Аабатэи аштольниа
 снадгылеит агэашэ!
 Пҕхэазбак дааиуан,
 хэшэқэак
 лгэыҕцакны,
 Санылба сылзымдрит,
 Са сахыгы
 даахыаҕшит.
 – Мшыбзиа, аҕхэызба,
 бара бхақымхап?
 Иаразнак иналыстеит
 уаҕа азцаара.
 – Ииашоуп, судырит! –
 иаарласны инаҕалкит,
 – Харгыы араҕатэи
 матцуцоуп! –
 лхэеит лара,
 ѡыҕыа еицны иааиуан,
 Аштольни итытцны.
 Руазэк инапы
 ашыа цон иаацрыкэкэа!

Абинт, абамба, аиод
аацэырган,
Ифылызэзэеит,
иҕалхэеит,
Цшьяала дмыццакуа.
Уи ашьха алағәым
ңызжәауаз дреиуан,
Арақа ауп
иахьхәыз инапы,
Аха уиақара
Машәырда
инхаз дреиуан,
Цсытбарада
дытыцит уи
ахаңы!
Ари ашахта
егьырт ирөызам,
Аа-верск тунельны
ицароуп Хәаңьал.
Абрахьынтәи аштольниа
еиңш,
Наҕынтәи убри афыза
Неиөымсрада иқалароуп
иеиңгал.
Уа, нахьхьи, Хәаңьалоуп
ахазына ахьяаңшыз
Меигзарахда ахьеиқәатәа
ахьяаңшыз амал.
Тунелла акәымзар,
адәахьала
уаө дахәом.
Азын ашьха улбаанашьтуам
уанхал.

Асы
 иафкъаны илеиуа
Иархәеит атцлақәа,
Ахәаццышәеипш
Иланашьтәеит хланцы.
Абри азын ауп
 убрантәи
 ашьха кылтәаны,
Изыртаххаз
 нахьхынза
 иргарцы.
Уи адагьы абрақа
 иҭадыргылараны
 иҕоуп
Агидростанция,
 иахьылбааҭеҭо азы.
Аха уигьы ҕалоит
Адгьыл атцақа,
140 метр
Азы ахьыҭо
 хланцы.
Араатәи арацәа
Руҭави иачашәуп,
Аметаллургиятә зауадаз
 ибзиоуп иара.
Агазгьы маҭымкәа
 арақа иубартәуп,
Азы асҭычка
 алауршәыр
Иалагоит абылра.
Ұынҭыжәа верс
Нхыт-аахыт
 ашьхара.

Хъеикәатцәа-рацәала
 ибеиоуп акыр.
Убри азын ауп
 рхы изаеиғзо
Асы задыруа.
Амеханизм,
 аңыр.
Ашьха дырхыцхыцуеит,
Ицдыркьоит адац.
Алағәым атаны агәақыхәа
 иңыржәоит,
Иаабоит ассиркәа
 зда камлац.
Ашьха иағалан,
 аекскаваторкәа
 өеиуеит,
Ажәырқыхәа
 акамбашь
 еиңш
Иағоуп иағахәуа.

Анахь, арахь
 ахысбыжыкәа
Ахракәа ирхыөуеит,
Аңсатцлакәа
 гылоуп,
Ишәо-ирхауа.
Атрактор,
 абульдозер...
Иарбан ара
 икам,
Адық-дықхәа
Ргәеисыбжь

Гоит хара.
Аусуцәа ара иҥоу
Рымч еибыҥан,
Ҥаацәаракны
иафуп анхара!

АЗЫЛБААҖҖАРА АТЫЦ

Абахә ытца ивтәҖеауа,
Иццакуеит Аалзга.
Ацыпхь ацәкәырда иагәылцчауа,
Иунарбоит амырхәага.

Хыхьынтә абахә иалыҖеауа,
Илеиуеит арѡаш кәара.
Ашаха еипш еитытлауа
Илаҗәоит аҗҗара.

Ашәа рхәоит ашыха җарқәа,
Еибарҗырҗыруа!
Нак-аак ашыц шыап җарақәа,
Игылоуп ицыѡцыѡуа.

Апша кәанда ахәы инықәсуеит,
Ахахә ахцәы иналшыуа,
Ацакьа дукәа харкәысуеит,
Ацәа хаа иалоушәа.

Ашыцламшә ала ахахә ычыоуп,
Иахьышьтоу кыршықәса.
Даҗеакала арака тынчроуп
Игәахәуеит имѡасуа.

АБРАТӘУП

Ашәышықәсқәа
Арақа
ахаҳәқәа ирхытуан,
Азар ықәңалон
тәығала еисуа,
Шәышықәсала
ашьхақәа
Арақа ихәыцуан,
Адыд-амацәыс
Адгьыл артцысуан.
Апҳьарца бжьы
Ҳахрақәа ирнығуан,
Инеимда-аимдо
аңағқәа иргаларын.
Ацәгьа зуаз абрагь
уахь дазығуан,
Иағацәа рҕынтәи
ихы ихьчаларын.
Аха уажәы ахаҳәқәа
ханха игылоуп,
Ашәа ғыцуп,
иаҳәо апҳьарца.
Уажә ақалақь
агәытқакны игылоуп,
Ткәарчал,
Фымцаркыла,
ахағы пшзаза.
Сапҳьа днеиуеит
афырхатца абрақа ихьчоз,
Шәақьым иику,
Мап, уи даҕеакуп!

Убри акэын исацэажэо
Абраќа иччоз,
Уи иахьа амыруга
 фыц икуп!
Уи иахьа ашахта
 арацэа җигойт.
Дшахтиоруп,
 аматэа фыц ишэуп!
Уи иахьа азэырфы
 араќа ираҗигойт,
Ирто адца,
 иарбан, дэзыпшуп.
Уи иахьа
 идырра кыр иацуп,
Иубахьац иакэзам,
 дґыцуп,
 даеазэуп!
Дзатэым,
Ихалагь иакэзам,
Уи ифызцэа,
 иашьцэа рацэафуп.
Ткэарчал даазеит,
 уи даҗашэ-дацуп,
Аҗсадгьылаз
Икоу матцуфуп.
Уи иахьа аус ду
 иаҗхьа игылоуп,
Дацпыхэаны
 дшыкоу атэы шэымхэан!
Уи далмасхан,
 ахра агэҗа дагэылоуп,
Дэзыкэҗойт
 быжышыкэсатэи аплан.

Уи дреисоит арацәа
аҕаза дуцәа,
Колчик ухәаргы,
иҕыза
Мамаи.
Хадас дрымоуп
гәыңҕык ашахтиорцәа
– Еицәхара ҕамлароуп,
аҳаҳаи! –
Ргәы ҕигоит
иара иусушьала
Драхәмаруеит,
иҳәоит асамарҕәыл.
Бзиа дырбоит
зегы-зегы
иҕазшьала,
Акы даргәааргы
деиңшуп апырпыл.
Игәамҕхаз уеиҳәоит,
абла ҕыцҕаан,
Ажәа иуеиҳәаз
ашьҕахьҕа
игъежьзом.
Амц иазыцҕыо иеиңш,
иҕалом дыцҕыан.
Уи «данеибашь» –
баша «деибашьзом».
Адырҕаҕены,
уаҕа, иумбарц
залшом,
Атемп иигаз
иунаҕоит
алцшәа!

Ажәа аниҳәа
еиҗеиҳәом
уи дакәшо,
Еилацалоуп иажәа
уамашәа!
Дуаџуп,
аҗсҗазаара
агәҗа далоуп,
Аџызцәа имоуп,
Имоуп аҗаацәара,
Изышәцәыззоzeи,
Аџыжәрагь иҗсы алоуп,
Аха ихшыџ ижәуам,
идыруеит изхара!

МҖА БЗИА

Сыбла шәыхгылоуп шәшысымбацгы,
Шәарт зеггы-зеггы сышьхақә.
Шәбара сдәықәлоит иара убасгы,
Шәарт сара сыгәтыхақә.

Сҗамчы сәахоит, сәы насытцпраит,
Сашта, сгәашә аансыжт.
Исышьтағыртүеит: – Хиямәа уқәлааит,
Уцеит, нас, ҳа ҳааныжъ?!

Сынхом, схынхәуеит сара ирласны,
Уажә сахыцо сназап.
Нхытц-Кавказ зеггы снахысны,
Ажәабжьқәа шәзаазгап.

Снағалап ашьха, анаа...
Балкариа-Қабарда.
Снарылсып дағыстанаа,
Ғунибгы ахаға.

Ейбаха-ейбафо игәрымуа иахьнеиуа,
Сынтаңшып Дариал.
Избап Қазбег ду мра зхацеиуа
Асыңса уархал.

Избап снейны, иахькыдыршәылоу,
Кавказ ушьагәйт.
Иуасхәап сыңсы шулоу,
Аңснйтә саламк наут.

Нырцә-аарцә ахра зыбжы аныџуа,
Избап ахышьцәа уа.
Ашәарах еипш, ахраџ иџуа,
Зхы-зџы ччауа.

Ашәа хаакәа сырзызырџып,
Сара Нхыц-Кавказ,
Урт рыбжы ашәазы ихазыноуп,
Дызбап икәашоггы алаз.

Хтырцә шкәакәа, уапа еикәатцәа,
Кавказ маџәа зшәу.
Ақәбас маҕа, ҕама чаҕа
Ззара па иаҕәну.

Җабардагь цсуа хатцак
Иудыруеи дызбар.
Аҕәарасеипш черкьез тыпцакгы
Уаҕа дысгәапхар.

Адыгьааи абазинааи,
Иҕалап, ус рхәар:
– Асҕаамҕа узаҳзымааи,
Иабаҕаз ухабар?!

Издыруада исырпцашьар,
Сара сеипш даргы.
Җаишьцәоуп, краадыруазар,
Шәнықәлала шәаргы.

Аешьара еиҕәызшауа
Изыҕаларым шьха.
Милаҕ дыҕам ҳаҕәнызшьауа,
Җара ианаҳтахха.

Нхытц-Кавказ иахьабалакгы
Сара сышьаҭа ҳауп.
Амилаҭ дызустзаалакгы,
Зегьы-зегь ҳа ҳауп.

Избан акәзар азә ҳакәушәа,
Ҳаишьцылоуп ҳара.
Сахьнеилакгы, стәымушәа
Схы збазом сара.

Иандиеви Кулиеви,
Аткаи, Рашьыд, Расул,
Ҳахьеиқәшәалакгы, ибзиами,
Иаххәоит асамырҕәыл.

Кешокови Цьгәәтани
Иаҳагы ҳаилахәуп.
Черқьезтәылеи с-Ацсынтәылеи
Зынзаск еигәыцхәуп.

Ҳаешьара иаҕәыблаазарц
Стахуп, абааҕсы.
Ҳаҕымшьқәа реицш ҳаизааигәазарц,
Ҳаибабаларц лассы!

Ерцахәи Ҷазбеги реицш,
Ҳағәғәазарц есқьынгы.
Ишеибабо ани ахшареи,
Ҳаибабаларц зегьы.

Лахәапштәыла сечеиқәа шьтхысаа,
Сцоит сеилыхха.
Шәызбарцаз, сашьцәа нхытцаа,
Сҭалоит шәымзырха.

* * *

Ауады дахьымнеиц
Дгылаѣ даннеиуа,
Ихаѣы икоуп ахэыцрақәа:
– Дарбан испыло
уа сахънеиуа,
Исыто ашэтшыгцарақәа?

Иарбан блақәоу
са исқылауа,
Насғыи ишқасыхәақшуа.
Иарбан напқәоу
иныскылауа,
Атакс сара исылшауа...

Абас санхэыцуаз,
 хмашына
Икәпраа инеиуан асазан!
Алмшанык амхқаа рзылан,
Икалахан аңшаза!

Арирахъ – ачарта,
Анирахъ – азаракъа,
Абар, акартош
ахылатоу!
Абар Кэбина
Адгъыл къакъа,
Адгъыл псыла
еикъаттоу!

Абар Черкъесск ҳахылапшуа,
ацэашьқәа еилакәалы-кәацьо!

Абар, схәыцрақәа
ахьеиладуа,
Сшыкартаз схабыхацо!

Хааит, абар,
Черкьезтәыла,
Акарачқәа ахықәынхо.
Ачеркьезқәа,
ашәуақәа,
Таацәаракны
иахьеиланхо!

Избеит сара
рхнышьнак еиџызтәаз,
Иахылтыз ашәуаа
хабшьтра.
Избеит сара
Нартәа ирхылтқәаз,
Избеит атыпқәа
исхамыштра!

Сара исцылеит
алацш гәакьақәа,
Бзиабарала исыхәацшуа.
Сара исахаит
абызшәа гәакьа,
Сгәатцанынза
изырцшаауа!

Сара исыкәшеит
анапкәандақәа,
Уааит, хашьа, хәа
сазхәауа!

Сара исцылеит
 исгәйдхахало,
Ахәыцқәа ашколқәарҕ
 иацхәауа.

Агәырғъара
 еихсыҕны шқақало,
Ирацәоуп
 скалт иахауа!
Асабицәа сгәыдыркыларц
Сыхәда иахынхалауа!

Абасоуп ҳара ишаҳпылаз
 ҳашьцәа,
Зызбахә шәасхәауа!
Кәбина азы
 иахәа ишаҳатуп,
Ҳашьхақәағь ируеит
 шаҳатра!
Ҳарт ҳаешьара
 Насып шақәу!
Ишамоуа Насғы
 гәхаштра!

БАҚСАН

Сгылоуп схалан
Ельбрус ашьха
 кәаш ағы,
Сытқака ишьтоуп
Ахахәқәа
 еикәыпқа,
Арахь рқатца
 иатчач,
Ақтәқәа ракәзар,
Ирханацоит
 ахрақәа ахтарқа.

Ацдармақыеипш
Анакә ахьыпсасиуа,
Арѡаш атқькоит
Ахәарахәа ишуа!
Иҕкьаҕкьо
 инеиуеит
Абжы абахәқәа
 ирныѡуа,
Ахахәқәа еигәйдцо,
 ицо-икәашауа!

Аброуп Бақсан
Ахы ахьытнаго,
Аброуп Бақсан
Ахьылоу амышәкәан.

Аха верск нахыс
 иалагоит
 ацәажәара,

Иузхәома
знымзарзны
ипшқан!

Абжъас еипш,
Еитцас иууаза
Ианықәслак
аладахътәи аҭаф.
Иҭәыбаса ацыпхь
ықәнацоит,
Избалакгы
дыцанацоит аф!

БақсанГЕС хәа
астанциа нҭадыргылеит,
Бақсан амч
иаргъежът абарбал.
Азы хәашь
алашара нахылцит,
Икаччо
афнқәа инарыфналт.
Бақсан иахьа
еафараазагоуп,
Бақсан иахьа
лашароуп ахафы!

Бақсан иахьа
зеггы ирыхьзырхәагоуп,
Фнаҭацыпхьаза
икоуп,
Иҭоуп амхқәа рфы!

Ихәыцымкәә, нас,
идуһахьада,
Иламыдаз
ихәыцны амышәкәән.
Алмәанык
аз иалалақәаз
ыҡамызтғы,
Ас идуны
иҡаломызт
Бақсан!

* * *

Атх еивнагон аңсы,
Ағы иақәыршәуп акасы!
Цыск ачытбжыы уаҳазом,
Иахыыз седроу, ишәаҳәазом!

Асы шытоуп шыамхахы,
Итаауеит адәахы!
Унылаңалар, ашыгрын
Сытдаршәума уҳәарын!

Ушыапы ашытыбжь хара ицоит,
Ааңцәарак хәа ҕамцазо.
Икәалыкәацьоит етәак,
Еибарлацаҕәуа алушәак.

Зны-зынла рбаҕк ҕнаҕуеит,
Абжыы аҳауағы изытуеит.
Атх ыцәоуп итаҳәах,
Аамтаҕь амоуп меигзарах.

Асы цырцыруеит разыншәа,
Атх лашоуп уамашәа.
Абымбыл иартә уа икацоуп,
Ибырлашха иңшзоуп.

Сыла абна таҳәхәаны,
Игылоуп ашәыб ахҕаны.
Бымбыл цәартә еиңш уеилаҳан,
Иухәап, сыцәан снылаҳан.

КОСТА ХЕТАГУРОВ

Иахъа ахэыцра агэ́та сагэ́ылоуп,
Ушэ́кэы сымцоуп иаартуа.
Коста бзиа, Хетагуров
Ашэ́ышықасақэа ицо ирхууа!

Уџымта-ашэ́кэы саңхъа иқәуп,
Ужэ́џахыр уоупа́тарқа.
Хара хтэ́ылағ хатыр уқәуп,
Ишкәакә́аза ухтарқа!

Унапы адыргәан ухы, ухэ́ыцуа,
У́камача́да у́кэ́ынцаны,
Иухәон ашәа агэ́ы зырфе́ыцуа,
Ужәлар ры́ңсы ахатцаны.

Уџымта саңхъоит, иаартны
исымцоуп,
Игә́ытшъааган иуџуеит.
Сы́тзамц а́фы упатре́т кыдцоуп,
У́цәажә́азом, узырџуеит!

Сара сы́кан ура утэ́ылағ,
Мышла иухә́озар жәаба́ка.
Иаахымт́зац уажэ́ыгь сыблағ
Уа́ка избаз уба́ка!

Иухәон ашәа, иагъыноугзеит,
Иаанумы́жыт угә́такы.
У́ңсым, у́коуп науна́гза,
Уа́ха иуасхә́ои даеа́кы.

ТЕРЕК АҢСТА

Терек узбахә здыруан шәкәыла,
Насгы истахын убара.
Аха иахьоуп хықәкыла,
Уанызбауа сара!

Пхашьаразаргь здыруада,
Иаххәап, азәы игра изоит,
Ҡба сылам, аиашада,
Сахьцалакгы, сиаша схәоит!

Ара имаац поет дыкам,
Улакә тыққәарз ак зымхәац!
Ҡаңыра дыка, ара дыка,
Цырқак убзиабара зымгац.

Зынгы Пушкин даан шыпыла,
Убаагәараҫ дықхьахьан.
Зны ыла, зны уардынла
Лермонтовгы дылбаахьан.

Лев Толстои арахь дықәын,
Ухра тәцашқәа ңашьяуа.
Уңшзара пату изақәын,
Ибон абқәа ара икаууа,

Ирхан ахра иахьаҫысуаз,
Ркаламшыапқәа калаза,
Ашәарыцаҫ дахьрейхсуаз,
Ма дахьрейҫазоз иеза!

Терек, иссируп уеилашышьа
Уеитытлауа, уахьцо уеитцас.
Алым гəрымшьоуп уа угəрымшьа,
Уласышьа – зынза абжьас!

Ашьхақəа цəыш-цəышза,
Игылоуп ицазшəа рыцшшəахəы.
Азын ацаа иаку идысза,
Апхын амра збо мыцхəы.

Агəылшьапцəа зхоу Дариал цəацəа
Уара иумоуп уи тыхəтəис.
Терек, уқан цақа ухаеҕеоит,
Исахауеит арахь угəеисыбжь.

Ахрақəа хыбрас иаххагылан,
Акəа хталон, хтысны хцон.
Терек, усахьа сгəаҕы инкылан,
Апсуаа ирзеитасхəарц сласзон!

АХӘЫЦРАҚӘА

Ахәыцрақәа срылан,
Ахықәан сгылан,
Иаасыкәыршаны
Ашьхара цшзан.
Амрагь ашәха еицш
Амшын ихгылан,
Ицсақьаны ацыцхьқәа
Аисырра иағацсан.
Минутқәак рышьтахь
Амра нзаалеит,
Затцааира ицхашьозшәа
Уи қацшьхауан.
ГРЕС иахылцуазгы
Алғақәа хиаалеит.
Ацшалас атцасуа
Иама ицауан.
Исызиашан сацхьақа
Нарчхьоу ахәы,
Арахьынтәи абахә
Сара исҫыцшуан.
Иаасыкәыршан,
Ашьхақәа исызгәакьоу мыцхәы,
Иртәхушәа ак сархәарц
Сара исзыцшуан.
Арирахьқа аисырра,
Еиахоуп са сызқәа,
Анирахьқа исеиҫырбоит,
Ашьха Лашькьындар.
Сыблақәа хыркуеит
Арахь афын ҫыцқәа,
Избоит: абахчара,

Аңсара, аңандар.
Ахәыцрақәа ахәитцәхәа,
Инасытны рҕынархеит,
Ашхыц аңгылоу еиңш
«Агу» дырган.
«Узгылоузеи, уадырсызшәа»!
Бжык насытцәкьеит,
Машынаккы насафкьеит
«Ажыжә» арган!
Атхарцәхәа саалцит,
Сиеиңшума иҕыхаз?
Амашынақәа ықәпраа,
Инеиуаз Кәазан.
Исгәаламшәо сыкоума
Ажәйтәзан ишықаз,
Сгәы исанахәон:
Ишықаз умзан!
Изымбац излеидыруеи
Анкәа ара ишықаз?
Итәхәлакын ишамаз,
Амра алакта.
Уи иалидыраауеи
Лашькындар шныхаз?
Амшәқәа ишыртәартаз
Нас, аңста.
Уи иидыруеи
Ишабрагь цәахыртаз,
Ацыхәтәантәи ахгы
Дшыркыз абра?!
Уи иалидыраауеи
Шьмаф ишиқытаз
Анхацәа тацаланы
Ишимаз атәра?!

Абамба аныпытуа еиңш
Абнара ишылаңсаз,
Еибарҕаауа аңьма,
Нас, ауаса?!
Уи иалидыраауеи
Асыга икылаңсан,
Абраҕа ишырсуаз
Амаҕа – акәмызца.
Иахааным иидыруеи
Ахьшыца ишыртыңыз,
Зжы цәнарцәахьаз
Абҕа – акәмызца.
Акәахьча шакәыз
Ирыцаз, ирыкәыз,
Убри шакәыз ирымаз
Риарҕа, рцәарҕа!
Уажә араҕа
Ачча насҕыкәыжжит,
Аңырра зәазыкыз
Сафызоуп аңсаатә.
Ашьхақәеи афңқәеи
Еиңшны снрыхәаңшит,
Сәаңхьа игьазгьазуа,
Икыдуп асаат.
Ажәлар рнапала,
Иҕацоуп абаҳча,
Ақалақь саңхьа
Ишьтоуп аеыртаға.
Ажәақәа ирылцит,
Иҕам иахьа акәахьча,
Аханқәа радла
Игылоуп икағға.
Ткәарчалтәи ашахтиор

Донбастәи диеисоит,
Иңсҗазара иазеиҗу,
Инапала ичаңоит,
Ахәмарреи аччеи
Иәнаҗа иәнеиҗоит.
Адуinei аҗынчра
Агарцаз дықәңоит!
Аңсадгылаз деигзом,
Имч илшара,
Имамыз ихзымыз...
Иңсыҗәҗа аҗаххар,
Аҗара иҗеиҗоит,
Иаазоит ихшара,
Ирылихәеит: аҳақым,
Аңҗныр, ауаҗа...
Иахә абар зегы
Сылаңш зхымзо,
Исгәалазыршәо
Ажәйтә, аҗәтә!
Алшара җыҗқәа
Ахьузымпхьазо
Убри азын ауп,
Жәәангәашә ахәхзаат.
җьоукгы рбомбақәа
Рхәазо идәықәуп,
Ауаә иңсҗазаара
Капеикшәагы ирбом.
Ускан хара хҗны,
Ауаә хәҗыр ду иқәуп,
Ахан издыргылоит,
Аибашьратә рхәом.
Абас иаххылаңшуа
Гәахәа дурала,

Ҳақстазаара
Асаат еиқш
Ианагъ изырхио,
Ҳпартия, итабуп!
– Иузаҳҳаоит гәыкала,
Убирақ қақшь ҳаманы
Пҳьақа ҳцоит ҳшәаҳәо!

АШЪХАУАФ

Алим Кешоков ихъзынфылоуп

Еилаарцыруа
ахра цәышқәа
Ирықәыршәым
уаҕа сабак,
Урт рықәцәаҕы
аҕацәа ҕнашәоит,
Еилаҕыруа,
ашъхауарбак.
Урт иднарцоит
аҕырышъа,
Зны ҕхъа
идәықәцо,
Зны ираҕысуа,
зны ихаракхоит,
Зны икәаратцоит,
хланцы иҕацо
Еихъыс-еипысуа!
Арахъынтә избоит,
Арѡаш ҕрысқәа,
Аҕыѡқәа реипҕш
ибыжьцәраа
инейуа!
Икәаш-кәашза
ахш хыҕызшәа,
Иахъеилашуа
ашәах кәеицеиуа!
Аҕша анаслак
иқамызуа,

Ашьха җаскын
нхыхәа-ааыхәоит.
Ахрақәа
ажәәан иатцакысуа,
Иухәап,
убарт иреихырхәоит!
Атәа зырхәа
иеимгәхәо далоуп,
Афрангь абжы зхоу
ичаала ҕауа,
Ацсабара
абра рыңс алоуп,
Ашьхаруаа
абраҕа инхауа!
Згәы разу,
зыламыс цқьоу
Аныга итәу
ахш аҕара,
Ашьхауаә
зыбаә ласу,
Абра иаазаз
ңслахәк аҕара!
Бзиа избоит,
ишыха тәыла
Җатыр изақәуп
ихаҕара!
Изгәыдзыхәхәало
бзиа ибаны

Диңылазшәа
иңҕа хаара!
Игәи игәтцәеи
шеидхәалоу еиңш,

Абратә
ишьхақәа дрыдҳалоуп.
Урт рыбзиабара
абратәи
арѡашқәа реипш,
Ицәқәырцауа
ишьа иалоуп!

ТҖӘРЧАЛГРЕС

ГРЕС атрубақәа алға иртыцуа,
Жәфәнгәы иалоуп ихәхәза.
Алашара афымца иахылцуа,
Сыфны ифәлоит иңхәза!

Саланхауеит, сәаласырңхоит,
Иаласыршуеит суанҗа.
Сыфатә-сыжәтә алаҗастоит,
Салаеырбоит сыфнаҗа.

Баша иныхәам, еиҗыскаауеит,
Ианыстахым – избылуам.
Сара издыруеит, еилыскаауеит,
Уигь ахала иҗалауам.

Икәыркәыруа аҗел иҗалан,
Уи ахымцара убахьоу?!
Ухы иаурхәар ирманшәалан,
Иахьумыхәо җалахьоу!

Ашахта афнудҗа иара ыҗоуп,
Ашаhtiор изы илашоит.
Адәахьакәзар – иара ныҗәоит,
Аканатқәа еикәнаршоит!

Астанокқәа ңсуп иарада,
Усда игылоуп, акгыы җартцом.
Ахазына аиңш збахьада,
Аусураҗы иаапсазом.

ГРЕС атруба алѡа итыцуа,
Ажѡѡан иалоуп ихѡхѡаза.
Халашарақѡа еихазырѣыцуа,
Бҕас ихѡмоу иҕѡгѡаза!

Уаала-уцала, сылашара,
Ател уҕала укѡыр-кѡыруа!
Уацхраала хҕынчнхара,
Зхатѡ ҕыбаала акырзуа!

ЦАН ЗМАМ АУАҘЫ

Ауаҕы даңсахар
Зеггы дыртцеиуп.
Аха дхәаңсахар
Ирхәоит дңаршеиуп.

Иагъа иаухәаргъы
Иухәо иаҳауам,
«Ауалыр атца змам,
Зыла иузыртәуам».

Амтц дазытцкьоит,
Ҷеик изыкәтцом.
Ауаа еиниҕкьоит,
Атцәы рылаитцоит.

Амашәыр импытцкьо
Уаҕы изыкәтцом,
Шәалкьямроушәа
Наҕ днытцабоит.

Q-кәардәк дрыкәтәоуп,
Кәардәк атәы изыкәтцом.
Амахә җа икәтәоу
Нхашья имазам.

Арахь ихы укыр,
Ицыхәа узкуам.
Атцыхә ицрыппуеит
Илтцуеит агәам.

Сөйзә, иуасхәә
Убри ауп, уаазырғы,
Җызас дышьтумхын
Абри еипш ауағы.

ААЗАРА АЛТШӘА

Ишьацқаә сабацк
цъара ирықәымшәац,
Икьымсыц иара
ахаан абыбыц.
Амлеи ахътеи дрымкыц,
ихы далымпшыц,
Ицыццо хыла,
ичацоуп ихапыц.
Чареи цсхәреи,
еизареи
ченак дрыгымхац,
Царала деибыцоуп;
ихоуп, ишәуп, икәнуп.
Шәшьыралә даазоуп
амра-ца иқәымпхац,
Ишитәху ихы дақәитны
адәахы дышьцоуп.
Иани иаби рыхәда
дықәдыртәалон,
Убри акәын иаақәымтцзакәа
изфыз данхәыцыз,
Иреиғыз иалапшы
адухь иқәыртәалон,
Иан ихәхәы рхәра
дагахьан дшафыз.
Ацара дахьтарцызгы
уи агылымцит,
Зегь сымоуп,
иазызуазеи хәа
дтыцит ашкол.
Знык цъара данызца,

Нас, арахъ
 дкылымсит,
Зны афыхъара
 дханагалт,
Нас, афутбол!
Иани иаби
 ажәит,
 дубахъоума имхауа,
Рыбла шааңшуаз
Рхыбрақәа қаңсеит.
Арахъ акәзар, ақа
 дрымам ирыцхраауа,
Избан акәзар
 рыцкәын дырмаазеит.
Арт зланыкәиго хәа
 шыта егъсыздыруам,
Ишьацақәагы
 уаанзеиңш
 ицырцыруам.
Ихәдацәакынза
 икәитцеит ауал.
Излеишәозеи шыта?
Издырзом аарыхра,
Цъабааңсак ахьиоуша
 усурта иңшаауам.
Икәцаны иутаргы
Дацәаашьоит
 ацадыхра.
Итыхны иутаргы
 иган илагауам.
Иулагогы абакоу,
 ажәакынтә
 исхәоит хәа,

Адырæегъых ылыгажæцæа
ируа дахатæоуп.
Ма игæы иаанагом
Рацæа сыпхашъеит хæа,
Рыхæдафы даныхæыңыз
дахықæдыртæаз
дтæоуп.

Иахъа
иани иаби
ажæуп,
Дубахъоума имхауа,
Рхыбрақæа ракæзар,
абар икақсеит.
Аха дабақоу ақа?
Дықам дрыхæауа,
Избан акæзар –
дразқæынцан
рықкæын «драазеит».

СҖЫЗА ЛАХЬ

Нина илызкны

Ага сыҕа, ашьха сыҕа,
Амра анцеиуа, асы анауа,
Сааҗса-скараха аҗныҕа
Амҗа сықәны санаауа,

Бара боуп са схәыцра иалоу,
Гәыла исыцу сахьцалак.
Аҗхыз ссирқәа здызбало
Схы нықәцаны саниалак.

Бара боуп са сгәаҕра иахәо,
Исыҗагылоу шыаҕа гәгәас.
Схы ласышытыр – ибуам, бҗахоит,
Бсыкәшоит сара ҕармаҗас.

Са сыззықәҗо аус базықәҗоит,
«Хрыцхашьа» – хәа бымхәазац.
Бгәыҕра аҗьаханым сахнарҗоит,
Са сзы шәарҗа ҕамлазац.

Бых иазеиҕьу акаҕы башьҗам –
Бамеилахац ашәҗатәы.
Баанымгылац бхы шаҗаны,
Хаҗхьа иҕан аҕаҗатәы.

Ихачхауеит, ххы алахаҗзоит,
Җәыди быстеи хфонатцы.
Аха ақәнамга схы ақәыстоит,
Сгәы аус ауанатцы.

Аус хэыцқәа сыбтом хьаас,
Сеидара ағырак бгоит.
Дҳағоу, дҳауоу ҳара иахтааз,
Знык даныбба, деилбыргоит.

1962

* * *

Уара иуаазаз убри абахча,
Ифалеит амахә хырыхәаны,
Уңьабаазы харт уғаңхьа,
Итабуп уаххәоит ххырыхәаны!

Убзиабара хара хгәатцәф
Имцоуп, иҥоуп, ицәазом.
Диеиңшыми, нас, арцаѿ-аазаѿ
Ааңынра инымцәазо...

АШӘА АЗЫҖӘАН АШӘА

«Уа рарира, раида рашья» –
Аңсуа шәоуп ари ашәа.
Аңсуа агәәҗра данҗагылаз,
Цәатәы шыаҗан иҗагылаз,
Уи дықәызтдоз амәа иаша –
«Уа рарира, раида рашья».

Ашәа амәа хара аркьяәуеит,
Аға иаҳар иңсы армачуеит.
Ашәа агәәҗра бааңс хеыгоуп,
Ажәәан уалазҗауа ңрыгоуп.
Ашәа бңьаруп, абңьар иаша –
«Уа рарира, раида рашья».

Агәәҗ ихәра хәшәыс иамоуп,
Иалнаңәңәауеит ашҳам иалоу.
Абри шакәу дырны иаңырҗеит,
Исхашҗып ҳәа уафы ианимҗеит,
Ашәа анакәха, иамам хашҗшыа, –
«Уа, рарира, раида рашья».

1963

СНЫКЭОН МЫЗКЫ

Сеи скэадыри неикэцаны,
Соупа рены исыхьынхэала,
Сеы сҕамчы цар нахкыаны,
Сёынасхеит аңшахэала.

Аалзга сырит, Мыкэггы сырит,
Ақытақәа срылсны сцон.
Исзымдыруз кыргы здырит,
Снапшы-аапшуа стэыла збон.

Цыапуа Нестор иашта сталеит,
Хаха сыҕан, уа ссасын.
Цэыць Иуака ишҕагь схалеит –
Сзыкэтэаз аҕара са искын.

Археи ҕаөеи кыр еимыздеит,
Адлеи Мхаз сиҕан уахык,
Ақәа схызгеит, аңша сныздеит,
Даанысмыжыт уа-тахык.

Сымзк аҕены аөныҕа сгәарлеит,
Сыҕеггы сарггы ҳаапсаха.
Сгәаҕы, ашәа, шыта ухәмарла,
Уаапсара уапсаха!

1963

МЫШЬТАТА

Шаҥа ибзиоузеи абри ахыз,
Ақәыңш цәа ахами – Мышьтата!
Ирасхәарызеи абри зыңсахыз,
Азин насгъы ирызтада?

Излабзиоу зегь раңхьа иргылан,
Аиаша ххәозар, хымҗада,
Дыхәмаруа есымша ашәтқәа дрылан,
Ихәмаруа иархәон Мышьтат.

Игәыдыхәхәала ашәтқәа иман,
Аҧныҥа дгәарлар Мышьтата,
Азтәара иртон инеиңылан:
«Арт узтада, Мышьтата».

Шьапеимаада адәы данықәыз,
Ашьац иантцо ишьтақәа,
Убасқан акәын пату анрықәыз,
Зегь изеиңшын Мышьтата.

Ианырыңсах ихәыңра ахыз,
Дандуха иеиңсахт, хымҗада.
Са исыздыруам убри иахьа
Изырңсахыз Мышьтата?

1963

* * *

Бзиа бшызбогь, сыбпырымцыр ада,
Избоит псыхәа шсымам, ишыцәгъазоу сус:
Агәыргъара балазоуп цыхәапцәарада –
Гәыпжәароуп, гәаҕроуп сыхтыс.

1963

АШӘТҚӘА РЫГӘТӘНЫ

Абахчара сныцдалеит җенак,
Снеит инас, сырсып хәа пшак.
Аңша асит. Ашәтқәа зазеит,
Ихырхәауа са сахь иҗеырбеит.

Мыркыңык ашәтқәа ирыбжыызбааит,
Сналасын иаразнак ирыбжыысцааит!
Хамтакы иаанхар уи абра,
Иалагар хәа сацәшәеит аҗиара.

Хырхагара злам амыркыңы,
Исымбароуп ашәтқәа рыгәтәны!

БЗИА УЗЫЗБО УБРИАЗАМИ, ТКЭАРЧАЛ!

Сыңсҕазаара абраҕа адацқәа аҕазар,
Абраҕа саазазар, абраҕа сызхазар,
Сатҕагылазар абраҕа са суал,
Нас, бзиа узызбо убриазами, Ткэарчал!

Аус зуазтгы абраҕа снапала,
Сныкәауазтгы абраҕа мѡапала,
«Ахы еикәатцәа» сыңшаазар Хәаңал,
Нас, бзиа узызбо убриазами, Ткэарчал!

Абраҕа скахазар, абраҕа сгылазар,
Аха усгы Ткэарчал сыргылазар,
Ахра, ашьха смааңсакәа санхал,
Нас, бзиа узызбо убриазами, Ткэарчал!

Абраҕа суаҕхазар, абраҕа сыѡуазар,
Абраҕа сгәаҕы амца еибакүазар,
Уара улашараха сгәатца уантал,
Нас, бзиа узызбо убриазами, Ткэарчал!

Аңхы сылтзар, азба сакузар,
Сыѡнапык натцакны урѡаш эжөызар,
Ахахә сныкәтәан искизар какал,
Нас, бзиа узызбо убриазами, Ткэарчал!

Иреиҕу сышықәсқәа устөит уара,
Шыта суаѡыбжара сахысуөит сара,
Сгәы аарты уаины! Уст ацаңха!
Иубап сашәақәа, излоу ашьаңха.

Уара убзиабара иахылцыз абра,
Сара ысылшоит җхьаҗа агара.
Убриоуп сгәырҗара, убриоуп сара смал,
Нас, бзиа узызбо убриазами, Тҗарчал!

Уара сара усашәоуп, уара сгәәҗы уиит.
Уара сгәәҗы ухыҗит, уахьынтәи уҗрит.
Аетҗәәкәә реиҗш әжәван ухалт,
Нас, бзиа узызбо убриазами, Тҗарчал!

Сыблақәә удхалоит, сыблақәә, ихатца!
Сгәы атдан иаларсуп ухьз җхаза.
Уареи сареи ихәбжъазто дыҗам асал,
Нас, бзиа узызбо убриазами, Тҗарчал!

Ирхәоит: «Аазара иацуп агәбылра,
Аха аибаазара – еихаҗы агәҗәара»,
Иҗам даҗеа мазарак, иҗам даҗеа малк,
Абзиабара атҗкыс иеиҗишьо Кьыршьал!

Д. И. ГЭЛИА

Калампынтчала амаркѡаф итугахъаз акара,
Зтець зытызымгацгы дкалап апхэыс...
Уара ацэахэакэа ашэкэы ианутдахьоу ракара,
Зца лапкѡа тазымпсацгы дкалап нхащык!

Ажэак уара шакантэ иухэаз акара,
Дкалап ауастагы зеиха царны изымхыц,
Уара ажэлар ирзухэахъаз ашэа акара,
Схэоит хэа иалагар, абжыы цап акарматцыс.

Амилацкэа зеггы бзиа иубон ухы акара.
Знык уѡны инеиз ихы ибомызт сасыс.
Атыхэтэанзагы аус ууан уаныцкэыназ акара,
Ескъынгы ухандеиѡын, бзиа иубауан аѣыц!

Иааурыхит аеаѡра ашьхакэа ракара,
Иуман ацѡабаа, иуман ахтыс.
Унхаѡын, «уеибашьѡын», иаургон уиашара,
Узцэымгыз уриааиуан, иапсамызт унацэкъыс!

Ауадаѡракэа урыкэшэеит уара уцстазаараѣ,
Аха ацэцараѣ еихагы угэгэахеит.
Укан, укоуп ууаажэлар ргэахэараѣ,
Абахча икоуцаз хара иахзынхеит!

АУАҒЫТӘЫҒСА ДҢЫРЛАРОУП

Амацәыс еипш,
аҕауа дналазит,
Атоурых ағы
икамлац казцаз.
Уи збаз ҳаға
далацсит,
Иарбан заароу
изымдырит изааз!
Уи аамтаз Иури
акосмос дахьалаз
Дахьнеихьоу,
дахьааихьоу,
Атыцкәа ихәауан.
Ақалақықәа,
ашьхақәа,
Азқәа ахьлеиуаз,
Адгьыл дахьакәшоз,
зегьы-зегьы
ибауан!
Ауағьытәығса
Адунеи днықәлазар
инаркны,
Гәтакыс иман
Ажәған ихәракыз.
Анаука ацапхала
Асовет уағ иоуп
Рапхьаза ихаланы
Жәған-гәашә
азыртыз!
Иури Гагарин –
ахатца ихатца,
Адунеи иамғеитцеит
Ашьана – амацәаз!

* * *

Хгәыҕеанзамкәа Титов Герман,
«Восток» дақәтәан даамацәыст.
Акосмос далалт жәѡангәы дхалан,
Аетцәакәагь ааилацәкәыст.

«Ирашь» дақәтәан. Имѡа нымтәеит,
Даацсан днықәиарц иҕаххеит.
Игәы рахатны Герман дыцәеит,
Ажәѡан усқан ишанхеит!

Аетцәакәа зегьы еихәаччоит,
Урт изыруеит цацшьара.
Арцыс дыцәоуп. Амза аеашәоит,
Аха дазбом агәазхара!

Уи данҕыха дшымраз дҕыхеит,
Адгьыл дазылбааит дкаццо.
Асовет уаѡ ихьз духеит,
Ңоурых ҕыцуп ихьз зхәо!

Жәибжьынтә дакәшан жәаа рзы дҕалеит,
Ахьзырхәага, жәлар рҕеи,
Хәыцгы-дугьы идныхәалеит,
Дагымхарцаз адунеи!

* * *

Ауафытәыѡса илымшо егъыѡказам,
Адгъыл мацараѣгъы дныѡазом.
Зылшара дгъыли-жәѡани ирыларсу,
Иѡада ауаѡ иаѡара иласу!

Ауаѡ изын ауаѡы ишоаап анасып,
Дгъыли-жәѡани илшарақәа рыларсуп,
Атынчрагъы убриала иѡалароуп,
Ауафытәыѡса даѡәымтцзакәа дцырлароуп!

ИСЗЫМГЭАҒЫТ

Бааигэа сыкан са банызбо,
Сыгэтыха басхэарц сҥаххоит.
Исзыгэаҕуам, нас, ишызбо
Сзымцаажэазо сҥахахоит.

Нак банцалак, исхэақаша
Харт ханеиқашэо хэа исызбоит.
Ханеиниалак, амца иагаша,
Исхэо сҥамшэо инасҥабоит.

Абас сыкоуп, шака цуазеи?
Сыгэтыха сҥы исзамырхэазеит!
Шакагы зы ниасны ицахьоузеи?
Са сыбзиабара мцазеит!

Аха изхэартои, ибасхэақаша
Шьта ханеиқашэо хэа исызбоит.
Ханеиниалак, амца иагаша,
Исхэо сҥамшэо инасҥабоит!

КУБА АФЫРХАЦӘА

Куба аҗеицәа, урт җырхацәоуп,
Ахақәитра Куба ишуеит.
Куба аҗацәа рабҗьар иатцоуп,
Рхақәитра рыхьчауеит!

Кубаа аугә иатцагылом,
Иаҗрагылоуп иҗцәаны!
Кубаа ртәыла иалагылом
Ушьтарнахыс итәцәаны.

«Куба иақәым шытахька ахьатра!»
Ихәоит дгылан иара аҗеи,
Афырхатца Фидель Кастро,
Зыхьз ахыџхьоу адунеи!

Куба аҗеицәа еиҗа шыала
Рхақәитра шыақәдыргәҗәоит.
Куба аҗацәа баша мала,
Уи аҗәаахь ихәазоит.

Куба иамоуп адгылацәа,
Шәапырцқьа ашьажәцәа наҗ!
Кубаа неиуеит игәырҗьатцәа,
Ирхапыруеит рбираҗ!

* * *

Сан сгара анлырцысуаз,
Сан лыбызшәа ислыртауаз,
Са исахауаз ихааза,
Иара убриоуп са сзааза.

Санымцәажәо сыбызшәала,
Сгәы иҗоу сызхәом ирманшәала;
Иназартәы агәатцаҗынза,
Изейбагом сажәа – аихымца.

Уи ансымам ашәа сылам,
Уи ансымам сангы дсымам,
Сан дысхаштны сҗалазом,
Сан дансымам сшәахәазом!

ЕИМАРКУАЗЕИ?

Кычын иман ахәақәа,
Хәыңи дуи жәабака.
Уи изгылан ахәатра,
Ахыбгы еиңшын аматра.

Ахәатраңы ахәақәа ңыңуан,
Ииашан, улымхақәа цырхәан.
Кычын истейт азцаара:
– Ирылалазеи абант убра?

Еимаркуазеи ухәақәа,
Хәыңгы дугы жәабака? –
– Ус дук рыман хәа игызбом,
Аиашами, усызжьом.

Еимаркуейт, – ихәейт иара, –
Зегы агәтаны аиара!

САРА САХЬЫНХО

Сара сынхоит сышьха акалтаф,
Иахылбаачео арѡаш хьшѡашѡ,
Пшѡымас амра ахьыѡоу стѡылаф,
Псра ахьақѡым Дырмит иашѡ.

Сара сынхоит амшын фықѡаф,
Ацѡѡырпц былгѡо иахьыхѡмаруа.
Сара сынхоит ацитрус тѡылаф,
Амандарина ахьыѡѡухѡруа.

Сара сынхоит маапсарѡада,
Ртѡыла аршѡтра иахьязықѡѡ;
Апсшѡа ахьуархѡо меижьѡарада,
Иуеигѡырғѡан рнапқѡа ахьуртѡ.

Сара сынхоит ашьхеи агеи
Инеиужьзан иахьеиѡырѡѡ,
Амшыни, амреи, ахѡуеи
Агѡабзиара ахьырчаѡѡ!

Сара сынхоит абри атѡылаф,
Аешьѡара ацѡа ахьхьиртѡ.
Гѡыла ибеиѡуп с-Апсынтѡыла,
Апсуа кѡымжѡы ахьыршѡыртѡѡ!

* * *

Лыччабжь аашуеит
Акыркырхәа,
Ашьха зыхь еипш
еилыхха.

Сеылцәысхьчом
Амца скырхәа,
Са сахьгылоу
сгәы царха...

Лыбзиабара
Зынза имцабзха,
Сара испылоит
еиқәцәиашо.

Саргы имкьатарц
Амца сатцо,
Агәта салоуп
сеиқәкьашо!

* * *

Уахык зны агаҕа снавалеит сымала,
Сылапшгы неиуан амшын иагәылала.
Гәаныла снейуан амшын еиҕырссо,
Ацәқәырқақа наҕ-ааҕ еиқәыңсо.

Амшын акалтқәа сапхәа ишьталон,
Хыхынтә амза лашара хыңчалон!
Хьапштәыла ахыза аххәа цеицеиуан,
Ахыза тынчмызт, ахыза гәәтеиуан...

– Уцәа, сыхаара, уцәа, дад, сңа! –
Ахәозшәа, ицәажәон уаҕа ацәқәырқа,
Амшын сабитцас ахьыр-хьыр иччон,
Амза лашара абла тыңыңьон.

Издыруада ишьталаны ицәар шыта,
Аха иатахым абымбыл – ацәарта!
Сгылан схәыцуа кыраамта сымала,
Сылапшқәа неиуан амшын иагәылала!

Сыргауазшәа збауан ацәқәырқақа сых,
Амшынаҕе, о, избоит сара сҕәых!
Хьапштәыла ахыза аххәа цеицеиуан,
Ахыза тынчмызт, ахыза гәәтеиуан.

АЦГӘИ АХӘЫНАПҚӘИ

Уажә хаазқәылаз, ахәынапқәа
Аца иштоу итазоуп,
Аха ацгәы, ҕымтзакәа
Ахәыштаара иеҳәатәоуп.

Ицсылацәахан итәамаауа,
Ашыи-ашыи еикәтцо,
Ауарҳал аҕы инеиҕеиуа,
Иныкәоит икәырбзо.

Иқәгьежъяауеит ахәынапқәа,
Ипхарцәоуп рмагра.
Иаҕуп тәамҕахә рымамкәа,
Ацгәы аматцура.

Акы аацәыркәоит: – Иуатәасшьо
Исымоузеи сара?
Кәымжә кьаҕек захны, уцәа ианаало
Иузаазгеит абра.

Егьи: – Хәйдхатцакгы ухьзала,
Иаазгеит, ахьытәтцәа,
Иудуқылар гәык-псык ала
Скалон сгәырҕьатцәа!

Анаҕстәи: – Напхатцакгы
Ахкәажә илзаазгеит. –
Ахәыцкәа рзыхәан маҕақәакгы
Аацәырган ианарбеит.

Акакала еиқәырцауеит
«Ахамтақәа» еиқәырчақә.
Ацгәгы ацатқәа аршауеит;
Ишьахәуп, ишьахә!

– Уара агәабзиара уманы
Ухаманат қара,
Қхы қайғом, қапсы қаны
Қтыцуам ухәура!

Абас нықәақак ааннакылеит
Қәынацк ацгәы азы.
Егьырт адруқәа ифеибаргылеит,
Ирықәеит итәаразы.

Агызмалқәа, цъеи итәахрын,
Иржәит интыркәкәа,
Акылқара иас илқакәрын,
Ицеит илқакәкәа!

Ацгәы иатәхәу зегь амоуп,
«Ицәоуп иқәхәхә».
Ақәынацқәа чара рымоуп,
Ихәмаруеит есуаха.

Иауауеи ацгәы, узқәоу феила.
Ацшәма еилимыргац.
Иаауцихыр, уцатқәа рыла
Дықоуп уирқәазарц!

БАДҒА

Хыла, хшыџла даара дмачуп,
Цара дукгы имам БадҒа.
Ламыслагы акырза дкџаџуп,
Аха БадҒа имоуп абҒа.

Ибаргџузеи ахтыпшша БадҒа,
Акадифа тата дыкџтџоуп.
Илашара ианшьа – игџатцҒа,
Иахџтыраз тып дук итџоуп.

Акридыруашџа абаџ-абаџхџа,
Аусқџа кџаџџан еилаижџуеит.
Аха БадҒа имоуп абҒа,
Иага иургы ианарыжџуеит.

Ирбоит зегы, дџееизам БадҒа,
Аха усгы дрычхџагџышьоит.
Ирхџоит: «Баба, имоуп абҒа,
Ак ххџаргы, ихџалшагџышьои!»

Ех, абри абҒа, абҒа мџаџџа,
Ахтыпшшақџа амч ду рызтџо,
Абри абҒа наџ ианбапџџо,
БадҒа ида џазаы имыхџо!

* * *

Иахъа унсыжьуеит, Аѣа, аамѣала,
Ерѣахѣ шыѣоу схы сырхоит.
Аха усызныжьуам сажѣеинраала,
Са сахъѣо уаргыы узгоит!

Усымгакѣа сѣар схала,
Пѣшьарак сыман хѣа сѣалом,
Сгѣы уанадым уадыгѣгѣала,
Ауапа сшѣызаргъ сазырѣхом!

МАЦИ ЖЬАЦИ

Мац дахатэан азлагара,
Жьяц инеигаз аидара,
Еитцарпапа ацэгъа тан,
Ацэгъахэара игэы итазан.

Мац иахатэаз азлагара,
Жьяц датцихит аидара.
Гэахэас икны дицылт даара:
– Усзаазгазеи сшыза хаара?

– Имачзам, исымоу иуасхэаша,
Иуасхэаргы, – угэы иахэаша.
– Утэеишь амарца, Жьяц
утэеишь,
Ғыц ажэабжықәак насызхэеишь!

– Бзиак иґытшэом уа узы
Кэыцыта.
Изимоузеи абас агэычыда?
Ишэзеибоухьоузеи шэарт цэгъарас.
Ишэымоузеи еиғарас?

– Уи са соума, уара узынгы...
Дхағрызауам цсынгы-бзангы,
Ғы иузағамшьо ихэахьеит,
Са слымхала исахахьеит.

Мац дғагылоит ауағ гғаға,
Ацэгъа лтеипсеит алуғаға;
Азлагара цырны илагоит,
Мац ахэыцра дыкны дагоит.

Арт афыцъагы еибатахзам,
Еибабанык имаѳаахазам.
Дара афыцъагы еибажъарц
Иаѳуп, насгы ха харжъарц.

Башоуп ишәхәо, Мацгы Жъацгы,
Ишәылшазом ха хажәжъарцгы!
Мацгы Жъацгы шәыжәѳа т̣кьоуп,
Шәызқагылоугы шәыцха ц̣кьоуп!

Цсроуп ишәхәо, ацәа шәцәоуп,
Шәа шәеицш шәусқәагь
еиқәатцәоуп!

АШӘТЦЛА

Аапынра анааи, сара
Сымахә җааақәа сышьтит,
Аха Җәырҗа еихала абра,
Даалаган ихиргәйдит!

Сҗы зцәажәом, сгәы иазхәом,
Сылабжышқәа катәауеит!
Сыхәра схала исызҗәхәом,
Нас, имжыжыкыр сагауеит.

Аҗарматцыс сааигәа иааирым,
Ианысҗамла абҗы иатцә.
Иагәарҗханы ишәахәарым, –
Ичырчыруа игәырҗацәа!

Ас ахысхәо схы сахашшуа,
Җәырҗа хәычы сәтоумҗан!
Саазара уахылаҗшла,
Аиха скуп хәа скоумҗан!

АҢА

К. Л.

Ан дгәаҕуеит, дышнымхо лдыруеит,
Ахәшәқәа илыртә лыхәазом.
Уаә даныҕам даауазыруеит,
Азә даныҕоу илырзәом.

Цәашьтас лҕа дылхагылоуп,
Ак лыгижьуам илшауа.
Аңсра хьшәашәа даҕагылоуп,
Аңсра, уаә дзымшаҕауа.

Шаҕа цуазеи шьта шықәсыла
Дырцапшьоижьтәи агәылацәа;
Иҕеинеитцыхны лҕа дышьталан,
Инеихымшьыц илацәа.

Илахь неикәтцан ак леимхәац,
Ихәшәыми иажәа ҕәандақәа.
Иан игәазхара иимбац,
Иаалҕәиғазом иблақәа.

Ишубо лыбла нҕаакәкәалауеит,
Ацәа даман иҕалошәа.
Лычкәын ҕитзом, дыгәжәажәауеит,
Дышәны анаҕә далоушәа.

Лнапы разқәа днарыхәаңшуеит,
Дыргәытцәхәхәа икәзашоз.
Илаҕырзқәа неишьталауеит,
Аламалак имаазоз.

Ан лнырхара зәыр илшозтгы,
Абри ауаф илшарын.
Аңацәа зеггы абас җартозтгы,
Аңсраггы амч маңхарын.

Аума ихигеит, аума еикәатцәа,
Аха икәнишьон икаитцоз.
Инеикәылпсар ан лылацәа,
Нас, лцынхәра дизтодаз!

АГӘЫҘРА

Аеыѡ зтәу енагь дгәыҕеит,
Иеыѡ иагар иара дгәыргъоит.

Абаҳчаазаѡ енагь дгәыҕеит,
Ибаҳча иҕалар иара дгәыргъоит.

Ажәлаҕьяѡ енагь дгәыҕеит,
Икаиңсаз анаа иара дгәыргъоит.

Иара саргыы убас сгәыҕеит,
Ашәа ансызхәа сгәы җгәыргъоит.

* * *

Диазцааит азэы: – Ирхэозеи са сзы,
Иуахауазеи уахынапш-аапшуа?
– Ирхэоны исахахьоу убриоуп уара узы:
«Уижьоит ублақәа шаапшуа!»

Диазцааит даеазэы; – Ирхэозеи са сзы,
Иуахауазеи, ишпоубо сусушьа?
– Ирхэоны исахахьоу убриоуп уара узы:
«Дхамбац уи иеипш уаф-аашья!»

Дсазцааит сарггы: – Ирхэозеи са сзы,
Иуахауазеи схы аныкэгашьазы?
– Ирхэоны исахахьоу убриоуп уара узы:
«Икоузеи абри ауаф икэгашьас?»

АМҘА СЫҚӘУП

Аңсҕазаараҕ сҕаңхҕа икәгылоуп,
Аус дукәа ихъантәзоу!
Урт гәышпыла са сырпылоит,
Хәибадыруеит, срыцәшәазом!

Сымҕа ңхьаркәо сара испылар,
Итәкәтәҕо амҕапа,
Уи сацәшәазшәа са саагылар
Ңхашьарами, нас, ишңа?

Сашәа иаҕызоуп, сымҕа иашоуп,
Мап ацәыскуам са сразкы!
Ңхҕа санымца исхәо башоуп,
Иаңхьарыда, нас, сышәкәы?!

Сышлааит, сшықәу сара уи амҕа,
Аха сықкәыноуп, сгәы ажәуам.
Сангылоуп сеышькыл, апкацахәа
Ңхҕака снейуеит, саапсауам.

АБГАХӘЫҘЫ АКАГЫ АХАРАЗАМ

Ажәамаана

Акәытрыбга,
Ашьарақәа ахыраазоз
Икарцеит еихабыс,
Иаргы иауан аус!
Аха убрақа
Гәфарас икарцеит,
Рацәак аамта мцеит.
Иқәгылеит зтаатәыс:
– Абри еиңш агәрамга
Акәытрыбга
Ахәа ферма еихабыс
Изыкашәтцазеи?
Ашьарақәа фатәыс
Изамташәтцазеи?
– Хара ишаадыруаз
Акәытрыбга хәа акәын.
Иара ахыкахтцаз
Аеацъара акәын... –
Абас ианыцәгъаха аус,
Уи иахьамаз «иаамырхын»,
Ауаса рфермағы
Икарцеит еихабыс!
Абракагы абгахәычы
Акагы ахаразам,
«Аусура» азынгы
Хар амазам.
Зегь ахароуп
Абга ду,
Абгахәычы иазылызхыз
Амға ду!

САШӘА

Сашәа, архақәа
Урхыппраа уцала,
Ашәарах шыамхыла
Уара урыхызала.

Ақәыпшра уманы,
Сашәа, уцәқәырқа.
Ушьауардынушәа,
Ухал, уеырба!

Сашәа, унеила,
Аңшаҳәақәа урныс,
Аңсҭақәа урҭала,
Абахәқәа урҕыс!

Сашәа – сыңсҭазаара,
Сара сгәацаңха,
Са саныҕамгы,
Сашәа устынха!

* * *

Иухәаз зегь дырны иухәазар
Уацәымѡашьѡ ақәнага,
Нас, сүхәоит, иҕалозар,
Ацстазаараҕы иҳарба!

Иноумгзозар ажәа иухәаз,
Ус ахала ианынха,
Изтаһыда, уара иумаз,
Уара иухъзым атынха...

Ажәа мцсыроуп, цхызымхароуп,
Изыцсоузеи ианхъшәа.
Ицсыҕымхароуп, мраны
ицхароуп,
Уаѡы ибароуп уи алцшәа!

БЗИА УРБАРТӨ УАНЫКАЛА...

Атакпыхықара сыдырцеит хәа
Зынза уеумырчын,
Уара уеипшгы, ус ххәеит хәа,
Иоухеит азәы ачын.

Уара иуоузар атакпыхықара,
Идырхәа иузыркыз!
Ргәы уахәап ауааңсыра,
Иагъузырхәап ус:

«Дад, адура угымхароуп,
Ха хзын кырзылшаз,
Ухъзырхәаган уриҗароуп,
Уеипш атҗеи дзыхшаз!»

Абас узырхәартә уеыкатца,
Бзанцы уеумырчын.
Бзиа урбартә уаныкала,
Иуҗахзам ачын.

* * *

Сыцәа ҕыалеит, сыцәа сцәызит.
Ахәыцра самоуп сыхәацал.
«Шьта ушьтал, умоурахә мызит,
Уеыртынчны уцәа утал!»

Абас хәаны азә ҕитүашәа,
Адәахынтә исахауеит.
Аха нас инхәыцашәа,
Ацша иаман ицауеит.

Сара сиартаҕе тынч сызиоума,
Сус сыхымзар хәа сшәауеит.
Ажәеинраала афра мариоума,
Хшеикәҕыашо ихаршауеит!

СЫДГЫЛ

Сара садггыл бахча дггылуп,
Снапала икәтцоуп...
Сара сыдггыл дггыл цылоуп,
Җафрала ицшзоуп.

Сара сыдггыл, сара усануп,
Уара уоуп сзаазаз.
Сара сзыхәа уара ушьамуп,
Уара сызкәыхшаз!

Ан дызхаштуа, илгәйтцасуа,
Ихъым уи атцеи,
Сыдггыл уара иуластцауа,
Дсымам адунеи!

Сыканатцы пату укәцаны,
Иукәсыршоит снапкәа.
Сыцсыр, сызкәа наудцаны,
Сыцәоит сынтахәхәа!..

АПАКЕТ

Хышықәса дуззак,
Стол дук еитцхәа,
Ишьапы итцхәа,
Убра дахатәан.

Цьоукы ирхәоит:
Дгъазкит хәа,
Астол дакит хәа,
Дпаззза даханы,
Уи арыжәтә ижәуан!

Ахыбра ақәа кылсуамызт,
Акгыы усыс имамызт,
Дацатәан ашышьыхәа
Исахьарку атуан.

Ддәылтны цша иирсуамызт,
Аус усггы иуамызт,
Ашнынза машьынала,
Усггы дцауан!

Аусура хәа дашьтан,
Изеицәаазозеи,
Иахьа аилатәарақәа
Хәба ҕаитцауан.

Ақьаад игмызт,
Ақәцарақәа мацмызт,
Аха сара исымбеит
Ак наигзауа!

Дтәан. Дҫархасуан,
Аҫшандага аҫша инарсуан,
Уахынлагы алашара
Иѡнаҫҫон икабинет!

Аҫәҫәа дылзасуан,
Аамҫала инабжаршәуа,
Имазаныҫәгаѡ дыѡналаанза
Ихиртлом апакет.

Аҫыхәтәан пакетк
Ихәыҫзас изаартиит,
Аха уи акәзаап
Зынзак аҫакар.

Имазаныҫәгаѡ
Апакет изаалыртит:
– Аусура уамхуп,
Аѡыза Макар!

* * *

Салазцазеи хәа уаанымгылан,
Ахәахәа баны.
Ихьча аиаша, аҗхьа угылан,
Уахәа цар тҗааны.

Убасканоуп уара уанхатцоу,
Акыр уанаҗсоу;
Аҗстазаара уанашьантцоу
Ужәлар уанырцоу!

АПОЕТ

Л. Лабахәуа изкны

Поетк дышиашоу уара уиашан,
Поетк дышфыз уфын!..
Уажәа афызан амра шаша,
Схахәы кәымшәышә, абырфын.

Сгәы иакәшәон, сфыза, уцәафә;
Жәлар рус ушамадаз.
Ашәа рзухәон арха, афәафә,
Ҷыц анхара иалагаз!

Акәыпшра уаман уара ушьтыхны,
Аха умфә ылуххьан.
Поет гәыла умтәыжәфә еитцыхны
Уаштагәара утыпраахьан.

Улапыць ахәыц шкәакәа,
Уара иумаз шыанатас...
Иахьанзагы исхамштзакәа,
Сыбла ихгылоуп шанатас!

О, апоед, уажәа хысуеит,
Уажәа иафызозу амацәыс!
Са сазрыжәуеит, са сархәыцуеит,
Са иапыстдоит ашәа Ҷыц!

Ишьтоуп сапхьа ишәтыкакачны,
Аапынра быбышза!
Есаапынра иааиуа уацны,
Угылоуп сапхьа ушашаза!

* * *

Аусура далалеит,
Ауал иқәйтқан.
Адырғағаны ишәеит,
Седру иқаитқаз!

«Ачалт» даңдалеит,
Имызк ағаны.
Апрокурор дишәталеит,
Ашәкәқәа еиқәыршәаны...

Асуд дриҗеит
Иус збатәйс,
Хәышықәса ирҗеит,
Абахҗа дҗадырст!

Хәымшғы мҗыцқәа,
Иахигеит иус,
Иаадыршшан абғыцқәа,
Еиҗарзбит ғыц.

Уажәраанза ивырбоз,
Уи зегь башахеит.
Аңара нҗәыҗирхәхәан,
Иара «диашахеит».

Җыхәа аҗкыс еиғыызғы,
Иоут аматҗура.
Ари аус зызбазғы
Дҗәаршьеит жәлара!

– Усоуп, дад, аңара
Акралшоит, акыр?
Иалшоит ачара
Аиныхрагы – уңсыр!

«Акрызмаз иабдугы
Изиуит аңсхэи».
Ари ажәаңка уажәыгы
Мчамоуп мыцхэи!

* * *

Амчра иртеит,
Ибга дыргәгәеит,
Имчгы анацица
Нас, дыгәгәахеит.

Аха рыцхарас
Иҗалаз убриоуп,
Зегь ихаштын,
Ихәеит – сара соуп!

Иара ихаштыз,
Дара дырхамштит.
«Агәхаштра» имаз –
Хара дамшьтит!

ЦХЭЫЗБА ЦАГЬАК ИЛЫЗКНЫ

Цхэызбак ланшыа
Еихабырак иртан,
Иаалырѳьашәа җенак,
Адунеи дамкуа,
Лцан дахыцан
Дѳалеит оумашәак!

– Саншыа иихәаз,
Саншыа ииуз,
Саншыа иахь сцоит;
Саншыа иртәз амашына
Ацхьа сынцатәоит.

Саншыа амшын ааигәара
Изгылоуп ахан,
Уи иакәиршеит
Аихатә гәара,
Убас игәацхан...

Саншыа изыѳноу аѳнымацәа
Шә-нызкъ иацсоуп.
Саншыа идиван уаннылатәа,
Даара акыр иацсоуп!

Саншыа иѳы дыѳан
Аминистр,
Уажә ааскъа дааны.
Убри аминистр
Инизѳыстыр
Акы стахханы,
Жәак сирхәома

Ак азыхэан,
Дымпыруеи псаатас!
Саншья иахатыр мацараз,
Са срымгой сымцарс!

Ба иббахьюма
Сара саншья
Апсаатэкэа дызлатэоу:
Ари Агэышья,
Ани Аршья,
Кэараса, Татоу...

Арт зеггы ауигахэа,
Иигауа азэ лоуп!
Иахаракгы сгэы иахэауа
Апхэызба Тата лоуп!

Егьырт ргэы иажьагэышьоит,
Агэырџа иагоит,
Иахья саншья
Акыр илшоит,
Уи сара
Агэра згоит.

Иахья жэантэка
Иеипсахэеит,
Иара сарггы – убас.
Саншья даара
Ихы дахэоит –
Иапсада инацэккыс?

Ус даацэажэеит
Лџыза Гэлиза:

– Ната, баазырфы,
Хымдыр цагъа,
Бара бѡызцѡа
Са избахъеит зѡырфы.

Аматцура баншьа иртѡз
Ажѡлар роуп изтѡу.
Ихазы акѡым уи зиртѡз,
Ибдыруоу зматц утѡу?

Иарей барей шѡыда
Дыкам ацсы зхоу?
Шѡфыцѡа шѡоума
Хара хқытан
Икѡу, кыр иацсоу?

Анцѡа ицѡшьоуп
Иахъшѡанамхо
Шѡарт аихабра!
Уѡ дгѡазымтѡз
Зхы ачыдахаз,
Аамтѡ изгом хара.

* * *

Имшац, атх ацәа иалоуп,
Шарпыетцәа агыламтаз,
Хәыцрак схалан смырцәо самоуп,
Сгәы иснаҗоит: сгыландаз!

Убри аамтаз аңссафы
Лфымсаг абжы гауеит,
Амфаду дананым уафы,
Уи амфаду лыңссауеит!

Иаашеит. Ашыжь иказказуа
Ицқан, амфаду ңссан!
«Итабуп!» – басхәоит сахымфасуа,
Итабуп хәа басхәоит, сан!

Ба бҗабаа ззымдыруа,
Иззеилымкаауа бҗаңса,
Дыббозар азәы, дымшатакәа
Бҕымсар далакны дыңсса!

СЫБЖЫЫ РЫСТОИТ!

Сыбжыы устоит, сахаэитра,
Сыбжыы устоит, сразкы!
Ишдассиру иахъа схэыцра,
Ишдэгэыргъо схы-сгэы!

Сыбжыы устоит, сара сгэакъа,
Ленин ипартия ду сызлоу!
Сыбжыы устоит: сиаша-саркъа,
Сыңсдзаара кыр иаңсоу!

Сыбжыы устоит, са Сыңсадгъыл,
Сшьамтэыла, сызкэыхшоу!
Сара усымоуп сыңсы уадкыл,
Уара узыноуп са сызшоу!

Сыбжыы рыстоит са сызхылцыз,
Сара сыжэлар пхъафа ицо!
Арахэ има ахъча игэартцыз,
Ахра икэу ахшца катцо!

Абахчакацаф, абахча ицоу,
Аколнхафы ифызхэа ачаи!
Сыбжыы рыстоит ифырхацэоу,
Зыхъз адырхэоу адунеи!

Сыбжыы рыстоит зус иазказоу,
Дарбанзаалак азэ дынмыжь.
Хаихъзарақэа уасхырс ирыцоу,
Аус зуа зыплан иахыжь!

Сыбжыы астоит сара адынчра,
Ишьақәгыларц адунеи!
Иҕамларцаз абҕьаршьтыхра,
Еизынхарцаз аниҕеи!

Сыбжыы устоит, сахаҕитра,
Сыбжыы устоит, сразкы!
Ишҕассиру иахьа схәыцра,
Ишҕагәырҕо схы-сгәы!

АҘЫЖӘРОУП ИМОУ ҒЫЗШӘС

Аҗы ужәуазар
иуцижәуеит,
Ашәагы уцихәоит,
заманалагы
Иуиҗоит абан.
Жәохә атәыцакгы
ыжәны иуиҗәуеит
Иртәны,
ианыргыланы асаан.
Иарбану иуҗахә
аныхәәҗә таижәуам.
Арахь
ибазом ишшаз,
Инаҗсан итәкәжоу
астол иахижәуам,
Аҗыхәтәаны
иныхәоит хзыхшаз!
Иҗазшьа бзиахәуп,
абар, дҗаҗашькын,
Ахәсақәа
рхы җиҗьеит бызла.
Аҗы иижәыз
дамоуп дараапкын,
иреихәоит:
– Шәаины сышәыгәзла!
Нас, җитәуеит:
– Бабаҗеи аҗынаҳа!
Ирласны
саҗәцақәа иртәтәа!
Азба сакуеит,
иазыбуеи сыгәнаҳа.

Са изгароуп
аиааира ацыхәтәә! –
Иныхәоит аңсуара,
иныхәоит ачеиңыка,
Иныхәоит: ажь, азахәа...
Абас мгәала дуеисоит,
иуҭаху ықәитцоит,
– Уааи, уареи
сарей еиха зыжәуа!
Иара иижәуа умжәыргы
ацәы улаитцоит,
Дгәаауеит
иңсахы цыжәжәуа!
– Иарбан сызуаҭәоумшьо,
сатәцақәа зурхынхәуа,
Иудыруазааит
ишақәысто сыхы. –
Ихаңыц еихаргәғәо,
игәы шыхынхәуа,
Ихы-иґы
ианубаауеит мыцхәы!
Афараґ иуцифоит,
ажәраґы иуцижәуеит,
Аха аусураґы – мамоу!
Аиґызараґы
амґабжара уаанижъуеит,
Сара исыздыруам
абри змааноу.
Станциақ аґы дгыланы
ажәабжъқ ихәозаргы,
Аґыжәроуп
имоу ҭызшәас.

Шаға иңхашъароузеи,
сара ңытк сықәындаз
Абри афызә имамкәә
ҕазшьас!

САРЕИ СЫҚАЛАҚЫ

Сара сықалақь
 таҳәхәоуп,
Ихкаауп шьха гәарала,
Уи ажәуам,
 икаҳауам, икаңсом.
Уи ашәа азысхәоит
 сара гәаңхарала,
Махәғала аусурағ
 уаҕагь сааңсом.
Ачамгәыр
 арахәыцқәа реиңш
 «ахьхьа» рыхгоит
 арәашқәа,
Нырцә-аарцә
 еиндырәуеит,
Рыбжьы еикәшәаза!
Ажәғангы хәагылоуп
Араҕа ихьытәцараха,
Икаууа ицоит амшқәа,
Сгылоит сласза.

Исымоуп аишьцәа,
Исымоуп ақәлацәа,
Урт са исывагылоуп,
Абраҕа сазәым!
Хәхәмаруеит, хәччоит
Аус хәадцаланы,
Зегьы еицышьтаҳхәеит,
Хәитцахом, хәигым!
Ашьхақәа реиҕәпара
Иалтәраа инеиуеит,

Аалзга еихыҭеара
Цыгәхыршәт катәуа,
Аңша хьшәашәа таланы
Арака илеиҭеиуеит,
Ахракәа инарывсны
Ицоит игәызуа.
Унаңшыр убжыңшны
Нак, аиҭхаа,
Тәхмадатас изышза
Иубауеит Хәаңьал.

Ишапу еиңш, ескынагь,
Уа, асы ауеит заа,
Ирыбны иакәжьуп
Асы жәпа ахәдаңьал!
Иахьыз азымдыруа,
Алахь еимарцахәуа,
Ишәаны иангылаз
Ақышә иатцаза,
Аңсуа поет
Леонти Лабахәуа,
Убасқан абра игеит
Ибжы ҭацаза!

Уиаахыс шака зы
Цахьоузеи иалсны,
Шака бла талахьоузеи
Агәатца еимдауа?!
Амшқәеи атхқәеи
Цеит ирласны,
Ашәарахгьы шәан
Ицеит икаууа!

Аблақәа тыҕыҕыо, абар,
Иатәаҕыаа реиҕш,
Сықалақь сыхәаччоит,
Иаҕуп азҳара.
Икәалыкәаҕыо,
Абар, унагәылаҕш,
Иба, уи акәша-мыкәша
Иаҕу анҳара.

Азара тырффача,
Сықалақь тыҕҳатдас,
Баҳчала иқамызуа
Иеырбоит, иеырба!
Адәыҕба – аееикәа
Ҙарчеи ныкәгаџдас,
Ашьҳара ибжьаршәны,
Ицоит ахы иҕарҕа!

Ленин ибзоурала
Ткәарчал угәырҕахәуп,
Ҙсра зқәым уи ихъз
Ухаҕхоит мратдас!
Ҙиааирақәа, хусқәа,
Зегы-зегы дрылахәуп;
Аҕсуаагы алат,
Аусуцәа рыкласс!

Ҙынџажәа шықәса
Ҙара ҳаҕылауеит,
Аҕсны Асовет мчра
Ҙалеижҕеи иахья!
Аҕоурыхтә хтысқәа
Шаҳатра ҳзыруеит,

Ҳкоммунист партиала
Ҳашцауа җхьаҗа!

Азара ырффача,
Сықалақь тыпхатцас
Бахчала иқамызуа
Иеырбоит, иеырба!
Адәығба – аееикәа
Ғарчеи ныҗәгаџцас,
Ашьхара ибжьаршәны
Ицоит ахтырца!

АҒАЗА

С. Михалков иҗырлашса

Агаза захынцъараггы
Дшәартоуп, уицәшәала!
Уи иҗаҗхәа уахггы-җынггы,
Уара ухы хьчала!

Агаза изын усггы
Иҗазам закәан,
Адггылггы амшынггы
Җеигзоит афырцъан.

Зны-зынлаггы агаза
Иаулоит аиҳабра.
Стол дукггы дыззаза
Днахатәоит убра!

Газак убас аусқәа
Еилеихәар калоит,
Шәфык зынза аҗәышқәа
Ирзеилмырго ицәгъахоит!

МАИ ЁЫРБОУТ

Иахъа хгәыргъара ҳаракзоуп,
Ҳаапынра мааи!
Ҳапсҗазаара иахъа ипшзоуп,
Ҳапылауеит Маи!

Ҳахъынапшлак Маи цәкәырқоит,
Ицәкәырқоит аеаѡра.
Ҳашъха, ҳарха – зегъ ёырбоит,
Иёырбоит ҳ-Апсынра.

Халшарақәа җашъахәзоуп,
Ахатцара ҳа иахтәуп.
Ҳамчи амреи еимадоуп,
Жәѡан агәашә аартуп!

Ҳара шәтәыла ҳаилыҗыҗы,
Абираҕ ҳхаргыл,
Амрахәага ҳхарҗҗо,
Ҳнеиуеит ҳаивҗагыл.

Амахәҗақәа ашәт ишхырѡ
Ихааѡоит адәы,
Ҳажәабжъ гоит ицаҳәцаҳәо,
Аулицақәа ртәы.

Ҳнеиуеит. Ҳгәыргъара ҳаракзоуп,
Ҳаапынра мааи!
Ҳапсҗазаара иахъа ипшзоуп,
Ҳапылауеит Маи!

* * *

Агәырғара сәйкәны сара сыххачча,
‘Сыла сныңынгылт азиас Қәмарча.
Бағрат иғымта усқан исғәләшәеит,
Азы аңахынтәи ахаҳәқәа сәләшеит.

Қәмарча иуеитцазаргь ахаан хәашьра
амбац,
Ихьшәашәоуп, иразнышуп, ицәажәоит
са с-Ламкац.
О, сырғаш хазына, табара зықәзам,
Ғәыкала иунағоит Қәмарча салам!

Аиаша азыхэан сыхэда хысцэоит,
Шпыла сыхэцафуп.
Аиаша азыхэан цхас сыхысцэоит,
Иуафу изы суафуп.

Ахэахэа ныкэызго са сияфуп,
Дызбанык сынхом.
Аиаша анысхэо са сыгэгэоуп,
Сара сеитцахом.

Сара сиашан шэфык хэахэазаргь,
Абцарлагы ихиазас,
Сшэаны сиаша са сахьхэуазар,
Ицсқэоу рахь сыцхьазас.

Сара аиашаз схы семеигза,
Ианақэсца сыңсы,
Сыңсыргы жэлар рнапы сықэца,
Салырхып рхы-ргэы...

Снаскьаргап атдыхэтэаны,
Ишэап доусы иуал,
Ирхэап пату насықэтаны:
«Бзиала, Кыршьал!»

* * *

Са сыцкэынра азгы иафызоуп,
Иқәқәсуа ицалароуп.
Иарбанзаалак сгэи иамыхәо,
Иаацэырганы исхәалароуп!

Амч змоу, гәгәала икшо,
Ажәа сашьтоуп ахәара.
Ажәа иаша идуззоуп иалшо,
Ахәа иафызоуп уи иара.

Сажәа абцъарс иансыкәныста,
Ирымхәароуп еибагом.
Ихаарадаха насгы идысза,
Ианыкала агәра згом.

Са сыцкэынра азгы иафызоуп,
Иқәқәсуа ицалароуп.
Иарбанзаалак сгэи иамыхәо,
Иаацэырганы исхәалароуп!

СҚЫҒА

О, сқыға, гәйбған сумтан,
Ак сыцәугхаргь исзымдырт ауп.
Ажәеинраалак сара исымтан
Исызумтазаргь уцкәын соуп.

Уажәеинраалоуп, угәйҕацагоуп,
Ачамгәыр ианаало уоуп,
Утыпҕа цкьоуп, ублахкыгоуп,
Урахәыцны сгәы уахоуп!..

Сқыға гәыраз, сгәатца удыхоит,
Убриоуп тынч сызмыртәо.
Амчра сүдоит, пхәаҕа усыпхьоит,
Пхәаҕа снеиуеит ашәа хәо.

Абзиабара цкәа уара исүтаз,
Удәкәа ирхыскааит санхәыңыз.
Ацарақәа ашәа ирҕыстааз,
Сдәы, сбахча – уи ала итәыз,

Амцәыжәәа снаҕеит! Са сбаҕхатәра,
Аңсы ахаутеит лабҕаба.
Сқыға, сқыға, изқәым хаштра,
Са стыпҕа пшза, уеырба.

Ашықәс цеит, ицеит, иабаҕоу?
Саргыы акырза снаскыхьеит..
Ихәа, сқыға, угәы сшахәо,
Схәыцра нсыжыхьеит, сышлахьеит.

Аха ихатца, са сгәы узыкоуп,
Сшузыказ еиңш санхәыңыз.
Уажәраанзагь уаштаҕ сыкоуп,
Сгәәҕы ацәымза ахьауркыз!

Уажәеинраалоуп, угәыкатцагоуп,
Ачамгәыр ианаало уоуп!
Утыпҕа цқьоуп, ублахкыгоуп,
Урахәыцны сгәы уахоуп!...

* * *

Ижакъа гəымжьацəза.
Имгəацəа тьсхəпза.
Ихəтə дзыгьрапшьза,
Аус иуан дцапшьза.

Бырфынуп, уархалуп,
Цəфьычоуп, хрустальуп,
Ифьны тəуп кəапейшəа,
Ирцəгьейт иаргьы илейшəа...

Имоузеит закəанла,
Ирхəз ауп «мугьамла».
Дгьычуан грамм-граммла,
Убас килограммла.

Имгəацəа тасхəпза,
Ихəтə дзыгьрапшьза,
Ахə абри «апшза»,
Дзымцейт дцапшьза!

Сыззиабара амѡа каххаа,
Ицга инагоуп ббахчара.
Аапынра ашәт афѡыхаа
Ацша иаццоит ахара...

Са сықкәынра зны иааңнымзи,
Исыртон ашәташытәрақәа.
Ускан сара сыртахымзи
Апхәызба хәычы быблақәа.

Аха иахъа ссахъышлара,
Сгъаы иаѳахым, иатѳанабом,
Исыздырам ишбасхъара,
Абзиабара сцѳа иалабом!

СЫБЛАСАРКЪА

Сара схэычын, абласаркыа
Сацэыпхамшыо сыбла ианастаз.
Дысхыччауан арпыс пагыа,
Анкыа сара атцара исыцтаз...

Сыбласаркыа, ахра саркыа,
Сыдгыл пшза ианыпшылоит.
Сыбла ианамоу сықәиоуп саргыа...
Сыбласаркыа сгэы аргэыргыоит.

Сыбласаркыа, уда схэартам,
Сыбласаркыа, сызкэыхшаша.
Сыбла уанамоу сара сшэартам,
Сыбласаркыа – сгэыргыафэхэаша!

* * *

Ачхара есқынаггы ихатарам,
Ачхара есқынаггы ихым.
Ишәасхәоит, ишәасхәа аиашара,
Ишыжәбо зеггыцәкьа иртахым.

Иртахы-иртахым аиашара,
Аиашароуп афырхатара зыхшо!
Аиашара иацгәышьоуп ашара,
Аха аиашоуп акырза зылшо.

Аиашазы иатахуп ақәпара,
Аха ақәпара – хацәынмырха!
Ақәнамга иатахым ачхара,
Уи талааит ҳағоу имзырха!

САЖӘЕИНРААЛА НАБХЫҢШИТ...

Ачаиҗыхағы лахь

Сыбла ихылеит ирхыхәхәала
Быңшрей ңсахъеи, беилыңхо.
Иахъа ибзыскуеит сажәеинраала,
Са исыздыруам изакәхо...

Бышьта схылап ашьыжь сгылан,
Азаза ңхъахәо бызлацаз.
Агаҗантәи аңша сңылап,
Исазцаап, иарбан уаҳзаазцаз?

Амра гылеит. Амрахәага,
Ипҳеипҳеиуа са исҗаңҗоит.
Сңоит сашьталан сажәеинраала,
Ахъыр-хъырхәа акәара чҗоит.

Убри снырны азыхъ аңыхәа
Ачаиплантация сынтаңшит.
Ахъшьыңба еиңш ачаи ахъҗыбхәа
Сажәеинраала набхыңшит.

* * *

Агәырғара газго,
сыфны иазнан ифналт.
Сыбзиабара зыгәра зго,
сгәырғара ианаалт;
Иазымкит сыфны азал,
иарлашеит атуан,
Иазымхәеит сажәеинраала,
исзымхеит смилан.
Скаламгы мтцасырсит,
итыприт сгәи атра!
Сымчқәа сырҕыцит,
Сымтәыжәфақәа ласхеит,
Җсаатәшәа сдырпыруеит,
Ажәфанахь сеихеит!
Итхәрааны ағынанахеит,
абзиабара азыхь.
Аҕәандара сзаанагеит,
испырнацеит ачыхь!
Шәааира сыхнахит,
агәырғара сартәит!
Шәацәажәара хәышәбзиахеит,
сгәи ахәрақәа дырғыеит.
Шәыччара гәабзиарахеит,
сара сеиқәдырхеит...
Шәцаргы шәеитәазгоит
схәартамкәа скалар.
Ижәдырузааит, шәыгәхьаазгоит,
лассы-лассы шәмаалар!

МАХЬАЛ ИХЭДАЦЬАЛ

Цьоукы ирыцриѳьон,
Цьоукы ирцэигон,
Абас дыѳан Махьал.
Цьоукы ирхыргон,
Цьоукы игэныргон
Изырхэауан «нахал!»

Имбазазшэа, имахазазшэа,
Ихэлабгон Махьал.
«Рукой махал», ихэон: – «начхал», –
Ирхэауан амал.

Ус дшыѳаз, иаацэырѳьаз
Дтанатцеит аѳьал...
Дыгэрымуа, дыѳрымѳырымуа
Махьал «рукой махал».
Иеизымкуа, иеизымшыуа
Ихнажэеит ихэдацьял!...

МАРТ ҖШЬБА

Амшын хәмаруан, ацәкәырҗа
Иадҗеалон агаҗа.
Уигы аҗылоит Март җшьба
Иамнахәазшәа амаҗа.

Избан акәзар, абри аены
Аиааира згаз мшын.
Иааҗыкәыршан Аҗсны,
Ихәмаруан амшын.

Анхаҗы жәлар убри аены,
Еивыргеит рыҗсы ласза.
Абираҗ җаҗшь ҳаракны
Ихәмаруан илашаза.

Ашлақәа, ажәлар рацәаҗын,
Ахәыҗы, аду абра.
Амра ҳа ҳахь иааҗшын
Иаҗын акаҗҗара.

Москвантәи Ленин дгылан,
Аҗсныҗа дааҗшуан.
Илаҗш аазон Аҗсынтәыла,
Иихәозгы ҳаҳауан.

Рыҗсы рылалт атламахәқәа,
Ашьац гылт ииацәаза.
Асырз хыҗит, азымахәқәа
Ицон амшынахь иццакза.
Аены ироуз анхаҗы жәлара
Агәырҗара иамам ахә.

Ишлан, ишла ишышлара,
Иҗырба-җырбон Ерцахә.

Ажәван саркышәә икеикеиуеит,
Ианубаалоит ухы-уҗы.
Ахақәитра аңша леиҗеиуеит,
Аңсны ныҳәоуп убри аҗны!

* * *

Абзиабара, оумашәа уҗоуп,
Уара уҗашьахәуп.
Ҙьоукы рзыхәан угәйрмаҗгоуп,
Ҙьоукы рзы угәыцхәуп!

Сара исутеит ахачҳара,
Исурбеит акыр.
Шьта акыр сымоуп иуасҳәара,
Аха умыццакыр...

СЫҢХЫЗ

Сабцъар шытысхит, сабцъар
Мыцхэарак зықәзам.
Иахьнақәыскыз иакәшэар,
Уаха акгы сҭахзам!

Хэадак сықәлан снейуеит,
Нырцә ахаң ағы,
Ацәгьоуцәа лейфеиуеит,
Игәан, рҕырчы!

Абар, дахыкоу Амбакәа,
Сафыць, Тира, Хаңгәаҭ,
Рамадан, Тышәкәа, Гадрақәа,
Иабаанагеи абарт?

Зегь еицны иаацәырцит,
Исыжәларц схаҭа.
Аха сгәы мыҭрысит,
Снырқҕеит азышыҭа.

Сшәақь скылцшны снаҭцхеит,
Ацықьхәа иҭқҕеит!
Дшызбоз, уиакәхеит,
Азәы хланцы даҕқҕеит!

Азәазәала срылгеит,
Афацәа – агацәа.
Убасқан сыңсы еивызгеит,
Еихызгеит сшыаҕа...

Харакырак сықәлан,
Снеиуан сласза,
Сгәы гәырғарак тәлан,
Ғыстзаап зынза!

Сцәырҳаны саағыхеит,
Аңхзы саганы.
Сиартағы саақәтәеит,
Сыңхыз ңашьаны!

Ех, абри ңхызымкәа
Избар лабғаба,
Асатира уаҳа ишысмыға.
Уи азы сыгәра жәга!

Сара уара бзиа узбom,
Уззысымбогы ззaзom.
Сцэыцатэаны цыаргы исхэom,
Уёаёы иуасхэомит, исцэахзom.

Указшьақәа рыгәра згом,
Санрыхәацшлак исзыхгом,
Иухәо хәам, иууа ум,
Убри азыхәан устәхым!

* * *

Ацых цъаханым хәа ианашътоу,
Ақәыцъмазыцәкьа уи аншәартоу,
Адыд-мацәыс ианарлашо,
Ацламахә анаатә ианаркәашо,
Ашьтыбжь ууа ианылаго,
Ашыш акырцх анкылнаго,
Амџа ацшатлакә ианацссо,
Уи амџа шәартас ишцакасто!..
Ус амра цхара иаакылжжны,
Ацар ашәа рхәар иааицыргызыны,
Ашәтқәа ґалар изаманаза,
Афџыхаа гар ихаакәакәараза,
Абла ицханшьо зыстахузеи?
Ацшәа исхәо змаґәахәузеи!
Сґы ґәґәамзар – цсґазаарам,
Иаґья сымазарґь – уи мазарам!

* * *

Схы шлагәышьеит, аха изыршлаз
Даҗазә иакәзам, бара боуп.
Быбзиабара амца исыжәлаз
Ахаҗаҗәҗьа иахҗьаноуп.

Аха уи амца акәиц сыланатц,
Ажәра сықәым, сара сҗоуп.
Сбылуеит, абылра сылшонатц,
Са сзыбылуа, бара бзоуп!

* * *

Атәара иурбеит,
Иаразнак иңсы җалт.
Иуны иурбеит,
Уаңхәа уи дахалт.

Аусурагь ухәеит
Аҗеәхәа ибҗа пдәеит,
Апсшьара иурбеит,
Псаатәцас дңыруеит.

Ацәгәхәара ибеит,
Еилихәеит аби-ңеи.
Абри иеипш иҗоугьы
Дықәуп адунеи!

АМАЗА

Азыхь ахықәан,
Лыпқал наргылан,
Нас, даатгылеит
Ишызбоз пхәыск.

Лфызак даанкылан,
Абар еидгылан,
Иалацәажәон
Имазас уск.

– Мазоуп ибасхәо,
Бара ибасхәоит,
Даеазәы иласхәом
Лыгәра ганы.

Быкәа-бмагра итасхәоит,
Ари еитасхәоит,
Еитахәатәыс ибыстом,
Уи җара иганы!

– Иауазеи, бхаткы сцеит,
Ашәындыкәра итасцеит,
Ацапхагы афастцеит,
Ашә асырkit.

Азәы иласхәо сыкоума,
Са сыбзамыкәума! –
Ишынеипыртыз еипш
Лара дыццакит.

Лгәыла илалхәоит:
– Мазоуп ибасхәо,
Бара ибасхәоит,
Еиҭахәатәыс ибыстом,
Уи ҭьара иганы.

Иахьа азәы исалхәеит,
Ибымхәан хәа салхәеит,
Аха бара ибасхәоит,
Быгәра ганы!..

* * *

Азаза, азаза ахәләтәо
Ашамтаз агәил ифәлаз,
Ех, аңшзара шпарацәоу,
Афәыхаа сгәатца италаз!

Ацар рашәа чамгәыр бжьюшәа ианго,
Шака ибзиоузеи аңшалас!
Сыбзиабара лашеит зыгәра зго,
Разынцсаха сыбла ихыччалаз.

Ахәыцрақәа, ажәәанахь схалоума
Схәауа аҕынза снаргауеит.
Абзиабара баша салоума,
Хәыцрашәк снаргааргауеит!..

АҲАҚЫМЦӘА

Дагъабыми, дагъаными,
Дагъеҳәшьами аҳақым.
Уңсҭазаара рнапы иаными,
Ари иашоуп, җым, имцым!

Аҳақымцәа, са сазәыкны,
Шәара ишәасхәоит иҭабуп.
Аус жәуеит шәыңсы җыхны,
Абри сашәа шәа ишәызкуп!

АУАҢРА

Жәлар рхәамтә

Нхаф кәышк дықан,
Җазатәык диман.
Алада дирхеит,
Аҗада дирхеит,
Аха зегь акы акәын,
Ихәатәы наимызгеит.
Игәы иалан
Аб-аҗахмада,
Ицкәын иахыҗаимтцоз
Иара иахәатәада.

Аамтагь кыр цеит,
Абгыҗы дажәуан.
Аҗа арра дцеит,
Аха ашәкәы иҗуам...
Ар рҗы зны ишьтан,
Жәаҗы-рхы хәа,
Кыр цит уи ашьтахь –
Шәаҗы-рхы хәа.
Абас еиха-еиха,
Аиҗахара даҗын.
Ак аткыс ак еиханы
Ирҗауан ачын.

Аха абартқәа
Иара ддырчын,
Инапатқака иҗаз рзы
Даара дымчын.
Аинралра аҗынза

Ус-ус дназеит.
Аоны инижъыз иаб,
Игәхъаа имкзеит.
Иабгъы ишпаиурыз,
Иѡнра дахын,
Аарлахъа дыкан,
Акрура дытнахын.

Шьта илшарагъ мацуп,
Апсшьара итахуп,
Аха апа дабакоу,
Акры иматәахәу?
Ус ишыказ,
Апа – аинрал,
‘Енак игәалашәеит
Икабинет даныѡнал,
Иаб иеихәалоз,
Ицкәынра дантаз:
«Дад, указшьақәа,
Дад, исгәапхом.
Егъарааны указаргъы
Дад, ууаѡхом!»

Иматцуцәа дрыпханы
Иааигеит дахьтәаз.
Урт иреимхәеит
Иахъа игәы итаз.
Дцаны ирыдитцеит,
Дзыпхъан иааигаз:
«Шәабцъар шәкәынтца,
Абыржәытцәкы шәнатрыс
Сара иахьшәасхәо,
Иахьшәысто адрес!

Ғахмадак дыкоуп,
Цшьынџажәа шықәса
Ихытцеит, дырбаандаџны
Даажәга, дшәаңца!» –

Иеыжәлеит ахахаихәа,
Ишьтырхит рабџар.
Улаңш рыхьзома
Иахьнеиуа мамзар,
Ахәқәа иахьырхало,
Нас, иахьырхысуа,
Еихьымза-еиңымзо
Иахьцо, ирмаңәысуа.
Атахсаххәа ҕамчыла
Рыеқәа иаарысуа,
Икоузеи гәәқрас
Дызустда имцадырсуа?
Шьамхахыы ишьтоуп асы,
Адәахыы иузкаршәуам
Ииашаны аңгәыңсы.

Убри аамтазы,
Убри ақытаҕе,
Амза каччон.
Аамта цахьан,
Абар, цхыбжьон!
Али-ңси рыбжьара,
Иақәлеит иџны-игәара.
Аҕахмада дыцеоуп,
Имам агәџара.
Ҕсрамзар дачеакгы
Сагап хәа дыкоума?
Убри аамтаз абжыы геит:

– Аңшәма уҗоума? –
– Дад дшәыкәыхшахоуп,
Цшәымашәагь азә дыҗоуп,
Цьаракыр акрыҗазар
Иара дызлашәыхәо!
Дәагылан, ацарахәа
Аәны ашә ааиртит,
Җыцья неибартрысын,
Аҗахмада дырkit.

Убаандафуп хәа наиархәеит,
Насгы деилархәеит,
Инапқәа аадыртәин,
Ишьҗахька инҗархәеит.
Шәақь ыхәала иааисуа
Дыкны деимырхха,
Дара җыжәуп, дрыццаны
Интытцт амзырха.
Дрыман инкылсит,
Ашьхарахь ианшоз.

«Абаандафы» игәтасуан –
Даараза изыцәшәоз.
Аинрал «честь» наиртәеит,
Уаҗа дахьтәаз,
Ирыдитцаз шынагзоу
Иархәеит дара.
Дәагылан иара:
– Шәхы шәақәитуп! – ихәан,
Урт ндәылицеит.
Нас, дааццакын
Ашә нкыдитцеит.
Даацәажәеит:

– Иубома, саб, уахьяаагаз?
Шакаф ыказ убама,
Уара укны уаазгаз?
Сара субома,
Уца ара сахьтәоу?
Сыхәда иқәу убома
Ачын закароу?
Шака итбаау убома
Сзыфнатәоу азал?
Уцкәын субома,
Сара – аинрал!
Уажә иубома, нас,
Сара сзакәу?
Шака иус дуу
Снапы злаку?
Смацуцәа инарыдыцтар,
Икамлар калом!
Истаху аныкарымца
Бзиара дсырбом.
Иугәалашәома исоухәауаз,
Уара ескынгы:
«Дад, указшьақәа,
Дад, исгәацхом,
Иагыраан указаргы
Дад, ууафхом!»
– Исахауеит исоухәо,
Дад, сца уара,
Ииашоуп иухәауа,
Ус схәалон сара.
Аха иахьягы
Иузеилымкаац абри,
Дад, сушьуазаргы
Ацабырг сымхәари!

Сара иуасымхәеит
Уеинралхом хәа!
Егъараангы указаргы,
Дад, ууаѳхом хәа
Акәын иуасхәоз,
Ускангы, уажәгы.
Ауаѳра улцуандаз,
Дад, сушьуангы!
Аматтура иахъа азәы иртоит,
Уатцәы даѳазәы иртоит,
Аматтура уаароуп,
Ари еимырдоит,
Ауаѳра матцуралагы икалом,
Ауаѳра злам аматтураѳгы
Рацәак дкалом.
Приказла иуртаз,
Приказла иумырхәеит.
Дад, ачын акәым,
Икоу ауаѳроуп.
Са сакәым иурбаандаѳыз,
Аха – уара ухоуп!

Иѳақәоузеи, иѳақәоузеи –
Хаҟсы иҟоугьы – излаҟоузеи,
Изустцәада ҳразҟы зку?! –
Бзиак дыѳамкәа! – Ихәаку,
Знапы цқьам, згәы цқьам,
Хшыѳ змам, цара змам, –
Ууа-суа кьынтыжә-маҟа...

1964

* * *

Сгәыразра ззымдырқәо,
Ацәгъа сзызхәақәо –
Сара ишәасхәари!
Зхатә қяф мацараз
(Иухарам-иухараз),
Узтиуа аңараз,
«Цәгъарак абаххәари
Акы абахфари!» –
Абри ачыдахаз
Акы змам хәыцыртас,
Ишәфагәышьала,
Ишәхәагәышьала...
Сара сиашара,
Нас, – уи ашара
Сара исымазааит.
Шәара шәымцхәара,
Шәымцданыхәара
Шәагымзааит!

1964

ЧМАЗАРАДА ЧЫМАЗАРА

Хҗаблаҗ инхо хатей пҗәыси,
Урт рыҗазшыей рыламыси –
Убри азыҗәан акы зҗын...
Лафшәа иҗоуп, шәаазырҗы.

Иац далырхит хантәаҗыс,
Ғыла абан дахьнеиуа.
Иахьа даҗәытцит ипҗәыс
Анеира иахьыхандеиуа.

Шәықәсык аҗароуп итҗыз, –
Имашына, аа, иахьгылоу,
Аиҗаб ида ғазә уаҗыс
Дишьом. Абҗа имоуп.

Аҗәа иргылеит уи ахан,
Ипҗәыс уабалыхәо!..
Аҗыңаҗгы шәпатәахан,
Машынада иныҗәом!

Ағәабзиараз еитҗахо,
Иалагеит иаазқәылаз.
Афарацәҗьа ргәапхом
Асҗак ашша зқәылаз...

Аҗақьым иҗы инеит –
«Иҗахәо акы иҗәозар»...
Аҗақьымҗы ус иҗәеит:
«Шәтәақәа, иҗалозар!»

– Ҳхъантaхеит ҳзымныкaо,
Ажыы мыцхaы ҳкит.
Ҳкaнатцеит ҳхы ҳамыхaо,
Ҳaфара пнакит.

Дрыхaапшит, дырзызырцeit
Даара игaцаракны.
Нас, абас наргaйдитцеит:
– Ашша амоуп шaгaахы!

Махaфала аус жaуы,
Даара ацхзы шaылцыр,
Ицкaахар кaлоит шaгaы,
Шaчымазара шaалцыр.

Абри еигу даеа хaшaык
Иабашaыдызгало.
Уаха даеа чмазарак
Сара ишaыдызбалом.

1964

АШШЫҢҒЫЗ

Уажә аабыкыа ҳақәшәеит ссирк:
Ҳашны даҭааит асатирик.
Ҳарт асатирик дҳамбазацызт,
Икалам ҳағамшәазацызт.

Хтәан ҳара, ажәак аахғымшәо,
Дзықәтәашаз ақәардә ҳзаамго.
«Ҳчеицыка аагәат» ҳазиамхәеит,
Иаабоназ – уи ҳаигәампхеит.

Аңаратцәкыа ҳазидымгалеит,
Иааигәа ҳнеи ҳазидымтәалеит.
Хәыпхас дқахқон (аха иума!) –
Ҳаизымиааит ыыстаарыла.

Исатиратә ажәеинраала
Афра дағын цшыаала-цшыаала.
Ҳарғы игәахтан хусқәа шбашаз,
Абна ҳасны ҳцеит ҳашиашаз.

Ҷапхыа ҳхынхәын, ҳшыәмхнышгылеит,
Аха усгыи ҳидимкылеит.
Даххыччазеит, атцәи ҳахеитцеит,
Дхатцәхәхәан, еицах ҳапхеитцеит.

Хшазыпшымыз дыди-мацәыси,
Псцәахан уи дабаҳазкылси!
Иқалозар, шәымч еибыта,
Асатирик далышәх ҳқыта.

1964

АЦӘГЪАРА АХЫЦХЫРҢА

Уара иумхәаз, сара исымхәаз,
Еицахамхәаз – еиқәылеит.
Уара иутәахыз, сара истәахыз –
Ибабирахан еинылеит.

Уара иумырхыз,
сара исымырхыз –
Иаарласны ирныпшит.
Уброуп ацәгъара ахы ахытцнахыз –
Уи бзиарак иахымшеит.

Уара ууа, сара суа –
Зегъы ҳауацәа ҳнарыхеит.
Аңарақәа «ххъаа» хырҗеуеит,
Убриалагъ цьоук духеит.

Еиғымхоз, ухатцкы сцеит,
Инаамтаз ҳазықәңар!
Хшеибаркәандоз ҳмал еимырцәеит,
Хшеибажьоз ахырңар!

1964

* * *

Мышцәгъашьтахъ акәын,
Аеышьта зыла итәын.
Избеит, сымѡан акәын,
Машәыршәа снацшын –

Ашышкамс амѡа иқәын,
Шашәа еицрыхәхәо.
Ишнеиуаз «здук» ахықәан
Инанагеит, убо!

Даеа мѡак абаказ,
Итәлеит урт абра.
Аки-аки еибәхәәе
Иағын антәара.

Азы итәз аеышьта
Мшынын, нас, ишқа!
«Амшын» цәгъахан –
Ирыжәлеит ацәқәырқа.

Абар, нас, – «ар»
Иахьаѣу атахара.
Уажә сраѡсны сцар
Сзымгәағыт сара.

«Ар» азы иахьаго
Урт еиқәырхатәуп,
Аибарххара, абжыи иго,
Икоу цыашьатәуп.

«Цлак» цќаны инаган
Иќаысцеит цќасы.
«Ар ду» цшыаала-цшыаала
Иныќас ицарцы.

Иныќалеит убри ацќа,
Итаһаз – таһеит.
Иаанһаз агәырқыһә
Иќәибаһә ицеит.

1964

УАРТАН

Б. Шынкәба ифымта иағырқшшәа

Амра лашо жәхъан еипш иөеихъан,
Ацәагы изхара калахъан.
Уажәйтәкьа саауеит хәа налеихәан,
Дындәылкьеит Уартан шыжымтан.

Дышнеиуаз сгәыла икны дныдгылт,
Аха аусурахъ уи дцахъан.
Иказгы атәцақәа ипырымгалт,
Афы зтаз ауалыр тацәхъан.

Сара скны ишыказ идыруан
Ахарданцкьа иалхыз афы.
Уинахыс уа дахақыруан,
Имангы днеихъан азәырфы.

Кәацффык ипынтца интасит,
Изыпшуп уака апылгыды.
Ишибаз иаразнак дымтасит,
Абафгы лаишьтит ихыргәды.

Фызцәақәак имакцә иатцагыла,
Дынтаргалеит иашта дашыны.
– Закәызеи, мшәан, иабо са сыбла! –
Ғаалтит ицшәма дласны.

– Хәи, абаапс, ихәартам шәаишыа,
Исыхъзеи? О, издырит шәзышьтоу!
Уи акәым, исашәхәа итахашья:
Пылгыла акәу, вакьыцла дтахоу?

Афызцәа руазәк даарылтын,
Аеыфхәа илабашья наирсын:
– Бхатца дашьуп, дад, цабыргуп.
Афыхәра иазықәпоз арпысын,
Акәацфара – иҕоу ирыцкуп!

Ахьмызг? Мамоу, дад, бацәымшәан, –
Аишәаф кәацк нимырхеит.
Акакала, акагы бжьамыжкәа,
Фажәи цшьба цәыца таирхеит.

– Хәи, нас, ари еипш цәгьарамзар,
Ишәыхъеи, шәгылоуп шәеитцагәгә?
Митә калама, вакьыцк ихәлахазар,
Дызгаша акагь збом сара уа! –

Даакәгьежъяаит абас, ахәыцқәа идәылцыз
(Еиладәшәеит иахьылшәыз лытцк ақшь!),
Ус наралхәеит атәуара зәазызкыз:
– Дышәмырпхашьян шәаб адауапшь!

Атәуара, о, мап! – Уи иатәам.
Гәырфас акагы катцатәзам.
Акәацфараф шәаб дхатца башам,
Шьта мчыбжыкгы уаха итахзам. –

Даакәыпсычхаит. Уаха акгы мхәа
Дцеит наҕ, афны дныфнапҕа.

1964

ИХЪЗ ҲАҶОУП

Иара имыхәо аказыхәан
Саатк ицәа иагирхом.
Шьяҕак ҕаитцом азә изыхәан,
Уара угәтыха уцихәом.

Ихы алаирхәуеит абзиараан,
Ускан агәта далатәоуп.
Ихы алиршәшәоит агәаҕраан,
Аҕьабаа далалом.

Иҕатцаны ианиуталак,
Днеины дахабабауеит.
Амариа дашьтоуп дахьубалак,
Нас, адура дахәауеит.

Дыҕазарц ишҕеитаху
Иара ҕаҕабзазала!
Ауаа иреихәоит дшыбзиахәу, –
Хдәықәуп ихъз ҳаҗала...

1964

КЫР ЗЫЧХАЗ

Акыр дкыдырѣеит,
Акыр дықарыкшеит,
Аха акымзарак
Акгыы рылымшеит.

Алаф илырхэан,
Ацәқәа иларцон.
Уафы ишимахац
Амитә илазон.

Ицәшәо иалагеит,
Акы иамго хәа,
Ивагылеит
Ицәхцәа ракәушәа.

Дырәхәо рфынархеит, –
Уахьгы иееимтеит.
Ражәа рыхәлахеит,
Уахагь фырымтит.

Имцагьежыыз
Русқәа башахеит,
Избан акәзар
Кыр зычхаз диашахеит.

1965

АЛЫМ АУАСИАҢ

Алым ажәит, иахьтәоу изымгыло иалагеит,
Еилакычит, еицакит ахаҕы.
Үыхьа ааигәара изымнеиуазгы уа инанагеит,
Ажьа, Аашьышь, ухәа Абгахәычы.

Алым ажәит, аха амал рацәаны иаман,
Афатә-ажәтә иалатәан хәдацәахьы.
Абжьаси Амшәи Алым ргәы малан,
Уртгы неины абара итәан ашьапахьы.

– Сара усгы шыта ицсуа соуп, – ахәеит Алым,
Агәы иалан, алахь еикәышышы. –
– Са сзышьтаз ахаангы царамызт, малмызт,
Шәгәы ианаамган са сзын баацсы!

Аха саныцслак абгасса сырҕашәымтан,
Зыцсы цәгьоу, зымгәада хәыцырта змазам.
Ас ахьшәасхәо, дад, сара саҕашәымтан,
Урт ашыцылахьеит афара агәамсам.

Уаха адунеиаҕ қиарак ыкоуп хәа икам,
Хаҕоу иоуааит ант рнапаҕы ацсра.
Сыбаа кәкатәыс икашәымтан, анышә цышәка,
Сынташәыргыл снаганы адамра.

Уи акәхеит, ацстазаара иалцит алым,
Уи назаза алацәа еикәнацсеит.
Ауафроуп икоу, икоу царам, малым,
Уи ззынхазгы назаза даанхазеит.

1965

АХРА САҒАН...

Ахра саған, саған, саған,
Сағуп уажәггы ахалара!
Ихәлон, ишон, аамта цауан,
Сағын сарггы ашлара!

Амла сакуан, ахьта сакуан,
Исыхьзон сара ахәлара!
Амџа сықәын, сыццакуан,
Ахра иснаҗон ааҗхьара!

Ақәа, анаатә сара исыхьзон,
Исхалон адыд, амацәыс!
Ҳапык ағы җамтак снатәон,
Цәарта тата аусымаху.

Иахьа, уатәы, мчыбжьык, мызкы,
Ашықәсқәа цон еишьталаны!
Ацакьамџа сыман разкыс,
Бымбылцәарта аусымахыз!

Ихеит сеимаа, икаҗсеит сымч,
Скәашхеит, ашла сылалеит!
Сара снаскьон, днаскьон сымш,
Сышлышьтаз аҗта далалеит!

Ицырцыруа цаҗа ишьтоуп,
Ижәбанда сымџа иҗазоу!
Аха пхьаҗа ацара сыхәтоуп,
Сызқәу амџа схымкьазо!

1965

ИҒӘҒӘОУ ШҖАКАНЫ

Ауафы данкахауа – уицагыл
ИҒәҒәоу шҗаканы.
Дыхьча, ишухьчо ублагәы,
Дааг унапакны.

Азы дшагоз убеит азәы, –
Иакәзааит уаҗа! –
Иадамзаргь кәапеик азы
Изатцх, деиқәырха!

Укәадамхан уаҗа ицкыс,
Уицамхан, уҒәҒәаха!
Зеггы иреигьуп, Анцәа иныс,
Ахатцарахь уеиха!

1965

ИУЗМЫРИАШО

Пшындажәижаба дыртысхан
Атакәажә, данаххәыз:
– Иахьеипш сҕәышындаз усҕан
Суццомызт, Анцәа иныс!

Алыгажәгы игәы дҕахәыцуан,
Шәкы даныртыс:
– Ех, уажәеипш сҕәышындаз усҕан
Бызгарымызт пҕәысс!

1965

СААҔСЕИТ

Уаҕа сылшом – сааҕсеит,
Сымч акэын – икаҕсеит,
Сөөүзцэа скажыны наҕ ицеит,
Схы сцэымыҕхан саанхеит,
«Иухъзеи, мшэан!» – Азэҕы имхэеит...

Ус схэеит хэа – сааҕсар,
Сымч астэҕыа икаҕсар,
Сөөүзцэа сныжыны наҕ ицар,
Схы сцэымыҕхан саанхар –
Идэылибахэап саҕацэа,
Икказа исхырхып сцэа,
Амца сыжэцан сырбыллап,
Рнапы еинырҕыап, икэашап...

Сымч рықэхом хэа сымхэеит,
Аха усҕы сааҕсеит...

1965

АҒЫМТҚАА

Уағацәа урцәымшәан,
Иаапкыр – уршып.
Уғызцәа урцәымшәан,
Ицәгъарахар – уртиип.

Иаҳа узыцәшәаша
Ағымтқәа роуп зынтәык.
Ишқасцәымгу, интәаша,
Ирацәахеит уажәык.

Уеырцәыхьчала ағымтқәа –
Урт утадырхоит.
Рғымтрала аусқәа
Рцыхәтәа цәгъахоит.

Урт рақара узыцәшәаша
Дықазам азәгы...
Ағымтқәа, интәаша,
Ишқасцәымгу зегъы.

1965

* * *

Ажәлар рнапы уқәдыргылеит,
Уахьцара узымдыруа уқартцеит.
Зегь ухаштит «ақьар» уанахагыла,
Убриак ада акагь умбазеит.

Уда цсы зхоу уаф дыкоуп хәа укам,
Ак уахауам, удагәахеит, улашәхеит.
Ааи, «убзиами», нас, шыта зеипш дыкам,
Иубаргәузеи, уцысхәхеит, уласхеит!

Ацысхә, идыруп, аңша иханагалоит,
Ажәџан иалалоит зназы иңыруа...
Аха, иудыруазааит, уашьтан уҳаднагалоит,
«Мшәан, ҳайџызцәамзи» хәа унапырқәычуа.

Орцьоникьизе.
22.07.1965

ИАҘСАМ

Ахаан хяа мбакәә,
Ахаан азба иамкуа,
Иҕоу ҕаха-дагәә
Агәы згәыкуам.

Угәы мбылуазар,
Угәы млахәуазар,
Зеггы азхозар –
Иумкын акалам.

Иугәаламшәакәә,
Уцәә иаламшәакәә,
Иулмыжжыкәә –
Аәра иаҕсам.

1965

Дубахьоума зәыр иахъа
Сызҕаб, сгәазырхага,
Сылашара, сгәацаҕха,
Сымра, смырхәага.

– Ачаи – хылхуеит дласха
Уи упхәызба нага.
Дҕаҕхаҕаччо, деилыхха
Уи дықәҕшуеит ага.

– Ҳаи, мшәән, саҕхъа иахъа
Дгылеит
 амра дацгыл.
Сышьха җшалас,
 сҕыпҕа
Унеины дсызгәйдкыл.

1965

* * *

Сапхъа икәгылан атәца,
Азы хьшәашәа тан.
Сгәы иацралан амца
Аччахәа сбылуан.

Цәыцак азна азы
Иазыртәом сызба.
Итасырцәын акы,
Истаххеит – ѿба.

Шәача, 1965

‘Сааныбзиала, аҗамаҗа,
Шьалуа Цэыцъба, у-«Маҗа-маҗа»
Саңхьеит сара хжурнал аҗы,
Исгәаңхеит, исыт уара умаҗа.

Иаамтоуп шыта закы-закы,
Ихат уара уеазкы-назкы.
Мап ухәаргы, уеизгы-уеизгы,
Иҗахтѳом ҳара еимакы-еиҗакы.

1965

* * *

Ажәа салагоит уажәнәтә,
Иҕалоит уашьтан сахьымзар –
Ҳаишьюан Кыахьба Ҳаҗьарат,
Апоет Шьынқәа Баграт
Жәлар рпоет хәа ахьз ихымзар.

1965

Ифымта данацхьо, инапкъашья
Уажэы избошэа, сыбла ихгылоуп.
Гьаргь Гэыблиа «Илабашья»
Уа иахьыказ игғагылоуп.

1965

* * *

Апоет Ыьонуа Алексеи
Дпоет-лирик бзиан.
Алитературафы ацеи
Бзиатцәкьа хәа ишьтан.

Аха министрс дқарымцеи,
Игәнаха згақәаша!
Аамта рацәаны ицәцеит,
Ишықаз иқаитқаша.

1965

Сыжәһахырқәа ажәһан иацагылоуп,
Сатцагылоуп ажәһан сшыақыны.
Амч еикәатцәақәа сырғагылоуп,
Сыхрачаңаран, сцақыны.

Сымч амра иацлабуа сыкоуп,
Истахуп избарцгыи сөазаны.
Дгыли жәһани срыбжьоуп, сныкәоит,
Аетцәақәа сыхәда иахаңсаны.

Адгыл сықәзар – исынасыңуп,
Са саарыхәуп, слатцаәуп.
Сбаҳча зазоит, шәырла ихыбуп,
Сара баҳча аазаәуп.

1966

АҢСНЫ ҢШЗА

Аңсны ңшза, ашыха зышқәа,
Арха, ағаақәа, аңста,
Азыхь хьшәашәа, арәаш трысқәа,
Аңта кәашқәа еиңхьытта.

Ажәәан аңа ихибаҳәала,
Ашыха ирхала ихтырңаха,
Аңша хәмруа аңшаҳәала,
Адәы ианықәло иааңсаха,

Сара снейуеит шыаға ңбаала,
Уңшзарақәа срызхьуа.
Усырәхәома жәа хаала, –
Сара соума уи згәағыа?

Ишуқәнаго усызмырәхәарғы,
Ғәыла усғы сеилыргоуп.
Сыңсы ухтныстоит, атаххарғы,
Ма уи ала сузаңсоуп.

Угәы ңызго, ухьз казмыршәуа
Иматц сеақәршәаны изуып.
Ичышыкыл скырц, сихьзап данеыжәло,
Имәа сақәныхәарц сыццакып.

1966

* * *

Уеы ағәреи уеышькыли аанкыланы
Ушчыжәәхцаз умбеи! –
Уаахахаапишь уаангыланы,
Аеыбҗағ уанәеи.

Азы измыруа – азы дырга,
Дааныжыны умцан.
Аеы уақәзыртәаз аңшәма дцәырга,
Хьмызгыс иҗоумцан.

Убасқан ауп уанеуау –
Уанцо уеыырчы.
Убасқан ауп уануау –
Уст аҗамчы!

1966

АУАӨ ИЦХРААРА

Шаќа ицәгьоузеи ауаө ицхраара!
Ипырхагахара акгы аҗахзам.
Игәҗасны аҗахь идәықәҗара,
Амч ауп, ахшыө аҗахзам.

Ауаө ицхраароуп акрызҗазкуа,
Унапы иҗаны иҗгара.
Ауаөытәыөса ицхрааны дҗаразкуа –
Иҗам убри еиҗау ауаөра.

1966

* * *

Саапсара наӑ исхаштуеит,
Исызцэырцуеит даеа мчык...
Ақбаадрацэа са ицхастастэуеит,
Исызхома хэыцмычык.

Аха уи акэым усыс иӑоу:
Кыр сызџыма ихэарту,
Ацх ипысеыс баша ипысеу,
Исызхэама са сгэы итџу?

Иалакысма шэгэы ирахэыцқэа,
Мамзар ус ишэаџсны ицоу?
Абри ауп енагь сзырхэыцуа,
Мцақьоуқьадхан исыцроу.

1966

УРЫХӘАҘШ АХРАҚӘА

Ҙьара уҗало, җьара уҗыцуа,
Ҙьара уақәтәо, җьара уақәцуа
Удәықәуп есымша.
Иҗалазеи, узмыртәозеи,
Ашацкыраз узыргәагәозеи,
Акғы ахыҗкам узышьтозеи
Уамеигзо улша?

Уанаҗьалбеит, исараза –
Исахәа уара угәы амаза,
Исахәа игәытшьаагаза,
Исахәа узыниаз.
Рцыхәа җцәап угәаҗрақәа,
Иҗап угәы ахәрақәа –
Удинаныс, урыхәаҗш
ахрақәа,
Игылоуп еиҗамҗ.

Ҙьара уҗало, җьара уҗыцуа,
Ҙьара уақәтәо, җьара уақәцуа
Удәықәуп есымша.
Иҗалазеи, узмыртәозеи,
Ашацкыраз узыргәагәозеи,
Акғы ахыҗкам узышьтоузеи
Уамеигзо улша?

1966

САРА СЦОИТ...

Ҳара ҳнеиуеит амѡа сықала,
Сцоит сышиашоу – скѡаратѡм.
Рацѡа сбеиахеит насыпла,
Сымѡа иашоуп, интѡазом!

Сымѡахыцуам аңша ахьасуа,
Сацныѡангы ѡалазом.
Уардыныжѡцас сѡагѡатасуа,
Сгѡамтѡхамтѡа сѡыѡзом.

Сара сцоит сахьынзазахѡ,
Сышьтра анысцоит, инсырхоит.
Иахьныцастѡ иѡтѡаз амахѡ –
Снапы бзиоуп – ибзахоит.

1966

ФАМА

Жәлар рхәамтәхьтә

О, Фама, Фама,
Аколхоз җара уфама,
Иухъзеи, уара мыжда,
Зынза уеилагама?

О, Фама, Фама,
Уусқәа еилахама –
Уара мыжда, аҗара амшьта
Шыцәгъаз уажә иубама?

О, Фама, Фама,
Уа умала иуфама,
Мамзар иуфаз узмырхакәа
Азәыр изугама?

...Фама иифаз – Фама,
Баша амала ифама, –
Итцегъ ахьифашаз
Дшиаргаз шәахама?

Дахьиаргаз Фама
Афеида ирхама?
Уи дзышьцылаз дзаҕәытцазма –
Дгъычуан аргама!

О, Фама, Фама,
Ухы ладырхама?
Абри амзи иуасхәоз –
Ицауеит хәа уама!

О, Фама, Фама,
Аңара агъама убама?
Иануфоз ихаан,
Аха ашьтахъ – иашахама?!

1966

* * *

Амзырха шыкоу унаңшишь.
Изыртәуои ани акәчышь?
Изтәуо: ран иканаңсеит.
Исхәо сфамшәо сеилаңсеит.

Хгәыла пхәысеиба Антица,
Лхәыцкәа кажьны Гыд даницца
Иаасгәалашәеит сара абра,
Акәартгыи исзамтеит авба.

1966

АЧҲАРА

Ачҳарагъы ғҳәарак амоуп:
Иҥоуп уцәа иҥоугзаша.
Ачҳара ахатца иуалуп,
Аха иҥоуп иузымычҳаша.

Ахьта уакыр, амла уакыр –
Иҥоуп излаухугаша.
Аха уламыс азәы илаирҥәыр,
Иумтан ихы ахыгаша.

Адәы узықәу, ахьз зуху,
Иабалак учҳарцаз акәым.
Ари адунеиағ амра иҥхо
Зыңхауа аҥсцәа рзы акәым.

Шәарт, сышьхақәа, егъа жәабакхьейт
Цааи, хьҥей, маҥмабареи.
Убри азы шәара шәышлейт,
Аха ишшәымаз шәаанхейт
Агәыразреи ахатцареи.

Шәара ишәмыхьц ак шҥасыхьри,
Исаҥәоума, ишышәҳәара?!
Шәҥазшьа сара ҥазшьас ишьтысхит,
Исылатҥейт шәгәымшәара.

Анаатә асуа ианымацәысуа,
Ианыцәгьоу адәы ацәылара, –
Уи аамтаз зцәа иҥазызуа
Ҳаҥоу дыҥоуп игәылара.

1966

* * *

Уск бымоушәа, быццакуеит,
Бшыстаху аныббо.
Есқыынагы ибыцшаауеит
Цъара бымѡахызго.

Амагазин адыркхьеит –
Уахь бцеит хәа, иббои!
Бара усгы ибаҳахьеит
Сара бзиа бшызбо.

Баатгылар са истахын,
Зынза бмыццакуазар.
Шәтқәак ҕыхны инабсыркрын,
Иаахтәан мап бымхәозар.

Даалакѡакын, даагьежыит,
Лыхцәы атыхәа лыршо.
Лхы ѡеитыхны дысѡацшит –
Абри ауп са исылшо,

Лхәауазшәа, дыпхашьо
Акраамта дгылан.
Аетцәакәа еилыцьѡон,
Сҕынасхеит дсыман.

Днаскъазгон хамтакты,
Рашта агәашә аҕынза.
Сналацшызшәа збеит сразҕы,
Избазшәа схатәы мца.

1966

* * *

Ажәѡан лашьѡеит аѡта хылан,
Ахьта аѡалеит итѡытѡза.
Аѡаара иаѡуп уахынла,
Адгьыл кажьуп ишлаза.

Аси аѡеи зегь неилалан,
Адгьыл ѡсаара хѡынтѡахеит.
Арахѡ ахѡстаѡа ирталан,
Аѡынѡь иахан ирѡакеит.

Ус ишыѡаз, асгьы леит,
Иканажьит шьамхахьы.
Ибыбышза абна арбеит,
ѡаѡа иатѡажьуп абгьы.

Асы иатѡыс азыхь неиуеит,
Иѡхоуп, алѡатѡа ахыззы.
Шьыжь итрьыжыз арахѡ неиуеит
Иѡѡндоу зыхьк рыжѡразы.

Ашѡарыѡаѡ абна дылоуп,
ѡъара ѡсаатѡк ишьраѡы.
Ашѡарахѡагь абна илоуп,
Азын рыхь иргараѡы.

Аѡла рымахѡ ашѡыб рыѡѡуп,
Аѡѡсеѡхѡа иѡытѡтѡауа.
Агѡашѡ сынтѡтуеит – гѡыргьак сѡыѡѡуп –
Адѡѡа сышьта рынѡауа.

1966

АҚӘҚАРА АРАЗҒЫ

Сара исхытцит иахъазыққан
Шәышықәса рыгәта еиџшаны.
Акғыы сылымшеит схазыққан –
Сықан сыжәлар срақсаны.

Сышьтахъ схъақәыр, сылақш дәықәтан,
Амџа снықәқшыр сызныс,
Избоит – сыжәлар рылқха сыцын,
Исыман ақәқара разғыс.

1966

ЗХЫ ИАШЬТАЛАЗ

Дашьтоуп дашьта ихы мацара, –
Иуа-иҭахра рымцахаара.
Иматцура ихы иаирхәоит,
Аус изтаз рыбҭа ирхәоит.

Рхы дирхьит, ргәы дирхьит,
Иара ибҭа кыр еитчихит.
Амал-ашьал кыр еизикит,
Дықәзыргылаз мап рцәикит.

Аҟны иргылеит еихагыла,
Абаа атҭаҭа итцаргыла.
Аҟны иртәит ҟныматәала,
Цәаматәала, нас, цәартала.

Имашьынақәа – «Чаика», «Татра»
Иахзыруеит ҳара шахатра.
Ианиҭахыз руақы дшақәтәоз,
Иахыҭахыз лассы дышнаргоз.

Дызтахыз аиаша иархәон,
Дызтахымыз амцқәа иархәон.
Дыртахызшәа гәык-ҭсыкала
Имтахырхәон цәгьахәарала.

Иаргьы амцқәа наҭ иреихәон,
Наҭ-ааҭ иахан еибаныхәон.
Цьоукы рыла аш хнатон,
Аҭсшәа дахан икаиртцәон.

Сара соуп хәа адәы дықәын,
Иара изыхәан уи насыңын.
Изымдырзеит ус дышзымцоз,
Пҕхызцәгьак имбацыт дахыцәоз.

Гәи хшыҕи усгыи изтамыт,
Иламыси инапи цқьамыт.
Такәы днеихьан еижьарала,
Аха ижьага анышәарала.

Дшагоз, цла дук даднахәхәалеит,
Алыкь ала днадҕанахәалеит.
Ашьтахь азы еиҕа ихытцит,
Даеацъара имҕахытцит.

Дықәхеит аңсыз азы зтабаз еиңш,
Дҕалеит амықәшәатә зықәшәаз иеиңш.
Дшыбзас дыңсит, шәахауама?
Аңсра бзиа иаңсоуп аума!

Чын цәаҕьаки, ча ҕатцаки,
Пҕхәызба пшза – зара паки
Ирықэзырзуа жәлары рус,
Абас шәыхьуеит, шәгәышәеаныз!

1966

* * *

Ацәқәырпәқәа еибарс амшын ихибаҳәала,
Еихысеипысуа избоит иахьаауа.
Ех, убас уааиуандаз уара, сажәеинраала,
Уҕамларишь! Мап, убастәкьа уқалароуп!
Ацәқәырпәқәа рыпсы штоу итәзароуп уңсы!
Амшын поезиоуп, апоезиа цәқәырқалароуп,
Амч аиоурц, итәулахарц азы!

* * *

Иуацәажәатцәкьо зегъы
Гәытгыгъала урмацәажәан.
Уара ишуацәажәо, дачәазәгы
Иара убастцәкья иацәажәоит.

Ирзаауртыр угәы, иҭапшуеит,
Иахьудырхьша иашьҭалоит.
Ацәгъа рхәоит, удыршуеит,
Уҭсы аҕынза унарғалоит.

Дара усҕан хыхь ихалоит,
Уи ауп мцәыжәѡас ирымазоу.
Ирумҭар, излахало
Уаҳа прыгак рымазам.

АИҚӘЫРХАРА

Атла сықәлеит амтәышә сыман,
Ажь сҭаарацы.

Атла ақәларазгы хар сымам,
Иахьа исымбеит– иацы!

Схало, схало, кыргы схалеит,
Аусура сағуп...
Ус жьымжәа-шак сыбла адхалеит,
Ссируп, ҕашьатәуп!

Сзықәгылаз сажьеит, исытқьеит,
Сҭалеит сыкәкәаза!
Скамҳарацы даара сҭеыскьеит...
Схы сгәалашәом зынза!

Кыр снеихьаны снапы аныскьа,
Уаҕа искит махәҭак.
Пытрак ашьтахь уигы ныдкьан,
Сама ицеит еиҭа.

Иалшоз ала сааннакыларц,
Уи амахә иаҭахын.
Ианалымша, уа иаангылар
Ипхашьеит, ихьымзгын!..

Иаргы саргы ус ҳшеимаз,
Ҳназеит ҭаҕа!
Пытк ҭхьаны, сара ишсылаз
Саапшит аҕсы-ҭха.

Ғабуп, дад, амахә идғьаз,
Уа уоуп сеикәзырха!
Сара сыноуп уара узыдғьаз,
Абас узғаха!

* * *

Абгахәыцы аҕара җысхә
зырпыҗхыда,
Аха уи иамҗаны хчыкгы
збахыда?!
Абгахәыцы җхәон: – Кәчышь
заазахыда,
Аха сара саҕарагы кәтыжь
зфыхыда!
– Җабыргуп, уара уаҕара
кәтыжь зфыхыда,
Аха уара уаҕарагы
икыдырҕыхыда!

АЖӘРА

Исымбазакәә, исамхәазакәә,
Ажәра ааиуеит әезауа.
Аха саргыы исымбазазшәә,
Сеыргызмалноуп сышцауа.

Иласхәарцаз пхәызбак лафқәак,
Сғы ааихысхыр сыхианы,
«Саб иашья» хәә уақа исалхәахт,
Нас, саангылт сыпхашьяны.

Сшырбалак афәр җагыланы,
Дара ртыпаф снадыртәоит.
Бзиа еибабо ахъeidгылоу,
Санырбалак, ипхашьоит!

Ажәра мцацәә схы асымтарц,
Баша амала са сафуп.
Аха сара игәасымтарц,
Иаатцрагылан исзыпшуп.

Анақа-арақа иара спылоит,
Са сахънеиуа иахъабалак.
Шьта саргыы сахатгылоит,
Ихнымхәузаап ианаалак.

Самбазазшәә исамхәазакәә,
Ажәра ааиуеит әезауа...
Аха саргыы исымбазазшәә,
Сеыргызмалноуп сышцауа!

МИХА ЛАКРБА

Уаңсуара зығғарамызт,
Мрак ңхар итабо.
Инарымтакуа угәарамызт,
Зеггы инадырбо.

Уара уаңсуара цәыругомызт,
Астол уанахатәоу.
Уиазы иутахыз шыла иухәомызт,
Иухәон иахьахәтоу.

Уаңсуара урәхәауамызт,
Амца уәхәатәаны.
Аха ианухәоз азәы уиеицәамызт,
Укалам цар кны!

Уаңсуара ламысла акәын,
Ахаангы ишығәғәаз!
Бзиа иубон, пату узақәын,
Убри акәын зматц ууаз.

Аңсуа ламыс ықанатц,
Икоуп, ухъз ңсуам.
Уоымта, ңсуак дықанатц,
Иамыңхьо дқалауам!

СЫЗЛАТӘАРЫЗЕИ ЫЪАРАК?!

– Мшәан, уабацо, умәа абахоу?
Удәықәыз, унықәала.
Убри дарбан згәы иахәо,
Иуасхәоит гәыкала!

Уақа унеиуеит, анақа унеиуеит,
Ақыта урылала...
Ыъарак узтәом, угәәтеиуеит,
Иухы – иуцала?!

– Хәи, баасқәати, банацьалбеит,
Ҥаха зсыбымтәи?!
Барей сарей иахьа хәибамбеит,
Сызғу згәабымтәи?!

Ауаа рахьоуп са сахьнықәо,
Баша снықәома?!
Урт роуп сара гәыла исзықоу,
Иреигьу дықоума?

Сызлатәарызеи аусқәа шсымоу,
Ыъара сымнеизакәа?
Анышәынтроуп ыъарак иқоу,
Зтып иахымцзакәа.

КЫЗКИ КЭАТАКИ

Кызки кэатаки збеит еицны,
Избеит харантәи снаңшны.
Ихгыла-егыло рцәа иҗачы,
Иныҗыңгылеит азҗачы.

Реынҗарыжыт иццакны,
Рыхәда дуқәа ҳаракны.
Идырхәашыт җақа иҗо,
Ирҗыхәашәаз нарҗақәшәо.

Шьҗа ҳа ҳауп ҳәа реытхәаны,
Нас, иааҗытцит изсаны.
Аха аҗбагы мбаазазеит,
Икыҗымыҗуа аҗныҗа иҗеит.

* * *

Ахцәқәа хыртәоит ҳаазқәылаз,
Исымоу схәапишь сгәалақәа!
Сара сылапш назыдхалаз,
Убарт роуп, быхцәпарақәа!

Сбыхәоит инбыжырец уажә ишыкоу,
Театркгы иабмырхәхан.
Бышьхатыпҳаны бшыкоу
Быказ, сбыхәоит, ихыбымтәан!

Иқамызуа ибықәжызааит,
Бызғабра, бқәыпшра зфычауа!
Зәыр дыказар шәипҳыыз иқәзааит,
Убри азы бара ибхыччауа!

ШӘАЛА, ҲДӘЫҚӘЛАП!

Сажәинралақәа, аһы, шәеышәша,
Арха, аґаґа – иахьабалак...
Амґа шәықәыз, амґа – есымша,
Шәкыдымхалан шәахьцалак.

Ҳцалап, шыта иаамтоуп,
Анаґа-араґа ауаа ҳзыпшуп.
Ҳамґа шиашоу хара икылгоуп,
Иахьак амра даара ишуп.

Ана цьоукых, рыжәґа еибыта
Аґны зырғыло, уастацәоуп!
Идырґыцует иахьа ркыта,
Рынхашьақәа цшзазоуп!

Еғырахь, ахьшыцәа арахә рыма,
Илбааит арха аґшаҳәахьы.
Даґа цьоукы хыма-цсыма,
Адгьыл итырхәеит ахьы.

Анацәа ргарақәа ирыдтәалан,
Рхәыцқәа ргара дыртысуеит.
Асолдатцәа блатцарыла
Ҳтәыла аҳәаа рыхьчауеит.

Апоед шаґа дрыхьзарызеи,
Цьара дцар, еғырахь нхоит.
Аиашами, изыззарызеи,
Иахьа аусқәа сеимдырххоит.

Сажәеинраалақәа, ахы, шәеышәша,
Арха, аҫаҫа – иахьабалак...
Амҫа – шәықәыз, амҫа – есымша,
Шәкыдымхалан шәахьцалак.

Ажәа уазышьтыхәам агәеисра
иалымтцыз,
Изыҕалом уи амца аҕыдды!
Ихәароуп итыцкәаны апоет
игәы иатцаххыз,
Итигалароуп игәтыха мхәаеы.
Аетра иштырго еипш зкәаф
тоу аеы,
Ашьамхы неитцнахырц адәы
инықәланы.
Аеы бзиа иаҕахзам аҕамчы,
Аҕаза данзақәтәа ағәра
аанкыланы!

* * *

Ашжараҕы аңсуара
Дгыланы иныхэоит.
Афараҕы аңсуара,
Анихэо дхырхэоит.

Дссируп, дламысуп,
Диашоуп, дхалалуп.
Дпатриотуп, дгэыцкьоуп,
Идыруеит, иуалуп.

– Саңсуоуп, саңсуа! –
Ипаспорт ааҕигоит.
Хароуп уи даххысуа,
Ацэкьараҕы уцэигоит...

Тыпцхак иауаанза,
Аңсуара имшуп!
Знык ианирталак,
Ахахэ ихэларшэуп.

Уинахыс иаңсуара
Абаҕоу, инкаижьеит!
Псышэала аңхара, –
Дзаңхьом, дёыжуеит...

Журналыз, газетыз,
Ифны акы ныфналом.
Аңсшэатцэкьа ахэараҕы,
Цкьа иёы ианаалом.

Ихшарагы убасоуп,
Икаларц шиҥаху.
Ҥың ңхак азыноуп
«Саңсуоуп» зиҥаху.

* * *

Абна бзарыбзарует,
Аттар иртэартоуп.
Рашаахэабжь сазызырөуеит,
Сара исахартоуп.

Арѡашқәа леиуеит,
Аимхэыцқәа пыххаа.
Сгәатцанза инеиуеит
Урт рыбжьыхаа.

Ашәтқәа сеиеырбоит,
Рыфѡы-хаа сыто.
Пхэызбак дгәастоит,
Азыхь ахьхылто!

Лыхцәы барфын иалацхоит
Амра качцара.
Сылацш адхалоит
Ашыабста лзара!

Амра лыршанхоит
Уи лыцшзарала,
Адгьыл сақәлахоит
Лыбзиабарала.

Алымхарыѡқәа кнархауеит,
Аапынра азаза.
Сқәыпшындаз, иахауеи,
Абас назаза!

* * *

– Атх гәыраз, исаухәауазеи?
Ухытәцараха усалацәкәысуа?
Сыргәыбзыгуа, исзууазеи?
Ухауа хышәашәа сара исырсуа!

Атых гәырҕахә, иҕалазеи?
Изакәхарызеишь сзумыртынчуа?
Узырџуа угылоуп, изџумтуазеи?
Иумоузеи угәы еихъызшыуа?

– Уҕсы усыршьоит, сылашара,
Уааҕса уҕоуп, ушьтал, уцәа!
Схала сааныжъ – сымацара,
Скаҕҕоит, аха иҕхам сымца.

Сара адәахыы сҕаҕшьо саваз,
Сымза гыаҕа ашәахәа дәыкәҕо.
Усыртыслап, сгара гәыраз,
Аха ахыза уара иуқәҕа.

* * *

Q-цлак игылаз еицәыхаран,
Иртахын иҗазарц иааигәаны.
Еилазаарц рыбзиабара, ргәэхәара,
Иртахын еицәажәарц еикәшәаны.

Иахъеикәымшәацыз гәырџасгы ирыман,
Ахәыцрақәа ирыман есқынгы.
Шаҗа иртахыз рхы неидкылан,
Еибырхәарц рыгәтыхақәа зеггы...

Җнак цшак асит. Ацша амчала,
Арт атлақәа наҗ-ааҗ еибагәзит.
Убасҗаноуп абзиабара анрыбжәала.
Саргы уи ацша аныхәәҗа зжәит.

Нагзара уқәзааит уара, ацша хытҗа-лас!
Бзи еибабоз рқышәқәа еикәзыршәаз.
Қағҗриак иеипш инарыбжәалаз,
Q-цлак рыгәтыхақәа дзырхәаз!

АЦГӘБАБА ЦЫХӘА-БАБА

Хырцәыфааы
Цыхәа-баба,
Хәшәара җәһымтц
Цис-ацгәаба.

Тәаа-маа,
Җмырха-җмырба,
Цыа мбазакәа,
Псшыа җырба.

Хәынаң мкы,
Чуан тырбза,
Зхара крыфа,
Абла тызза...

Иумтарцан
Аитцаркәәкәа,
Ахәынаңкәа
Ыкәтәеит укәәкәа.

Иаартаххаз
Уларыгзоит,
Рхәатәкәа зеггы
Унадыргзоит.

Җеурлашәит,
Җеурдагәеит,
Аускәаггы
Еилаургәагәеит.

Аха иудыруз,
Цис-ацгәба,
Ишамырхәо
Уцыхәа-баба.

АЗЫХЬ

Азын ицхоуп, алѡатѡ хало,
Ааигѡа-сигѡа аскѡа зытѡеит,
Ацхын, унацѡа уззаамкыло,
Ихнатѡѡма ухѡо иаршѡеит.

Гѡамцрада, ахахѡра илсны,
Ахьхѡа амшха ицоит хара.
Азба иакуа днымѡахыцны,
Иалаиртѡоит избакра!

АҘАР

Аҗар хытѳеит, аҗар дуҗоит,
Аха аҗар хәашьуп, ицқьам.
Аерыцәгыаны апырцәқәа аргылоит,
Аха аҗар аус нагзам.

Аҗар зхылцуа зеггы ижәдыруеит,
Са исымхәарггы – ақәаршыѳ ауп.
Аҗар амашәырггы адыруеит,
Аҗар даара алеишәа цәгыоуп!

Аха ақәаршыѳ анаахкәа,
Уаҕа иаанцәоит абарбар!
Адггыл иаҕан ашәахстақәа,
Инықәхәаша ицоит аҗар!

* * *

Агәыжь ус ахәеит,
Иутоурыхәзеи хәа ианазцаа:
– Стоурых иазыжәуазеи,
Аеқәа сраҳәшьяцоуп!

Аха атоурых
Иашатцәкыа анырыцшаа,
Уаҕа иаацәырцит
Аеада ишацоу.

АУИ АКЪАҒИ

Иңшра, исахъа деиѡахаха,
Дубар атуан дацакысуеит.
Даеак илан дыкам уаха,
Сапын шәахцас наӳ дуцәызуеит.

Даеазә дыкоуп, теитыпшыла
Дуаѡасоуп, рацәак дыкам.
Утахызар атышагъ дтаргыла,
Дызхымышәхәо хра дугъы ыкам.

* * *

Сахынапшуа ашьхақәа збоит ихараны,
Рацәак еиѡахамгошәа збахәеит, цаны.
Аха сара снейны санрыдгыла ааигәаны,
Егысыгымхеит скаҳарц, слахатц гьежьны.

Ашьхақәа дуззан, сара схәыцзан,
Саныхәыңыз инаркны ахалара сағзан.
Схалама схәо саакәгылт хәык,
Аха ашьхақәа реицш ишлахьан سخәы!

* * *

Аума зылшоны – ахәыцгы ҕазымҕаз,
Убри иоуп ҕәҕәала сара сзыцәгәауа.
Илшо ахәычы – ихәыцзазаргы, иҕазҕаз,
Сара убри иоуп мыцхәы сзыргәырҕауа.

Азәы аума илшоит, акгы ҕаитазом,
Дашьны ддәықәуп, наҕ дынкахауа.
Ипынҕа днахыхәхәаны азәгы дибазом,
Адуқәа дрышьтоуп, днарышьклахауа.

Даҕа ҕьоукых ыҕоуп, мши-ҕхи рызхом,
Аусгы руеит инеихахауа!
Иахфари, иахшәахҕари рхәом,
Ох, сара урт сышҕареилахауеи!

Амѡа сықәуп, сѡит санылан,
Сеидара ғәғәоуп.
Сыңсы ааитаскуеит саатғылан,
Сымѡа мардароуп.

Амығ, ажыц са исыцрыхоит,
Сықәланы сахьцо...
Абзиабара ңхьаҕа исыхоит,
Хшаҕарак ҕамҕо.

Цәатәы шыаҕан исыҕагылоуп,
Маакыроуп искыр.
Сығәғәаны адгьыл ағы сгылоуп,
Саѡызоуп аңыр!

Иҕалап азә дахьсыхшаңшуа,
Сибозар схәыңшәа.
Аха акрыҕоуп исылшауа,
Аус саназкашәа.

Сара изгоит сыбзиабара,
Исҕазом ҕазәы!
Сара сыңкәын сеидара
Исҕауеит уатәы!

* * *

Мрәтәшәара җаитан җаңшыла ихырчан,
Амшын схиңшылон иразнышха.
Амшын акалтқәа саңхәа ишьтан,
Иааңсаны акәу сыздыруам изтынчха.

Уахьынтәи ихытны пшахьк аауан,
Игәыҗатдаганы иасуан ахәхәәхәа.
Амрагь аблаҗаңшы таауан,
Амшын инзаалеит ашышыхәа.

Сгарацан сдырцәарц ртахызшәа,
Ахәыцрақәа сгарашәа рхәауан.
Абзиабара афы санаршыызшәа,
Сәагылеит, сшыапқәа еилагауан!

Аетдәәқәа рыбақәа сыхәәңшуан,
Сеибадырбозшәа хыхьынтәи еилацәкәуа.
Макьана умцан хәа исыкәшауан,
Аңшалас сфы иагәзуа.

Снеиуан. Аңсабара аасыкәыршан,
Исеихырхәон ашәтқәа зазо.
Бзиа избоз лхәанга сцәызызшәа,
Абахчара сныцалт сеимдо.

АҢША

Атла рымахә еиланаргъежит,
Харада ахыртарра иафуп!
Уаха зынзак аеарымчит,
Акаамет, абжыи тәытәуп!

Иузаазгазеи уахак амзаатә,
Иарбан утзыркъаз митәыс?
Акы сузтаашан, сатамзааит,
Уиакара иумоузеи мчыс?!

Иумазазаргы ирхароузеи,
Арт атлақәа узлагъежыыз?
Ахахә дуқәа убарауазеи,
Ишкажыыз мацара ихәтәыыз!

* * *

Ашыыжь сѣыхеит, аапынразы сѣыхеит,
Азаза кахѣхѣы ашыац иатѣа ааит!
Анахь ак сыхеит, арахь даеак сыхеит,
Акы атак кастаанза егы сызѣааит...

Угѣы иѣоузеи, ашыыжь, уабаѣои, ашыыжь?
Иабыкѣу уахѣдѣыкѣлаз? Нас, ухы ахьурхо?
Аапынра зегь гѣырѣоит, ирхылѣоит ашѣабжь,
Анхарахь ауп зегь рхы ахьдырхо!

Аапынраз сѣыхеит, аапынраз сыѣоуп,
Еимаада сыѣоуп, ак сыѣшаауеит...
Ашыаѣраѣы сныѣѣоит, ашѣтѣѣа рѣы сныѣѣоит,
Ашыхыѣѣѣа ахыызѣо сара срызѣѣауеит...

Аха саха рымам, усда-хѣысда идѣыкѣым,
Амати иазышѣарыѣо хаак рыѣшаауеит...
Саргы ари адѣы баша амала сыѣѣым,
Кѣыѣк сахаѣаларгы, ишѣа! Исычѣауеит!

Аѣарматѣыс ашѣтѣѣа иахьрылатѣоу,
Ашѣѣхѣара иаѣу, иѣтахым исыѣѣшѣарѣ!
Ашѣоуп адунеиаѣ аѣѣѣѣаара иамаѣѣоу,
Сара иѣтахым ашѣѣхѣара еиѣѣѣарѣ!

Ашыыжь сѣыхеит, аапынраз сѣыхеит,
Азаза кахѣхѣы ашыац иатѣа ааит!
Анахь ак сыхеит, арахь даеак сыхеит,
Зегь исархѣоз акы акѣын: – Аапынра ааит!

Абзиабара баагэарала иузынкылом,
Хэагэыжылагы еиқэпах иузғахэом.
Абзиабара мѡачаѡа ианылом,
Агэаѡрағы абзиабара гэырѡом.

Абзиабара иахьатыпу агэаѡоуп,
Агэы аатуеит абзиабара азыхэан.
Аха агэағы асаѡаѡ аѡоуп,
Уи аатуам,
Иззаамыртуа изыхэан.

* * *

Ажәахәҗатцаџ ажәахә имоуп,
Ауаа рыла азал ду тәуп.
Атрибунаҗ уажә дықәгылоуп,
Дасны ацәажәара даҗуп.

Амала, рыцхарас иҗоу,
Апрезидиумаагь зырџуам.
Цьоукгы дәылцны адәахьы иныҗәоит,
Ицәажәо ииҳәо раҳауам.

Аха урт гәыбҗан рыстом,
Уаазырхәыцша ак ихәом.
Иажәахә аҗы гхак азгәеитом,
Акритикагь җаитцазом.

Ак сыгуп хәа узирхәашам,
Зегь татапшьуп, зегь җацоуп!
Зегьы ирдыруеит ииҳәо шиашам,
Аха усоуп иширтцоу!

Ицәажәо зегьы акоуп ирхәо,
Еицтадыршәуеит хҗак дара.
Цифроуп ражәахәқәа злаҗычо,
Цитат мацароуп җацъара!

Амш идырзыз, о, изыпсазеи,
Аус руазтгы амхаҗы...
Шаҗа җагақәа капсазеи,
Амала баша убри аҗены?!

Ашьхыц «рахәуп», ихырхагоуп,
Ихандеиуеит есымша.
Иҕанатцашам иҕырхагоу,
Иаланатцы амч-алша.

Ирхоуп ашәтқәа ирхаңыруа,
Ағарпын еипш ашәа рхәоит.
Азарапа еихатыруа,
Зынза пхәызбашәа иеырбоит!

Изееырбода ари ашьхыц,
Адәы ианықәу ишәахәауа?
Уи реиеырбоит аапын, ашәтыц –
Ауаа ргәатца зырпхауа.

Ашәт алымхарта инталан,
Агәақынза иназауеит.
Акыр аамта инадтәалан,
Ацха аманы иахзаауеит.

Бзиарада, ңара цәгъара хәа
Уи ақынтәи уафы имахац.
Иадырзозеи аарыхра хәа,
Аха ахаангы имыехәац!

Ачхара хыцыр, ашьхатцәкыагы
Аҕатцәыхәа ицхауеит.
Иңьоушьаша зегь реихагы,
Иампыткыо ацәгъа иахыпсауеит.

АХЭЫЦРА

Ихэычымкэа идухахьада?
Исгэалашэоит са схэыцра.
Ахэыцра зыкалом знык ада,
Ахэыцра схаштуам ахаёра.

Ахэыцра – ари хақәйтроуп,
Ахэыцра, ашәтқәа бзиа иабоит.
Ихәапхәапуа ашәтқәа ирышьтоуп,
Ашьхыц еицш еизнагоит.

Ахэыцра – кахароуп, гылароуп,
Шьабстоуп, цсаатәуп, ицыруеит...
Ахэыцра – ари гәыразроуп,
Ацсыз иафызоуп, ицәыртәыруеит.

Ухэыцра ухаштыр уаныөеидас,
Уи гра дуззоуп, изатәым.
Абас ихэычымкэа идухаз,
Убри иоуп зыгәра гатәым.

СЫГАГА

Амра аныңхо сара усыцуп,
Амѡа сықәуп, амѡа уқәуп...
Иагъацъара сцаргъы сара,
Иќасцо ѡоутцоит уара.

Ацта анхә, амра аныќам,
Сузхъааргъы цъаргъы уќам!
Угәи ушьамхи кацсазоит,
Уахъца-уахъаа сымбо уцоит.

* * *

Скар хены уафы симбац,
Алша сымоуп сара иумбазо.
Сгәы иҫоу ада, иҫам сымхәац,
Убри ауп амҫа сызхымкьазо.

Аңсра захьзу сара исымбац,
Аха издыруеит сышзахымпазо.
Иңсы анҫазгы дыңсын рымхәарц,
Убри ауп сара сөйзыҫаццо!

Са саныңсуа исыңсыроуп,
Гәнахаи-гхеи сымазтгы!
Сыбзиарақәа сара истынхароуп,
Акы иахымцроуп уи иахыцуагы!

Абзиа захьзу, ақәра амазам,
Иңсуам, иажәуам, енагы иқәыңшуп!
Абзиара – хәаа амазам,
Абри еилызкааз мыцхәы дкәышуп.

Скар хены уафы симбац,
Алша сымоуп сара иумбазо.
Сгәы иҫоу ада, иҫам сымхәац.
Убри ауп сара сыззықәпазо!

* * *

Оума дықәңеит, аңьабаа цәґа ихигеит,
Дзышьтаз рдырын иатқыс иафыстааз,
Портфел дук наиртан, имч ааицәыргеит,
Аха ишәасхәап ажәлар ихырхәааз:

– Дзышьтаз тыңзаап, итың аныңхаха,
Егьырт уссгьы имам, ахьта иңсааит.
Ирхьархьаруеит икуп ацаңха,
Аиха иалхми, амца иагааит!

Ауаа ргәы иақәшәоз ацаңха ицәызит,
Икабинет ашқа, убрахь даннеиуаз.
Уахь инеиуазгьы анеира иақәытцит,
Ақәагьы ауаз, амрагь кацеиуаз!

Абымбыл днылахан, дыцәоуп дтаҳәахаа,
Ак усс имам, ицәа раҳатуп!
Атқх дырлашоит аетцәақәа каххаа,
Ипхәыс цшза Венера дшаҳатуп.

Ашьыжь дџагылоит, нас, дцәысжьысуа,
Ихы натцеикуеит уақа азы хьшәашәа.
Асофаґ дықәгылоуп алџатә ихылцуа,
Уи дазызырџеит акарматчыс ашәа.

Какалк аниклак, ипортфел аашьтихәеит,
Имашьына «Волга» агәашәаґ игылоуп.
Нас, уара угәақреи сара сгәақреи иалихәеи?!
Угылаз, уххь згеит, усгьы ухацгылоуп!

* * *

Сызкәу адгыл, сукәыхшааит,
Исзыркыз раҗхәза знапы!
Са сдухааит, са сышлааит,
Са сажәаит слаба кны...

Уара уцкәынзааит, умажәаит,
Уҗахалааит есымша!
Сыдгыл, ужәлар угымзааит,
Ирыгымзааит уара улша!

Ужәлар шыада, лаҗырзыда,
Аҗхзы картәалааит уа уҗы!
Уеибганатцы, аныда, абыда
Изыҗалашам урт бзантцы!

МАҒЕИ ҚЫАҒЕИ

Аусқәа гәаґа, аґынчра иеаґа,
Иераґсышәо, иеыртаґа,
Агәарлара идыруеит Маґа,
Иґыылшыаларц иґхәыс Қыаґа.

Маґа идыруеит ацарґа-аарґа,
Дрызхәыцлоит аусқәа рбарґа.
Ускан Маґа илеихәоит Қыаґа,
Аусқәа еилылкаартә рхырхарґа.

Ианыцәґароу афыза Маґа,
Дышьґалауеит аиарґа иеаґа.
Ачара аныґоу хәыдаґсада,
Иара иаґхәаґ изнеихәада!

Имцауцароуп ажыхәґа еизада,
Нас, даґыцәажәоит гәатабґата.
Абас ґазшьас имоуп Маґа,
Акы дахцәажәом иара ихада.

Ацәґеи абзиени – иґсыда-инхада,
Ианеиґаґыло дниешам Маґа.
Иґхәыс ддәықәґа, иара иешаґа,
Дышьґалауеит аиарґа иеаґа.

* * *

Амца еикәыстцеит шыжыза сгылан,
Алашара аасҗаццеит.
Ускан сара абас гәаныла,
Хәыцрак сналалан, сычцеит!

Нас, абри амца сыхәарыма,
Амца җамзар сгәаҗы?!
Амца зымкуа зыбылрыма,
Излачызар уи амҗы?!

* * *

Сыблақәеи быблақәеи анеихәақш аҕены,
Пшзарас иҕоу зеггы са исыбҕеит Аҕсны!
Сласхеит убриаҕара, ашыацгы мҕәыцит,
Исгәалашәом ишсыхыыз, бҕыышә сагәзит!

Анцәа иакәу, са сакәу, изхароу дсыздыруам,
Харт хҕыҕыа хада ҕазәы исырдыруам.
Ицоит саапынра, ицоит сшыжымтан,
Изхароу убри акәхап, гәыбҕан сыбымтан!

ААМҒА ШҒАКАЛО...

Ғыһа сырбар, нағ зейзоз,
Зғы нарханы игылауаз,
Ахьз чыдақәа збаны исызтоз,
Зтыңқәа ирыхызаауаз,

Ағаца леиңш, аа, иаацәырцит.
Иуахауазар ирхәақәо!..
Изырымхәозеи, ашәшыы хыцит,
Уажә ихыртит рыбақәа.

Ицәырцит, аха ишғацәырци,
Уағ дахәома рыхәара?!
Ахатцареи аламыси,
Иабарцәызи, ишышәхәара?!

Уажә игәыргъан ағы рғартцит,
Ирхыхны иркуп рхылғақәа.
Уахьырбалак салам урҕцит,
Иухәачцит рыбақәа!

Амца қыуқыад уцраланы
Аңа-ңахәа уаныбылуаз,
Уғәи ажәжәахәа уталаны
Уғәи иҕоу анузтымхәаз,

Рнапқәа ахакны идырҕхон,
Дара абри аус ала.
Рхы уиала игәадырҕхон,
Дырҕахызшәа чыдала.

Уажә аусқәа ус акәымкәа,
Дәҕеакала ианыкала.
Арт иубахьац ракәымкәа,
Уамашәоуп ишыкала!..

* * *

Змилат хәыч рыхъз җызгаз,
Рызбахә нафыртә ахара,
Убри иоуп сара исызтаз
Абзиабара, агәахәара!

Убри иоуп сара сымра, сымза,
Сгәыҗра, сшарҗыетҗә.
Убри иоуп сара сәыза, сҗыза.
Сара сызҗыло сгәырҗәтҗә!

Убри истоит сыҗсы җыхны,
Сышықәс истоит исыгырха.
Сиеихырхәоит схылҗа схыхны,
Уи данҗало сымзырха.

СҖЫЗА УАХЬ

Сгәы җыхны снапы ианҗа, уст хәа иудызгалом,
Бзанҗы уақәымгәығын, сара ус җастом.
Аха уи уара узы ииашоуп, иҳалалуп,
Җаиҗызцәазар удыруеит, уаҳа акгыы сҳәом.

Утахызар уаала, хцап, адәқәа еимаадап,
Җхәычра амҗахәастақәа иахьагь уа ишьтоуп.
Җнавалап аҗшахәа, ҳауа цқьак лбаадап,
Иусырбап акалмаҳақәа шықьыруа азы иахьтоу.

Уаала, аҗәтәы җны, анкьа аҗара ахьахҗоз,
Җнеины иаабап, гәыразыла иахҗылаз
җанхәыцқәаз.

Убри аҗнаҗнами анбанқәа ахьеицахҗаз,
Җаҗсадгьыл абзиабара хҗәаҗы иахьазҳауаз...

Убри анухамышт са сзы кьаҗароуп,
Ула-уҗы анухаччо уазхәыцны ххәычра.
Уаҳа кьрыстахума, иуасхәо сиашароуп,
Уареи сареи хабзиабара еицынаскьоит хара.

Са сыҗсыргьы, мышкызны хабзиабара амч
Уара иустоит, иумаз, шәарт шәеицынхала,
Аха зны-зынла унықәлала, сухоумырштын,
Снышәынтраҗы унеины убраҗа унатәала.

Ус баша лабжышда, шәҗыда, гәырҗада,
Җанеицныкәалоз еиҗш унеила сбара!
Сгәы инықәшь ашышьыхәа, җшьаала унап тата,
Анкьеиҗш унасацәажәа сахьтоу адамра.

СЫҚАЛАҚ

Шықәса җажәа зхытцауа дхатцоуп,
Дыззуклакгы аус ибоит.
Шықәса җажәа уцоуп сгәатца,
Сзыхшаз леицш бзиа узбоит.

Шықәса җажәа искын удәаза,
Сықәын удгьыл цәаҗәауа.
Шыыжьза сгылан исъон азаза,
Снеиуан сышыҗақәа антцауа.

Шықәса җажәа саҗан ушьха,
Са стырконт мөантцауа.
Изгон абахә пычха-пычха,
Снеиуан амәақәа аҗгауа.

Шаҗацъара икыдысқызеи,
Ихьухьуа са сшыапы.
Шаҗантә қәаршыџ са исхьзазеи,
Аха иабақаз аҗапы?

Шаҗантә сара азба сакызеи,
Сқалахьязыз сгәы баны.
Шаҗацъара анаатә сысзеи,
Шыҗахь сыхнымхәит сыхыҗакны.

Шықәса җажәа сҗан ушкола,
Умазақәа суртцауан.
Саргы уақа исылшоз ала,
Исыдутцоз қастцауан.

Ұыңа айшыңға аңк илхылтдыз
Шейбабо еңш, ҳаибабоит.
Иацоуп сара уанынсыжыыз,
Аха уацәгы уа субоит!

* * *

Иушәымызт, иухамызт, иушьамызт,
Капеикгы уцьыба итазамызт.
Аха ахәымгара уламызт,
Ихәымгоу дубаргы утахымызт.

Иахьа знык круфаргы уалазон,
Аказы, азәгы иҗы уашшуамызт.
Уацәыпхашьон, иухәомызт, иурмазон,
Уиакарагы ахьта уакуамызт.

Аапынрагы азынрагы узеипшын,
Иухугауан, хьаас иҗамтакәа.
Уҗеипш азәырҗгы ирҗеипшын,
Ураҗсуамызт уртқәа мбазакәа.

Уеипш зеипшыз дубар дудыруан,
Уицхраауан уигы ара утәала.
Ухы уеигзомызт, ауаҗ изы уҗсы тухәан,
Ауаҗы уизыҗан гәыкала!

Угәы иалсуаз улаҗырз цәырнагон,
Аҗынананон узамҗа инаҗала.
Уқьира... азы урнагон,
Унеиуан, ихьантаз мҗапала!

Уажә иухьзеи? Зегь умоуп, ак угым!
Аха усзымдырт жәаха уанызба.
Уҗызцәа дара уцым, ара урыцым,
Иухаштма, иумбарыз ануба?!

Ужәлар злахәу уара уалахәым,
Изыргәәкәуа уаргәәкәуам, мамоу.
Урт рытла ду уара уамахәым,
Иуатәаушьом уи атла иафәу!

Ианушәыла, ианухала, ианушьала,
Агәыхәра иахагы иуцалеит.
Ацәажәарагы уакәыцит аңсышәала,
Усзымдырт, иухи, иуцалеи?!

* * *

«Анцэа иҕаитцаз» уазашит хэа иулшои?
Ус иҕазароуп, акгы узаххэаауам!
Апстазаара ҕоукуы иара ишитаху иримтои,
Ихиртэалазоит, азэгы дизцаауам!

Даҕазэы уихэапшыр, акгы дақәйтым,
Дахьнеилак агәәкра ишьтоуп дыпхатцо!
Арахь ауаа рахьтәи ихьзым аиатым,
Апстазаара дашьтоуп уигы дхатцхатцо!

Еихарафык алагеит рхы имадыриашо,
Акгы рылымшарашәа рбоит иахьпшуа.
Имарымкит ауми Анцэа дзырфашьо,
Азаламдарақәагы убри ауп изыршуа.

Мап, уи Анцэа акгы ихаразам,
Анцэа дынцәазтәыз, дад, шәара шәоуп!
Шәара шәыда, уи нцәахашьа имазам,
Шәара шәоуп изырхәаз: – «Шәынцәахәы са соуп!»

Шәимеихырхәан Анцэа! Шәхы шәашьтала,
Анцәагы дынцәоуп, аха шәаргы шәнапы шәҕьа!
Ишәгәампхо зегь Анцэа иашәхәала,
Шәицәымшәан! Шәамган агәытҕьа!

Анцэа дхәычын. Шәара шәоуп дзырдууз,
Анцэа дынцәаны шәара шәоуп дҕазтцаз!
Убриоуп абас дзышәхагәыргәырыз,
Дыды-мацәысушәа шәара дышәзырбаз!
Азәымзар-азәы!

Анцәа хәа азәгы дыказам!
Шәхы жәдыруазар шәара шәоуп Анцәа!
Аиашахәара ахыҕам, җстәзара ыҕазам,
Хәдацәаҕынза иҕоуп ахәынцәа!

Амцхәара ахыҕоу ауп Анцәа дахыҕыло,
Ғәырҕеи гәәҕреи иахьрымам цыхәаццәара!
Алашьцара мцар иабацои, иаламгар амра ҕыло,
Нцәас иҕоу – шәымчоуп, жәлара!

АТЦЛЕИ АЦШЕИ

Атцла:

– Сымахәқәа хыжәжәаны
икаужьуеит,
Ацша, иузызухьоузеи уара
цәгьарас?

Ацша:

– Ус ҕасымцалар сыгәгы
саражәуеит,
Нас, иабоудыруеи са исымоу
лшарас?!

Атцла:

– Ахпышәара азоума ас
зысзууа?
Ант ашьхақәа урыжәымло уцаны!

Ацша:

– Ех, исзымдыруа цьушьо сызиааиуа,
Усшәа субома сара сгазаны?!

Шьта уеилыскааит, гәйбған сумтан,
Q-фык шумаз җаматдас.
Угәра ганы сықәлом умқан,
Иуасхәом сгәәҗра, сымаза!

Истахым исныстәрц ахәра,
Убри ижъакцоу уҗамала.
Иааныскылеит сарггы сағәра,
Уижьҗеи сыҗоуп гьамала.

Зегь рзыхәа угәы ааумыртыроуп,
Уи гәашәума, иҗьаҗьаза?
Агәы абыбыц акымсыроуп,
Агәы афызроуп ашәаза!

* * *

Сқәыпшында, ак сқәахрын,
Абар, сышлахъеит.
Ағареи ажәреи сеимаркын,
Нак-аак сеимдырххейт.

Абзиабара, уабаанагеи,
Ухәарауеи, умцаха?
Исахәишь, угәы иаанагои,
Уара сгәацапха?!

Икалаз сыздырам,
Иааскьоу сығхәара.
Еитаскуа акгыы сымам,
Бсызбом сызхара.

Ацкәынрахь сархынхәуейт,
Схы сгәанарпхоит.
Анапқәа сылахәуейт,
Сара сеикәдырхоит.

Икалап иңабшьар,
Ибхәар: «Деилагеит».
Истахуп исабхәар:
«Са сҕны уаанагеит!»

Изхәартузеи ашәт,
Ишҕоу иканзар.
«Исыздырзомызт» бхәашт,
Сгәы иҗоу сымхәазар!

«ДҶАБОИТ»

Илақәа кәеицеиуа иҗеихәҳәеит,
Иантарто еиҗш, ашәақь аҗыхәҗеи.
Дахьцозгы уафцсык иеимхәеит,
Ақәзаара иҗахымшәа адунеи!

Иахьубартоу иаиҗеит игәышҗы
Иеихаб иан лпатреҗ, ашәы акәиршеит.
Иҗынеихеит, игәыҗаҗсан инапы,
Дқәыҗсычхауеит, зан дыҗсыз иара иакәушәа.

«Сымцахә шҗацәеи иаалырҗьан,
Дхагхеит сеихаб иан, дзыхшаз.
Сгәы зегь җажьуп иамыҗкьаан,
Закә рыҗхароузеи хьықәшәаз!»

Абас хәо дышнеиуаз, деиқәараха,
Аҗсрахьынтәи иаауаз наиқәшәеит.
Иаагылт ирзымбатәбараха:
– Иуцәыҗсыда, мцахәыцәа, иуқәшәеи?

– Исықәшәаз хәоума... Сыҗабгеит!
Сеихаб иан хазына дыҗсит.
Инымцәазо агәырҗа сызцәырнагеит,
Сыдунеи лашара хәашьит.

– Хәи, җыушът! Иан лакәзам икьаҗаз,
Уеихаб иоуп, дыҗсит ихаҗа.
Иаха деиқәыркит ашамҗаз,
Ибзиахааит рыҗҗа иҗсаҗа.

Даахынхэит дахьцоз дымцакәә,
– Иҗоутцой аңсрахы умцой?
Инумыжын ууалпшыа намыгзакәә,
Ууафыми, угәы мбылзой?

– Сеихаб ду схы исырбап хәә акәын,
Шәыла сыеҗалаха сызцоз.
Сара сызцоз иара изакәын,
Сызбода, шыҗа сызцой?

АНЫҘӘАҒА

Уара иузымдаруа, бзиа узбо
Рацәәфхааит ауаа адәы иқәу!
Илзымдаруазар узеиҕырбо,
Убасқаноп пату ануқәу!

Аңсшәа уахәо, уғағы узырехәо,
Убарт маңны Анцәа иутһааит!
Кыр уеиқәнархозар, уара уеиқәзырхо
Убри шакәу удырузааит!

Ауаа бзиақәа еилазгауа,
Дад дукәыхшоуп, урт ракәтгы!..
Абарт змырфашьо, еилызкаауа,
Ишдабзиаз уа уакәызтгы!

АНЫХЭАҒА

Уныхэазааит, Аңсына,
Иухъзааит Аңсны-мра,
Иумазааит агэазҳара,
Абзиабара, агэаңхара!

Иугымзааит, Аңсына,
Аңкэынра, аңкыара, аңхара,
Угэырҕа иамоуааит цыхэаңцэара,
Уныхэазааит, Аңсына!

Уаңэахэ ныскылоит сара,
Уныхэазааит, Аңсына,
Ҳа хҕазшы, хҕабз, хңас,
Азэы хиламэашыауа хҕазңаз!

Уныхэазааит, Аңсына,
Есааңынра, еспхынра,
‘Еаэраҕагалан, зынра,
Иаазгымхазо ңшзара!

Уара ужэытэра, уғара
Змаҳаң дыҕам ңыара.
Азэы иғаңхыа ушыамхы нарс,
Ахаан угыланы усымбаң!

Икаңча-каңхо мраңас,
Кыхахшыла ҳа хзаазаз,
Уныхэазааит, Аңсына,
Уныхэазааит, Аңсына!

Сышьха, сыхра, сымарда,
Сырѡаш трысқѡа ахьылбаачеѡ,
Шѡмырхѡагақѡа срымадоуп,
Амра шаша сзылбаарчѡ.

Уара удгьыл салахѡуп,
Сузақѡытхо сықазам.
Цашѡла, дацла суларсуп,
Сыхцѡыртѡггы сгылазам.

Маакырас усыманатц,
Слахатц гьежъны скақазом.
Уааигѡара сықанатц,
Азѡггы аказы сихѡазом.

Сышьха, сырха, сымарда,
Шѡыкоуп шѡарт шѡеилатцѡаны!
Сара шѡа сыешѡымада,
Шѡыбзиабара сгѡатцаны,

Амца еикѡырцѡо исыманатц,
Сбаагѡараны сгылами!
Шѡарт шѡыбзиабара сыланатц,
Енагъ сықѡара цкѡынами!

* * *

Зны иаансыжбыр сара Ацсны, ацсабара,
Ари ацшзара бзиахә, ари адунеи,
Назаза са исхатәар атх лашьцара –
Ацсра, еикәызхәа ани аңеи,

Сақәшаҳаңын, уара, с-Ацсынра, пхызлагы
Нарцәы сахыџоу, сахътоу адамра,
Убрацәџагы узбалозтгы зны-зынла,
Сацәшәазомызт иахъацәџагы ацсра!

САН

– Нан, унымхан уахьцо, ирлас...
Нан, ианаамтоу ухынхэи!
Агәәенра, нан, иумаз,
Нан, сыхаара, ссахәырхэи!

Узмыртәозеи, сара иңсыша?
Узыргәәтеиуазеи мыцхэи?
Нан, закәIZEи ас изыршла,
Ушыцкәыназаз, ухахэи?

Хьымз умгаит, Анцәа сиҳәоит,
Уманшәалан ухынхәуа...
Сгьежьаанза, лгәы стыхоит,
Дысзыпшуп дцапшьауа...

Дсазцаауеит зегь рзыхәа,
Ҥаха сылтом есымша.
Ҥьара сцозар, дныхәаныпхьоит,
Сахьымаара сцауашәа.

Сан ашьал лыбҕа иакәыршоуп,
Дычәәтәоуп ахәыштәара.
«Нан, убаҕоу, нан дукәыхшоуп!»
Дазпшуп абас саара.

Агәашәәҕ сан дысҕылоит,
Нас, далагоит сызцаара...
Убриаҕара зцаара сылтоит,
Аҕак сылшом ахәара!

САБ

Саб акгы иҳәом, җитзом,
Сеигьылшьома сан еиха?
Ататын дахоит, иаиҗеихзом,
Дысҗаңшуеит, акгы мхәа!

Ауаф ибзиабара аницәахәа,
Аңсы азшьома игәы ада?
Ишитцәахәа аницухәа,
Ушңақалои ухаҗа?

– Дад, убацои, умға абахоу? –
Ус азҗаара җаитцазом.
Игәы иалсуеи игәы иахәои,
Седру, акгы иҳәазом!

Аха гәыла усгы идыруеит,
Сызқәу амға, сахьцауа.
Иҗымтрала исирдыруеит,
Акгы шимам дзыцәшәауа!

ҲАБАШЬ ИКАМБАШЬ

Аидара ғәғәаны ианақәу,
Даасуа ипқоит!
Даныцағәә, ицакны ианимоу,
Убасқанғы ипқоит.

Иццакны ағынанахар,
Ахәаң ааңгоит ақышә!
Ауардын ахәынцәа илахар,
Иасуеит шьамхыла анышә!

Ахәычы дасуеит, аду дасуеит,
Иасуеит избалак...
Чын зку ейтәнейтасау,
Икарцоит иахьабалак...

Иара иазқәнуп, иара иақәтәоуп,
Иароуп изланхо.
Аугә иара иаақәтцом,
Ицахәоуп ихәйдцәырххо!

Иааңсеит, ағы азеихыхәам,
Аусура ицәнархәхьеит.
Изцәажәом, иазхәом иахьуа,
Рыцха, агәы ццәахьеит!

СЫҢХЫЗ

Баргы саргы бахчак ағы,
Избеит хаштәаз җамацара,
Җаңхья тлак амардағ,
Иагон иакны аңшзара.

Ааңынра аффы хааза,
Ацхеипш җара иахҗатәон.
Тдыск ахала абжыы тааза,
Абахчара ңшыаала иарцәон.

Барей сарей хҗыңыа ххала,
Җалатәан ашыац иатәара
Атыс җацәажәон ашәа хаала,
Ашәа, измамыз тыхәаңцәара.

Сҗыхеит. Сара сыңсы злахәхәа,
Иабаҗоу избоз аңсабара?!
Саңхья итәаз зыхцәы кахәхәа,
Еихышәшәоз ззара пара!

Бахыца-бахьяа бсымбо бысцәызт,
Ишыббо, саанхеит сара схала.
Изыстахыз абри еипш аңхыз,
Бысымбозтгы лабҗабала.

Издыруа аказы схы sameигзац,
Исзымдыруа сыздырам, исымам гәйбҗан.
Исымоу сымоуп, исымам сахьымтәуац,
Иахьа исымамзар, исмоуеи уашьтан.

Уск салаган, нас, исықәымҗеит хәа,
Схы сықәыжьны схьамхәыц шытахьҗа.
Машәырла ак сықәманшәалахеит хәа,
Исзықәшәыргыл хәа сымхәац абаҗа.

Сыҗоуп, сышуафьтәыџсоу здыруеит,
акала,
Азәгы дсызжьом, сыхгы сымжьац.
Сыҗоуп, схьычызаргы, сара сгьамала,
Ак зсыгузеи хәа гәырџа җасымтәц.

Исымоу сеигзом, азәы ицәытәахны,
Сцәытәгыланы схала исымфац.
Азәы иҗаттахәы иара иҗыхны
Исышәтароуп хәа, сыгәгы иасмырхәац.

Сыцәа рахәтуп, шәарта сымазам,
Ицқьоуп сгәы, снапы, сыламыс.
Халалра чыдахаз даҗак сылазам,
Малс убри адагы акгы сымамыз.

* * *

Хаизааигэан, аибабара хабжъан,
Акы акэын харгамеи хамазеи.
Хаицын, хаицныкон бжеихан,
Ус икан хабациеи рабациеи.

Уажэ дакэытцит апсшэа сахэара,
Цьоукы ишрахауагы сирцэоит.
Хаикэшэаргы итахым уиакара,
Дышсациажэо дырбаргы дацэшэоит!

Ихъыз, ицдалаз сэинымкааит,
Ихабжыалаз сзымдырт еигарас.
Дсымпыхашэан ченак сиязцааит:
– Узыхшэашэахаз змааноузеи абас?

– Азэи уареи шэыгэкэа нибархеит,
Иара уи сара дсеихабуп.
Сануациажэа аеныцэкэа самихэеит,
Сыцсцазаара инапы иакуп...

– Данамырхлак апсшэа хабжыоу?
– Ихабжыамкэа еимакыс ихамоузеи!
– Ус акэзар егыоурым, Анцэа ицышыоуп,
Аха ускан гьамас ихамоузеи?

* * *

Бзиа ишқазбо, аапынра аамтаз,
Ашәтқәа анғало еилыңхо!
Ақсабара ианснато хамтас,
Қсаатәцас ақырра сгәаңхо!

Хауа цқыала азаза қхьахәо,
Адәыш сықәыхх санцауа!
Абахчағ атар ашәа анырхәо,
Агәзырхага ансахауа!

Бзиа ишқазбо ақсабара,
Иара аамтала ианаауа!
Қәыпшрала, бзиабарала,
Аапынра агәы антәәауа!

Ахәасашәт еиңш ибыбышза,
Ибыбышхар са схахәы,
Сажәымта убасқан ирпшза,
Аапынра, иуасхәартә сґахәы!

* * *

Сгәйргъатдә снейуеит сыбжьалан,
Азхыкә шыкоу Шәача.
Бзиабарак сгәтца инталан,
Исанахәоит: «Учча, мшәан, учча»!

Иқәыпшуп, атыпқа цқьа илеипшуп,
Жәаа шықәса зхыцуа иахьа.
Сгәы цхауеит, ахәа еипш иццышәуп,
Сапхьаҕа ицоит исапҕьа!

Исыхәачоит, исыхәачча, сыхаара!
Хшеизгәакьоу адырт исҕапшын.
«Есышықәса уаала псшьара», –
Ахәозшәа сахәит амшын.

Апсатцлақәа араҕа игылоуп,
Еикәхапса ҕарулра руашәа.
Хәтыр ду сықәтцаны испылоит,
Ацәара-жьразы ргәы былуашәа.

Сабацәа рыбызшәала ахьызқәа,
Ирацәоуп атыпқәа изахьзу.
Аус руеит анаука амчқәа,
Иаадырпшуеит абаҕақәа ахьжу.

Издыруеит тәымра хәа шхамам,
Ажьра ахала аҕадыруеит хәа рхәоит.
Атоурых азыхәан хмацъанам,
Уахьнеилак иара ашьтақәа убоит.

Сгәыргъатцәа снейуеит сыбжьалан,
Азхықә шыкоу Шәача.
Бзиабарак сгәатца инталан,
Исанахәоит: «Учча, мшәан, учча»!

ИШҖАБЗИАЗ...

ИшҖабзиа́з, а́уаҫы
Ииуеи ииҳәои еиқәшәозар!
ИшҖабзиа́з, а́уаҫы
Аиашаз дықәҗозар!

ИшҖабзиа́з, а́уаҫы
Ииҳәо иразозар!
Нас, изеиҳәогы
Ргәәҫы иназозар.

ИшҖабзиа́з, а́уаҫы
Уаҫтас дыҗхашьозар!
Деиҳабы-деиҗбы,
Рықәнага кәитцозар!

ИшҖабзиа́з, а́уаҫы
Игра иара ибозар!
Насгы, уи а́уаҫы
Ауаа игәра ргозар!

ИшҖабзиа́з, а́уаҫы
Аказы дымшәозар!
Дымшашьакәа а́уаҫы
Енагь җхьаҕа дцозар!

ИшҖабзиа́з, а́уаҫы
Дышуауу дыҗсуазар!
Ибзиара ауаа зегы
Ргәәҫы инхауазар!

АПСНЫ АСАСЦӘА

Апсуа иадгьыл, апсуа иашта,
Апсны аапынра усгыи иагым.
Асас иртоит енагы ашәтқәа,
Аха ашәтқәа рыла дхыхым.

Иахьа хашьцәа – украинаа,
Хадгьыл иатцәа шәанықәгыла,
Ирхәоит ашәа афымаа, ахымаа...
Ирхәоит ашәа бжьи гәыкыла.

Тарас дузза ихылтшьтра
Исасцәаны ианахтаа,
Иееикәа днақәтәеит иаакәыртцәраа,
Апсуа хатца Абәтаа!

Апсны ахтнықалақы – Ақәа,
Хшәеигәыргьоит, хагәта шәгылоуп.
Шәымџахытц ихәеит Баҕақәа,
Ханиф цшза дышәхатцгылоуп.

Атоурыхаҕ харт ахаангы,
Ғәғәала ихаман аидгылара!
Аңынцътәыла аибашьраан,
Хаицазықәпон хразқы ахьчара!

Фырхатцала иҕахаз дреиуоуп,
Апснътәи арцыс Аңачлиа.
Иџызцәеи иареи рбақа гылоуп,
Украинаа шәтәыла бзиаҕ.

Шәара шәлиреи, шәбандуреи,
Нас, шәылшареи җа хреигәыргъоит.
Шәа шәбандуреи җа җчамгәыри,
Җаиашъара ашәа азырхәоит!

Иахъа игәыргъоит Дырмит иашта,
Дырмит иашта – Аңсынтәыла!
Ицаҗәцаҗәуа салам җазрышәта
Җашьцәа иҗоу шәара шәтәылаҗ!

АЗГӘАҘАҚӘА

«Ааңынра иатәу акарматцыс...» – Ари апоет рапхьазатәи иажәеинраалоуп. Иара җуп Мыз-икәара азьмыжь ахықәан. Аалзга ахы ахьытнахуа ашьхақәа рҕы, Леонти Лабахәуеи иареи ишеицыз. Уи аҗоурых иануп Д. Кь. Чачхалиа антцамта «Апоет рапхьатәи иажәеинраала» хәа хьзыс иатаны. (Агазет «Ацсны қапшь». 1983, Сентиабр 23. Д. Ч.).

Схақәитра. – Рапхьаза икьыпхьын латин графикала итытцуаз ажурнал «Ацсны қапшь» (1938, №1–2) аҕы. Уаха җьаргьы икьыпхьызамызт. Арҕеиамта знылаз ажурнал тытцуан 1933–1938 шш. рзы. Номерқәак рҕы иарбоуп: «ҕымз рыла знык итытцуеит» хәа, аха уиақара зтымцит. Фышықәса еипмырқьазакәа фба-фба номер тытцуазтҕы, зынза 36 номер қалар акәын. Хара иахьа Ацсны иахзыпшааз 11 номер роуп. Хҕәы иаанагоит иахзымпшааз аномерқәагьы ыкоуп хәа, аха урт 20 иреиханы изықалом.

Абахча. – Рапхьаза икьыпхьын 1947 ш. итытцыз апоезиатә еизга «Ацснйтәи апоетцәа» ақны. Ускан ацсуа алфавит ақыртүа графика акәын шыатас иамаз. Иахьатәи ацсуа графикахь еитағаны акьыпхь иазирхиеит Д. Чачхалиа. Арҕеиамта уаха җьаргьы икьыпхьызамызт.

Ашьыжь. – Рапхьаза икьыпхьын «Алитературатә альманах» аҕы. 1951. Ирнылеит апоет иеизгақәа пшьба (1955), (1956), (1979), (1988). Рапхьатәиқәа х-тыжьрак рҕы ахпәтәи астрофа иагәылоу «Зегь еихәаччон ацсабарә» икоу ацәәҕаҕы ажәа «ацсабарә» акәымкәа «ацсабара» хәа икьыпхьын атыхәтәантәи ашәқәаҕы. Хара рапхьатәи вариант аанҳажьит. Заатәиқәа ҕ-шәқәык рҕы ажәақәа «ачеиахь», «ха-хашәқәыҕы», анаҕстәиқәа рҕы ирееин «ачаи ахь», «ха хашәқәыҕы» хәа. Ара ашьтахьтәи вариант аанҳажьит.

Ашахтиорцәа рашәа. – Раґхьаза икьыпхьын «Алитературатә альманах» (1951) аґы. Ирнылеит апоет иеизгақәа ґба (1955), (1979). Атекстқәа еипшымзаара рымам.

«Мыцхәы бсырґхәар жәа-хаала...». Раґхьаза икьыпхьын «Алитературатә альманах» аґы (1951), анаґс – апоет иеизгақәа пшьба (1955), (1956), (1968), (1979) рґы. Атекстқәа еивгарас ирымоу апунктуациатә дыргақәа рыргылашья аипшымзаароуп. Урт атцыхәтәантәикәа рґы еиґа иахьтшәнартәалоу азы, ара ианахцдо уаантәи иаагоит.

Исаґаландаз, иаґауеи. – Раґхьаза икьыпхьын «Алитературатә альманах» (1951) аґы. Ирнылеит апоет иеизгақәа хцә (1955), (1979), (1988). Атекстқәа еивгарас ирымоу апунктуациатә ґазшьоуп. Атцыхәтәантәикәа уи аґанахь ала еиґа итшәаньртәаланы иахьыкоу азы, ара ианахцдо атекст урт рґнытәи иаагоит.

Амра. – Икьыпхьын «Алитературатә журнал» (1951, № 3–4) аґы. Ақыртґа ґафикахьтә ииаґаны акьыпхь иазирхиет Д. Чачалиа.

Сухуми. – Икьыпхьын «Алитературатә журнал» (1951) аґы. Апоет ишәґәқәа ирнымлазеит. 1940-тәи шш. рынтәамтәи 1950-тәи шш. рылаґамтәи рзы Ацсны ахтнықалақь ахьз цсахын: урысшәала «Сухуми» хәа, ацсышәала «Аґәа» акәымкәа, «Сухум» хәа. Ақыртґа ґафикахьтә ииаґаны, акьыпхь иазирхиет Д. Чачалиа.

«Москватәи ахьтәы иатцәа...» – Икьыпхьын «Альманах» 1951 шықәсазы.

Иґырпшыгоу. – Раґхьаза икьыпхьын «Алитературатә альманах» (1952) аґы. Уаґа ажәеинраала 2-тәи астрофа 4-тәи ацәахәа «Цаґа дшыкоу хыхь дхалоит» хәа ианын, анаґс апоет актәи иажәеинраалақәа риеизгаґы (1955) уи ацәахәа «цәґантә иргыло хыхь дхалоит хәа еиґакын. Ара ианахцдо атекст устәи цсахрада иаагоуп.

Аацсарақ сара исыздырзом. – Раґхьаза икьыпхьын «Алитературатә альманах» (1952) аґы. Ирнылеит апоет

иизгакәа цшыба (1955), (1968), (1979), (1988). Ашәкәкәа ир-нылаз атексткәа рацәак еивгара рымам. Рацхәтәи аизгәфы 5-тәи астрофа злантәоз ажәа «назмыгзар», егырт атыжыракәа зеггы рфы «назмыгзар» хәа ицсахуп. Апунктуациатә дыргакәа ацыхәтәантәи атыжырақәарфы еиха иахытшәантәалоу азы, ара ианахцәо атекст уахынтә иаагоит.

Хаамтәф. – Рацхәаза икыпцхын «Алитературатә альманах» (1952) афы. Рацхәтәи атыжырафы ажәеинраала хыс иаман «Хаамтә» хәа. Иара рнылеит апоет иеизгакәа хпә (1955), (1979), (1988). Атексткәа еипшымзаарас ирымоу аорфографиатәи апунктуациатәи еикәымшәарақәа роуп. Ацыхәтәантәи атыжымтәкәа иахытәи хышыацкәарақәа ирыкәшәо иахыкыпцху азы, ара ианахцәо атекст урт ркынтәи иаагоит.

Авожд изы ашәа. – Икыпцхын кыртуа шрифтла «Алитературатә альманах» (1952) афы. Иахытәи ацсуа графикахы ииаганы, акыпцхы иазирхеит Д. Чачхалиа.

Агәра згауеит сара. – Рацхәаза икыпцхын «Алитературатә альманах» (1952), анаџс апоет еизгкәа хпә (1955), (1979), (1988) рфы. Атексткәа аивгарақәа рымоуп. Урт рахытә ихадоу акәны икоуп рацхәтәи атыжыраан актәи астрофа ахпатәи ацәахәа «Ацшгы џеиуеитгәытәгара» аҟны актәи ажәа атыцән, анаџстәи атыжырақәа раан «ацшагы» хәа иахыркыпцхуаз. Уи гхоуп, избанзар арҟиамтә темас иамоу аҟаус ауп. Насгы анаџс ицо ацәахәақәа: «Иаҟуп азхара/ Ашыапы иамоуп ацсахәара/ Ибзианы ирашәоуп» ацша адхәалашыа амам, апш (аҟыкәреи) ауп изызку. Араҟа рацхәтәи ашәкәы ишаныз иаанхажыит. Егырт аипшымзаарақәа рфы ашытхытәи ашәкәкәа (урт еипшуп) хрыкәныкәаны иахыкыпцхуеит ара ианахцәо атекст. Аипшымзаарақәа иреиуоуп: рацхәтәи ашәкәафы иахпыло абарт ажәақәа – «рыцсылоуп», «ртәыга ала», «убыс», «ирауеит» рееины – «рцсылоуп», «ртәыгала», «убас», «ироуеит» хәа икыпцхуп.

Сбаҳчара. – Рақхъаза икьыпхьын «Алитературатә альманах» (1952); анаџс апоет иеизгақәа пшьба (1955), (1968), (1979), (1988) рџы. Атекстқәа еивгарас ирымоу аорфография аганахъалоуп. Иаххәап, рақхъатәи атыжьраџы ажәа «наунагза» анаџстәикәа рџы «ноунагза» хәа иахпылоит. Изыхкьаз еилкаам аџбатәи атыжьра инаркны актәи астрофа ахпәтәи ацәахәа – «ибзиахан сыбзазара» – егьырт атыжьымтәқәа рџы «ибзиахан сыбзиабара» хәа иркьыпхьуа иалагеит. Автор дызлацәажәо атемеи иара ажәеинраала ахатә аконтексти хрыхәапшуазар, ианаало ақхъатәи авариант ауп. Убри азы уақәа актәи атыжьымтәџы ишықаз иаанхажьит. Ахәбатәи астрофа ахпәтәи ацәахәа рақхъатәи ашәкәы аџы ишаныз «сыгәлеилауеит сыбжьаланы» егьырт атыжьымтәқәа рџы «снеи-ааилоит сыбжьаланы» хәа ипсахуп. Убарт рнаџс, ажәақәак усқан иқаз ашышьапқарақәа инрықәыршәаны «иҟалахеит», «ианатәхеит» хәа анбан «х» ашьтахь арпшқага дырга мыргылазакәа ирџуан, абжьықәа нбанқәа «и», «е» арпшқәара афункциа нарыгзоит хәа ипхъазаны. Ара ианыло атекст, хыхь зызбахә ххәаз ажәа «абзиабара» ада, 1968-тәи атыжьра ақнытә ихкьыпхьаалоуп.

Абрака. – Ажәеинраала рнылеит 1955, 1968, 1979, 1988 шш. рзы итытцыз автор ишәкәқәа. Иара убас икьыпхьын журнал «Алашара» (1998, № 4; 2008, № 4.) адакьақәа рџы. Арҟеиамтә авариантқәа амоуп. Рақхъатәи атыжьраан («Ажәеинраалақәа», 1955) иара шыақәгылан 9 строфак рыла, 1968 ш. итытцыз апоет ишәкәы инаркны иагырхан 2 строфак. Руак ақхъатәии атыхәтәантәии («Абра пшзоуп, сыпсы сзакәыхуам...» хәа иалаго агәтангыи еиҟахәан. Егьи астрофа рақхъатәи атыжьраџы 7-тәииз зынза иацрыхын. Абар иара:

Сокеан цәулагыи иҟамҟамау,
Иҟашышыи иҟатәоуп атра уа;
Сымрагыи пхоит ишамшамау,
Ушьта саапсеит хәа зымхәоуа.

Уи адаггы, актѣи атыжьрафѣи ажѣеинраала злалаго ажѣа «абрака» анаѣстѣикѣа рѣи ицсахуп «абра» хѣа; ахцатѣи ацѣахѣа злалаго «ара» цсахуп «абра» ала. Егьыртѣи иахцѣило айтѣакракѣа аорфографиатѣи љазшьа рымоуп. Ацсахракѣа зыхкѣо азы дырратѣара хамам. Иќалап, уи автор ирѣиаратѣи усура, ажѣеинраала ѣацхѣа аус ахѣадиулоз иалцшѣазар, аѣбатѣи атыжьраан аредактори иареи русеицура иахкѣазар. Аха ацсахракѣа аналѣгалѣз автор ицсы златѣаз ала, уртѣи иара дрыкѣшахѣатын хѣа агѣаанагара хамоуп. Ара ианахцѣо атѣекст аагоуп 1968 ш. итыцѣыз «Иалкаау» хѣа хыс измоу ишѣкѣи аќнытѣи.

Аишьцѣа дуззѣакѣа шѣахѣи. – Икѣыцхѣын апоет рацхѣатѣи иеизгафѣи (1955), уаха цъарггы ианымлазеит азы, атѣекст уаантѣи цсахрада иаагоит.

Аиааира мѣахѣи. – Икѣыцхѣын апоет иеизгакѣа ѣба рѣи (1955), (1979). Атѣексткѣа ажѣеинраала атѣаки еитѣазкша еивгара рымам. Иахцѣило аорфографиатѣи апунктуѣиатѣи иеицшымзааракѣа роуп. Ара ианахцѣо атѣекст аагоуп апоет иеизга «Алирика» (1979) аќнытѣи.

Азѣаарѣи атѣаки. – Ианацѣаз хѣа иарбоуп 1938 ш. Икѣыцхѣын апоет иеизгакѣа ѣба (1955), (1979) рѣи. Атѣексткѣа иеицшымзаарѣс ирымоу аорфографиатѣи апунктуѣиатѣи љазшьоуп. Рацхѣатѣи ашѣкѣи аѣи 4-тѣи астрофа злалаго ажѣа «ачѣи», аѣбатѣи аѣи ириашоуп «ачаи» хѣа. Цѣабыргны, ари ажѣа ахѣарафѣгы аѣрафѣгы аѣварианткѣгы хцѣилоит. Аха абри ажѣа арѣиамѣа ахѣаѣи даѣа ѣынтѣи иахцѣилоит «ачаи» хѣа. Убри аќнытѣи атѣыхѣтѣантѣи ашѣкѣи ишану ианахцѣоит. Иара убѣс, рацхѣатѣи атыжьраан ажѣаќѣа «оуми», «ацѣарѣѣлыкѣицш», «бггыжьуа», «ачаи бгъ», аѣбатѣи аѣи ириашаны «ауми», «ацѣарѣѣлыкѣи еицш», «бгъежьуа», «ачаибгъ» хѣа икѣыцхѣуп. 5-тѣи астрофа рацхѣатѣи авариант аѣи «ашъыжь, уа» хѣа иќазѣггы, аѣбатѣи аѣи «уа» ацрыхуп». Ара ианахцѣо атѣекст аѣбатѣи ашѣкѣи хѣаќѣныќѣаны иахкѣыцхѣуѣит.

Еснагъ сгәы иҫоу. – Ианаҫтоу хәа иарбоуп 1938 ш. Икьыпхьын апоет раҫхьатәи иеизгаҫы (1955). Харгы ҫсахрада уаантәи иаагоит.

Ломоносов ихьз эху ауниверситет. – Икьыпхьын апоет ишәкәкәа ҫба (1955), (1979) рҫы. Аҫакы ағанахьала урт еивгара рымам. Иахдыло зхыпхьазара раҫам аорфографиатәи апунктуациатәи еиқәымшәарақәа роуп. Амала иазгәататәуп, аҫбатәи атыжьраан апоет иҫҫазаара дызлалцхьаз ала урт аҫсахрақәа алазгалаз аизга аиқәыршәаҫи (Д. Чачхалиа) аредактори (Н. Тарҫха) ракәхап. Урт рахьтә еиха ихадоу аҫбатәи астрофа злалаго актәи аҫәахәаҫы иахдыло ажәа «еиҫәкаказа», аҫбатәи ашәкәы аҫы ириашаны иануп «иатәкакараза» хәа. Убри аҫнытә абра ианахҫо атекстгы убраантәи иаагоуп.

Амавролеи аҫы. – Икьыпхьын апоет раҫхьатәи иеизгаҫы (1955). Ари арҫиамта уаха изкьыпхьымхаз аилкаара уадаҫым: «ҫыҫа адуззақәа ахеидиалаз» иаанаго ажәеинраала анаҫҫаз Амавролеи аҫы Ленин идагы Сталингьы дыгҫан. Ишдыру еиҫш, уи ихатаратә культ ианақәызба ашьтахь, октиабр 30, 1961 ш. имҫаҫысыз КПСС аизара ду иаднакылаз ақәҫарала, Сталин иҫсыбаҫ Амавролеи иҫныган Кремльтәи атзы аҫы иамадан.

Март 4. – Икьыпхьын апоет иеизгақәа ҫба (1955), (1979) рҫы. Ара ианахҫо атекст аагоуп аҫбатәи атыжьра аҫнытә, уи агхақәа иахьырцәыхьчоу азы.

Ткәарчал. – Икьыпхьын апоет иеизгақәа ҫба (1955), (1979) рҫы. Аҫхьатәи атыжьраҫы ианҫыз рыцхәны иарбан 1953 ш. Атекстқәа аҫакы ағанахьала еивгара рымам, аха аорфография аҫбатәи атыжьраҫы еиха итышәнартәалоуп аҫнытә, ара ианахҫо уи аҫнытә иаагоуп.

Атаҳмада иажәа. – Икьыпхьын апоет иеизгақәа ҫба (1955), (1979) рҫы. Атекстқәа еивгарас ирымоу аорфографиатәи апенктуациатәи еиҫшымзаарақәа роуп. Аҫыхәтәантәи астрофа ахҫатәи аҫәахәаҫы «амхрашәа» хәа иахды-

лоз ажәа, афбатәи авариянт аґы «амхашәа» хәа икыпхын. Араґа ианахто атекст аагоуп «Алирика» хәа хыс изманы 1979 ш. итытдыз апоет ишәкәы аґнытә.

Сқытаґ. – Икыпхын апоет ишәкәкәа фба (1955), (1979) рґы. Атексткәа уамак еивгара рымам. Ара иахкыпхыуа атекст аагоуп афбатәи атыжыра аґнытә, иахыатәи хышыаґарақәа иахырыкәшәо азы.

Асоветкәа рымчра. – Икыпхын апоет иеизгақәа фба (1955), (1979) рґны. Атексткәа еипшымзаара рымам.

Сықалақь салан. – Икыпхын апоет иеизгақәа хґа (1955), (1979), (1988) рґны. Рапхыатәи атыжыраан ажәеин-раала анапцыз хәа иарбан 1950 ш. Актәи астрофа афбатәи ацәахәа атыхәтәнтәи ажәа «сгәырґарала» хәа ирынын рапхыатәи ашәкәкәа рґы. Ахпәтәи аґы уи ажәа ахаґытә рба-га «с» ацрыганы «гәырґарала» хәа икыпхын. Еґырахы еивгарақәас иахпыло апунктуация ауп. Убаґаґы афбатәи ахпәтәи атыжымтақәа еипшуп. Ара ианахто атекст аагоуп апоет ишәкәы «Алирика» (1988) аґнытә.

Гагра. – Ианапцыз хәа иарбоуп 1950 ш. Икыпхын апоет иеизгақәа пшыба (1955), (1968), (1979), (1988) рґны. Атексткәа еивгарас ирымоу аорфографиятәи апунктуациятәи еипшымзаарақәа роуп. Уртґы рхыпхызара мапуп. Апхыатәикәа ф-тыжымтак рааста, ахпәтәи ацшыбатәи иахыатәи хышыаґарақәа иахырыкәшәо азы, ара ианахто атекст уаантәи иаагоуп.

Ацсшыртаґ. – Ианапцыз аамта хәа иарбоуп 1950-тәи ашықас. Икыпхын апоет иеизгақәа фба (1955), (1979) рґы. Рапхыатәи атыжыраґы ажәеинраала ахы «Ацсшыртаґ» хәа ажәа антәамтаґы «ы» ацымкәа икыпхын, харґы уа ишықаз иаанхажыт. Иара убра фынтәны иахпылоит «сир» хәа ажәа «ассир», насґы «ачча-ахәмар» дефисда еицны ианын. Убри аґнытә, ари арґиамта хыхь иахарбаз ада, 1979 шықәсазы итытдыз ашәкәы атекст хәқәныкәаны иахкыпхыуеит.

Аутратых кәцацәа. – Ианапцыз аамтас иарбоуп 1950 ш.

Икьыпхьын апоет рапхьатæи иеизгафæ (1955). Ара ианахцæ атекстгъы уаантæи иаагоуп.

Ажæхъча игæала. – Ианапцæз хæа иарбоуп 1950 ш. Икьыпхьын апоет иеизгакæа цшъба (1955), (1956), (1963), (1967), (1968) рфæ. Аизгакæа ирнылаз атексткæа еиуеипшым аивгаракæа рымоуп. Зегъ реиха урт аныпшит «Ашæти акæйци» (1967) хæй хыс измоу ашæкæй. Егъырт атыжымтæкæа рфæ ажæинраала шыакæгылоуп 46 цæахæа рыла, арака уи акыр иагырханы 28 цæахæа роуп икоу. Хгæй излаанагауала, уи аредактор (Ч. Цьонуа) иусура иалтшæоуп. Избан акæзар, уи апхъеи ашътахъи итытцкæаз аизгакæа зегъы рфæ ажæинраала злашыакæгылоу ацæахæакæа рхыпхъазара еикæшæоит. Насгъы убри атыжъра мацарафæоуп арфеиамтæ рапхьатæи ацæахæа «Адгъыл-баара ахæафæй» хæа иахъхъыло, егъырахъ иахъабалак «Адгъыл-бара ахæафæй» хæоуп ишкьыпхъу. Егъырт ашæкæкæа ирну ари арфеиамтæ атексткæа рыбжъара еипшымзаарас икоу ажæакæак рфышыакæеи (иахъхæп: «ажæ-хъча» – рапхьатæкæа рфæ, «ажæхъча» – атыхæтæантæикæа рфæ), апунктуациатæ дыргакæеи ухæа роуп. Арака ианахцæ атекст атыхæтæантæи атыжымтæкæа ркнытæ иаагоит, урт аорфография аганахъала еиха иахътышæнартæалоу азы.

Ани апхæи реицæажæра. – Ианапцæз хæа иарбоуп 1951 ш. Икьыпхьын апоет рапхьатæи еизга мацарафæ (1955), харгъы атекст цсахрада уаантæи иаагоит.

Хара хауп. – Ианапцæз хæа иарбоуп 1952 ш. Икьыпхьын апоет иеизгакæа æба (1955), (1979) рфæ. Урт ирну атесткæа еивгарас ирымоу ажæакæа рфышыакæа реипшымзаароуп («ахъы-еикæатæа», «кры злоу, кры зынцæ» рапхьатæи аизгафæй, «ахъеикæатæа», «крызлоу, крызныцæ» – æбатæи афæй. Ари ианахцæ атекст 1979 ш. итытцыз ашæкæй акнытæ иаагоуп.

Ахъыблара. – Ианапцæз хæа иарбоуп 1952 ш. Икьыпхьын апоет иеизгакæа æба (1955), (1979) рфæ. Атексткæагъы еипшымзаара дук рымазам. Ажæакæак рфышыапкæаракæа (актæи аизгафæй иахъдыло «азыиас», «ахъы-еикæатæара»,

«ахахаи-хәа» атыхәтәнтәи аҕы икыпхып – «азиас», «ахы еикәтцәара», «ахахаихәа»). Ара ианахцо атекст аагоуп аизга «Алирика» (1979) аҕнытә, уи ашыша иахыатәи хәпқарақәа еиха иахырықәшәо азы.

«Аәнаҕаҕы ацәашыы ыҕам...». – Ианапцаз хәа иарбоуп 1952 ш. Икыпхыын апоет ишәкәкәа өба (1955), (1979) рҕы. Атекстқәа еипшымзаарас ирымоу ажәақәак ршышақәа ахыеикәымшәо ауп. Рапхыатәи атыжыраҕы ажәақәа: «лгу», «гула-пхәыск», «зхыи», «зфни» хәа икыпхыу, атыхәтәнтәи аҕы «лгуы», «гуылапхәыск», «зхи», «зыфни» хәа иөуп. Атыхәтәнтәи авариант иахыатәи хшышапқарақәа еиха иахырнаало аҕнытә, ара ианахцо атекст уахынтә иаагоуп.

Хәыта Иуана-ипа. – Ианапцаз аамтас хәа иацаөуп 1952 ш. Рапхыаза икыпхыын агазет «Апсны ҕапшы» аҕы 1954 шықәсазы; иара убас ирнылеит 1955, 1968, 1980 шықәсқәа рзы итытқәаз автор иеизгақәа. Арт ашәкәкәа ирну атекстқәа ихадоу еипшымзаарас ирымоуп: 11-тәи астрофаҕы рапхыатәи ашәкәы аҕы ацәахәақәа реишьтагылашыа абас иҕоуп:

Хәыта Иуана-ипа,
Ишпакалеи ишпа?
Рдокумент хәрба,
Инеиртеит азцаара.

Егьырт атыжымтәкәа рҕы аөбатәи ахцатәи ацәахәақәа ртыпқәа псахны икыпхып. Хәарада, уи арҕиамтә атекст аикәыршәашыа еиха ианаалоит. Егьырт аипшымзаарақәа аорфографиятәи апунктуациятәи ҕазшыақәа рымоуп. Урт рахытә иазгәахтап, рапхыатәи ашәкәы аҕы игханы «Иуана-ипа» актәи астрофаҕы нбан хәычыла ишкыпхыыз, иара убас, «ОРС», «мап-хәара», «агьырт» ухәа анаөстәи атыжырақәа раан иахыатәи хшышапқарақәа еиха ирнаало ишөу. Убри аҕнытә ара ианахцо атекстгы урт рахытә иаагоуп.

Тира изыхәа асатира. – Аамтас ианапцаз хәа иарбоуп 1952 ш. Икыпхыын апоет иеизгақәа өба (1955), (1980) рҕы.

Атексткæа рыбжьара ихадоу еикæымшæарас икакæоу иреи-уоуп абарт: ахпатæи астрофа ахпатæи ацæахæфæи рацхъатæи атыжьраан «Ионы уоналар уахыпцшра» хæа икоу иаццоуп ажæак «Ионы уоналар иуздырам уахыпцшра» хæа, насгъы – 14-тæи астрофа афбатæи ацæахæафæи рацхъатæи атыжьраан ажæа «илхны» хæа иказ, афбатæи афæи «азæи имхны..» хæа ириашан. Егъырт аипшымзааракæа рацæак зцазымкуа фышъафкаратæ рееиракæоуп. Ара ианахцæ атекст ацахæтæнтæи атыжъымтæ афнытæ иаагоуп.

«Угха уцæымзакæа иуазхæо...». – Ианаццæз хæа иарбоуп 1953 ш. Икыпцхын апоет иеизгакæа хцæ (1955), (1968), (1979) рфæи. Атексткæа еивгарас ирымоу ажæа «рацкыс» хæа ацыхæтæнтæикæа рфæи иану, ацхъатæи афæи «атцкыс» хæа иахыиказ ауп. Ара ианыло атекст ашътахътæикæа рфнытæ иаагоуп.

Сылшара. – Ианаццæз хæа иарбоуп 1953 ш. Икыпцхын апоет иеизгакæа фба (1955), (1979) рфæи. Урт рфæи еипшымзаарас икоу ажæа «агырахъка» хæа рацхъатæи атыжьрафæи иану, афбатæи афæи ицсахуп «егырахъка» хæа, иара убас икоуп апунктуациатæ еикæымшæаракæа. Ара ианахцæ атекст ацыхæтæнтæи атыжъымтæ афнытæ иаагоуп.

Ари насып дууп. – Ианаццæз хæа иарбоуп 1953 ш. Икыпцхын апоет иеизгакæа цшьба (1955), (1968), (1979), (1979) рфæи. Урт ирну атексткæа изакаразаалак еивгарак рымам.

Ашахтиор. – Ианаццæз хæа иарбоуп 1953 ш. Икыпцхын апоет рацхъатæи еизга мацарафæи (1955). Ара ианахцæ атекст, высшæа змамыз гхацæак рееины, уаантæи иаагоуп.

Схæуцра. – Ианаццæз хæа иарбоуп 1953 ш. Икыпцхын апоет иеизгакæа хцæ (1955), (1979), (1988) рфæи. Атексткæа реипшымзаара ахъаапшуа ажæакæа рфышъа формакеи апунктуациеи рфоуп. Рацхъатæи афшæкæык рфæи ахпатæи ацæахæа «Ашæа зысхæо сымра кыдуп» ацыхæтæнтæи ашæкæи афæи ажæа «зысхæо» хæа икыпцхъуп. Хгæанала, уи ииашамкæа

ипсаххаз, игханы ицаз акоуп. Абжьбатәи астрофаҭы раҭхьатәи атыжьраҭы ажәа «сҭынра», егырахь рыџьарагы «сҭынра» хәа икыпхьуп. Ара ианахцо атекст аагоуп «Алирика» захьзу апоет ишәкәы (1979) аҭнйтә.

Ахахә ахьпыреуа. – Ианаҭцаз хәа иарбоуп 1953 ш. Икыпхьын апоет иеизгақәа џба (1955), (1979) рҭы. Атекстқәа ирымоу аорфограfiатәи апунктуациатәи еипшымзаарақәа рнаџс ацыхәтәантәи астрофа ахҭатәи ацәахәа актәи атыжьраҭы «Избалакгы уи нас илаҭш аҭәынхалашт» хәа иҭоу, аџбатәи атыжьраан иагырхоуп ажәа «нас». Актәи астрофа ацыхәтәантәи ацәахәаҭы аҭхьатәи атыжьраан ажәа «инанхалт» хәа икыпхьыз, аџбатәи аҭы «инанахалт» хәа ирееиуп. Иара убас раҭхьатәи атыжьраҭы абарт ажәақәа «еиџыҭыа-евиҭыо», «адып-дып-хәа», «ахан-џынқәа», «ахахә-цәџы», «акыи-акыи» хәа аџышьатә формақәа змаз, ацыхәтәантәи ашәкәы аҭы иахьатәи хџышьапқарақәа ирықәшәо ианцоуп. Убри аҭнйтә ара ианахцо атекст убри аҭнйтә иаагоуп.

Цыра мцура иматцура. – Ианаҭцаз хәа иарбоуп 1953 ш. Икыпхьын апоет иеизгақәа цшьба (1955), (1968), (1980), (1988) рҭы, иара убас ажурнал «Алашара» (2003, №4; 2008, №2) адаҭыақәа рҭы. Атекстқәа рацәак еивгара рымам. Раҭхьатәи аизгаҭы аџбатәи астрофа аџбатәи ацәахәа злалагоз «уи изы» егырт рҭы иҭсахуп «изыхәа» хәа, иара убас аабатәи астрофаҭы ажәа «Очамчыраа» хәа ианыз, анаџс ирееины нбан хәычыла иркыпхьуан. Ара ианахцо атекст аагоуп ацыхәтәантәи атыжьра аҭнйтә, уи аорфограfiа аганахь ала иахьатәи хәпқарақәа еиха иахьырнаалауазы.

Ақәыҭыма. – Ианаҭцаз хәа иарбоуп 1953 ш. Икыпхьын апоет иеизгақәа хҭа (1955), (1968), (1980) рҭы. Атекстқәа еипшымзаара дук рымам: раҭхьатәи атыжьраҭы аҭхьатәи ацәахәа злантәо ажәа «мырзызуа» хәа ианыз, егырт ашәкәқәа рҭы «мырзызо» хәа иҭсахуп, насгы актәи атыжьраҭы ахҭатәи астрофаҭы иахҭыло ажәа «атцых», ахәбатәи астрофаҭы ажәа

«амла кыра» атыхэтэантэи ашәкәык рҕы иккыпхын «атцх», «амлакыра» хәа. Ара ианахцо атекст ашытахтэи ашәкәқәа рҕынтә иаагоуп.

Псшьара шәахзаала. – Ианапцаз хәа иарбоуп 1954 ш. Иккыпхын апоет иеизгақәа җба (1955), (1979) рҕы. Атекстқәа рыбжьара иҕоу аипшымзаарақәа аорфографиятэи апунктуациатэи ҕазшьақәа рымоуп. Убас рапхьатэи аҕы ажәақәа: «шәыпсышәшьала» хәа иккыпхыу ажәа, анаштэи аҕы ипсахуп «шәыпсы шәшьала» хәа, нбанхәычыла ианыз ажәа «апснйтэи», нбан дула иккыпхыуп. Ара ианахцо атекст ашбатэи атыжымта хәкәныкәаны иахккыпхыуеит, ашбатэи атыжыраҕы иахдылоз «Сымшын Еикәа» рапхьатэи ажәа актэи атыжыраҕы ишыҕаз еипш нбан хәычыла ианахцоит.

Москва. – Иккыпхын апоет иеизгақәа хҕа (1955), (1979), (1988) рҕы. Урт ирну атекстқәа арҕиамта аҕақы зыпсахуа еитакра рымазам. Актэи атыжыраҕы иахдыло аорфографиятә гхәа рееин, насгы еивгра змам, атыхэтэантэи ашәкәык рҕы, усқантэи ашышапҕарақәа ирыкәыршәаны иккыпхыуп. Ажәеинраала автобиографиятә ҕазшьа амоуп, антәамтаҕы иарбоу ашықәс (1954) атекст аҕы иахдыло алирикатә фырхатда иқәра (36) еикәҕыртүеит, автор усқан шака шықәса ихытуаз аанарпшуеит.

Акәа. – Ианапцаз хәа иарбоуп 1954 ш. Иккыпхын апоет иеизгақәа хҕа (1955), (1979), (1988) рҕы. Рапхьатэи ашәкәы аҕы иахдыло абарт ажәақәа: «бла-хааи», «ухы-тәцара», «дара», анаштэи атыжымтақәа рҕы ириашаны иккыпхыуп. Ара ианахцо атекстгы урт рҕынтә иаагоуп.

Дырымт Гәлиа уахь. – Ианапцаз хәа иарбоуп 1954 ш. Иккыпхын апоет иеизгақәа хҕа (1955), (1956), (1979) рҕы. Атекстқәа аипшымзаарақәа мачымкәа ирымоуп. Урт рахьтә ихадақоу: Апхьатәикәа җ-шәкәык рҕы ахатәи хыыз «Дырымт» хәа иҕаз, атыхэтэантэи аҕы «Дмитри» хәа ианылеит. Арака апхьатэи авариант аанхажыит. Актэи ацәахәа апхьатэи атыжырақәа рҕы «Уара уҕны акәхеит иара иахьақәшәаз»

хәа икоу акнытә, атыхәтәантәи атыжыраҕы иагырхан ажәа «иара». Харгыы уи ажәа ацрыхны иахкыпхъуеит. Актәи астрофа ацыхәтәантәи ацәахәаҕы рапхыатәикәа җ-тыжырак рҕы иахпылоажәа «анауцылара», атыхәтәантәи аҕы «аноуцылара» хәа еиҕакны иккыпхын. Арака хара рапхыатәи авариянт аанхажыт. Ахпәтәи астрофаҕы ажәа «амырхәагеицш» хәа актәи ахпәтәи ашәкәкәа рҕы еицшны иккыпхыуп, аҗбатәи ашәкәы аҕы «амырхәаг еицш» хәа иккыпхыуп. Арака актәи авариянт аанхажыт. Ахәбатәи астрофаҕы: «Бзиа иубоз уара утәыла / Агәы хәычымы зегь рыла» хәа иануп, атыхәтәантәи аҕы «агәы» акәымкәа «угәы» хәа ицсахуп. Арака апхыатәи авариянт еиха ианаалоны хәхәапшуеит. Аабатәи астрофа атыхәтәантәи ацәахәаҕы апхыатәи ашәкәкәа рҕы «Узыргәакуаз уара уцабырг», атыхәтәантәи аҕы ажәа «уара» бжыажыуп. Арака атыхәтәантәи авариянт аанхажыт. Акык-җбак иахпыло егырт аипшымзаарақәа аорфографиятәи апунктуациятәи кәзшыа рымоуп. Уи аганахыала «Алирика» захьзу ашәкәы иану атәкст иахыатәи хәышыапқарақәа еиха ирзааигәуп. Убри акнытә, ара ианахцәо атәкст, хыхь зызбахә ххәаз аҕырпштәкәа аламтәкәа, устәи иаагоуп.

Николаи Островски. – Иапцан хәа иарбоуп 1954 ш. Иккыпхын апоет рапхыатәи иеизга (1955) мацараҕы. Харгыы уантәи псахрада иаагоит.

Схәышҕара. – Иапцан хәа иарбоуп 1954 ш. Иккыпхын апоет иеизгақәа пшыба (1955), (1956), (1968), (1979) рҕы. Атәкстқәа аивгарақәа мачымыкәа ирымоуп. Урт рахытә ихадақәоуп: актәи ашәкәы аҕы аҗбатәи астрофа ахпәтәи ацәахәаҕы иахпылоз ажәа «сара», егырт зегьы рҕы ицсахуп «хара» хәа; аҗбатәи астрофаҕы рапхыатәи атыжыраан «уа – хәдтәалан» хәа иказ, псахуп «ха хәдтәалан» хәа; аабатәи астрофаҕы рапхыатәи җ-тыжырак рҕы «Еицшыз атариал зынза» хәа икоу ацәахәаҕы, егырт атыжырақәа раан ажәа «атариал» псахын «адауапшы» хәа; ажәабатәи астрофа зла-лагоз «Аурыс еиҕу аиешыараз» хәа апхыатәи җ-тыжырак

рҕы иҕаз, егьырт рҕы иҕсахын «Аурыс иеиҕда аешьараз!» хәа; анаџстәи ацәахәа злалагоз ажәа «даҕын» раҕхәтәи атыжьраҕы, анаџстәиқәа рҕы «далгеит» хәа икьыпхьын. Анаџс – раҕхәтәи џ-тыжьрак рҕы иахпылоз 15-тәи астофа, егьырт рҕы иацрыхын. Абар иара:

Шәышықәсала иаб дзышыцылаз,
Нас уи ашытахь хә хзыхьзәз,
Ихапсахит ахыбра игылаз,
Ак нахмыжыит еҕраз, ицаз.

Хәгәанала, ари ас изыкалаз уи иаңынгылои иашьтәнеиуеи астрофақәа реимадара ахьеипнаркко, иаманшәаламкәа иахь-рыбжьагылоу азоуп. Иара убас, еипшым афышыақәа амоуп ажәа «дызусда» (аҕхәтәиқәа џба рҕы), «дызустда» (ахпатәи аҕы), «дызуста» (аҕшьбатәи аҕы). Ара ианахто атекст ахпатәи аҕшьбатәи атыжьымтақәа рҕкытә иаагоуп, урт иахьбатәи хәышыаңарақәа еиха иахьырнаалозы.

Ткәарчал аҕсабара. – Ианаңдаз хәа иарбоуп 1954 ш. Икьыпхьын апоет иеизгақәа хҕа (1955), (1956), (1979) рҕы. Атекстқәа еихарак еивгарас ирымоу апунктуациатә дыргақәа рфышыоуп. Насгьы ахпатәи астрофа актәи ацәахәа злантәо ажәа аҕхәтәи џ-тыжьымтақ рҕы «игәазырхагоуп» хәа иҕаз атыхәтәантәи аҕы «игәазырхагоу» хәа икьыпхьуп. Еилкаауп, арифмеинрааларазы аҕхәтәи авариянт еиха иақәшәоит – (игәазырхагоуп/ихагоуп), аха логикала еиха иишоу атыхәтәантәи авариянт ауп. Ара ианахто атекстгьы уаантәи иаагоуп.

Азәы дыстахуп, агы дыстахым. – Ианаңдаз хәа иарбоуп 1954 ш. Икьыпхьуп апоет иеизгақәа хҕа (1955), (1979), (1988) рҕы. Атекстқәа аипшымзаарақәа рацәак рымам. Раҕхәтәи авариянт аҕы ажәеинраала ахы «Азәы дыстахуп...» хәа иҕаз, анаџстәиқәа рҕы «Азә дыстахуп...» хәа еитакхеит; аџбатәи астрофа ахпатәи ацәахәа раҕхәтәи ашәкәаҕы

ажәа «иагеитамхо» хәа иҗаз, анаџстәи атыжырақәа раан «иагеитамхан» хәа иҗсахын. Хара хадарала раҗхәтәи авариант хәқәныкәаны ианахҗоит ари атекст. Избанзар, егырт ашәкәқәа антыцуаз апоет иҗстазаара далцхьан, ирҗеиамта аус адиулартә аҗагылазаашьа ыҗамызт. Амала, аҗыхәтәантәиқәа рҗы иҗоу апунктуациатә җқарақәа азынхажьуеит, урт еиха иахьиашоу азы.

Сеидык мҗәацәатык. – Ианаҗтаз хәа иарбоуп 1954 ш. Икьыпхьын апоет иеизгақәа хҗа (1955), (1968), (1988) рҗы, иара убас ажурнал «Алашара» (2008, №2 аҗы). Атекстқәа аивгарақәа рымоуп. Урт рахьтә ихаданы иҗоу, раҗхәтәи атыжыра иагырхоуп 8-цәахәак. Урт уаҗа абыжьбатәии аабатәии астрофақәа рақәын. Абар урт:

Ана дҗырҗырт,
Ара дҗырҗырт,
Акгы дшапсам
Зегы дырдырт.
Зынзак дымҗсит
Рацәакгы мҗит,
Абас Сеидык
Мҗәацәатык.

Аџбатәи атыжыраан (1968) арт ацәахәақәа агырханы итыжын. Иара убас аџбатәи астрофа (аџбатәи атыжыра) ахҗатәи ацәахәа – «Изцәижәыз җшьқан» 1968- шықәсзтәи атыжыра инаркны «Иареи җшьқани» хәа иркыпхьуеит. Хара ара ианахҗо атекст аҗыхәтәантәи атыжымтақәа рҗкытә иаагоит. Ари ажәеинраала ашәа алхын. Амузыка иџит М. Берикашвили. Инанагзон Аҗснытәи Жәлар рыкәашареи рашәахәареи Ахәынҗқарратә ансамбль.

Уабакоу, Гадрақәа? – Иаҗтан хәа иарбоуп 1954 ш. Икьыпхьын апоет иеизгақәа җшьба (1955), (1968), (1980), (1988) рҗы. Атекстқәа еивгара рацәак рымам. Аџбатәи атыжымта

инаркны арҕиамта ахы апунктуациатэ дыргақәа риашаны иргыланы, ара иааго атекст аҕы ишыкоу еипш иркыпхыа иа-лагеит. Рапхыатэи ашәкәы аҕы ажәеинраала 17-тэи ацәахәа элалаго ажәа «Устулгы» егырахь ириашоуп «Устолгы» хәа; 22-тэи ацәахәаҕы ахатәы хьзы, ацыхәтәантэи ашәкәы аҕы «У-Верагы» хәа ианылеит, егырт рҕы икамыз анбан «ы» ацданы. Хара уаанзатәикәа рҕы ишыказ иаанхажыт.

Хымдырцаҕа. – Иапцдан хәа иарбоуп 1954 ш. Икыпхыын апоет иеизгақәа хца (1955), (1968), (1980) рҕы. Атекстқәа еив-гарас ирымоу аорфографиии апунктуациеи рганахь алоуп. Актэи атыжыраҕы «иеҕу», «дагап-хәагы», «апцтазараҕы» хәа иоу ажәақәа, анафстәикәа рҕы «еигу», «дагапхәагы», «апцтазааргы» хәа ипсахны икыпхыуп. Хара ианахцэ атекстгы ацыхәтәантәикәа ркынтэ иаагоуп.

Пушкин. – Иапцдан хәа иарбоуп 1955 ш. Икыпхыын апоет иеизгақәа фба (1955), (1979) рҕы. Атекстқәа аивгарақәа рацәак рымам. Актэи атыжыраҕы ахәбатэи астрофаҕы ажәа «поетцәа» цсахуп «апоетцәа» хәа, ацыхәтәантэи астрофаҕы ажәа «апоет» икыпхыуп «поетк» хәа. Апунктуация аганахь ала ацыхәтәантэи атыжыра еиха иахьтышәнартәалоу азы, ара ианахцэ атекст, уаантэи иаагоит.

Атомла ихәмарқәо рахь. – Иапцдан хәа иарбоуп 1955 ш. Икыпхыын апоет рапхыатэи иеизгаҕы (1955). Ара ианахцэ атекст уаантэи цсахрада иаагоуп.

Адиректор Миха. – Ианапцдаз хәа иарбоуп 1955 ш. Икыпхыын апоет иеизгақәа хца (1955), (1968), (1980) рҕы. Атекстқәа аивгарақәа рацәак рымам. Рапхыатэи атыжыра 18-тэи ацәахәа ажәа «хәкәыцрауазеи» хәа иоу, анафстәикәа рҕы «хәкәыцдыруазеи» хәа икоуп. Ара рапхыатэи авариант аанхажыт; 58-тэи ацәахәа рапхыатэи ашәкәы аҕы «иакароу абардқәа» хәа иказ, егырт рҕы ириашоуп «иракароу абардқәа» хәа. Арака ацыхәтәантэи авариант аанхажыт. Апунктуациатэ дыргақәа рганахьала, ашьтахь итыцыз ашәкәқәа хрықәныкәаны иахкыпхыуеит ара ианахцэ атекст.

Ашәкәыѡѡцәа ґарацәа шәахь. – Ианапцаз хәа иарбоуп 1955 ш. Икыпхьын апоет иеизгақәа ѡба (1955), (1979) рґы. Атекстқәа еивгарақәас ирымоу абарт роуп: рапхьатәи атыжыраґы ажәақәа «анаасыґшәалакь», «убырт», аѡбатәи аґы «анаасыґшәалакь», «убарт» хәа ириашаны икыпхьын. Апунктуация аґанахьала, аѡбатәи ашәкәы еиґа излатышәнартәалоу ала, ара ианахцо атекст уаантәи иаагоит.

Рапхьатәи атцара амш. – Икыпхьын апоет иеизгақәа хґа (1955), (1968), (1981) рґы. Атекстқәа еивырго рацәак ыкам. Рапхьатәи атыжыраґы 34-тәи ацәахәаґы иахцыло ажәа «абыбыш», анаѡстәикәа рґы «быбыш» хәа еитакуп, 40-тәи ацәахәаґы ажәа «ашколахь» хәа актәи ашәкәы аґы иану, еґырт рґы «ашкол ахь» хәа ирееиуп. Атцыхәтәантәи атыжырақәа апунктуация аґанахьала еиґа итышәнартәалоу азы, ара ианахцо атекст урт рахьтә иаагоит. Арґеиамтә Еицырдыруа ашкол артцәы Иона Ахашба ихәыцқәа ирызкуп (Д.Ч.).

Акармара. – Икыпхьын апоет иеизгақәа хґа (1955), (1968), (1979) рґы. Атекстқәа аипшымзаарақәа рымоуп: «Иалкаау» хәа хыс изманы 1968 ш. рзы итытцыз ашәкәы аґы иагырхоуп, еґырт рґы и-5-тәиу астрофа «Аґыртә механизм атцарра» хәа иалаго. Хәра еибгоу авариант анахцоит. Еипшым аѡышьатә формақәа рымоуп ажәақәа: «ухантә-ѡны» актәи аѡатәи рґы, ахцатәи аґы – «уханѡн»; «аґеґа-хәа», «асовет уаа» рапхьатәи аґы, еґырт рґны «аґеґахәа», «асоветуаа»; «суезгәдуны» актәи ахцатәи рґы, «сузыгәдуны» аѡбатәи аґы. Ара ианахцаз атекст рыхцәґы рґнытәи еиґыбааны, иахьатәи хѡышьапцарақәа ирнаало иґахцәит.

Ацых. – Икыпхьын апоет иеизгақәа хґа (1955), (1979), (1988) рґы. Атекстқәа еивгарас ирымоу абарт роуп: рапхьатәи аизгаґы ажәақәа «цышьахәуп» (актәи астрофаґы), «усирхан» (5-тәи), «сусахь» (6-тәи) хәа икыпхьу, еґырт атыжымтәқәа рґы «цышьахәуп», «уссирхан», «сус ахь» хәа иѡуп. Хәра атцыхәтәантәи ашәкәқәа рґынтә ииагоит ара ианахцо атекст.

Лала асаби. – Икыпхьын апоет иеизгақәа хґа (1955), (1968), (1981) рґы. Атекстқәа аивгарақәа рымоуп. Урт рахьтә

ихадоу – рапхьатәи атыжьрафәы 6-тәи астрофа егырт ашәкәкәа рфәы иахьацрыху ауп. Абар уи:

Беипш идухаз ахәсахәыцкәа
Ипыруеит жәџан-гәы,
Еихәкәысзом рыла-пыцкәа,
Ишәазом ргәы.

Арфеиамта аџбатәи атыжьра апоет дахаанын. Уи аҕнытә, ари астрофа агырхара дақәшахатын хәа хгәы иаанагоит. Иара убас, аџбатәи астрофафәы ажәа «ацроушәа» риашан «рцроушәа» хәа. Ара ианахтцо атекст аагоит атыхәтәантәи атыжьрақәа рҕнытә.

Акәты рацәа заазауа. – Икыпхьын апоет рапхьатәи ишәкәы (1955) афәы. Харгьы уаантәи иаагоит, цсахра азымукәа.

Иахьанза иаазгеит ицәахны. – Икыпхьын апоет иеизгақәа хцә (1955), (1979), (1988) рфәы. Рапхьатәи атыжьрафәы ажәа «сгәы атцан» хәа иџу, анаџстәикәа рфәы ириашоуп «сгәатцан» хәа. Апунктуациатә дыргақәа атыхәтәантәи атыжьрақәа рҕны еихә иахьтышәнартәалоу азы, урт рҕнытә иаагоит ара ианахтцо атекст.

Иарына хәычы. – Икыпхьын апоет иеизгақәа џба (1955), (1981) рфәы. Атекстқәа еипшымзаара хәа акгьы рымам.

Ашәарыцаџ ашьха. – Икыпхьын апоет иеизгақәа цшьба (1955), (1968), (1979), (1988) рфәы. Рапхьатәи ашәкәы афәы ажәақәа «акап-капқәа», «ах-тҕьара», «шәарах жыла» хәа иџыз ажәақәа, анаџстәикәа рфәы: «акапқапқәа», «ахтҕьара», «шәарахжыла» хәа икыпхьын. Рапхьатәи х-шәкәык рфәы «рыбжы ахыџуеит ахрақәа» иҕоу ацәахәафәы аџбатәи ажәа «рхыџуеит» хәа аредакция азун атыхәтәантәи афәы. Ара рапхьатәи авариант азынхажьит. Актәии ахцатәии ашәкәкәа рфәы ажәа «Ажәеипшьаа» ахыцқәа иртакны икыпхьын, егырхәх хыцда. Хара ара ацыхәтәантәи авариант хәкәныкәаны ианахцеит. Рапхьатәи авариант афәы ажәа «ивысны» хәа ианыз, егырт рфәы «ивсны» хәа ирееин. Харгьы ус иахкыпхьит.

«Амра гылеит, аңхара ахылцит...» – Икыпхын апоет иеизгақәа цшыба (1955), (1968), (1979), (1988) рфы. Рапхатәи ҫ-шәкәык рфы иахдыло «рышнықақәа», «аңара ҫырпы» хәа ажәақәа, анаҭстәикәа рфы «рышнықа», «аңараҫырпы» хәа икыпхыуп. Харгы атыхәтәантәи авариа́нт азаанҳажыт, арҫиамта иаха иааналоит хәа ипхьазаны.

Азы иахәаз. – Икыпхын апоет иеизгақәа хҫа (1955), (1968), (1979) рфы. Рапхатәи ашәкәы аҫы иахдыло ажәақәа «саназхәыцлакь», «саназкылслакь», «уомашәақәа» хәа ашышәтә форма рымазар, егырт рфы «саназхәыцлакь», «саназкылслакь», «уамашәақәа» хәа иҫуп. Харгы уи авариа́нт аанҳажыт. Рапхатәи атыжыраҫы ахәбатәи астрофа алагамта «Уажә сшубо» хәа иҫоу, аҫбатәи ашәкәы инаркны «Уажә ишубо» хәа иркыпхыует. Автор аҫбатәи атыжыра дызлаханыз ала уи арҫеира далахәын хәа хәхәапшует. Арҫиамта атыхәтәантәи аҫәахәа рапхатәи ҫ-шәкәык рфы «Сара издырует закә разҫу» хәа иҫоу аҫны ажәа «закә» цсахуп «сзакә» хәа. Ара уеизгы ажәеинраала аҫакы аҫсахыртә иҫам, аха хара апоет иҫсы аңтаз ашытахтәи атыжымта ишаныз иааныжызар еиҫуп хәа ихапхьазеит.

Апсуа пхәызба апыршы. – Икыпхын апоет иеизгақәа цшыба (1955), (1956), (1963), (1979) рфы. Арҫиамта ахы еиуепшым ашышыақәа амоуп. Рапхатәикәа х-шәкәык рфы ажәеинраала зыхьзыншылоу Мери Аҫзыпха лахь хәа архәақәа (скобки) иртакны иҫазтгы, атыхәтәантәи аҫы ашымта ахы иахәтакны, ажәа «лахь» ацрыхны икыпхын. Араҫа хара рапхатәикәа рфы ишыҫаз иаанҳажыт. Иара убас, рапхатәи х-шәкәык рфы ажәақәа «ешырффо», «аипш», «хатдам-пхәыс» ашышыа формақәа змаз, атыхәтәантәи аҫы «еишырффо», «еипш», «хатдампхәыс» хәа икыпхын. Араҫа ашытахтәи авариа́нт азынҳажыует ари ашәкәы ианыло атекст.

Ба брейҫасшыоит зеггы. – Икыпхын апоет иеизгақәа хҫа (1955), (1968), (1979) рфы. Актәи аҫбатәи атыжырақәа

рҕы абарт ажәакәа: «жәәан-гәы», «кәиц-мцами», ашәтхәтәи аҕы кыпхыуп «жәәангәы», «кәиц мцами» хәа; актәи аҕы «фыртым», «рыткыыс» хәа иану ажәакәа, егырт аџбагы рҕы ипсахуп «фыртын», «рыткыс» хәа. Ара ианахтәо атекст ахтәтәи ашәкәы аҕнәтә иаагоуп, уи иахәтәи хышыпҕарақәа еиха иахырыкәшәозы.

Амбакәа иахцәигоит иахмырбакәа. – Рапхыаза икыпхыын агает «Апсны ҕапшь» 1954 ш., анаџ ажурнал «Алашара» (1955, № 1; 2003, № 4; 2008, № 2) адакықәа рҕы. Ирнылеит автор иеизгақәа хәба (1955), (1956), (1968), (1980), (1988) рҕы. Атекстқәа еипшымзаарас ирымоуп абарт: актәии аџбатәии атыжырақәа рҕы ажәакәа «иахзныжыуам», «уиакәын», «кры» хәа ашышәтә форма змоу, егырт рҕны ипсахуп «ихазныжыуам», «уи акәын», «акыр» хәа; апхәтәи аизгақәа хтә рҕы апшәбатәи астрофа ахтәтәи ацәахәа «Ашша ахықәыз реиха азыршәра», егырт аџба рҕы ипсахуп «Ашша ахықәмыз ажышәра» хәа. Ара хара иаанхажыт рапхәтәи авариант, избанзар, автор ивариант зныз апхәтәиқәа роуп. Апхәтәи аизгақәа хтә рҕы ахәбатәи астрофа злантәо ацәахәа «Аха Кәакәа джыоуп», егырт рҕы еиха еиеҕаахеит – «Аха Кәакәа арака джыоуп» хәа. Хара уи аанхажыт. Амбакәа Абзианизе – тҕәарчалтәи акәацтәџ. Зны Акармара ахаблаҕе аус иуан, нас диасит Тҕәарчал ацентраҕы иҕоу ацыармыкыахь. Академик А. А. Ғәрамира изласаихәаз ала, уаџ апшык, ихы цәхәны, пылтыҕсак иакәын (Д. Ч.).

«Сан иаагәалтан аутра...» – Икыпхыын апоет иеизга цшыба (1955), (1968), (1979), (1988) рҕы. Атекстқәа еивгарақәас ирымоуп абарт: актәи атыжыраҕы ажәакәа «еҕа ааҕнатит», «акәыла-чылы-хәа», «ақып-сып-хәа», «икаказаап» хәа иҕоу, егырт ашәкәқәа рҕы ипсахуп «еитәаҕнатит», «акәылы-чылыхәа», «ақып-сыпхәа», «икакозаап» хәа; апхәтәиқәа џ-шәкәык рҕы ажәеицаaira «аиатә кыдызхуаз» хәа ахыцқәа (кавычки) иртакны иҕан, егырт рҕы хыцда «аеҕә кыдызхуаз» хәа ипсахны икыпхыын, насгыи ажәа «еихабы-еитбыхәа» хәа

ишыз ашытахтәи җ-тыжырак рҗы ириашан «еихабы-еитцбы хәә». Аорфографияеи апунктуациеи иахыатәи хәҗарақәа изларнаало ала, атыхәтәнтәи вариантқәа хрықәныҗәаны иа-агоит ара ианахцдо атекст.

Рамадан ичамадан. – Раҗхьаза икыпхьын ажурнал «Алашара» (1955, №1), анашсгыи ари ажурнал аҗы ианылеит (2005, №4; 2008, №2). Ирнылеит, иара убас, апоет иеизгақәа цшыба (1955), (1968), (1980), (1988). Актәи атыжыраҗы ажәақәа «демдан», «зегьаҗам» хәа ианыз, анашстәи атыжырақәа зегьы рҗы ириашан «деимдан», «зеигьаҗам» хәа. Ара ианахцдо атекст атыхәтәнтәиқәа рҗнытә ииагоуп. Ажәеинраала ашәа алхын. Амузыка ишит Кә. Ченгелиа. Инанагзон К. Ф. Зазариа ихьз зху Аҗәатәи ашкол-интернат аҗы еиҗкааз ахор.

«N» амагазин. – Раҗхьаза икыпхьын агазет «Аҗсны җапш» адаҗбақәа рҗы 1954 шықәсазы. Ирнылеит апоет иеизгақәа хәба (1955), (1956), (1968), (1980), (1988). Икыпхьын ажурнал «Алашара» (2003, №4). Ашәҗәқәа ирнылаз атекстқәа аипшымзаарақәа рымоуп. Ажәеинраала ахи актәи ацәахәа злалагои аҗхыатәи җ-тыжырак рҗы «ЕН» хәа акәын ишшыз, анашстәиқәа рҗы «N» хәа ирыҗсахит. Актәии ашбатәии ашәҗәқәа рҗы абарт ажәақәа: «икаитцозз», «кры шәзаауоу», «изхәартыхыыз» хәа иш, ахцатәи (1968) инаркны ириашан «икаитцозз», «крышәзаауоу», «изхәартыхыыз» хәа иркыпхьуан. Актәи атыжыраҗы ажәа «ачықә оуп», ашбатәи аҗы «ачықәа оуп» хәа иахпылоз, ахцатәи инаркны «ачықәоуп» хәа ишуп. Ажәа «седрума» хәа актәи атыжыраҗы иахпыло, ашбатәи инаркны «седроу» хәа икыпхьуп. Аҗхыатәи аҗшышәҗәык рҗы ахцатәи астрофаҗы ацәахәа «Шызас диртеит уа тыпхак» хәа иҗоу, атыхәтәнтәи атыжыраан ажәа «уа» атыҗан «уи» хәа иануп. Актәи ашәҗәы аҗы ажәа «кагы ччом», ашбатәи аҗы «акгыччом», егырт рҗы «акгы ччом» хәа ириашан. Аҗхыатәи х-шәҗәык рҗы асапын ахьз «бодли» хьцда ишын, анашстәиқәа рҗы ахыцқәа иртакны ишуп. Ашбатәи атыжыраҗы 14-тәи астрофаҗы игханы шынтә еиҗәәхеит цәахәак – «Дуаф дууп,

уаишь-унеишь», егьырт рѣы ахцатѣи ацѣахѣа «Уи игхангы (1) игынгы (3-5) дѣалазом» хѣа ирнуп. Актѣи атыжыраѣы иахцыло ажѣа «астоловои» егьырт рѣы «акрыфартаѣ» хѣа ицсахуп. Аѣбатѣи ашѣкѣы аѣы ажѣа «ахлопчатое» хѣа иану егьырт зегы рѣы «А хлопчатое...» хѣа иѣоуп. Ара ианахцѣо атекст аагоуп ахцатѣи атыжыра аѣнытѣ. Уи апоет ицсы антѣз итытыз атыхѣтѣантѣи шѣкѣуп. Араѣа ирхѣмарны зсахѣа аарцшу ацхѣызба Шѣушьанка Царцѣа хѣа Тѣѣарчал иреихѣз адѣкѣанаѣ аус зуѣз лакѣын. Уи лыѣказшьа лахѣыхын, аѣалаѣкѣ аѣы деицырдыруан. (Д. Ч.)

Тышѣкѣа. – Икыпцхын апоет иеизгаѣа цшьба (1955), (1968), (1980), (1988) рѣы. Атекстѣа раѣѣак еивгара ры-мам. Рацхѣатѣи аѣтыжырак рѣы «убаѣ-бзиѣа» хѣа иану, атыхѣтѣантѣиѣа рѣы дефисда икыпцхуп. Хѣара ара ианахцѣо атекст «Иалкаау» хѣа хыс изманы 1968 ш. итытыз аизга аѣнытѣ иаагоит. Аидеолигиатѣ усѣѣа назыгѣоз Тускадзѣ И., Аѣснытѣи аккомунист партия обком амазаныѣѣаѣ. Аѣсуѣа жѣлар иѣѣацаланы арепрессикѣа нырзыруѣз аамѣтан. Нас аѣагылазаашѣаѣа рѣѣанырцсах иеицсахит иаргыы. Убри ихныѣѣагышѣоуп апоет маанала иѣѣыригазгы (Д. Ч.).

Хаѣыгѣат, ахаѣыгѣа ат! – Икыпцхын апоет иеизгаѣа цшьба (1955), (1968), (1980), (1988) рѣы. Атекстѣа еивгарас ирымоу абарт роуп: ацхѣатѣи атыжыраѣа хѣа рѣы ажѣаѣа «иахѣалаѣкѣ», «иахѣабалаѣкѣ», «иабалаѣкѣ» хѣа иѣу, ацшьбатѣи ашѣкѣаѣы «иахѣалаѣкѣ», «иахабалаѣкѣ», «иабалаѣкѣ» хѣа ицсахуп; актѣи атыжыраѣы ажѣаѣа «кагыиаѣсам», «убри оуп» хѣа иѣоу, егьырахѣ «ак иаѣсам», «убри ауп» хѣа иахцылоит. Ара ианахцѣо атекст аагоуп «Иалкаау» хѣа 1968 ш. азы итытыз ашѣкѣы аѣнытѣ.

Азѣаби аѣкѣѣыни. (С. Стальски иѣнытѣ). – Акыпцх антѣѣамѣта иацуп «Сулеиман» хѣа хыс измоу, цшьѣѣахѣакны иѣоу ажѣеинраала. Уи Кѣ. Чѣчхалиѣа зѣымѣта даѣыѣшыз С. Стальски изку пародиазар акѣхап хѣа хѣгѣы иаанагоит. Шѣлиман Стальски (1869–1937) – лезгин поѣтын, иѣуѣан ажѣеинраалаѣа, асатиратѣ жѣеинраалаѣа. Даѣгѣастѣан жѣлар рпоет.

«Мыз икэара арфашхықэан...». – Ари ажэеинраала кыыпхыын Д. Чачхалиа истатиафы «Апоет рапхыатэи иажэеинраала» («Аңсны қапшы», 1983, сентиабр 23). Ажэеинраала ахата аагоуп апоет Кь. Чачхалиа ирфеиаратэ архив акнытэ. Ишдыру еипш, 1932 ш. азы Л. Лабахэуеи Кь. Чачхалиеи псшьара ашьхара еицықан. Мыз-икэара хэа иахьашытоу атып афы. Убрака апоет ишит рапхыатэи иажэеинраала.

Хпартия. – Икыыпхыын апоет иеизгақэа хпа (1956), (1968), (1979) рфы. Атыхэтэан итытыз ашэкэы афы арфеиамта ахы псахын «Амцэыжэоа сызтаз» хэа. Рапхыатэи аизгафы ажэақэа «са-исызтаз», «социализм» хэа афышьатэ форма змаз, анафстэикэа рфы ирееин «са исызтаз», «асоциализм» хэа. Ара ианахцо атекст ашьтахытэи атыжырақэа ркнытэ иа-агоуп.

Аңсынтэыла. – Рапхыаза икыыпхыын ажурнал «Алашара» адакыақэа рфы (1955, № 4). Ирнылеит апоет иеизгақэа пшыба (1956), (1968), (1979), (1988). Атекстқэа еивгарақэас ирымоу абарт роуп: рапхыатэи ашэкэы афы «Амшын еикэа» хэа ифу, егырт рфы «Еикэа» хэа нбан дула ифуп; актэи афбатэи атыжырақэа рфы ажэақэа «сланапшыра», «сыкэа, смагра», «сымра тэыла», «ескыынагы», «данызбашуа», «хэара атахума» хэа иану, анафстэикэа рфы «сланарпшыра», «сыкэа-смагра», «сымратэыла», «ескыынгы», «данызышуа», «хэаратахума» хэа ипсахуп; афбатэи атыжырафы «ишнеишнеиуа» хэа икыыпхыу ажэа, егырт ахпа рфы «ишнеи-шнеиуа» хэа иахпылоит; актэи атыжырафы «исызтауа» хэа ифу, афбатэи инаркны «исызтаз» хэа икоуп; ажэа «аффыхаа» (1-тэи), «аффы-хаа» (2-тэи), «аффы хаа» (3–4-тэикэа) авариантқэа аманы иахпылоит, аха иара еипшу ажэа «рыбжыы хаа» (1-тэи, 3-тэи, 4-тэи) хэа ифу, афбатэи атыжырафы «рыбжыы-хаа» хэа иануп; ажэбатэи астрофа злалаго ажэа актэи, афбатэи, апшыбатэи атыжырақэа рфы «шабыстоушэоуп» хэа икоу, ахпатэи атыжырафы «шыабыстоушэа» хэа иахпылоит, убарт атыжырақэа рфы ажэа «ишаазаз» – «ишуаазаз» хэа

аивгарақәа аманы иахдылоит. Ара ианахцо атекст аагоит хадарыла афбатәи атыжыра ҳақәныкәаны.

Ацсны азы ашәа. – Икьыпхын апоет иеизгақәа фба (1956), (1979) рҕы. Атыжымтақәа еивгарақәас ирымоу абарт роуп: актәи атыжырафы ажәақәа «амра тәыла», «есаашар», «зых», «хәшәла» хәа ашышьатә форма змақәоу, афбатәи афы ипсахуп «амратәыла», «ес аашар», «зхы», «хәшәыла» хәа. Ара ианахцо атекст афбатәи ашәкәы аҕнытә иаагоуп.

Ацсуаа рҕеицәа шәахь. – Икьыпхын апоет иеизгақәа фба (1956), (1979) рҕы. Атекстқәа рацәак аивгарақәа рымам. Рацхьатәи атыжырафы ажәақәа «убри аҕара», «абжамеамрей» хәа иџу, афбатәи афы псахуп «убриаҕара», «абжам-еамрей» хәа. Ара ианахцо атекст афбатәи атыжыра аҕнытә иаагоуп.

Арцафы. – Икьыпхын апоет иеизгақәа фба (1956), (1979) рҕы. Атекстқәа еивгарас еихарак ирымоу ажәақәак рџышьақәа реипшымзаароуп. Рацхьатәи атыжырафы ажәақәа: «иатцәа», «уазгылан», «аус-ду», «еа-мџак», «уажәеипш», «ганџныжәзаргь-ма», «акәындохә», анаџстәи атыжырафы ипсахуп «етцәа», «уазгыланы», «аус ду», «еа мџак», «уажәеипш», «ганџныжәзаргь, ма», «акәындохә» хәа. Ажәеинраала антцәамтахьтә ахәбатәи ацәахәа «Ибла ҕатцо, инапы ҕатцо», афбатәи ашәкәы афы «Ибла шаҕьо, инапы ҕатцо» хәа ипсахуп. Араҕа хара ацхьатәи авариант аагоит, егьырт афырпштәқәа рҕы афбатәи ашәкәы ҳақәныкоит, уи иахьатәи хџышьапҕарақәа еиха иахьрықәшәо азы. Ажәеинраала зызку, Еш Омар хәа зыхьз хәоу, Фома Христофор-ица Ешба иоуп.

Леонти Лабахәуа изкны. – Икьыпхын апоет иеизгақәа фба (1956), (1979) рҕы. Рацхьатәи атыжырафы ажәеинраала ахы «Л. Лабахәуа» хәа акәын ишаныз. Рацхьатәи авариант афы афбатәи строфаны иҕаз, Л. Лабахәуа ипоема «Тҕарчал абжы» аҕнытә иаагаз пшь-цәахәак афбатәи ашәкәафы ибжыжын. Урт уаҕа абас ианын:

Аеыхәа раґысуеит,
Пґхәа инеиуеит аеыхәа,
Ашьапқәа мацәысуеит,
Ихиаалоит атцыхәа».

Арт ацәәхәақәа зацрыххаз инагзаны аилкаара удаафуп.
Л.Лабахәуа ишәкәқәа ирну апоема атекст арт ацәәхәақәа
хґылоит даґа еиґкаашыак рыманы:

Ишьтыпрааит аеыцқәа,
Илеиуеит аеыцқәа,
Ихиаалеит рцыхәа,
Ршьапқәа мацәысуеит.
Илеиуеит аеыхәа
Аеыхәа раґысуеит!

Хамәашыо иаабоит атекстқәа ишрымоу аивгарақәа.
Иґкалап, 1979 шықәсазы итыґцыз апоет ишәкәы аиқәыр-
шәафы Д. Чачхалиа ари астрофа цитатара шазымуаз гәатаны
иагирхазар. Убри аамтәзгыы, инагзаны агәра ганы ҳаґам Л.
Лабахәуа итекст Кь.Чачхалиа ишааигаз еицш авариянгыы
ыґамызт хәа. Иґкалар алшон агазетқәа, аґурналқәа ирнылоз
апоема авариянт ус иґказаргыы. Ишдыру еицш, Л. Лабахәуа
ицсы ахынзатәз хазы ишәкәы атыжыра дахыымзеит. Иахыа
ҳара хнапаґы иґоу ишәкәқәа ртыжыраан, аредакциатә усу-
ра иахґканы иґалаз ацсахрақәа, зыцшаареи зытцзаареи атаху
уснагзатәуп. Кь. Чачхалиа иажәеинраала знылаз ашәкәқәа
ртекстқәа еицшымзаарас иґоу абарт роуп: рацхыатәи
атыжыраґы иахґыло ажәақәа «убжыы-хаа», «шарґы иатцә»,
«аґар уаа», «адық-хәа», «азәи-азәи» хәа афышьатә формақәа
змаз, афбатәи аґы ицсахуп «убжыы хаа», «шарґыетцә»,
«аґаруаа», «адықхәа», «азәи азәи» хәа. Ара ианахґо атекст
иахыатәи хфышьапґарақәа еиґа ирнаало авариянт алхны
икыпцхьуп.

Ахатэы бызшэазы. – Икыыпхын апоет иеизгақәа ҟба (1956), (1979) рҕы. Атекстқәа еикәымшәарақәас ирымоу ипунктуациатәқәоуп. Урт атыхәтәнтәи аҕы еиха иахы-тышәнартәалоу азы, ара ианахцәо атекст уахынтә иаагоит.

Амҟа. – Икыыпхын апоет иеизгақәа ҟба (1956), (1979) рҕы. Атекстқәа еивгарақәас ирымоу аорфографии и апуктуаци и рганахь алоуп. Убас рапхьатәи атыжыраҕы абарт ажәақәа: «сасызқәызгы», «зегь», «ишоунажыуа еипш», «аҕыҟцкәынгы» хәа ианыз ажәақәа, еитакын «сасызқәызгы», «зегы», «ишоунажыуеипш», «аҕыҟцкәынгы» хәа. Ара ианахцәо атекст ашәәкәык еиҕыбааны, аха хадаратәла аҟбатәи атыжыра хәкәныкәаны иаагоит.

Стаацәа рахь. – Икыыпхын апоет аҟбатәи еизга «Схәблаҕы» (1956) хыс измаз ишәкәы аҕы. Ара ианахцәо атекстгы җсахрада уаантәи иаагоуп.

Иуа Коҕониа. – Икыыпхып апоет иеизгақәа хҗа (1956), (1979), (1988) рҕы. Актәи атыжыраҕы абарт ажәақәа: «акыр аамта», «аиатқәақәа ирлацәкәоз», «афҕы-хаа», «ехьа-ара», «азы акәзар», «сасдызыруам азәы», «шәкәымкзакәа» хәа икәз, аҟбатәи ахцәтәи атыжырақәа рҕы иҗсахуп «акыраамта», «аецәақәа иралацәкәуаз», «афҕы хаа», «иахьа ара», «азакәзар», «сасдызыруам азә», «шәкәы мкзакәа» хәа. Ара ианахцәо атекст атыхәтәнтәи атыжырақәа рҕынтә иаагоит.

Аҟра. – Икыыпхын апоет иеизгақәа ҟба (1956), (1979) рҕы. Актәи атыжыраҕы ажәақәа «шарҕы-иатцәа», «мызкы ҕымз» хәа иҕу, аҟбатәи аҕы ириашан «Шарҕыеццәа», «мызкы-ҕымз» хәа. Ара ианахцәо атекстгы атыхәтәнтәи атыжыымта аҕнытә иаагоуп.

Хара хҕноуп иахыкәуабри. – Икыыпхын апоет иеизгақәа ҟба (1956), (1979) рҕы. Актәи атыжыраҕы ажәақәа «тәылак аҕ», «наунагза» хәа иҕу, аҟбатәи атыжыраҕы «тәылакаҕ», «ноунагза» иҗсахны икыыпхын. Ара ианахцәо атекст аҕы аҗхьатәи арееира аанхажыт, еҕы рапхьатәи ашәкәы аҕы ишыкәз иахкыпхыт.

Иадыхәхәалан илрашәаоит. – Икьыпхьын апоет иеизгақәа хқа (1956), (1963), (1979) рҕы. Ажәеинраала ацшыбатәи астрофа ацшыбатәи ацәахәа актәии ахқатәии атыжырақәа рҕы «Лнапала иахыхәхәауа» хәа иҕоу, афбатәи аҕы «Анышә гәзара еилыпшаауа» хәа ицсахын. Ари вариант, автор ицсы антәз излатыхәтәантәи тыжыраз ала, иаанхажьит. Актәии афбатәии ашәкәқәа рҕы ажәақәа «рзеипш нхараҕ», «ататын тра», «налыгзоит» хәа ифу, ахқатәи ашәкәаҕы «рзеипшнхартәҕ», «ататынтра», «налыгзарц» хәа ицсахын. Ара ианахқо атекст арт вариантқәа еиҕыбааны арҕиамта еиха ианаало хәа хҕы иззанагаз аанхажьит.

Амыркыцы. – Икьыпхьын апоет иеизгақәа хқа (1956), (1968), (1979) рҕы. Атекстқәа рҕы еивгарас иҕоу – актәи атыжыраҕы ажәа «амыркыц еипш» хәа ифу, егырт атыжырақәа рҕы еиццаны, ажәакны икьыпхьуп. Харҕы урт рахынтә иаагоит ара ианахқо атекст.

«Суатах тынчуп, изырфует...» – Икьыпхьын апоет иеизгақәа хқа (1956), (1979), (1988) рҕы. Актәи атыжыраан ахәбатәи астрофа ахқатәи ацәахәа «Ма ииасуам ацхын шәыреипш» хәа иказ, анафстәикәа рҕы ажәа «шәыреипш» псахын «шоуреипш» хәа. Хара рацхьатәи вариант аанхажьит. Актәи ашәкәы аҕы «са-сҕы» хәа ифыз ажәеицаaira, егырт рҕы ириашаны «са сҕы» хәа икьыпхьын. Ажәа «интәазом» хәа ифу актәии афбатәии ашәкәқәа рҕы, ахқатәи аҕы «аантәазом» хәа иҕоуп. Уаҕа хара ацхьатәи вариант азынхажьит.

Патретк иаххәааны. – Икьыпхьын апоет иеизгақәа фба (1956), (1979) рҕы. Актәи атыжыраҕы «тышамшамуа», «быбла цыцкәа» хәа ифу ажәақәа, афбатәи аҕы «тышамшамуа», «быблапыцкәа» хәа ицсахуп. Ара ианахқо атекст ацыхәтәантәи атыжыра аҕнытә иаагоуп.

Арбаҕкәагы знык иҕыртит... – Икьыпхьын апоет иеизгақәа хқа (1956), (1979), (1988) рҕы. Арҕиамта рацхьатәи атыжыраан хыс иаман «Ацх» хәа, егырт рҕы актәи ацәахәала

ахъз атаны ауп ишкыпхъу. Уи адагъы апхъатәикәа ҫ-тыжырак рҕы апшбатәи астрофа «Цоуп, иаауеит абнахынтәи» хәа ацәахәала иалаго, ахқатәи ашәкәаҕы иагырхан. Хара рапхъатәи вариант шеибгоу ианахцоит.

«Аңша хышәашәа ангәыкатцагоу...». – Икыпхын апоет иеизгакәа хқа (1956), (1979), (1988) рҕы. Рапхъатәи атыжыраҕы «азы ауп» хәа иҫыз ажәа, егырт рҕы «азоуп» хәа ипсахын. Ара ианахцо атекст урт рахьтә иаагоуп.

Ахьча днеуеит. – Икыпхын апоет иеизгакәа ҫба (1956), (1979) рҕы. Рапхъатәи атыжыраҕы «ихьча лақәа», «аиатә цәымзас» хәа аҫышәа змаз, аҫбатәи аҕы ириа-шан «ихьчалақәа», «аетә цәымзас» хәа. Ара ианахцо атекст аҫбатәи атыжыра аҕнытә иаагоуп.

Соуфыцә исапыцә. – Рапхъаза икыпхын ажурнал «Ала-шара» аҕы (1955, № 2). Ирнылеит апоет иеизгакәа хәба (1956), (1963), (1968), (1980), (1988). Атексткәа евгара рымазам.

Абзиабара ашәа. – Икыпхын апоет иеизгакәа ҫба (1956), (1979) рҕы. Актәи атыжыраан ажәакәа «иахьабалакь», «шьяҕа», «хәылбычеха» хәа иҫыз, аҫбатәи аҕы ипсаххеит «иахьабалакь», «шьяҕакь», «ахәылбычеха» хәа. Ара ианахцо атекст аҫбатәи атыжыра аҕнытә иаагоуп.

Абзиабара ашәа. – Икыпхын апоет иеизгакәа ҫба (1956), (1979) рҕы. Ас ахъз змоу ажәеинраалақәа ҫба ыҕоуп, насгъы рапхъатәи атыжыраҕы еишътагыланы ицон. Реиҫдыраара арманшәаларазы акәхан, аҫбатәи атыжыраҕы ахы псахны «Сбышътан, сымш...» хәа изарбахаз. Актәи ашәкәы аҕы «шарпды иатәа еипш», «ха-хчалар» хәа ианыз ажәакәа, аҫбатәи аҕы «шарпдыетәеипш», «ха хчалар» ипсахны икыпхын. Ара ианахцо атекст аҫбатәи ашәкәы аҕнытә иаагоуп.

«Сгәы хәыцуеит, сгәы збоит...» – Икыпхын апоет иеизгакәа ҫба (1956), (1979) рҕы. Атексткәа еипшымзаара рымазам.

Бзиа избо лахь ауп сахьцо. – Икыпхын апоет иеизгакәа ҫба (1956), (1979) рҕы. Актәи атыжыраҕы ажәакәа «са-

сахьцоз», «абзиабара ауп» хэа икэз, афбатэи афэи ицсахын «сахьцоз», «абзиабароуп» хэа. Ара ианахцэ атекст ашьтахьтэи атыжыра афнытэ иаагоуп.

Саргамеи сьмазеи. – Икыпхын апоет иеизгакэа хцэ (1956), (1979), (1988) рфэ. Рацхьатэи авариант афэи ажэа «аиатэ» хэа иану, анафстэикэа рфэи «аетэ» хэа икыпхьуп. Ара ианахцэ атекст атыхэтэантэикэа рфынтэ иаагоуп.

Згабк лсахьа. – Икыпхын апоет иеизгакэа фба (1956), (1979) рфэ. Атексткэа еипшымзаарас ирымоу абарт роуп: актэи атыжырафэи ажэакэа «гэил-цштэыла», «убри ауп», «ацшра асахьа», «заанат», «лалтыцафэи» хэа ифэу, афбатэи афэи ицсахуп «гэилцштэыла», «убриоуп», «ацшра-асакьа», «занаат», «ла лтыц афэи» хэа. Уи адагы ицсахын ажэак «дрыжэгылан» атыцан «дрыхылан» хэа. Ара ианахцэ атекст ашьтахьтэи ашэкэи афнытэ иаагоуп.

Дамшэ. – Икыпхын апоет иеизгакэа цшьба (1956), (1968), (1979), (1988) рфэ. Атексткэа аорфографиатэи апунктуациатэи еипшымзааракэа рымоуп. Актэи атыжырафэи ажэакэа «уажэ аабыкьа», «ихыжыжэуеит», «агэабылра» хэа ифэу, егырт зегьы рфэи «уажэаабыкьа», «ихыжыжэуеит», «агэабылра» хэа иануп. Актэи афбатэи атыжыракэа рфэи ажэакэа «агэырфэа ауп», «алаитэоит» хэа ифэу, егырт рфэи «агэырфэоуп», «алеитэоит» хэа ицсахуп. Ара ианахцэ атекст атыхэтэантэи ашэкэкэа рфынтэ иаагоуп.

«Санхэыцыз ачымазара хтаскуан...» – Икыпхын автор иеизгакэа цшьба (1956), (1968), (1979), (1988) рфэ. Рацхьатэи атыжыраан ажэа «ашэхыстакэа» хэа ифыз, егырт зегьы рфэи «ашэхыста» хэа икыпхын. Апунктуациа аганахьалагы, атыхэтэантэи атыжымтэакэа еиха итышэныртэалоуп. Уи азы ара ианахцэ атекстгыи урт рахьтэ иаагоуп.

Аацын. – Икыпхын апоет иеизгакэа фба (1956), (1979) рфэ. Рацхьатэи атыжырафэи строфала еихшазамкэа, ацэхэхэакэа зегьы еишьтаргыланы икыпхын, афбатэи афэи цшьба-цшьба цэхэхэа ифэу х-строфак рыла ишьаэгылоуп.

Сахьиз схабла. – Икыпхын ажурнал «Алашара» (1957, № 4) мацарафы. Апоет иеизгақа ирнымлеит. Кь. Чачхалиа имоуп ажәеинраалақа «Схаблафы» – 1956 ш. итыцыз еизга ианылази «Схәыцра ашәа» – 1960 ш. итыцыз иеизгафы икыпхызы, ари арфеиамта цакыла ирзааигәоуп, аха атекстқаа еипшым.

Сергеи Есенин. – Икыпхын 1956 шықәсазы итыцыз апоет ипоезиатә иеизгафы. Ара ианахто атекст уаантәи цсахрада иаагоуп.

Чыхъа. – Икыпхын апоет иеизгақа џба (1956), (1980) рфы. Рапхятәи атыжырафы ажәақаа «ахыхь-агәыхь», «етдәақаа» хәа иџу, аџбатәи афы «ахыхь агәыхь», «иатдәақаа» хәа икыпхыуп. Ара ианахто атекст аџ-тыжымтак еиџыбааны иахкыпхыоит.

Гха хәычык. – Икыпхын апоет иеизгақа џба (1956), (1979) рфы. Рапхятәи атыжырафы ажәақаа «аџны аатцра», «сасатдәца», «иеицамкааит» хәа иџаз, аџбатәи афы «аџнаатцра», «са сатдәца», «еицамкааит» хәа икыпхыуп. Ара ианахто атекст ашьтахьтәи атыжыра аџнытә иаагоуп.

Ажә-мыжә аазгоит (Ць. Родари икнытә). – Икыпхын апоет иеизгақа џба (1956), (1980) рфы. Атекстқаа, апунктуация азбахә хамхәозар, еипшымзаара рымазам. Ара ианахто атекст аџварианк рфы ииашамкәа ианыз ажәа «чамгәырызжәк» рееины иахкыпхыуеит. Ыанни Родари (1920–1980) – аду-неи афы еицырдыруз италиатә ахәычтәы шәџәыџы. (Д.Ч.)

Анаптәра цшашәахәыс иамоузеи? (Ць. Родари икнытә). – Икыпхын апоет иеизгақа џба (1956), (1980) рфы. Рапхятәи атыжымтафы актәи астрофа ахпәтәи ацәахәа злалагоз ажәа «илапцыц», аџбатәи атыжырафы ипсахуп «илапш» хәа. Арака рапхятәи авариант азынхажыт. Актәи атыжырафы ажәа «акочеигар» хәа иџу, аџбатәи афы ириашоуп «акочегар» хәа.

Ацәгәхәаџы. – Икыпхын апоет иеизгақаа џба (1956), (1980) рфы. Атекстқаа еивгара рымам.

Азахра. – Икыпхын апоет иеизгақаа џба (1956), (1979) рфы. Апхятәи ашәџәы афы ажәақаа «арифмоуп», «дара», «кры

аҥахып» хәа иѡу, аѡбатәи аҕы иҥсахуп «ирифмоуп», «даара», «кратахуп» хәа. Ара иахҗо атекст ашьҥахьтәи аҗыжымҗа аҕнытә иаагоуп.

Ленин. – Икыыҗхын апоет иеизгақәа ѡба (1958), (1979) рҕы. Аҗхьатәи аизгаҕы ажәақәа «дызустҗа», «аиатәақәа», «ажәѡанахь», «рыиашьара», «хшыѡ рҗаган» хәа иѡу, аѡбатәи аҕы иҥсахын «дызуста», «аетәақәа», «ажәѡан ахь», «рие-шьара», «хшыѡрҗаган» хәа. Ара ианахҗо атекст ашьҥахьтәи ашәҕәы аҕнытә иаагоуп.

Аҗынчра амѡала. – Икыыҗхын апоет иеизгақәа ѡба (1958), (1979) рҕы. Раҗхьатәи аизгаҕы ажәақәа «дызустҗа», «аҗынчразы», «миллионѡ», «рҗара лашара», «абри азы ами», «ахархь уаа», «еиҗәнеиааиуеит» «аиашьара» хәа иѡу, аѡбатәи аҕы «дызуста», «Аҗынчразы», «миллионѡы», «рҗара-лашара», «абриазами», «ахархьуаа», «еиҗәнеи-ааиуеит», «аешьара» хәа иҥсахуп. Ара ианахҗо атекст урҗ аҗыжымҗақәа рыѡбагы иеиҕыбааны, иахьатәи хәҗҕарақәа еиҗа ирнаало, насгы автор ииндивидуалтә лексикатә еилазаашьа аҗыдарақәа зныҗшуа ажәақәа мсахкәа иахкыыҗхьуеит.

Сара шәа сышәтәуп. – Икыыҗхын ажунал «Алашара» (1957, № 7), анаѡс апоет иеизгақәа җшьба (1958), (1968), (1979), (1988) рҕы. Актәи аҗыжьра ахҗатәи астрофа зла-лаго ажәа «шәызҗалатуазар» егырт зегы рҕы иҥсахуп «шәсыҗсахуазар» хәа. Ажәақәа «исзышәхәалакь», «убыскан», «шәнап аҗаҕа» хәа аҗхьатәиқәа ѡ-җыжьрак рҕы иану, ахҗатәи аҗшьбатәи рҕы «исзышәхәалакь», «убаскан», «шәнапатаҗа» хәа иҥсахны икыыҗхьуп. Ара ианахҗо атекст аҗыхәтәантәиқәа рҕнытә иаагоуп.

Амахәқәа шәҗит. – Икыыҗхын иеизгақәа җшьба (1958), (1968), (1979), (1988) рҕы. Актәи аѡбатәи аҗыжьрақәа рҕы ажәақәа «иахьязыҕалаз азы», «махәҗақәа» хәа иѡу, егырт рҕы «иахьязыҕалаз», «махәқәа» хәа иҕоуп, аҗыхәтәантәи аҗәәхәа «Иахзааиз ааҗынра, уи хара иахҗәуп» хәа иҕоу, анаѡстәиқәа рҕы иҥсахуп «Иахзааиз ааҗынра – хара

иахтәуп» хәа. Ара ианахцдо атекст ацхятәи атыжырақәа ркынтә иаагоуп.

Ан лахь. – Икыпцхьуп апоет иеизгақәа хца (1958), (1979), (1988) рфы. Рацхятәи атыжырафы ажәақәа «сзыҭхәаро», «абзаратә-шәы» хәа иџу, егьырт рфы апсахуп «сзыҭхәароу», «абзаратә шәы» хәа, насггы ахцатәи астрофафы аџбатәи ацәахәа «Суаџбжара сталоит сарггы ожәшьта лассы» хәа иҕоу афы, ашьтахьтәиқәа џ-тыжырак рфы иацрыгоуп ажәа «ожәшьта». Ара ианахцдо атекст ацыхәтәантәи атыжырақәа ркынтә иаагоуп.

ТУ – 104. – Икыпцхьын апоет иеизгақәа џба (1958), (1979) рфы. Рацхятәи атыжырафы ажәақәеи ажәеицааирақәеи «акалмаха еипш», «абжыхәа», «иабантә аауеи», «еҕазои», «дгыли жәџани», «зын», «иҕоу ину» хәа иџу, аџбатәи атыжырафы еитакуп «акалмахеипш», «абжы хәа», «иабантәаауеи», «еҕазоуи», «дгыли-жәџани», «зны», «иҕоу-ину» хәа. Ара ианахцдо атекст аа-гоуп аџбатәи атыжыра аҕнытә.

«Ацсадгьыл ахьчараҭ уаннеи...» – Икыпцхьын апоет иеизгақәа цшьба (1958), (1968), (1979), (1988) рфы. Атекстқәа еивгара рымам.

Агәхьаагара. – Икыпцхьын апоет иеизгақәа цшьба (1958), (1968), (1979), (1988) рфы. Рацхятәиқәа џ-тыжырак рфы ажәақәа «уажәы», егьырт рфы «уажә» хәа иџуп, ажәа «игәлеиуа» цсахуп «инеиуа» хәа. Актәи атыжыра рфы «Ацснйтә» хәа иҕоу ажәа, егьырт ахца рфы ицсахуп «Ацснйтәи» хәа. Ара ианахцдо атекст ашьтахьтәиқәа ркнытә иаагоуп.

«Иаха ацых смыцәазакәа исыршеит...» – Икыпцхьын апоет иеизгақәа хәба (1958), (1968), (1979), (1984), (1988) рфы. Рацхятәиқәа џ-тыжырак раан ажәақәа «ацснйтәи», «ашьап аҕынтәи», «сказымцаз», «убри аҕара» хәа иҕаз, анаџстәиқәа рфы ицсахын «Ацснйтәи», «ашьапаҕынтә», «ҕазымцаз», «убриаҕара» хәа, насггы аџбатәи астрофа актәи ацәахәа «Алџа ахыбра иалсны» хәа иҕоу, ашьтахьтәиқәа х-тыжырак рфы иаццоуп ажәа «еиқәатцәа»; актәи ашҕәы афы ажәа «ихы

иґы» хәа иахҗыло, анашҗтәикәа рґы ирґеин «ихы-иґы» хәа. Ара ианахҗо атекст аагоуп аҗыхәтәнтәи аҗыжымҗакәа рґынтә.

«Сейҗахынхәуейт сара Ритҗака...» – Икыпҗхын апоет иеизгақәа хҗа (1958), (1979), (1988) рґы. Рапҗхатәи аҗыжраґы аҗәақәа «акры аҗахума», «уҗитозарґы», «җынҗәара», «иґыґкырхәа» хәа иану, еґырт рґы ипсахуп «акраҗахума», «уҗитозарґы», «җанҗәара», «иґыґкыр хәа» хәа. Ара ианахҗо атекст аҗыхәтәнтәи аҗыжымҗакәа рґынтә иаагоуп.

Салам, Ткәарчал! – Икыпҗхын ажуриал «Алашара» (1957, № 4), анашҗ апоет иеизгақәа хҗа (1958), (1979), (1988) рґы. Рапҗхатәи аҗыжраґы аҗәақәа «ашамҗазыхәа», «ахха хәа», «инахьхы», «ишеишеиуаз», «сиатҗәахә», «атҗықь-атҗықь хәа», «убас ауп» хәа иоу, еґырт аҗыжрақәа рґы «ашамҗазы хәа», «аххахәа», «нахьхы», «ишеи-шеиуаз», «сиетҗәахә», «атҗықь-атҗықьхәа», «убасоуп» хәа икыпҗхып. Иара убас, абыжбатәи астрофа аҗыхәтәнтәи аҗәахәаґы ашьҗахьтәи аҗыжрақәа рґы иагырхоуп аҗәа «акыр». Ара ианахҗо атекст аагоуп аҗыхәтәнтәи аҗыжрақәа рґынтә.

Ажәҗыс. – Икыпҗхын апоет иеизгақәа хҗа (1958), (1979), (1988) рґы. Рапҗхатәи аҗыжраґы аҗәа «есааҗынра» хәа иоу, еґырт рґы «ес ааҗынра» хәа икоуп. Ара ианахҗо атекст аагоуп ашьҗахь иҗыҗыз ашәкәқәа рґынтә.

«Икоуп сахыз, схәыҗра ахьиасыз...» – Икыпҗхын апоет иеизгақәа хҗа (1958), (1979), (1988) рґы. Рапҗхатәи аҗыжраґы аҗәақәа «атҗкысґы», «сахьыҗказаалакь», «иеихшьал» хәа иоу, еґырт рґы «атҗкысґы», «сахьыҗказаалакь», «еихшьал» хәа икыпҗхып. Ара ианахҗо атекст ашьҗахь иҗыҗыз ашәкәқәа рґынтә иаагоуп.

Ал. – Икыпҗхын апоет иеизгақәа шҗа (1958), (1979) рґы. Рапҗхатәи аҗыжраґы аҗәақәа «каґы», «каумыжын», «рыҗкыс», «амжәа какал», «уусқәаґы» хәа иоу, ашҗбатәи ашәкәаґы «акґы», «коумыжын», «раҗкыс», «амжәакакал», «уусқәаґь» хәа икыпҗхып. Уи адаґы, апунктуаҗиатә дырҗақәа

рганахьала ашьтахь итыжыу ашәкәы еиха итышәнартәалоуп. Ара ианахтдо атекст атыхәтәантәи атыжыра аҕнытә иаагоуп.

Аамтәикәшара. – Икыпхыын апоет иеизгақәа хҕа (1958), (1979), (1988) рҕы. Рапхыатәи атыжыраҕы ажәақәа «аамтә еикәшара», «аиатдәа», «амыш», «уеитә шзықәымло» хәа иоу, егырт ашәкәқәа рҕны «аамтәикәшара», «аетдәа», «амш», «уеиташзықәымло» хәа ицсахуп. Ара ианахтдо атекст ашьтахь итытдыз ашәкәқәа рҕнытә иаагоуп.

«Ашьха иаазаз, ашьхауафы...» – Икыпхыын апоет иеизгақәа пшьба (1958), (1968), (1979), (1988) рҕы. Рапхыатәи атыжыраҕы арҕиамтә ахы алкааны «Ашьха уаф» хәа иарбан. 1968 шықәсәзтәи атыжыра инаркны ажәеинраала адырбо иа-лагеит актәи ацәахәала. Авторы аредакторцәеи ас зықартаз хәа хҕы излаанагауала, ус еицш ахыыз змоу апоет егырт иажәеинраалақәеи ари реиофыраара еиха имариахарц азоуп. Кь.Чачхалиа «Ашьхауаф» хәа хыс измоу ажәеинраалақәа оба анылеит «Ашәа ҕыцқәа» захьзу, 1960 ш. итытдыз ишәкәы. Актәи атыжыраҕы ахпәтәи астрофа «Ахра амакаҕы тәыоала игәацсо» хәа иалаго, егырт атыжырақәа зегы рҕы иацрыхны иркыпхыуан. Хара уи аццаны ианахтдоит. Актәии аобатәии атыжырақәа рҕы ажәақәа «ашьха уафы», «хауа еицш», «ашь-ха тәыла», «храҕы», «шәарах жыла», «Ажәеицшьаарҕы», «иргҕаны» хәа иоу, ахпәтәии ацшьбатәии ашәкәқәа рҕы «ашьхауафы», «хауеицш», «ашьхатәыла», «храҕ», «шәарахжыла», «Ажәеицшьаа рҕы», «иргҕан» хәа ицсахын. Ара ианахтдо атекст атыхәтәантәи ашәкәқәа рҕынтә иаагоуп.

Каисын Кулиев. – Икыпхыын апоет иеизгақәа пшьба (1958), (1968), (1979), (1988) рҕы. Рапхыатәи авариант абжьбатәии аабатәии строфақәаны иказ егырт ашәкәқәа зегы рҕы иацрыхны иркыпхыуан. Абар урт:

Абаа нацәкыысла иагәытдасуа,
Изкажыран дыкам ахаан.
Тоурых иашьтоу изырхәашьырц,
Гәагшақә иашьтоу дазгәаан.

Анарха иауам иаңхьака,
Ацәеи абауи узеикәыхуам,
Урт хаз-хазы изыкалом,
Насгыи уи уаф дахауам.

Уи адаггы еивгақәас иаңдылоит абарт: раңхьатәи атыжырафәи ажәақәа «у-уапа», «ухьчо», «каггы», «ауаф» хәа ифу, егьырт зеггы рфәи «ууапа», «ухьча», «акгыи» хәа икоуп; актәии афбатәии рфәи ажәақәа «уиала», «аңса-бгыи», «ухьча», «ауаф»; актәии афбатәии рфәи «уиала», «аңсы-бгыи» хәа икоу, егьырт рфәи иңсахуп «уи ала», «аңсыбгыи» хәа; актәии, ахпәтәии, аңшьбатәии атыжырақәа рфәи «анақәеиқәа» хәа иану, афбатәи афәи «анақә-еиқәа» хәа икыпхьын. Ара ианахто атәкст авариариантқәа еиҟыбааны, аха атыхәтәнтәиқәа еиҟа хрыкәныкәаны (урт аорфографиѳи апунктуациѳи рганахь ала иахьа хзыкәныкәо аңқарақәа иахьырзааигәоу азы) ианахтоит. К. Ш. Кулиѳев (1917–1985). Балкар жәлар рпоет Кь. Чачхалиѳа иарѳи атцара еицырцон Москва Алитѳратуратә институт иатәыз Иреиҟазоу Алитѳратуратә курсқәа рфәи 1956–1957 ашықәсқәа рзы. Ари аамтәз, анафсангыи Кь. Чачхалиѳи К. Кулиѳеѳи аифызарѳи аибабарѳи рыбжьан. (Д. Ч.).

Акыпхьыи пхәызба. – Икыпхьын апоет иѳизгақәа хпә (1958), (1979), (1988) рфәи. Раңхьатәи атыжырафәи иарбам, егьырт рфәи иѳзгәаҟоуп арѳиамтә зыхьзынфылоу Ц. Киутпха шлакәу. Атәкстқәа еивгарас ирымоу апунктуациѳә дыргакәа роуп. Урт ашьтахьтәи ашәкәқәа рфәи еиҟа иҟышәнартәалоуп. Уи азы ара ианахто атәкст урт рахьтә иаагоуп. Киут-пха Цабу – ажурнал «Амцабз» аусзуф. Кьыпхьыи дыкан, апоет Ч. Ыонуѳа иңшәмапхьыи. (Д. Ч.).

Абахчаф ахьыцра. – Икыпхьын апоет иѳизгақәа пшьба (1958), (1968), (1979), (1988) рфәи. Афбатәи ашәкәы афәи ажәа «иарпаҟыпаҟыуан» хәа иану, егьырт зеггы рфәи «иарпаҟыпаҟыуан» хәа икоуп; актәии афбатәии атыжырақәа рфәи ажәа «згәы азхауа» хәа ифу, егьырахь «згәазхауа» иануп;

рапхъатæи атыжърафкны ажæа «хæыцра шæк» хæа ифу, егъырт рфы «хæыцра-шæк» хæа икыпхъуп. Ара ианахцæ атекст ашьтахътæи ашæфæкæа рфынтæ иаагоуп.

Æнактæи аиниара. – Икыпхъын апоет иеизга «Амахæтæкæа шæтит» хæа 1958 ш. итытдыз афы. Ара ианахцæ атекст уахынтæ иаагоуп.

Иказцæз иоуаант. – Икыпхъын апоет иеизгакæа хцæ (1958), (1980), (1988) рфы. Рапхъатæи атыжърафы ажæакæа «егъ имыфæзæц», «абуфет», «акамфет», «акара-кара хæа», «апианина» хæа ифу, егъырт рфы «егъимыфæзæц», «абуфет», «акамфет», «акара-карахæа», «апианино» хæа ицсахуп; актæи афбатæи рфы ажæа «мравалжамьер» хæа ифу, ахцатæи афы «мравалжамьер» хæа иануп. Ара ианахцæ атекст атыжъахæнтæи атыжъымтæ афкынтæ иаагоуп.

Ауафы дахыгæгæахауа. – Икыпхъын 1958 ш. итытдыз апоет иеизга «Амахæтæкæа шæтит» афы. Ара ианахцæ атекст уахынтæ цсахæра иаагоуп.

«Азгæб хæыцы хъыс илымоуп Лала...» – Икыпхъын апоет иеизгакæа фæа (1958), (1981) рфы. Рапхъатæи атыжъраан ажæа «лаб ду» хæа иназ, афбатæи афы ирфæиуп «лабду» хæа. Ара ианахцæ атекст аагоуп ашьтахътæи атыжъымтæ афкынтæ. Ажæеинраала изызку апоет ицæа Жанна Чачхалиа-цæа лоуп. Лала хæыцы лыхъз ауп. (Д.Ч.).

Хæиуызæра. – Икыпхъын апоет иеизгакæа цшьба (1958), (1968), (1979), (1988), насгъы ажурнал «Алашæра» (2008. № 2) рфы. Рапхъатæи атыжъраан ажæакæа «зы-иаск», «хæиатæахæ», «фаск» хæа ифу, егъырт рфы ицсахуп «зиаск», «хæетæахæ», «ф-сак» хæа; актæи афбатæи рфы ажæа «хцъынцъ-шьтра» хæа ифу, егъырахъ иануп «хцъынцъ-шьтра» хæа; афхъатæикæа х-шæфæык рфы ажæа «рхæалашт» хæа ифу, атыжъахæнтæи афы «рхæалоит» хæа иануп; актæи афшьбатæи атыжъракæа раан ажæа «еишьцæас» хæа икыпхъу, афбатæи ахцатæи рфы «ешьцæас» хæа ирнын. Ара ианахцæ атекст авариаантæа еифыбааны, аха ашьтахътæикæа еиæа афъжæара рытаны, иаа-

гоит. Къ. Чачхалиа А. Гогәуа иааста 20 шықәса рыла деиҳабын, аха аамтала аишызара рыбжьан, еиҕцаауан. Москва Алитературатә интситут еицтан 1957–1959 шш. рзын (Д. Ч.).

«Уҕых, ссыйза, уҕых!..» – Икьыпхьын апоет иеизгақәа пшьба (1958), (1968), (1979), (1988) рҕы. Рапхьатәи атыжьраан ажәақәа «уаныцәалакь», «ануулакь» хәа иҕаз, анаҭстәикәа рҕы еиҕакын «уаныцәалакь», «ануулакь» хәа. Апоет ирҕеиамтә хиркәшоит актәи астрофа аиҕахәарала, аха уаҕа аҕхьатәи ашҕәқәа хҕа рҕы ажәа «аҭыза»хәа иану аҕшьбатәи аҕы «сҭыза» хәа ипсахуп. Ара ианахҕо атекст аҭбатәи атыжьра аҕнытә иаагоуп.

Запхьаҕа ихәыцуа. – Икьыпхьын апоет иеизгақәа хҕа (1958), (1979), (1988) рҕы. Рапхьатәи атыжьраҕы ажәақәа «еипшқәарҕы», «ари нахысҕы», «сахьыҕазаалакь», «ахра-қәарахь», «ацаҕьа еипш», «аҕстазараҕы», «азы ауп», «азы еипш» хәа иш, еҕьирт атыжьрақәа раан ипсахын «еипшқәа рҕы», «аринахысҕы», «сахьыҕазаалакь», «ахрақәа рахь», «ацаҕьеипш», «аҕстазаараҕы», «азоуп», «азеипш» хәа. Ара ианахҕо атекст аҕыхәтәантәи атыжьрақәа рҕынтә иаагоуп.

Ашьхыци ашәҕыци. – Икьыпхьын апоет иеизгақәа пшьба (1958), (1968), (1979), (1988) рҕы. Рапхьатәи атыжьраан ажәақәа «сымыш», «узыхәан» хәа иҕаз, анаҭстәикәа рҕы ипсахын «сымыш», «узыхәа» хәа. Ара ианахҕо атекст аҕыхәтәантәикәа рҕынтә иаагоуп.

Бзыц. – Икьыпхьын апоет иеизгақәа хҕа (1958), (1979), (1988) рҕы. Рапхьатәи атыжьраан ажәақәа «анақәшлакь», «ақәабыршыра еипш» хәа ишыз, еҕьирт рҕы «анақәшлакь», «ақәабыршыреипш» хәа иҕоуп. Ара ианахҕо атекст ашьҕахь иҕыҕыз ашәҕәқәа рҕынтә иаагоуп.

Ғагра сылашара...– Икьыпхьын апоет иеизгақәа пшьба (1958), (1968), (1979), (1988) рҕы. Аҕхьатәи аҕ-тыжьрак рҕы арҕеиамтә ахы «Ғагра» хәа акәын ишыҕаз, анаҭстәикәа рҕы «Ғагра сылашара...» хәа ианырҕо иалагеит. Уи зыхҕьаз уи аҭыза ахы змоу дача жәеинраалак автор ирҕеиаратә

тынхафы иахьыкоу азоуп. Апоет ицстазаара даналтц ашь-тахь, ишәкәкәа ртыжъраан еиха иманшәалахарц, афым-такәа рыхъзкәа реиѿдырааразы, еицшымкәа икартон аикәыршәаѿцәа. Ара апоет ицсы антаз итижъхъаз ашәкәкәа ишырныз иаанхажъуеит. Иара убас, ацхъатәи атыжърақәа ѿба рфы ажәеинраала строфала еихшамкәа, ацәахәкәа зегъы еиштаргыланы икыпцхын, анаѿстәикәа рфы цшьба-цшьба цәахәа икоу астрофақәа рыла ишыақәдыргылеит аизгақәа реикәыршәаѿцәеи аредаторцәеи. Ара аѿбатәи вариант еиха иазыманшәалоуп хәа ицхъазаны, арѿиамта строфа-строфала еихшаны ианахтоит. Актәи аѿбатәи атыжърақәа рфы ажәа «ирѿырбартоуп» хәа иѿу, егырт рфы «ирыѿырбартоуп» хәа икоуп; рацхъатәи афы ажәа «ухъзи уцшеи» хәа иану, егырт рфы ицсахуп «ухъзи-уцшеи» хәа. Ара ианахто атекст атыхәтәантәи атыжъымтакәа рахьтә иаагоуп.

Рица. – Икыпцхын ажурнал «Алашара» (1957, № 4), анаѿс апоет иеизгақәа хцә (1958), (1979), (1988) рфы. Рацхъатәикәа ѿ-тыжъымтак рфы аабатәи ажәбатәи астрофақәа («Ашьыб-жъон иаакәгылоит икәыртәан» хәа икоу инаркны 8-цәахәак), ахцатәи ашәкәафы иацрыгоуп. Уака урт ртыпан еицәхәоуп арѿиамта злалаго ѿ-строфак. Хара арака ацхъатәи ашәкәкәа ирныз хәқәныкәеит. Актәи атыжърафы ажәеицаaira «иас аашар» хәа ианыз, егырт рфы еицәкуп «ес аашар» хәа, насгъы ахәбатәи астрофа злантәо ацәахәа иацрыхуп ажәа «сара». Ара ианахто атекст аагоуп «Алирика» хәа хыс измоу, 1979 ш. рзы итыцыз аизга акнытә.

«Дед Мороз». – Икыпцхын апоет иеизга «Амахәтақәа шәтит» хәа 1958 ш. итыцыз афы. Ара ианахто атекстгъы уантәи цсахрада иаагоуп.

Азынтәи ашьыжъ. – Икыпцхын ажурнал «Алашара» (1957, № 1), анаѿс апоет иеизгақәа цшьба (1958), (1968), (1979), (1988) рфы. Атыхәтәантәи ашәкәы афы, егырт атыжъымтакәа зегъы рфы аабатәи ацәахәа «Атаца леипш касыш атцла ирханатцеит» хәа икоу, еицәхәахеит ацшьбатәи ацәахәафгъы. Ари гханы

иҗалаз аҗоуп хәә җахәәпшны, уи атыпән иҗаргылеит егырт атыжымтәкәә рҗы иҗаз ацәәхәә. Рапхәтәи ашәкәы аҗы аҗәәкәә «ахәалық хәә», «дымнеиааиц» хәә иҗу, егырт рҗы «ахәалыхәә», «дымнеи-ааиц» хәә иҗоуп; актәи аҗбатәи рҗы аҗәәкәә «чит-чит хәә», «рыцкыс», «аҗырҗракны еипш» хәә иану, егырт рҗы ипсахуп «чыт-чытхәә», «рыцкыс», «аҗырҗракнеипш» хәә; апхәтәикәә х-тыжырак рҗы аҗәә «рышәәҗакәә» хәә иану, атыхәтәантәи аҗы «ршәәҗакәә» хәә иҗоуп. Ара ианахтдо атекст «Алирика» хәә хыс изманы 1979 ш. итытдыз аҗнытә иаагоуп.

Аапынтәи ашыжы. – Икыпхын апоет иеизгакәә фба (1958), (1963), (1968), (1979), (1980), (1988) рҗы. Атексткәә рҗы аипшымзааракәә рымоуп аҗәәкәәк рҗышкәә рҗанахәла. Актәи астрофа злантәо аҗәә җ-варианткны иахпдылоит: «икәабоит» хәә иҗоуп актәи, ахпәтәи, апшыбатәи, афбатәи ашәкәкәә рҗы, «иҗырбоит» хәә аҗбатәи ахәбатәи рҗы. Ара җара иаанхажыуеит аҗбатәи авариант. Актәи, аҗбатәи, ахәбатәи атыжымтәкәә рҗы аҗәә «уахынапшлак» хәә иҗу, егырт рҗы «уахынапшлак» хәә иҗоуп; аҗәә «ачеи» хәә актәи ахпәтәи рҗы иахпдыло, егырахә «ачаи» хәә икыпхып; аҗәә «аҗаруа еипш» хәә актәи, аҗбатәи, ахпәтәи, ахәбатәи ирну, егырахә «аҗаруеипш» хәә ауп ишахпдыло. Ара ианахтдо атекст аҗбатәи ахпәтәи атыжыракәә хрықәныкәаны иахкыпхуеит.

Аапынқәә. – Икыпхын апоет иеизгакәә пшыба (1958), (1968), (1979), (1988) рҗы. Арҗиамта ахыз еиуеипшым аварианткәә аманы иҗоуп: рапхәтәи аизгакәы «Аапынқәә», аҗбатәи аҗны «Аапын-қәә», ашытахытәикәә рыҗбагы рҗы «Аапын қәә» хәә. Җара атыхәтәантәи авариант аанхажыт. Рапхәтәи ашәкәәҗы аҗәәкәә «асаб», «апырк хәә», «апыжәпыжә хәә», «игаран ухәап» хәә иҗу, егырт зегы рҗы «асаба», «апырхәә», «апыжә-пыжәхәә», «игаразшәә» хәә ипсахуп; аҗәәкәә «штпсса», «адыд бжы» хәә актәи аҗбатәи атыжыракәә рҗны ианыз, егырт рҗы «шытыпсса», «адыдбжы»

хәа икыпхын; ажәа «иккырккырит» хәа еицны иџу аџбатәи атыжыраҕы, еггырт ахтыжымтақ рҕы «иккыр-ккырит» хәа иахпылоит. Ара ианахцо атекст ашьтахтәи ашәкәкәа ркынтә иаагоуп.

Апхын цхы. – Иккыпхын ажурнал «Алашара» (1957, № 4), анаџс апоет иеизгакәа иеизгакәа цшыба (1958), (1968), (1979), (1988) рҕы. Ажурнал ианылази апхятәи ашәкәкәа рҕи арҕиамтаахы «Апхын цых» хәа иҕан, атыхәтәантәи аџтыжырак рҕы аизгакәа реикәыршәаџи аредактори ириашаны «Апхын цхы» ианыртцеит. Харгыы ашьтахтәи авариянт еиҕа ииашоуп хәа ицхызаны иахкыпхыуеит. Апхятәикәа џ-тыжырак рҕы ажәакәа «ехыабалакы», «иашоуп», «кыт-цсыт быжыгы», «иче-резны», «аматеи» хәа иџу, еггырт атыжымтақәа рҕы «иахыабалак», «иашоуп», «кыт-цсытбыжыгы», «ичаразны», «амати» хәа ирнуп; актәи ашәкәаҕы ажәакәа «аиатцәа», «хыиатцәала» хәа иџу, еггырахы ицсхуп «аецәа», «хыы етцәала» хәа. 19-тәи ацәахәаҕы ашьтахтәи џ-тыжырак рҕы «са сылсы» хәа иҕаз иацрыхуп «са», иара убарт рҕы апхятәикәа рҕы «уакы-уакы» цсахуп «иналышәшәан» ала, «аецәа» - «етцәакәак» ала. Ара ианахцо атекст, авариянткәа зеггы еиҕыбааны, иара убри аамтазгы, автор ипцстазаара далтаанза итыцхыаз ашәкәкәа цыжәара рытаны иккыпхыуп.

Ашьхыц. – Иккыпхын апоет иеизгакәа хца (1958), (1979), (1988) рҕы. Рапхятәи атыжыраан «ха-иҕапшуеит», «рыџны ргәара» хәа ианыз ажәакәа, еггырт атыжырақәа рҕы еитакуп «ха иҕапшуеит», «рыџны-ргәара» хәа. Ара ианахцо атекст ашьтахтәи атыжымтақәа ркынтә иаагоуп.

Ғәәратәгалантәи атцх. – Иккыпхын апоет иеизгакәа хца (1958), (1979), (1988) рҕы. Рапхятәи аизгаҕы ажәакәа «аки хәа», «иахыабалакы», «аикәҕытыбжыкәа», «еибартцыртцыруа», «схыжжы», «даҕацыарагы», «ахаа фџы», «ахырр» хәа, «луыс», «аиатцәакәа», «еиужьду» хәа иџу, еггырт рҕы «акихәа», «иахыабалак», «аикәҕытыбжыкәа», «еибарцыр-цыруа», «схыжжы», «хыррхәа», «аецәакәа», «еиужь ду» хәа ирнуп; актәи

афбатәи рҕы ажәәкәа «амцақәаҕы», «даеаҕараҕы» иҕоу, ахпәтәи аҕы «амцақәаҕ», «даеаҕараҕ» хәа иҕсахуп; ажәа «луыс» актәи ашәкәы иану, афбатәи аҕы «луыс», ахпәтәи «лус» хәа ирнуп. Ара ианахцә атекст аҕыхәтәантәи авариант аҕнытә иаагоуп.

ҕагалантәи Москва. – Икыпхыын апоет иеизгақәа фба (1958), (1979) рҕы. Рапхәтәи аҕыжраҕы ажәәкәа «аиатә», «ишзахәалак», «хатҕаҕы» хәа иану, афбатәи аҕы иҕсахуп «аецә», «ишзахәалак», «хатҕаҕ» хәа. Ара ианахцә атекст ашьтахь иҕыҕыз ашәкәы аҕнытә иаагоуп.

Москва тәи аҕх. – Икыпхыын апоет иеизгақәа фба (1958), (1979) рҕы. Рапхәтәи аҕыжраҕы ажәәкәа «гәабзиара», «дхәыҕыз, ддуз», «ехә», «х-Апсныҕа» хәа иоу, афбатәи аҕы «игәабзиара», «дхәыҕыз-ддуз», «иахә», «Апсныҕа» хәа иануп. Ахпәтәи астрофа злантәа ацәахәа актәи ашәкәаҕы «Ажәфәан аҕы ацәырпшза тып анцауа» хәа иҕоу, афбатәи аҕыжраан иагырхан ажәа «аҕы». Ара ианахцә атекст афҕыжрак иеҕыбааны иҕоуп.

Бзиабарала қкәынцас сҕы тәуп. – Икыпхыуп апоет иеизгақәа пшьба (1958), (1968), (1979), (1988) рҕы. Рапхәтәи аҕыжраан ажәәкәа «иалысшьит», «ашарпы иатәа» хәа ианыз, еҕырт рҕы «иалсшьит», «шарпыетәа» хәа икыпхыуп. Апшьбатәи астрофа афбатәи ацәахәа актәи ашәкәаҕы «Иа-аиуа амшқәа сырпылоит сара истәуп» хәа иҕаз, еҕырт аҕыжрақәа рҕы ажәа «сара» ацрыхны ирнуп. Ара ианахцә атекст ашьтахьтәи аизгақәа рҕынтә иаагоуп.

«Бара бзыхәан схы сырҕәакит...» – Икыпхыын апоет иеизгақәа хпә (1958), (1979), (1988) рҕы. Рапхәтәи аҕыжраҕы ажәәкәа «сыпсахыит», «апсшәа-хаа», «ианаҕы» хәа иоу, еҕырт рҕы иҕсахуп «сыпсахит», «апсшәа хаа», «енаҕ» хәа. Ара ианахцә атекст ашьтахь иҕыҕыз ашәкәкәа рҕынтә иаагоуп.

«Аамтах-саатк кәлеит аҕых...» – Икыпхыын апоет иеизгақәа хпә (1958), (1979), (1988) рҕы. Рапхәтәи

аҗыҗраҗы аҗаа «җызҗаа» җаа иҗоу, еҗырт рҗы «җыз җаа» җаа иҗыпҗыуп. Ара ианаҗҗо атекст ашьҗахь иҗыҗыз ашьҗаҗаа рҗынтә иаагоуп.

«Аҗааҗаҗаа быҗанылеит...» – Иҗыпҗыын апоет иеизҗаҗаа җба (1958), (1979) рҗы. Рапҗыатәи аҗыҗраан аҗааҗаа «бҗәеи бҗыи», «бзиабарак ауп» җаа иану, аҗбатәи аҗы ипсаҗын «бҗәеи-бҗыи», «бзиабаракоуп» җаа. Ара ианаҗҗо атекст аҗбатәи аҗыҗра аҗнытә иаагоуп.

Абзиабароуп аҗааҗара зҗоу. – Иҗыпҗыын апоет иеизҗаҗаа хҗа (1958), (1979), (1988) рҗы. Апҗыатәиҗаа җ-җыҗрак рҗы арҗеианҗа шыаҗғылоуп пшы-строфак рыла, ахҗатәи аҗыҗраҗы х-строфак коуп, иаҗырхоуп аҗыхәтәантәи астрофа. Уи аизҗа аиҗәыршәаҗы – Д.Чачхалиа ари астрофа заҗрихыз, иара даҗаа жәеинраалак («Апҗазаара җыпҗаҗ җыа иаанҗасуам...») аҗғы иахьахҗыло азоуп. 1958 ш. иҗыҗыз ашьҗаы аҗы арт аҗ-рҗеиамҗак еиҗыахарамҗаа иҗыпҗыуп, б-жәеинраак роуп ирыбҗыаҗылоу, аха рҗыҗыараҗы иара ануп. Уи зыхҗыз аилкаара алзыршаша хнапы еҗыакым. Ама-ла иазҗәатәтәуп, автор ипҗазаара далҗаанза даҗаҗыара ишҗыпҗымыз. Убри аҗнытә ара ианаҗҗо ихәтәау авариант ауп. Рапҗыатәи ашьҗаы аҗы аҗааҗаа «амхә-җа», «аҗеиҗаа», «рҗашеипш», «абзиабараҗы» җаа иҗу, еҗырт рҗы «амахә җа», «аҗеҗаа», «рҗаш еипш», «абзиабараҗ» җаа иҗыпҗыуп. Ара ианаҗҗо атекст аҗыхәтәантәиҗаа рҗынтә иаагоуп.

Ишҗазури? – Иҗыпҗыын апоет иеизҗаҗаа хҗа (1958), (1979), (1988) рҗы. Атекстҗаа еивҗараҗаас ирымоу апунктуаҗиатә җазшыоуп. Аҗыхәтәантәиҗаа еиҗа иахьышәнартәалоу азы, ара ианаҗҗо атекст урт рахьтә иаагоуп.

«Зны сыхәмарит...». – Иҗыпҗыын апоет иеизҗаҗаа пшыба (1958), (1968), (1979), (1988) рҗы. Рапҗыатәи аҗыҗраан аҗааҗаа «аҗы», «амыш», «сзырхоме» җаа ианыз, еҗырт аҗыҗраҗаа зегы рҗы ипсахуп «аҗх», «амш», «сзырхомеи» җаа. Ара ианаҗҗо атекст ашьҗахьтәи аҗыҗымҗаҗаа рҗынтә иаагоуп.

Азыхь ааигэара. – Икыпхын апоет иеизгақа хқа (1958), (1979), (1988) рфы. Рапхбатэи атыжрафы ажэақа «илапш-хаа», «днашьталт», «инахыихит» хэа ианыз, егырт рфы икыпхып «илапш хаа», «днашьталеит», «иахихит» хэа; актэи афбатэи рфы «амфэы» хэа ифыз ажэа, ахпэтэи афы «амфэ» хэа ипсахын. Ажэеицаирақа «ла илгэалашэт», «ибымоума кырцэыз» хэа актэи ашэкэы афы иказ, егырт атыжрақа рфы ирыгырхан ажэақа «ла», «акыр». Ара ианахцо атекст атыжымтақаа еифыбааны иахкыпхыуеит.

Бзиа бшызбо бамхэакэа... – Икыпхын апоет иеизгақа хқа (1958), (1979), (1988) рфы. Рапхбатэи атыжрафы ажэақа «фымт псымшыа», «ибдырузыз» хэа иказ, егырт рфы ипсахуп «фымт-псымшыа», «ибдыруз» хэа. Ара ианахцо атекст ашытахь итытцыз ашэкэқа ркынтэ иаагоуп.

Лассы исызхмыртлаз аконверт. – Икыпхын апоет иеизгақа фба (1958), (1979) рфы. Актэи атыжрафы ажэақа «аконверт», «уеиґа схылапшит», афбатэи афы «аканверт», «уеиґасхылапшит» хэа ипсахуп. Ара ианахцо атекст актэи атыжра акнытэ иаагоуп, хыхь иахарбаз афбатэи ажэа ақсахра азныжыны.

«Апстазаара тыпкаф ґыа иаанфасуам...» – Икыпхын апоет иеизгақа хқа (1958), (1979), (1988) рфы. Рапхбатэи атыжраан ажэақа «тыпк аф», «амш бзиа», «амцабз ауп», «убри ауп» хэа ифыз, егырт рфы ипсахын «тыпкаф», «амшбзиа», «амцабзоуп», «убриоуп» хэа. Ахпэтэи астрофа хпылоит ажэеинраала «Абзиабароуп агаапхара зцоу» афгы (Шэахэ. уи иазку азгэата). Ара ианахцо атекст ашытахь итытцыз ашэкэқа ркынтэ иаагоуп.

Агэхьаагара. – Икыпхын апоет иеизгақа фба (1958), (1979) рфы. Рапхбатэи атыжраан ажэақа «кыр цуеит», «стахрақарфы», «ианизымчхалакь», «ехьа» хэа афшыбатэ формақа змоу, афбатэи афы ипсахуп «кырцуеит», «стахрақа рфы», «ианизымчхалакь», «иахьа» хэа. Ара ианахцо атекст ашытахь итытцыз ашэкэқа рахьтэ иаагоуп.

Сгәы бымаз. – Икьыпхьын апоет иеизгакәа җба (1958), (1979) рҗы. Ажәеинраала шыақәгылоуп цшыба-цшыба иҗоу цшы-строфак рыла, аха аҗбатәи атыжыраан игханы иацшыхеит даҗа жәеинраалак «Ханхәыцқәаз ашкол хантәз...» хәа иҗоу. Уи ашытахь ицоз акәын. Егырахь атекстқәа еицшымзаара рымазам.

«Ханхәыцқәаз ашкол хантәз...» – Икьыпхьын апоет иеизгакәа җба (1958), (1979) рҗы. Рацхьатәи атыжыраан ажәакәа «сеиндыс», «аныбзыз», «бцәуа», «ацстазара», «дызустда» хәа иҗыз, аҗбатәи атыжыраан «сендыс», «аныбзыз», «бцәуа», «ацстазаара», «дызуста» хәа икьыпхьуп. Ара ианахцо атекст аҗбатәи атыжыра аҗынтә иаагоуп.

«Сеы агәра иатасауа апкарахәа снейуан...» – Икьыпхьын аҗурнал «Алашара» (1957, № 1), анаҗс апоет иеизгакәа цшыба (1958), (1968), (1979), (1988) рҗы. Рацхьатәи атыжыраан ажәа «аеуа» хәа ианыз, егырт зегы ркны «аеуа» хәа ицсахын; актәи аҗбатәи рҗы «агәарц-бжыра», «чоу» хәа, «дызустда» хәа ашышәтә формақәа змаз, ахцатәи ацшыбатәи рҗы «агәарцбжыра», «чоухәа», «дызуста» хәа иҗын; аҗбатәи ашәкәаҗы ажәа «иҗеиҗеиуан» хәа иахцыло, егырахь иахьабалак «иҗеи-җеиуан» хәа иануп. Рацхьатәи атыжыраҗы ажәеинраала злахыркәшаз җ-цәахәак, егырт ашәкәкәа рҗы иацрыхны икьыпхьуп. Абар урт:

Агырахәа агәашә аартны сынтәлеит сеырхха,

Ашыац иатәара зқәыхәхәу, бзиа избо лымзырха!

Ари атекст авариантқәа еиҗыбааны, иахьатәи хышышә-цкарақәа иахьынзауа ирықәшәо ианахцоит.

«Хәыцқәан, хышыагы ацара аниахцоз...» – Икьыпхьын апоет иеизгакәа цшыба (1958), (1968), (1979), (1988) рҗы. Актәи аҗбатәи атыжырақәа рҗы ажәакәа «санҗыхалакь», «убыс» хәа иану, егырт рҗы «санҗыхалакь», «убас» хәа ицсахуп. Ара ианахцо атекст ашытахь итыцыз ашәкәкәа рҗынтә иаагоуп.

«Бзиа бызбон, аха игәаҗны исызхәомызт...» – Икьыпхьын аҗурнал «Алашара» (1957, № 4), анаҗс апоет иеизгакәа хцә

(1958), (1979), (1988) рҕы. Раҕхыатэи атыжыраан ажэакэа «иагыараан», «убыскан», «акгы» хэа ифыз, егырт аизгакэа рыѡбагы рҕы «егыараан», «убаскан», «акы» хэа иҗсахны икыпхыуп. Ара ианахцо атекст ашытахытэи ашэкэкэа рҕынтэ иаагоуп.

«Абзиабара ашыа иалоу алахоит, иалцуам...» – Икыпхыын ажурнал «Алашара» (1957, № 4), анаѡс апоет иеизгакэа пшыба (1958), (1968), (1979), (1988) рҕы. Раҕхыатэи атыжыраан ажэакэа «сабихэычык», «иҗапхар», «хаикэыргеит», «уажэ аа-ска», «еизарак аҕы», «егь цуам», «иакыит» хэа иѡу, егырт рҕы «саби хэычык», «еипыртцит», «иҗахар», «уажэааска», «еизаракаҕ», «егьцуам», «иакит» хэа иҗсахны икыпхыуп. Ара ианахцо атекст аварианткэа еиҕыбааны, аха хадаратэла ашытахы иҗытыз ашэкэкэа рҕынтэ иаагоуп.

«Бзиала хэа басхэеит саныбпыртцуаз...» – Икыпхыын ажурнал «Алашара» (1957, № 4), анаѡс апоет иеизгакэа хэба (1958), (1963), (1979), (1980), (1988) рҕы. Раҕхыатэи атыжыраҕы «исбыркыит» хэа иану ажэа егырт рҕы иҗсахуп «исбырkit» хэа. Ара ианахцо атекст ашытахы иҗытыз ашэкэкэа рҕынтэ иаагоуп.

«Ныкэс-аакэс, ныкэс Сагыаса...» – Икыпхыын апоет иеизгакэа хҗа (1958), (1980), (1988) рҕы. Атексткэа еипшымзаара рымам.

Ахьча. – Икыпхыын апоет иеизгакэа хҗа (1958), (1979), (1988) рҕы. Раҕхыатэи атыжыраан «аипш» хэа иану ажэа, егырт рҕы «еипш» хэа иҗсахуп. Ара ианахцо атекст ашытахытэи ашэкэкэа рҕынтэ иаагоуп.

«Бзиа иубаз илүтеит иулшаз уажэакэа...» – Икыпхыын апоет иеизгакэа хҗа (1958), (1979), (1988) рҕы. Актэи атыжыраан ажэакэа «аиатэ», «кыдыхны» хэа ифыз, егырт ашэкэкэа рҕы «аетэ», «кыдыхны» хэа икыпхыын. Ара ианахцо атекст ашытахы иҗытыз ашэкэкэа рҕынтэ иаагоуп.

«Сиетэахэ жэѡан агэы ианкыдлашо...» – Икыпхыын апоет иеизгакэа пшыба (1958), (1968), (1979), (1988) рҕы. Раҕхыатэи атыжыраҕы ажэакэа «сиатэахэ», «уахгы ҕынгы»,

«ехъа» хъа иѡу, егъырт атыжърақъа рѣы иѣсахын «сиетцѣахъ», «уахгъы-ѣынгъы», «иахъа» хъа. Ара ианахъцо атекст ашьтахъ итытцыз ашѣкѣкѣа рѣынтѣ иаагоуп.

Аѡыза, ишѣа ухы абри аѡыза! – Икыѣхъын апоет иеизгақъа пшьба (1958), (1968), (1980), (1988) рѣы. Раѣхъатѣи атыжъраѣы ажѣа «шѣеизааигѣахарцъ» хъа иану, егъырт зегъы рѣы иѣсахуп «шѣеизааигѣахара» хъа; аѣхъатѣикѣа х-шѣкѣык рѣы «анрырталакъ» хъа иѣоу, аѣыхѣтѣантѣи аѣы «анрырталакъ» хъа иѡуп. Ара ианахъцо атекст аѣыхѣтѣантѣи авариант ауп.

Аѣада. – Икыѣхъын апоет иеизгақъа пшьба (1958), (1968), (1980), (1988) рѣы. Аѣхъатѣикѣа ѡ-тыжърак рѣы ажѣеинраала строфала еихшамкѣа икыѣхъуп, егъырт аѡба рѣы пшьба-пшьба цѣахъа иѣоу х-строфаки ихзыркѣшо ѡ-цѣахъаки рыла еиѣкаауп. Раѣхъатѣи ашѣкѣы аѣы ажѣа «азу хъа» хъа иану, егъырт рѣы «азухъа» хъа икыѣхъуп. Ара ианахъцо атекст 1968 ш. итытцыз аизга аѣнытѣ иаагоуп.

Иамырхыз. – Икыѣхъын апоет иеизгақъа ѡба (1958), (1980) рѣы. Атекстқъа еиѣшымзаара рымазам.

Ахъынаѣи ацгѣи. – Икыѣхъын апоет иеизгақъа хѣа (1958), (1968), (1980) рѣы. Актѣи аѡбатѣи ашѣкѣкѣа рѣы ажѣеинраала еихшоуп, зѣахъақъа хыѣхъазарала еиѣкарм, строфала, ахѣатѣи ашѣкѣаѣы аѣахъақъа зегъы еишьтаргыланы еихшамкѣа икыѣхъуп. Хъара аѣхъатѣи авариант аанхъажыт. Раѣхъатѣи атыжъраан ажѣақъа «ыиасуан», «сызыниаз», «акагъы», «шѣа сзылаша», «ишаанагоуа», «иа-иоуит» хъа иѡу, егъырт рѣы «ииасуан», «сызыниаз», «акгъы», «шѣасзылаша», «ишаанагауа», «аиоуит» хъа икыѣхъуп. Ара ианахъцо атекст ашьтахътѣи ашѣкѣкѣа рѣынтѣ иаагоуп.

«ѡ-напык умоуп, ѡ-шьапык...» – Икыѣхъын апоет иеизгақъа ѡба (1958), (1980) рѣы. Атекстқъа апунктуация ада еиѣшымзаара рымазам. Ара ианахъцо атекст аѡбатѣи атыжъымтѣа аѣнытѣ иаагоуп.

Сгѣы далоуп Махаз. – Икыѣхъын апоет иеизгақъа хѣа (1958), (1968), (1980) рѣы. Раѣхъатѣи атыжъраѣы афырхатѣа ихыыз «Алхаз» хъа ауп ишыѣоу, аѡбатѣи атыжъра инаркны уи

арфеиамта ахи атекст афы иахьхдыло «Махаз» хэа ицсахны икатоуп. Аѡбатѡи атыжыра автор дызлахаану ала, хара уа ианыз авариант аанхажыт. Актѡи ашѡкѡи афы ажѡакѡа «гѡашѡысгы», «ѡнагы», «иѡицшынкѡа» хѡа аѡышьатѡ формакѡа змаз, егырт рѡи ицсахын «гѡашѡсгы», «ѡнагъ», «ѡицшынкѡа»; актѡи аѡбатѡи ашѡкѡкѡа рѡи «шьатѡ мырзгак» хѡа иѡу ажѡа, ахѡатѡи афы ѡицданы икыицхыуп. Ара ианахѡо атекст 1968 ш. итыжыыз ашѡкѡи акнытѡ иаагоуп.

Агитарѡи арахѡицкѡи. – Икыицхын ажурнал «Алашара» (1957, № 4), анаѡс 1958 ш. итытыз апоѡт ѡѡизга «Амахѡтакѡа шѡтит» афы ажѡа «агытара» хѡа арѡшкѡа дырга ацрыхра ада. Ара ианахѡо атекст ѡицѡмкзакѡа уаантѡи иаагоуп.

Амшѡ. – Икыицхын ажурнал «Алашара» (1964, № 2); 1958 ш. рзы итытыз апоѡт ѡѡизга «Амахѡтакѡа шѡтит» рѡи. Ара ианахѡо ашѡкѡи акнытѡ иаагоуп.

Цшыкан игѡылеи иарѡи ѡибырхѡаз. – Икыицхын апоѡт ѡѡизгакѡа хѡа (1958), (1980), (1988) рѡи. Раѡхьатѡи атыжырафѡи «ѡѡицдахаломызт» хѡа иану ажѡа, егырт рѡи «ѡѡицдахомызт» хѡа ицсахуп. Ара ианахѡо актѡи авариант ауѡ, аха апунктуѡиатѡ дыргакѡа ашьтахь итытыз ашѡкѡкѡа хрыѡѡныкѡаны ихаргылеит.

Зегь дыртѡуп, ицѡатѡуп. – Икыицхын апоѡт ѡѡизгакѡа ѡба (1958), (1979) рѡи. Раѡхьатѡи авариант афы арѡиамта 16 строфа аѡоуп, аѡбатѡи афы урт рахьтѡ 11 агырханы, 5 строфак ааныжыны икыицхыуп. Аѡшѡкѡкѡи ирну атексткѡа ѡицшымзаарас ирыѡу абарт роуп: актѡи афы ажѡакѡа «иубыргузеи», «ашколахь» хѡа иану, аѡбатѡи афы ицсахуп «иубыргузеи», «ашколахь» хѡа. Ара ианахѡо ихѡтѡау, актѡи ашѡкѡи ианыз атекст ауѡ. Цѡара-цѡара апунктуѡиатѡ дыргакѡа, иахѡтауп хѡа иахьыхаѡхьаз, иргыланы.

Сыѡцыс. – Икыицхын апоѡт ѡѡизгакѡа ѡба (1958), (1981) рѡи. Атексткѡа ѡицшымзаара рыѡам.

Иахьа затѡык. – Икыицхын ажурнал «Алашара» (1978, № 5); апоѡт ѡѡизгакѡа хѡа (1978), (1981), (1988) рѡи. Актѡи

афбатәи ашәкәкәа рҕы «скәал-кәало» хәа иану ажәа, ахқатәи аҕы еицны «скәалкәало» хәа икыпхьуп; аңхьатәи атыжыраҕы «ласхәоит» хәа иџу ажәа, анафстәикәа рҕы «ласхәит» хәа ипсахуп. Ара ианахқо атекст актәи ашәкәы аҕнытә иаагоуп. Атыжырақәа зегы раан ажәеинраала иацын Д. К. Чачхалиа иацитаз азгәатә: «Ари ажәеинраала џуп апоет деикәхоит хәа дакамкәа, дыммазафны даныҕаз. Ишеибгоу икыпхьым хәа. (Д. Ч.)».

Ашәа ҕыц. – Икыпхьын апоет иеизгақәа хқа (1960), (1979), (1988) рҕы. Раңхьатәи атыжыраан «амырхәаг», «иххытцәо» хәа иџыз ажәақәа, анафстәи атыжырақәа рҕы ипсахын «амырхәага», «иххытцәо» хәа. Ара ианахқо атекст аңхьатәи авариапнт ауп, егырт рҕнытә апунктуациатә дыргакәа шыҕоу ххы иархәаны.

Сеыхәа иатцәа. – Икыпхьын ажурнал «Алашара» (1960, № 4), анафс апоет иеизгақәа фба (1960), (1963), (1968), (1980), (1984), (1988) рҕы. Ажәеинраала 1968 шықәсастәи атыжымтәаҕы ада еиҕкаашыас иамоуп «лесенка» хәа изыштыоу ацәахәеишытаҕылашыа. Актәи инаркны ахқатәи ашәкәкәа рҕы «иоуны» хәа ирну ажәа, аңшыбатәи инаркны афбатәи аҕынза «иауны» хәа иџуп; «мышкала» хәа актәи, афбатәи, аңшыбатәи, ахәбатәи аизгақәа рҕы иахқыло, ахқатәи аңшыбатәи рҕы «мышк ала» хәа ирнуп. Ара ианахқо атекст раңхьатәи ашәкәы аҕнытә иаагоуп.

Сыцсадгыл. – Икыпхьын ажурнал «Алашара» (1958, № 4), анафс апоет «Ашәа ҕыцқәа» хәа 1960 ш. рзы итижыыз аизга. Ара ианахқо атекст уаапнтәи иаагоуп.

Ашьхауаф. – Икыпхьын апоет иеизгақәа фба (1960), (1963), (1968), (1979), (1980), (1988) рҕы. Арҕиамта еиҕкаашыа атыжымтәкәа рҕы еиуеипшымкәа иҕоуп. Ачыдарақәа рыма-заргы, ахәбатәи ада егырт рҕы строфа-строфала еихшоуп. Ахәбатәи (1980 ш.) аҕы ацәахәақәа строфала еихшамкәа, аки-аки еитдаргыла-еиштыаргыла икыпхьуп. Уи авариапнт, еиха арҕиамта иазыманшәалоуп хәа ипхьазаны, иаапхажыт. Ажәақәа еиңшым афшышәтә формақәа змоу «ашыхарџаш».

«Аума зылшоны ахэыцгыы казымтаз...» – Икыпцхын апоет иеизгақаа хқа (1967), (1980), (1988) рфы. Атекстқаа еипшымзаарас ирымоу ацэахақаа реифкаашоуп. Ара ианахцо аагоуп ашытахь итыцыз ашэкэқаа ркынтэ.

«Амѡа сықәуп, сцоит санылан...» – Икыпцхын апоет иеизгақаа пшыба (1967), (1968), (1980), (1988) рфы. Рапхыатэи атыжыраан ажэа «амыг» хэа ианыз, егырт зегы рфы «амг» хэа ипсахын. Арака апхыатэи авариант ажэеинраала аритм еиха ианаалоит хэа пхыазаны, рапхыатэи ашэкэы ианыз хкыпцхыует.

«Мраташэара кайтан капшыла ихырчан...» – Икыпцхын апоет иеизгақаа пшыба (1967), (1968), (1980), (1988) рфы. Актэи аѡбатэи атыжырақаа рфы «исеихырхауан» хэа иѡу ажэа, егырт аѡбагы рфы «исеихырхэон» хэа ирнуп. Ара ианахцо атекст ашытахь итыцыз ашэкэқаа ркынтэ иаагоуп.

Апша. – Икыпцхын ажурнал «Алашара» (1966, № 2), апоет иеизгақаа пшыба (1967), (1968), (1980), (1988) рфы. Атекстқаа еипшымзаара рымазам.

«Ашыжь сѣыхеит, аапынrazy сѣыхеит...» – Икыпцхын ажурнал «Алашара» (1966, № 2) афы «Аапынра ааит» хэа. Анаѡс икыпцхын апоет иеизгақаа хэба (1967), (1968), (1980), (1984), (1988) рфы. Атекстқаа еипшымзаара рымазам.

«Абзиабара багэарала иузынкылом...» – Икыпцхын ажурнал «Алашара» (1966, № 7), апоет иеизгақаа хқа (1967), (1968), (1980) рфы. Актэи аѡбатэи ашэкэқаа рфы «агэы афы» хэа иану ажэа, ахцатэи афы «агэафы» хэа ипсахуп. Ара ианахцо атекст апхыатэи атыжырақаа ркынтэ иаагоуп.

«Ажэахэ катѡа ажэахэ имоуп...» – Икыпцхын апоет иеизгақаа пшыба (1967), (1968), (1980), (1988) рфы. Апхыатэи ѡ-шэкэык рфы ажэа «руазтгыы» хэа иѡу, егырт аѡба рфы «рузтгыы» хэа ипсахуп. Ара ианахцо атекст апхыатэи авариант ауп.

«Ашьыц «рахэуп», ихырхагоуп...» – Икыпцхын апоет иеизгақаа пшыба (1967), (1968), (1980), (1988) рфы. Апхыатэи ѡ-шэкэык рфы ажэеицаара «акыр аамта» хэа иѡу, егырт

анаџстѣикѣа рѣы еицданы, ажѣакны «акыраамтѣ» хѣа ицсахуп. Ара ианахтѣо атекст ацхѣатѣи авариант ауп.

Ахѣыцра. – Икыпцхын ажурнал «Алашара» (1964, № 2), апоет иеизгакѣа цшыба (1967), (1968), (1980), (1988) рѣы. Рацхѣатѣи атыжыраан «шыабыстоуп», «иоуп» хѣа ианыз ажѣакѣа, егырт зегы рѣы «шыабстоуп», «иауп» хѣа еицакын. Хѣара атексткѣа еиѣыбааны ианахтѣоит.

Сыгага. – Икыпцхын ажурнал «Алашара» (1964, № 2), апоет иеизгакѣа цшыба (1967), (1968), (1980), (1988) рѣы. Атексткѣа еицшымзаара рымам.

«Скар хены уаѣы симбац...» – Икыпцхын апоет иеизгакѣа хѣа (1967), (1980), (1988) рѣы. Атексткѣа еицшымзаара рымазам.

«Оума дыкѣеит, ацѣабаа цѣгѣа ихигеит...» – Икыпцхын апоет иеизгакѣа цшыба (1967), (1968), (1980), (1988) рѣы. Рацхѣатѣи атыжыраан «ихылцуа», «уххызгеит» хѣа иѣыз ажѣакѣа, егырт зегы рѣы «ихыцуа», «ухх згеит» хѣа ирнуп. Ара ианахтѣо атекст аварианткѣа еиѣыбааны иѣоуп.

«Сызкѣу адгыл сукѣыхшааит...» – Икыпцхын апоет иеизгакѣа цшыба (1967), (1968), (1980), (1988) рѣы. Рацхѣатѣи атыжыраан «уцкѣыназааит» хѣа ианыз ажѣа, егырт рѣы «уцкѣынзааит» хѣа икыпцхын. Ара ианахтѣо атекст ашытахѣ итыцыз ашѣкѣкѣа ркынтѣа иаагоуп.

Маѣеи Кѣатеи. – Икыпцхын ажурнал «Алашара» (1966, № 7), апоет иеизгакѣа хѣа (1967), (1968), (1980) рѣы. Рацхѣатѣи ашѣкѣы аѣы «ицѣылшыаларц» хѣа ианыз ажѣа, егырт аѣба рѣы «ицѣалшыаларц» хѣа ицсахуп. Ара ианахтѣо атекст рацхѣатѣи авариант ауп.

«Амца еикѣыстѣеит шыжыза сгылан...» – Икыпцхын апоет иеизгакѣа хѣа (1967), (1968), (1980) рѣы. Атексткѣа еицшымзаара рымазам.

«Сыблакѣеи быблакѣеи анеихѣацш аены...» – Икыпцхын апоет иеизгакѣа хѣа (1967), (1968), (1980), (1984), (1988) рѣы. Ахѣбатѣи атыжыраѣы «зегѣ» хѣа иѣу ажѣа, егырт зегы рѣы

«зегъы» хәа икоуп; актәии ацшыбатәии атыжьрақәа рҕы «дсыздырам» хәа иану ажәа, афбатәии, ахпатәии, ахәбатәии рҕы «дсыздыруам» хәа икыпхьуп. Ара ианахцо атекст афбатәи ашәкәы акнытә иаагоуп.

Аамтақәа шҕакало... – Икыпхьын апоет иеизгақәа цшыба (1967), (1968), (1980), (1988) рҕы. Актәи ашәкәы иацуп ажәақәа – «иугәадырпхон», «даҕеакала» – рҕышыа иазку арееирақәа. Рапхьатәи атыжьраан «уахьырбалакь», «оумашәа», «кыауқыад» хәа ифыз ажәақәа, егырт зегъы рҕы «уахьырбалак», «уамашәа», «кыоуқыад» хәа икоуп; актәии афбатәии ашәкәқәа рҕы «ирхыхны» хәа ианыз ажәа, егырт рҕы ипсахуп «ирхых» хәа. Ара ианахцо атекст афбатәи ашәкәы акнытә иаагоуп. Ажәеинраала фуп Ацсны апартиатә еихабыра апоет дықәцаланы данрымаз аамтазы (Д. Ч.)

«Змилат хәычы рыхъз тызгаз...» – Икыпхьын апоет иеизгақәа цшыба (1967), (1968), (1980), (1988) рҕы. Апхьатәиқәа ф-тыжьрак рҕы «шарпы-етцәа» хәа ифыз ажәа, анафстәи ашәкәқәа рҕы ипсахын «шарпыетцәа» хәа. Ара ианахцо атекст аштыахтәиқәа рҕынтә иаагоуп.

Сфыза уахь. – Икыпхьын журнал «Алашара» (1966, № 2), апоет иеизгақәа цшыба (1967), (1968), (1980), (1988) рҕы. Рапхьатәи атыжьраан «кры стахума» хәа ифыз ажәа, егырт зегъы рҕы ипсахын «крыстахума» хәа. Апшыбатәи астрофа актәи ашәкәы аҕы излантәо ажәа «унатәала», егырт атыжьрақәа раан ипсахын «снабала» хәа. Ара апхьатәи вариант аанхажьит.

Сықалакь. – Икыпхьын апоет иеизгақәа хҕа (1967), (1980), (1988) рҕы. Атекстқәа еидшымзаара рымазам.

«Иушәымызт, иухамызт, иушьамызт...» – Икыпхьын апоет иеизгақәа цшыба (1967), (1968), (1980), (1988) рҕы. Актәии афбатәии ашәкәқәа рҕы «утахымызт» хәа ианыз ажәа, егырт рҕы ипсахын «утахзамызт» хәа. Ара ианахцо атекст апхьатәи атыжьрақәа рҕынтә иаагоуп.

«Анцәа икаитаз» уазашшит хәа иулшои?..» – Икыпхьын апоет иеизгақәа цшыба (1967), (1980), (1984), (1988) рҕы.

Рапхъатæи атыжъраан ажæакæа «ишитæху», «рахътæи» хæа ифыз, егъырт ашæкæа зегъы рфæи «ишыитæху», «рахъынтæ» хæа ир-нуп; ацхъатæикæа х-шæкæык рфæи «дахънеилак» хæа ианыз, ацшъбатæи афæи ицсахын «дахънеилак» хæа; актæии ахцатæии ашæкæа рфæи «аиаша хæара» хæа икæз, афбатæии ацшъбатæии рфæи «аиашахæара» хæа икыпцхын. Аабатæи астрофа ахцатæи ацæахæа актæи ашæкæи афæи «Алашьцара мцар, иабаци иа-ламгар амра гыло» хæа ианыз, егъырт ахтыжърак рфæи «Алашь-цара мцар иабаци, иалагар амра гыло?!» хæа ицсахуп. Ари ацæахæа рыфвариангъы ахшыфцæк нагзаны ирзаарпшуам. Дара еицшымзаарас ирымоу апунктуациатæ ргылашьа ауп. Хгæанала, рапхъатæи автор ивариант афæи «иабаци амра мгылар» хæа еицааиуа ажæакæа еица ацæкы аадырпшуеит, ацхъатæи ахæта «алашъцара мцар» шафырхагоугъы. Убри афкнытæ арака уи аанхажъуеит. Егъырахъ атексткæа еицæбааны, аха рапхъатæи ашæкæи ацъижæара атаны, ианахцойт ара иаа-гоу атекст.

Ацлеи ацшеи. – Икыпцхын апоет иеизгакæа хцæ (1967), (1968), (1980) рфæи. Атексткæа еицшымзаарас иры-моу ацæахæакæа реикæыршæашъоуп. Ара ианахцой аагоуп рапхъатæи ашæкæи афкнытæ.

«Шъта уеилыскаит, гæйбган сумтан...» – Икыпцхын апоет иеизгакæа хцæ (1967), (1968), (1980) рфæи. Атексткæа еицшымзаара рымазам.

«Скæыпшында, ак схæахрын...» – Икыпцхын ажурнал «Алашара» (1966, № 2), апоет иеизгакæа цшъба (1967), (1968), (1980), (1988) рфæи. Атексткæа еицшымзаара рымазам.

«Дцæабойт». – Икыпцхын апоет иеизгакæа хцæ (1967), (1968), (1980) рфæи. Ажæеинраала злалаго ацæахæа еицшымкæа икыпцхуп: актæи афæи – «Икæеи-цеиуаз иблæкæа цæихæхæеит», афбатæи афæи – «Иблæкæа кæеицеиуа ицæихæхæеит», ахцатæи афæи «Ила кæеицеикæа цæихæхæеит». Ара ианахцой атекст афбатæи ашæкæи авариант ауп. Ацхъатæикæа ф-шæкæык рфæи «ууал-цшъа» хæа ианыз, ахцатæи афæи «ууалцшъа» хæа ицсахын. Арака ацыхæтæантæи авариант аанхажъит.

Аныҳааға. – Икыпхын апоет иеизгақа хқа (1967), (1980), (1988) рғы. Рақхатәи атыжыраан «узеиыербо» хға ианыз ажға, егырт ашәкәқа рғы «ушлеиыербо» хға ипсахын. Ара ианахцо атекст актәи ашәкәы акнытә иаагоуп.

Аныҳааға. – Икыпхын ажурнал «Алашара» (1970, №6); апоет иеизга «Аапынтәи ахәыцрақаа» (1971) рғы. Ара ианахцо атекст уаантәи псахрада иаагоуп.

«Сышьха, сыхра, сымарда...» – Икыпхын апоет иеизгақа хба (1967), (1968), (1980), (1984), (1988) рғы. Ажәеинраала шыақәгылоуп 5 строфак рыла, аха ашбатәи (1968) ашәкәы ағы ацыхәтәантәи астрофа амамкәа икыпхыуп. Егырт атыжырақаа зегы рғы ихартәау авариант рнуп. Актәи ашәкәы ағы ажға «гъажны» хға ифыз, егырт рғы «гъежны» хға ипсахуп.

«Зны иансыжыыр сара Аңсны, аңсабара...» – Икыпхын ажурнал «Алашара» (1966, № 7) ағы, анафс ирнылеит апоет иеизгақа хба (1967), (1968) рғы. Атекстқаа еипшымзаара рымазам.

Сан. – Икыпхын апоет иеизгақа пшьба (1967), (1968), (1980), (1988) рғы. Рақхатәи атыжыраан «сгъажьяанза», «убри акара» хға ашышьатә формақаа змаз ажәақаа, егырт зегы рғы «сгъежьяанза», «убриакара» хға ипсахын. Ара ианахцо атекст ашьтахь итыцыз ашәкәқа рғынтә иаагоуп.

Саб. – Икыпхын апоет иеизгақа пшьба (1967), (1968), (1980), (1988) рғы. Рақхатәи атыжыраан «сеидроу» хға ифыз ажға, егырт зегы рғы «седру» хға ипсахын. Ара ианахцо атекст ашьтахь итыцқәаз ашәкәқа рғынтә иаагоуп.

Хабашь икамбашь. – Икыпхын апоет иеизгақа хқа (1967), (1968), (1980) рғы. Рақхатәи атыжыраан «избалакь», «иахьабалакь» хға ианыз ажәақаа, егырт рғы икыпхын «избалакь», иахьабалакь хға. Иара убас, актәи ашәкәы ағы апшьбатәи астрофа ахпәтәи ацәахәағы ажға «ахәда», анафстәи атыжырақаа рғы ипсахын «иара» хға. Ара ианахцо атекст ашьтахь итыцыз ашәкәқа рғынтә иаагоуп.

Сыпхыз. – Икыпхын апоет иеизгақаа цшыба (1967), (1968), (1980), (1988) рфы. Рацхатәи атыжыраан «бахчакаф» «бзара», «еихышәашәоз» хәа ианыз ажәақәа, егырт атыжырақәа зеггы рфы ицсахын «бахчак афы», «ззара», «еихышәашәоз» хәа. Ара ианахцдо атекст ашытахь итыцыз ашәкәқәа ркынтә иаагоуп.

«Издыруа аказы схы sameигзац...» – Икыпхын апоет иеизгақаа хәба (1967), (1968), (1980), (1984), (1988) рфы. Рацхатәи атыжыраан «сахымтәуац», «схггы», «сгәггы» хәа ианыз ажәақәа, егырт рфы «сахымтәуацт», «сыхггы», «сыгәггы» хәа икыпхын. Хара атекстқәа еифыбааны ианахцдоит.

«Хаизааигәан, абзиабара хабжыан...» – Икыпхын апоет иеизгақаа цшыба (1967), (1968), (1980), (1988) рфы. Ажәа «данамырхлакь» хәа актәи ашәкәы афы иану, егырахь «данамырхлак» хәа икыпхыуп. Ара ианахцдо атекст ашытахьтәи атыжымтәқәа ркынтә иаагоуп.

«Бзиа ишцазбо, аацынра аамтаз...» – Икыпхын апоет иеизгақаа ѡба (1967), (1968) рфы. Атекстқәа еипшымзаара рымазам.

«Сгәыргьатәа снейеит сыбжыалан...» – Икыпхын апоет иеизгақаа цшыба (1967), (1980), (1984), (1988) рфы. Рацхатәи атыжыраан «азхықә», «сгәатца» хәа иѡыз ажәақәа, егырт зеггы рфы «аз хықә», «сгәы атца» хәа ирнуп; ацхьатәиқәа х-тыжырак рфы «уахьнеилакь» хәа ирныз ажәа, ацшыбатәи афы «уахьнеилак» хәа икыпхыуп; актәии, аѡбатәии, ацшыбатәии атыжымтәқәа рфы «сацхьақа» хәа иахцдыло ажәа, ахпатәи афы «сацхьа» хәа икоуп. Афбатәи астрофа хзыркәшо ацәахәа актәи ашәкәы афы «Уахьнеилакь иара ашытәқәа убоит» хәа икәз, егырт атыжырақәа рфы «иара ашытәқәа» ацымхәра игылоуп ажәа «ахыбаѡқәа». Ара ианахцдо атекст рацхатәи ашәкәы акнытә иаагоуп.

Ишцабзиаз... – Икыпхын апоет иеизгақаа цшыба (1967), (1968), (1980), (1988) рфы. Рацхатәи атыжыраан ажәеинраала

ахаҕы кырынтэ атекст аҕы «ишҕа бзиа» хэа иахҕыло, егырт ашәкәхэ рҕы ажәакны «ишҕабзиа» хэа ирнуп. Ажәа «рқәнага» хэа аҕхәтәи ашәкәы аҕы иоу, егырт рҕы «рықәнага» хэа иҕсахуп. Ара ианахҕо раҕхәтәи ашәкәы аҕнытэ иаагоуп.

Аҕсны асасцәа. – Икыпхын апоет иеизгақәа хҕа (1967), (1980), (1988) рҕы. Раҕхәтәи аҕыжраан «бжы-гәыкыла», «ихылҕышҕтра», «ахаангы», «ха-хреигәыргәоит» хэа иоыз ажәақәа, егырт рҕы иҕсахын «бжы гәыкыла», «ихылҕышҕтра», «ахаанг», «хреигәыргәоит» хэа. Ара ианахҕо авариант ашҕахь иҕыцқәаз ашәкәхэ рҕынтэ иаагоуп.

АЛФАВИТЛА АРБАГА

Аазара алтшәа. (438)
Аамта шпакало... (616)
«Аамта сыман сыцкәынра ианасакьахәымтаз...» (237)
«Аамта х-саатк кәлеит атых...» (318)
Аамтеикәшара. (278)
Ааңсарак сара исыздырзом. (74)
Ааңын кәа. (305)
Ааңын. (235)
Ааңынтәи ашыжь. (304)
«Ааңынра иатәу акарматчыс...» (63)
Абаҳча. (65)
Абаҳчаң ахәыцра. (284)
Абгахәычы акагы ахаразам. (475)
«Абгахәычы акара цысхә зырпыңхәада...» (597)
Абзиабара ашәа. (236)
Абзибара ашәа. (М. Козырев икнытә). (235)
Абзиабароуп агәаңхара зцоу. (331)
«Абзиабара ашәа иалоу алахоит, иалцуам...» (335)
«Абзиабара баагәарала иузынкылом...» (605)
«Абзиабара, оумашәа укоуп...» (516)
«Абна бзарыбзарует...» (590)
Абрака. (79)
Абратәуп. (409)
Авожд изы ашәа. (76)
Агаза. (500)
Агитарей арахәыцкәеи. (350)
Агәра згауеит сара. (77)
Агәхьяагара. (266)
Агәхьяагара. (328)
Агәыңра. (471)
«Агәыжь ус ахәеит...» (597)

«Агәыргъара газго...» (512)
 «Агәыргъара сфықәны сара сыхха-чча...» (502)
 Адиректор Миха. (159)
 Адца. (369)
 Ацъ. (387)
 Аеада. (342)
 Афымтқәа. (550)
 «Ажәа салагоит уажәнатә...» (556)
 «Ажәа уазыштыхуам агәеисра иалымтыз...» (550)
 «Ажәлар рнапы уқәдыргылеит». (551)
 «Ажәахәқатца ажәахә имоуп...» (606)
 Ажә-мыжә аазгоит. (248)
 «Ажәәан лашьцеит аңта хылан...» (571)
 Ажәра. (580)
 Ажә-хьча игәала. (106)
 Ажәтыс. (273)
 Азцаареи аҟаки. (85)
 Азахра. (252)
 «Азаза, азаза ахәлатцәо...» (525)
 Азҟаби аҟкәыни. (189)
 «Азҟаб хәыңы хьзыс илымоуп Лала...» (291)
 Азы иахәаз. (174)
 Азылбаафәара аҟың. (408)
 Азынтәи ашыжь . (303)
 Азыхь. (595)
 Азыхь ааигәара. (323)
 Азәы дыстахыуп, егы дыстахым. (146)
 Аиааира мәахь. (83)
 Аиаша азыхәан. (503)
 Аикәырхара. (671)
 Аишьцәа дуззақәа шәахь. (81)
 Акьыпхьфы пхәызба. (283)
 Акәты ахатцара. (169)
 Ақәцара аразҟы. (572)
 Ақәыцьма. (131)
 Акармара. (165)

Акаа. (135)
 Ал. (276)
 Алым ауасиаҕ. (545)
 Амавролеи аҕы. (90)
 Амаза. (523)
 Амахатакаа шәтит. (258)
 Амбакка иахцайгоит иахмырбакка. (178)
 Амва. (206)
 Амва сықауп. (473)
 «Амва сықауп, сцоит санылан...». (601)
 Амра. (70)
 Амшә. (352)
 «Амра гылеит, аҕхара ахылцит...» (173)
 «Амца еикәысцейт шыжыза сгылан...» (614)
 «Амчра иртейт...» (486)
 Амыркыҕы. (217)
 Анаптәра ҕшшәахәыс иамоузеи. (249)
 «Анцәа икайтаз» уазашшит хәа иулшой?...» (624)
 Ан лахь. (261)
 Ани аҕхаи реицәажәара. (108)
 «Анхацәа ҕыжәтцуан уара уаштаҕ...» (200)
 Аныхәаҕа. (631)
 Аныхәаҕа. «Уныхәазааит, Аҕсынра...» (632)
 Авар. (596)
 Авра. (214)
 «Авнатәҕы ацәашыы ыкам...» (112)
 Авыжәроуп имоу тызшәас. (493)
 Авыза, ишпаухы, абри авыза! (341)
 «Авыжәраҕы аҕсуара...» (588)
 Апакет «Хышықәса дуззак...» (480)
 Апоезия. (370)
 Апоет. (483)
 «Апоет Цьонуа Алексеи...» (558)
 Апоет дыңсуам. (378)
 Аҕа. (469)
 «Аҕсадгьыл ахычараҕ уаннеи...» (265)

Ацслыш. (367)
 Ацсны азы. (196)
 Ацсны асасцәа. (645)
 Ацсны цшза. (560)
 Ацсуа цхәызба апырфы. (176)
 Ацсуаа рцеицәа шәахь. (197)
 Ацшьяртаф. (102)
 Ацсынтәыла. (193)
 «Ацстазаара тыцкаф цьа иаанфасуам...» (327)
 Ацхын цхы. (307)
 Ацхыз. (386)
 Ацша. (603)
 «Ацша хьшәашәа ангәыкатцагоу...» (221)
 Арафьыс. (375)
 Арбагьқаагьы знык ифьртит. (220)
 Ари анасыц дууп. (121)
 Артцафы. (198)
 Асоветқәа рымчра. (98)
 Атомла ихәмарқәо рахь. (156)
 «Атәара иурбеит...» (522)
 Атаҳмада иажәа. (95)
 Атынчра амәала. (256)
 Ауаф ицхраара. (562)
 Ауафра. (527)
 Ауафра злыхны иуаазаз. (199)
 Ауафы дахьыгәғәахауа. (490)
 «Ауафы дахьымнеиц...» (416)
 «Ауафьтәыфса илымшо егьыказам...» (454)
 Ауафьтәыфса дпырлароуп. (452)
 Ауи акьафй. (598)
 Аутратых катцаәа. (104)
 «Аума зылшоны — ахәыцгы казымтаз...» (600)
 «Аусура далалеит...» (484)
 Ахатәы бызшәазы. (205)
 Ахахә ахьпыреуа. (128)
 Ахра сафәан. (546)

«Ахцәкәа хыртәоит ҳаазқәылаз...» (584)
 Ахъча. (338)
 Ахъча днеиуеит. (222)
 Ахъыблара. (110)
 «Ахәажәцәа быкәнылеит...» (319)
 Ахәыцрақәа. (426)
 Ахәыцра. (606)
 Аҳақьымцәа. (526)
 Аҳәынаңи ацгәи. (344)
 Ацгәаба цыхәа-баба. (593)
 Ацгәи аҳәынаңқәеи. (462)
 «Ацәа далцын ахәычы...» (397)
 Ацәгъара ахыцхарта. (538)
 Ацәгъахәафы. (250)
 «Ацәқәырпақәа еибарс амшын ихибаҳәала...». (575)
 Ацлеи аңшеи. (626)
 «Атх иеивнагон аңсы...» (422)
 «— Атцых гәыраз, исаухәауазеи?...». (591)
 Атцых. (167)
 «Атцых цьаҳаным хәа ианашьтоу...» (520)
 Ачҳара. (559)
 «Ачҳара есқынагы ихатцарам...» (510)
 Ашахта № 1. (399)
 Ашахтиор. (122)
 Ашахтиорцәа рашәа. (67)
 Аштольниа ґыц. (402)
 Ашшыпхьыз. (537)
 «Ашьхыц «рахәуп», ихырҳагоуп...» (607)
 Ашьхауаф «Ашьха иаазаз, ашьхауафы...» (279)
 Ашьхауаф. (366)
 Ашьхауаф (Алим Кешоков ихъзынфылоуп). (431)
 Ашьхыц. (309)
 Ашьхыци. (296)
 Ашьыжь. (66)
 «Ашьыжь сґыхеит, ааңынразы сґыхеит...» (604)
 Ашәа азыҳәан ашәа. (444)

Ашәарыцаџ ашьха. (172)
 Ашәа ґыц. (361)
 Ашәкәыџџәа ґарацәа шәахь. (161)
 Ашәткәа рыгәтаны. (448)
 Ашәтцла. (468)
 Ба брейґасшьоит зегьы. (177)
 Бадґа. (464)
 Бақсан. (419)
 «Бара бзыхәан схы сырґәаґит...» (317)
 Бзиа бшызбо бамхәакәа. (307)
 Бзиа избо лахь ауп сахьцо. (228)
 Бзиа узызбо убриазами, Ткәарчал! (449)
 Бзиа урбартә уаныкала. (477)
 «Бзиа бшызбоґ, сыбґырымцыр ада...» (447)
 «Бзиа бызбон, аха игәыґны исызхәомызт...» (334)
 «Бзиа иубаз илүтеит иулшаз уажәакәа...» (339)
 «Бзиа ишґазбо ари адґылаґ анхара...» (641)
 «Бзиала хәа басхәеит саныбґырцуаз...» (336)
 Бзиабарала цкәынас сґәы тәуп. (316)
 Бзыц. (297)
 Гаґра. (100)
 Гаґра сылашара. (298)
 Гха хәычык. (246)
 Дамшә. (232)
 «Дед Мороз». (301)
 Д. И. Гәлиа. (451)
 «Диазцааит азәы: – Ирхәозеи са сзы...» (472)
 «Дубахьоума зәыр иахьа...» (553)
 Дырымит Гәлиа уахь. (136)
 «Дьабоит». (629)
 Еимаркузее? (458)
 Енаґ сґәы иґоу. (87)
 Заґхьака ихәыцуа. (294)
 Зегь дыртәуп, ицатәуп. (354)
 «Змилат хәыч рыхьз тызгаз...» (618)
 «Зны иаансыжьыр сара Аґсны, аґсабара...» (634)

«Зны сыхәмарит...» (322)
 Зхы иашьталаз. (573)
 Зҕабк лсахьа. (230)
 Иадыхәхәалан илрашәоит. (216)
 Иамырхыз. (343)
 Иарына хәычы. (171)
 Иаңсам. (552)
 Иахьа затәык. (358)
 «Иаха атдых смыцәазақәа исыршеит...» (268)
 «Иахьа унсыжьюеит, Аҕәа, аамтала...» (465)
 «Ижакьа гәымжьатәза...» (507)
 «Издыруа аказы схы самейгзац...» (639)
 «Иҕақәоузеи, иҕақәоузеи...» (533)
 «Иҕоуп сахьыз, схәычра ахьиасыз...» (274)
 Иахьанза иаазгеит итәахны. (170)
 Иғәғәоу шыаҕаны. (547)
 Иҕырҕшыгоу. (73)
 Иҕазтәз иоуааит. (288)
 Ингорокәа ичаҕәа. (236)
 Исахаландаз, иахауеи! (69)
 Исзымгәаҕыт. (455)
 Иуа Коғониа. (212)
 «Иуацәажәатәҕьо зегьы...» (576)
 Иузыриашо. (548)
 Ихьз хатцоуп. (543)
 Ишпабзиаз. (644)
 Ишпазури? (321)
 «Имшац, атх ацәа иалоуп...» (490)
 «Иуадафуп, еиуеитәым...» (384)
 «Иухәаз зегь дырны иухәазар...» (476)
 «Иушәымызт, иухамызт, иушьямызт...» (622)
 «Ишымта данаҕхьо, инапкьяшьа...» (557)
 Коста Хетагуров. (423)
 Кура. (392)
 Куба афырхацәа. (456)
 Кыр зычхаз. (544)

Ғаисын Кулиев. (281)
 Ғызки кәатаки. (583)
 Лала асаби. (168)
 Лассы исызхмыртлаз аконверт. (326)
 Лашькьындар. (398)
 Ленин. (253)
 Леонти Лабахәуа изкны. (202)
 Ломоносов ихъз зху ауниверситет. (88)
 «Лыччабжь аафәуеит...» (460)
 Маи ҕырбоит. (501)
 Мамсыр хәыңы ауаста. (396)
 Март 4. (91)
 Март ңшьба. (514)
 Мәтеи Қыәтеи. (613)
 Махьал ихәдаңьал. (513)
 Маци Жьаци. (466)
 Миха Лакрба. (581)
 Москва. (134)
 Москватәи атх. (314)
 Мәа бзиа. (413)
 Мышьтата. (446)
 «Мрағашәара кәитан қаңшьыла ихырқан...» (602)
 «Мыцхәы бсырәхәар жәа-хаала...» (68)
 «Мышцәғьашьтахь акәын...» (539)
 «Мыз икәара арғаш хықәан...» (191)
 «N» Амагазин.. (182)
 «Нықәс-аақәс, нықәс Сағьаса...» (337)
 Николаи Островски. (139)
 «Оума дықәңеит, аңьабаа цәғьа ихигеит...» (611)
 «Q-цлак игьылаз еицәыхаран...» (592)
 Патрәтқ иаххәаны. (219)
 Пушкин. (154)
 Ған змам ауафьы. (436)
 Ғсашьра шәахзаала! (133)
 Ғхәызба ңағьак илызкны. (487)
 Ғшьқан игәылеи иарей еибырхәаз. (353)

Рамадан ичамадан. (181)
 Рақхатәи арацәа. (163)
 Ритца. (299)
 Сааңсеит. (549)
 Саб. (636)
 Сажәеинраала набхыңшит. (511)
 Салам, Ткәарчал. (271)
 Сан. (634)
 «Са сыцкәынра азгы иафызоуп...» (504)
 «Са слахыхуп». (382)
 «Саңхәа икәгылан атәца...» (554)
 «Сааңсара наӀ исхаштуеит...» (563)
 «Салазцәзеи хәа уаанымгылан...» (482)
 «Сан иаагәалтан аутра...» (180)
 «Сан сгара анлыртцысуаз...» (457)
 «Санхәыңыз ачымазара хтаскуан...» (234)
 «Сара уара бзиа узбом...» (519)
 Сара сахынхо. (459)
 Сара суал. (379)
 Сара сцоит. (565)
 Сара шәа сышәтәуп. (258)
 Саргамеи сымазеи. (229)
 Сареи сықалақы. (496)
 Сахыз схабла. (240)
 Сашәа. (475)
 «Сахынаңшуа ашьхақәа збоит ихараны...» (599)
 Сбаҳчара. (78)
 «Сгәы хәыцуеит, сгәы збоит...» (227)
 «Сгәыргьатцәа снейуеит сыбжәалан...» (642)
 «Сгәыразра ззымдырқәо...» (534)
 Сгәы бымаз. (330)
 Сгәы далоуп. (348)
 СеидыӀ мгәацәатыӀ. (148)
 Сергеи Есенин. (241)
 «Сеитәхынхәуеит сара РитцаӀа...» (270)
 Сеыхәа иатцәа. (363)

«Сеы агәра иатцасуа апҕарахәа снейуан...» (332)
 «Сқәыңшында, ак сқәахрын...» (628)
 Сқыта. (505)
 Сқытаҕ. (96)
 «Сҕар хены уаҕы симбац...» (610)
 Сныҕәон мызкы. (445)
 Софыць исапыць. (224)
 Сәыза лахь. (441)
 Сәыза уахь. (619)
 Стаацәа рахь. (209)
 «Суатах тынчуп, изырәуеит...» (218)
 Сухуми. (71)
 Схақәитра. (64)
 «Схы шлагәышьеит, аха изыршлаз...» (521)
 Схәыцра. (126)
 Схәыцра ашәа. (385)
 Схәыштаара. (140)
 Схаблаҕы. (238)
 Сыбжыы рыстоит! (491)
 Сыбласаркыа. (509)
 «Сыбзиабара амҕа каххаа...» (508)
 «Сыблақәеи быблақәеи анеихәапш аены...» (615)
 Сыгага. (608)
 Сыдгыл. (479)
 «Сыетцәахә жәәдан агәы ианкыдлашо...» (340)
 Сыетдыс. (357)
 «Сыжәахыркәа ажәәдан иатцагылоуп...» (559)
 Сызлатәарызеи цыарак?! (582)
 «Сызқәу адгыл, сукәыхшааит...» (612)
 Сықалақь. (620)
 Сықалақь салан. (99)
 Сылшара. (120)
 Сыңсадгыл. (365)
 Сыпхыз. (517)
 Сыпхыз. «Сабцар шытысхити, сабцар...» (638)
 «Сыцәа ҕылеит, сыцәа сцәызит...» (478)

«Сышьха, сыхра, сымарда...» (633)
 Тагалантэи Москва. (312)
 Терек аңста. (424)
 Тира изыхаа асатира. (116)
 Ткэарчал. (93)
 Ткэарчал аңсабара. (144)
 Ткэарчалгрес. (434)
 Ту-104. (263)
 Тышэкэа. (186)
 Уабакоу, Гадракэа? (150)
 Уартан. (541)
 «Уара иуаазаз убри абахча...» (443)
 «Уахык зны агаға снавалеит сымала...» (461)
 Урыхэаңш ахракэа. (564)
 «Угха уеихэазар, дуағазаргы иудкыл...» (119)
 «Уеы ағәреи аеышыкыли аанкыланы...» (561)
 «Уғых, сөйза, уғых!...». (293)
 «Уи дызустдаз?...». (390)
 «Уск бымоушәа, быццакуеит...» (570)
 Фама. (566)
 Хымдыр қағыа. (152)
 Хәыта Иуана-иңа. (113)
 Хаамтағ. (75)
 Хабашь икамбашь. (637)
 Хаиыызара. (292)
 Хара хауп. (109)
 Хара хкноуп иахыыкоу абри. (215)
 «Хара хпартия убас игәғәоуп...». (201)
 Хаңығәа, ахаңығәа аң! (187)
 Хпартия. (192)
 «Ханхәыңкәаз, ашкол хантаз...» (331)
 «Хаизааигәан, аибабара хабжыан...» (640)
 «Хгәахәанзамкәа Титов Герман...» (453)
 «Ххәыңкәан, хөыңыағы аңара аниңахтоз...» (332)
 Чыха. (242)
 Чмазарада чымазара. (535)

Чыра мцура иматцура. (129)

«Ғааныбзиала, ағамаға...» (555)

Ғафратагалантәи атх. (310)

Ғнактәи аиниара. (286)

«Шьта уеилыскааит, гәыбған сумтан...» (627)

Шәаала, хдәықәлап! (585)

«Q-напык умоуп, Ƨ-шьапык...». (347)

АХҚӘА

Зиаша иашьтаз апоет. <i>Уасил Аәзба</i>	5
«Ааңынра иатәу ақарматқыс...»	63
Схақәитра	64
Абаҳча	65
Ашьыжь	66
Ашахтиорцәа рашәа	67
«Мыцхәы бсырехәар жәахаала...»	68
Исаҳаландаз, иаҳауеи!..	69
Амра	70
Сухуми	71
Ифьырцшыгоу	73
Ааңсарак сара исыздырзом	74
Ҳаамтағ	75
Авожд изы ашәа	76
Агәра згауеит сара	77
Сбаҳчара	78
Абрақа	79
Аишьцәа дуззақәа шәахь	81
Аиааира мәахь	83
Азцаарей атаки	85
Енагь сгәы итоу	87
Ломоносов ихьз зху ауниверситет	88
Амавзолеи ағы	90
Март 4	91
Ткәарчал	93
Атаҳмада иажәа	95
Сқытағ	96
Асоветқәа рымчра	98
Сықалақь салан	99
Гагра	100
Аңсшьяртағ	102
Аутратыхқацацәа	104
Ажәхьча игәала	106

Ани аңхай реицэажэара	108
Хара хауп	109
Ахьыблара	110
«Афнэафы ацэашыы ыкам...»	112
Хэыта Иуана-ица	113
Тира изыхэа асатира	116
«Угха уцэымзакэа иуазхэо...»	119
Сылшара	120
Ари насың дууп	121
Ашахтиор	122
Схэыцра	126
Ахахэ ахьдыреуа	128
Цыра мцура иматцура	129
Ақэыцъма	131
Цсшьара шэахзаала!	133
Москва	134
Акэа	135
Дырмит Гэлиа уахь	136
Николаи Островски	139
Схэыштаара	140
Ткэарчал аңсабара	144
Азэы дыстахуп, егы дыстахым	146
Сеидык мгэацэатэык	148
Уабакоу, Гадракэа?	150
Хымдыр цагыа	152
Пушкин	154
Атомла ихэмаркэо рахь	156
Адиректор Миха	159
Ашэкэыфэцэа фарацэа шэахь	161
Раңхьатэи атцара амш	163
Акармара	165
Ацых	167
Лала асаби	168
Акэты рацэа заазауа	169
Иахьанза иаазгеит итцэахны	170
Иарына хэычы	171

Ашәарыцаә ашьха	172
Амра гылеит, аңхара ахылцит...»	173
Азы иахәаз	174
Аңсуа ңхәызба аңырәы	176
Ба брейгәсшьоит зеггы	177
Амбакаә иахцәигоит иахмырбакаә	178
«Сан иагәалтан аутра...»	180
Рамадан ичамадан	181
«N» амагазин	182
Тышәкаә	186
Хаңыгәат, ахаңыгәа ат!	187
Азгаби ачкәыни	189
«Мыз икәара арәаш хықәан...»	191
Хпартия	192
Аңсынтәыла	193
Аңсны азы ашәа	196
Аңсуаа рцеицәа шәахь	197
Арцаәы	198
«Ауаәра злыхны иуаазаз...»	199
«Анхацәа җыжәтуан уара уаштәҗ...»	200
«Хара хпартия убас игәгәоуп.....»	201
Леонти Лабахәуа изкны	202
Ахатәы бызшәазы	205
Амәа	206
Стаацәа рахь	209
Иуа Коғония	212
Аәра	214
Хара хкноуп иахыкәоу абри	215
Иадыхәхәалан илрашәоит	216
Амыркыңы	217
«Суатах тынчуп, изырәуеит...»	218
Патретк иаххәааны	219
Арбагькәаггы знык иҗыртит...	220
«Аңша хьшәашәа ангәыкатцагоу...»	221
Ахьча днеиуеит	222
Софыңь исаңыңь	224

Абзиабара ашәә	225
Абзиабара ашәә	226
«Сгәы хәыцуеит, сгәы збоит...»	227
Бзиа избо лахь ауп сахьцо	228
Саргамеи сымазеи	229
Зғабк лсахьа	230
Дамшә	232
«Санхәыңыз ачымазара хтаскуан...»	234
Ааңын	235
Ингорокәа ичакәа	236
«Аамта сыман сыцкәынра ианасакьахәымтаз...»	237
Схаблаґы	238
Сахьиз схабла	240
Сергеи Есенин	241
Чыхьа	242
Гха хәычык	246
Ажәмыжә аазгоит	248
Анаптәра ґшшәахәыс иамоузеи	249
Ацәґьахәаґы	250
Азахра	252
Ленин	253
Атынчра амґала	256
Сара шәа сышәтәуп	258
Амахәтақәа шәтәит	260
Ан лахь	261
Ту-104	263
«Аґсадгьыл ахьчараґ уаннеи...»	265
Агәхьаагара	266
«Иаха атых смыцәазакәа исыршеит...»	268
«Сеитахынхәуеит сара Ритцака...»	270
Салам, Ткәарчал!	271
Ажәтыс	273
«Иґкоуп сахьиз, схәычра ахьиасыз...»	274
Ал	276
Аамтеикәшара	278
Ашьхауаґ	279

Җаисын Кулиев	281
Акыпхымы пхәызба	283
Абахчаф ахәыцра	284
Җнактәи аиниара	386
Иказтаз иоуааит	388
Ауафы дахыгәгәахауа	390
«Азгаб хәычы хызыс илымоуп лала...»	391
Җаишызара	392
Уфых, сшыза, уфых!	393
Запхьака ихәыцуа	394
Ашьхыци ашәтыци	396
Бзып	397
Гагра сылашара...	398
Ритца	399
«Дед Мороз...»	301
Азынтәи ашыжь	303
Ааңынтәи ашыжь	304
Ааңын қәа	305
Апхын цхы	307
Ашьхыц	309
Җафратәгалантәи атцх	310
Җагалантәи Москва	312
Москватәи атцх	314
Бзиабарала чкәынтцас сгәы тәуп	316
«Бара бзыхәан схы сыргәаҗит...»	317
«Аамта х-саатк кәлеит атцых...»	318
«Ахәәжәцәа быкәнылеит...»	319
Абзиабароуп агәапхара тцоу	320
Ишпазури?	321
«Зны сыхәмарит...»	322
Азыхь ааигәара	323
Бзиа бшызбо бамхәакәа...	325
Лассы исызхмыртлаз аконверт	326
«Апсҗазаара тыпкаф цәа иаанфәсуам...»	327
Агәхьаагара	328
Сгәы бымаз	330

«Ханхәыцқәаз, ашкол хантаз...»	331
«Сөы ағәра иатцасуа апҕарахәа снейуан...»	332
«Ххәыцқәан хҕыцҕагы ацара анеицахцоз...»	333
«Бзиа бызбон, аха игәагыны исызхәомызт...»	334
«Абзиабара ашьа иалоу алахоит, иалцуам...»	335
«Бзиала хәа басхәеит саныбцырцуаз...»	336
«Нықәс-аақәс, нықәс сагыаса...»	337
Ахьча	338
«Бзиа иубаз илүтеит иулшаз уажәақәа...»	339
«Сыетдәахә жәфәан агәы ианкыдлашо...»	340
Афызә, ишпаухы, абриафызә!	341
Аеада	342
Иамырхыз	343
Ахәынаҕи ацгәи	344
«Q-напык умоуп, Ө-шьапык...»	347
Сгәы далoup Махаз	348
Агитарей арахәыцқәеи	350
Амшә	352
Цшькан игәылей иарей еибырхәаз	353
Зегь дыртәуп, итцатәуп	354
Сыетдыс	357
Иахьа затәык	358
Ашәа ҕыц	361
Сөыхәа иатдәа	363
Сыңсадгьыл	365
Ашьхауаф	366
Ацслыш	367
Адта	369
Апоезия	370
Араҕыс	375
Апоет дыңсуам	378
Сара суал	379
«Са слахҕыхуп...»	382
«Иуадафуп, еиуейтәым...»	384
Схәыцра ашәа	385
Ацхыз	386

Ацъ	387
«Уи дызустдаз?...»	390
Кура	392
Мамсыр хэычы ауаста	396
«Ацэа далцын ахэычы...»	397
Лашькындар	398
Ашахта №1	399
Аштольниа ҕыц	402
Азылбаачеара атыц	408
Абратэуп	409
Мѡа бзиа	413
«Ауаѡы дахьымнеиц...»	416
Бақсан	419
«Атх еивнагон ацсы...»	422
Коста Хетагуров	423
Терек ацста	424
Ахэыцрақэа	426
Ашьхауаѡ	431
ТкэарчалГРЕС	434
Цан змам ауаѡы	436
Аазара алтцшэа	438
Сѡыза лахъ	441
«Уара иуаазаз убри абахча...»	443
Ашэа азыхэан ашэа	444
Сныкэон мызкы	445
Мышьтата	446
«Бзиа бшызбогъ, сыбцырымтыр ада...»	447
Ашэтқэа рыгэтань	448
Бзиа узызбо убриазамы, Ткэарчал!	449
Д. И. Гэлиа	451
Ауаѡытэыѡса дцырлароуп	452
«Хгэыхэеанзамкэа Титов Герман...»	453
«Ауаѡытэыѡса илимшо егыкэазам...»	454
Исзымгэагыт	455
Куба афырхацэа	456
«Сан сгара анлыртысуаз...»	457

Еимаркуазеи?	458
Сара сахьынхо	459
«Лыччабжь ааѳуеит...»	460
«Уахык зны агаѳа снавалеит сымала...»	461
Ацгәи ахәынапқәеи	462
Бадға	464
«Иахьа унсыжьуеит, аҕәа, аамтала...»	465
Маци Жьаци	466
Ашәтцла	468
Аңа	469
Агәыґра	471
«Диазцааит азәы: – Ирхәозеи са сзы...»	472
Амѳа сықәуп	473
Абгахәыцы акаґы ахаразам	474
Сашәа	475
«Иухәаз зегь дырны иухәазар...»	476
Бзиа урбартә уаныкала...	477
«Сыцәа ҕалеит, сыцәа сцәызит...»	478
Сыдґыыл	479
Апакет	480
«Салазцазеи хәа уаанымгылан...»	482
Апоет	483
«Аусура далалеит...»	484
«Амчра ирґеит...»	486
Пґхәызба цаґьяк илызкны	487
«Имшац, атґх ацәа иалоуп...»	490
Сыбжьы рыстоит!	491
Аѳыжәроуп имоу ґызшәас	493
Сареи сықалақы	496
Агаза	500
Маи ґырбоит	501
«Агәырґьара сґықәны сара сыххачча...»	502
«Аиаша азыхәан сыхәда хыстәоит...»	503
«Са сычкәынра азґы иаѳызоуп...»	504
Сқыґа	505
«Ижакьа гәымжьатәза...»	507

«Сыбзиабара амѡа каххаа...»	508
Сыбласаркѡа	509
«Ачѡара ескѡынагѡы ихатѡарам...»	510
Сажѡеинраала набхѡыѡшит...	511
«Агѡырѡара газго...»	512
Махѡал ихѡдаѡѡал	513
Март ѡшьба	514
«Абзиабара, оумашѡа уѡоуп...»	516
Сыѡхыз	517
«Сара, уара бзиа узбом...»	519
«Аѡых ѡѡаѡаным хѡа ианашѡѡу...»	520
«Схы шлагѡышьѡеит, аха изыршлаз...»	521
«Атѡара иурбеит...»	522
Амаза	523
«Азаза, азаза ахѡлатѡѡ...»	525
Аѡаѡымѡѡа	526
Ауаѡара	527
«Иѡаѡѡузеи, иѡаѡѡузеи...»	533
«Сгѡыразра ззымдырѡѡ...»	534
Чмазарада чымазара	535
Ашшыѡхѡыз	537
Аѡѡѡара ахыѡхырѡа	538
«Мышѡѡѡашѡѡахѡ акѡын...»	539
Уарѡан	541
Ихѡз хатѡоуп	543
Кыр зычѡаз	544
Алым ауасиат	545
Ахра саѡан...	546
Иѡѡѡѡу шыѡѡаны	547
Иузмыриашо	548
Сааѡсеит	549
Аѡымѡѡѡа	550
«Ажѡлар рнапы уѡѡдыргыѡеит...»	551
Иаѡсам	552
«Дубахѡѡума зѡыр иахѡа...»	553
«Саѡхѡа иѡѡгылан атѡѡа...»	554

«Еааныбзиала, аҫамаҫа...»	555
«Ажәа салагоит уажәнатә...»	556
«Ифымта данапхьо, инапкыашьа...»	557
«Апоет Ыьонуа Алексеи...»	558
«Сыжәоахырқәа ажәоан иатцагылоуп...»	559
Ацсны цшза	560
«Уеы агәреи уеышыкыли аанкыланы...»	561
Ауао ицхраара	562
«Саацсара наҝ исхаштуеит...»	563
Урыхәацш ахрақәа	564
«Сара сцоит...»	565
Фама	566
«Амзырха шыкоу унацшишь...»	568
Ачҳара	569
«Уск бымоушәа, быццакуеит...»	570
«Ажәоан лашьцеит ацта хылан...»	571
Ақәцара аразкы	572
Зхы иашьталаз	573
«Ацәқәырқәқәа еибарс амшын ихибаҳәала...»	575
«Иуацәажәатцәкьо зегьы...»	576
Аикәырхара	577
«Абгахәыцы акара цысхә...»	579
Ажәра	580
Миха Лакрба	581
Сызлатәарызеи цьарак?!	582
Ҡызки кәатаки	583
«Ахцәқәа хырцәоит ҳаазқәылаз...»	584
Шәаала, ҳдәықәлап!	585
«Ажәа уазышьтыхәам агәеисра...»	587
«Ашыжәраҫы ацсуара...»	588
«Абна бзарыбзарует...»	590
«– Атцх гәыраз, исаухәауазеи?...»	591
«Q-цлак игылаз еицәыхаран...»	592
Ацгәаба цыхәа-баба	593
Азыхь	595
Аәар	596

«Агәыжь ус ахәеит...»	597
Ауи акьаҕи	598
«Сахыынаҕшуа ашьхақәа збоит ихараны...»	599
«Аума зылшоны – ахәыцгы ҕазымтаз...»	600
«Амҕа сықәуп, сцоит санылан...»	601
«Мрәтәшәара ҕаитан ҕаңшыла ихырчан...»	602
Аңша	603
«Ашьыжь сҕыхеит, аапынразы сҕыхеит...»	604
«Абзиабара баагәарала иузынкылом...»	605
«Ажәахәҕаца ажәахә имоуп...»	606
«Ашьхыц «рахәуп...», ихырхагоуп...»	607
Ахәыцра	608
Сыгага	609
«Скар хены уаҕы симбац...»	610
«Оума дықәҕеит, аҕабаа цәҕа ихигеит...»	611
«Сызқәу адгьыл, сукәыхшааит...»	612
Маҕеи Қыҕеи	613
«Амца еикәысҕеит шыыжьза сгылан...»	614
«Сыблақәеи быблақәеи анеихәаңш аҕены...»	615
Аамта шҕаҕало...	616
Змилат хәыц рыхьз ҕызгаз...»	618
Сәыза уахь	619
Сықалақь	620
Иушәымызт, иухамызт, иушьамызт...»	622
«Анцәа иҕаитаз...» уазашшит хәа иулшои?...»	624
Аңлеи аңшеи	626
Шьта уеилыскааит, гәыбған сумтан...»	627
Сқәыпшында, ак схәахрын...»	628
«Дьабоит...»	629
Аныхәәҕа	631
Аныхәәҕа	632
«Сышьха, сыхра, сымарда...»	633
«Зны иаансыжьыр сара Аңсны, аңсабара...»	634
Сан	635
Саб	636
Хабашь икамбашь	637

Сыңхыз	638
«Издыруа аказы схы sameигзац...»	639
«Хаизааигэан, аибабара ҳабжъан...»	640
«Бзи ишқазбо, аапынра аамтаз...»	641
«Сгәырғьатәә снейуеит сыбжьалан...»	642
Ишқабзияз...	644
Ақсны асасқәа	645
Азгәақәа	647
Алфавитла арбага	703

Кьыршьал Шамил-иҭа Чачхалиа

АИЗГА

Ი-шәҭәыкны

Актәи ашәҭәы

Киршал Шамилович Чачхалиа

СОБРАНИЕ

В двух книгах

Книга первая

На абхазском языке

Аредактор *С. Арғаын*
Акорректорцаа *И. Цьениа, К. Қәтелиа*
Асахьаҗыхфы *Р. Габлиа*
Компиутерла еиқәлыршәеит *Н. Картозиа*

Аформат 84х108/32. Атираж 500 ц.
Икаҗә. ақь. бғь. 22,75. Инықә. ақь. бғь. 38.
Ағатаңка №